

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว
ของวัดในกรุงเทพมหานคร

A study of The Important Religious Sanctuary to ward Ecotourism
of Temples in Bangkok

โดย

รองศาสตราจารย์ นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร สุยะใจ
พระมหานกตล เตชธมฺโม

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610652027

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว
ของวัดในกรุงเทพมหานคร

A study of The Important Religious Sanctuary to ward Ecotourism
of Temples in Bangkok

โดย

รองศาสตราจารย์ นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร สุยะใจ

พระมหานกตล เตชธมฺโม

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610652027

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A Study of the Important Religious Sanctuary to ward Ecotourism
of Temples in Bangkok

By

Assoc. Prof. Nilratana Klinchan

Asst. Prof. Prayoon Suyajai

Phramaha Noppadol Deethaisong

The Faculty of Humanities

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2552

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610652027

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

- ชื่อรายงานการวิจัย :** ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว
ของวัดในกรุงเทพมหานคร
- ผู้วิจัย :** รองศาสตราจารย์นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร สุยะใจ และพระมหานภดล เตชธมฺโม
- ส่วนงาน :** ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปีงบประมาณ :** ๒๕๕๒
- ทุนอุดหนุนการวิจัย :** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อค้นหาศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ ๒) เพื่อศึกษาประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ และ ๓) เพื่อศึกษาการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงเอกสาร (Qualitative and documentation research) ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม (field study) กลุ่มตัวอย่าง คือ ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ พระปรางค์ สฎุพเจดีย์ พระอุโบสถ พระพุทธรูป วิหาร ระเบียบ หอไตร ศาลาการเปรียญ และโลหะปราสาท ที่มีอยู่ในวัดจำนวน ๔๐ วัด) เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) จำนวน ๔๐ คน/รูป จากเจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือเจ้าหน้าที่ ลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องของศาสนสถาน และผู้ที่มีความรู้ของวัดที่มีศาสนสถานการท่องเที่ยวที่สำคัญนั้น ๆ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีองค์ประกอบสำคัญ คือ วัดทั้ง ๔๐ แห่ง มีศาสนสถานสำคัญ คือ พระพุทธรูป พระอุโบสถ เจดีย์ พระปรางค์ พระวิหารหลวง ความสำคัญของศาสนสถานคือ เป็นวัตถุธรรมที่แสดงสัญลักษณ์ทางศาสนาและพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูปแสดงสัญลักษณ์ถึงพระพุทธเจ้า พระอุโบสถเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เจดีย์ พระปรางค์เป็นที่

ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า พระวิหาร มักเป็น สถาปัตยกรรมและภาพจิตรกรรมอันแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของศาสนสถานสิ่งแรก คือ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากแรงศรัทธาทางพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนิกชนยึดถือทางด้านจิตใจและยึดถือเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

๒. ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ศาสนสถาน ดังกล่าวยังมีความสำคัญในแง่เป็นสิ่งแสดงถึงความศรัทธาแสดงประวัติศาสตร์และบริบทความเชื่อของคนในช่วงเวลาของการสร้างศาสนสถาน ด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทยจะเข้ามาทัศนศึกษา เพื่อเป้าหมายทางศาสนา ส่วนนักท่องเที่ยวต่างประเทศจะเข้ามาทัศนศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยในอดีตและคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งศาสนสถานจะสะท้อนมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของคนไทยได้อย่างดี จะเห็นได้ว่าศาสนสถานที่กำลังข้างต้น แต่ละประเภทก็จะมียุคประเภทยุคที่แสดงให้เห็นมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมได้อย่างดี เช่น พระอุโบสถและพระวิหารหลวงจะแสดงสถาปัตยกรรมการออกแบบตามแบบแผนสกุลช่างของแต่ละยุค และยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูป แสดงภาพจิตรกรรม ภาพจิตรกรรมที่ปรากฏในพระอุโบสถ และพระวิหารหลวงจะแสดงอดีตพุทธ ประวัติพระพุทธเจ้าและชาดก ซึ่งแสดงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักยึดถือร่วมกัน ภาพจิตรกรรมนี้ในแต่ละสมัยจะมีภาพที่แสดงแตกต่างกัน ภาพเดียวกันในแต่ละยุคก็จะวาดต่างกัน สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้สร้างได้ นักท่องเที่ยวเข้ามาทัศนศึกษาจะเข้าใจสังคมไทยได้อย่างดี

๓. การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว มีความสำคัญอย่างน้อย ๒ ประการข้างต้น การให้ศาสนสถานดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ จากการศึกษาผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งการบริหารจัดการของผู้รับผิดชอบจะแตกต่างกันตามลักษณะความสำคัญของวัดและจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปทัศนศึกษาจำนวนมากที่สุดคือ วัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จะมีการบริหารจัดการสมัยใหม่ กล่าวคือ มีจำนวนผู้ดูแลที่เป็นฆราวาสจำนวนมากโดยแบ่งหน้าที่กันทำ ในด้านการรักษาความสะอาด ความปลอดภัยในทรัพย์สิน และวัดยังเกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐเข้ามาดูแลบูรณะร่วมกัน ส่วนวัดที่มีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยยังมีการบริหารจัดการโดยเจ้าอาวาสผู้ช่วยเจ้าอาวาสและมอบหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งดูแล อย่างไรก็ตาม ภาพรวมของการศึกษาชุมชนมีส่วนร่วมเข้ามาดูแลค่อนข้างไม่มากนัก

ข้อเสนอแนะ ควรจัดรักษาวัดให้สะอาดร่มรื่น เป็นที่ร่มเย็นแห่งจิตใจและเป็นที่ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนสถาน และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติแก่ประชาชนทั่วไป และสิ่งสำคัญควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาศาสนสถานที่สำคัญ

Research Title: A study of The Important Religious Sanctuary toward Ecotourism of Temples in Bangkok

Researchers: Assoc. Prof. Nilratana Klinchan,
Asst. Prof. Dr. Prayoon Suyajai and
Phramaha Noppadol Deethaisong

Department: Department of Foreign Languages,
The Faculty of Humanities,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: B.E. 2552/ C.E. 2009

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

1) The objectives of this research were: to search the important religious places of temples in Bangkok with tourist attractions for both Thai and foreign tourists.

2) To study background and importance of the religious places in the temples of Bangkok with tourist attractions for both Thai and foreign tourists.

3) To study administration for conservation of religious places and tourism of temples in Bangkok.

This search was to study of qualitative and documentation research, a researcher collected data on the field study. The samples were: Pagoda, Stupa, main chapel, the main Buddhist Image, shrine hall, cloister, the Buddhist library, Buddhist preaching hall, metal palace in the temples for 40 temples. The instruments used were: from the depth interviews of interviewees from abbots, or representatives, assistant abbots, authorized persons concerning with responsibility of the important religious places for tourism.

The results were found: 1) the important religious places of temples with tourist attractions of both Thai and foreign tourists having the important factors were the main Buddha images, convocation halls, stupas, pagodas, shrine halls, and the

importance of the religious places was Dhamma materials showed the religious symbols and three Gems such as the main Buddhist images showed Buddha's symbols, the convocation halls as symbols for Buddhist ceremony of Buddhist Sangha, Stupas, and pagodas as symbols to establish the Buddha relics, shrine halls showed Buddhist architecture, mural paintings showed Buddhist principal doctrines. The importance of religious places was firstly architectural buildings had been Buddhist believes and the Buddhists had believed on the faith and taken to do Buddhists ceremony.

2) Background and the importance of religious places were importance as a part of mindful attractions and the religious places with importance as a part of mindful believes on history and the confidence index of Thais in a period of time for construction of religious places. The Thai tourists would visit for visual education with religious objectives but foreign tourists would visit for visual education to seek knowledge of history and culture and the belief of former and current Thais, that those religious places would be reaction of a historical and cultural dimensions and the believes of former and current Thais as well. The religious places would be found that each one would have factors showed historical, cultural and social dimensions as well such as example convocation halls, shrine halls would be displayed of design architecture according to model of mechanic's lineages of each period and as symbols to establish the Buddha images, more mural paintings. The mural paintings had been in vocation halls and shrine halls would be displayed of history of the Buddha and Jataka that showed Buddhist doctrines used to be practice together. These mural paintings of each period would have different paintings. The same paintings of each period would be different paintings. These were displayed dimensions of believes and culture of constructors. The tourists visited for visual education would understand Thai society as well.

3) Administration for conservation of religions places and tourism had at least two importances as mentioned. To be stand on of the religious places for along time was depend on administration of persons with responsibility. The persons with responsibility were the most abbots and assistant abbots that administration of persons with responsibility would have different according to important aspects of temples and

tourists who visited for education tour. The most temples were was Phra Sriratana Satsadaram and Wat Phra Chetuphon Vimon Mangkaram and would have modern administration that there were many caretakers as layman with different responsibility in clean and security of properties and the temples concerning with state government division would be conserved and restored in cooperation but the temples had been a few tourists, there was administration by abbots and assistant abbots assigned some one taking responsibility. However by overview of case study cooperation of communities to preserve we=as not too much.

Suggestions: the temples should have clean and peaceful mindful silence and the temples should be a place to study and seek knowledge concerning with religious places of the best traditions, customs of nation for people and on the firstly importance, the communities should participate on conservation of important religious places.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเล่มนี้ จะสำเร็จลงไม่ได้เลย ถ้าขาดท่านเหล่านี้ ขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้สนับสนุนให้ทุนการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยทุก ๆ ท่านที่ได้ช่วยเหลือให้คำชี้แนะทุก ๆ อย่าง และท่านผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้อ่านและตรวจงานวิจัยพร้อมทั้งตั้งข้อสังเกตและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัยในเรื่องนี้

ขอขอบคุณ พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์และรองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ ที่ได้เมตตาอนุมัติทุนสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อดำเนินงานวิจัย จนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จสมบูรณ์

คณะผู้วิจัยทุกท่านที่ตั้งใจทำงานวิจัยเล่มนี้ สละเวลาให้ความช่วยเหลือ ทั้งตั้งใจทำงานอย่างเต็มความรู้ความสามารถ จึงทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในการที่จะเป็นแนวทางในการศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

ท้ายสุดนี้ คุณความดีที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าในการทำรายงานวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอตั้งมหากุศลเจตนาอย่างแรงกล้า อธิษฐานจิตระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก แล้วแผ่ส่วนกุศลผลความดีทั้งหมดนี้ไปให้กับมารดาบิดา ครูบาอาจารย์ ท่านผู้มีอุปการคุณ ท่านผู้สนับสนุนช่วยเหลือ ขอให้ทุกท่านจงมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง มีความสุข สมความมุ่งมาดปรารถนาทุกเมื่อเทอญ

รองศาสตราจารย์นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ

๒๐ กันยายน ๒๕๕๒

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๘
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๑
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศาสนาสถานที่สำคัญ.....	๑๑
๒.๒ ประวัติและความสำคัญของศาสนาสถาน ในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ.....	๑๖
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการอนุรักษ์ศาสนาสถานและการท่องเที่ยวของวัด.....	๑๙๐
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๒๐๕
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๒๑๙
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินวิจัย.....	๒๒๒
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๒๒๒
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๒๒๖
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๒๒๗
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๒๒๘

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๒๒๙
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว ของวัดในกรุงเทพมหานคร.....	๒๒๙
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัด กรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ.....	๒๓๙
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว ของวัดในกรุงเทพมหานคร.....	๒๕๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๒๗๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๒๗๐
๕.๒ อภิปรายผล.....	๒๗๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๒๗๙
บรรณานุกรม	๒๘๑
ภาคผนวก	๒๙๕
ผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ.....	๒๙๖
ผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เข้าไปเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการวิจัย.....	๒๙๗
ผนวก ค แบบสัมภาษณ์.....	๒๙๘
ประวัติย่อผู้วิจัย	๓๐๐

ตารางที่

หน้า

๓.๑	กลุ่มตัวอย่าง.....	๒๒๓
๔.๑.๑	การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการอนุรักษ์ เพื่อการท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์.....	๒๓๙
๔.๑.๒	สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการอนุรักษ์ เพื่อการท่องเที่ยวดังนี้.....	๒๔๓
๔.๒.๑	การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวดังนี้.....	๒๔๘
๔.๒.๒	สรุปผล การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญ ของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ดังนี้.....	๒๕๓
๔.๓.๑	การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร.....	๒๕๙
๔.๓.๒	สรุปจากตารางการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถาน และการท่องเที่ยว ของวัดในกรุงเทพมหานคร.....	๒๗๐

สารบัญภาพ

ภาพประกอบที่

หน้า

๒.๑ กรอบแนวคิดในการศึกษา.....๒๒๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนสถานในพระพุทธศาสนาเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ศาสนสถานเมืองค็ประกอบคือ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป พระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ และกุฏิ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เป็นศูนย์กลางสังคมของพุทธศาสนิกชนและเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมประเพณี ในพระพุทธศาสนา เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่งพุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบไหว้บูชา และร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในพุทธศาสนา ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้ในกิจการ หรือเกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา ได้แก่ สำนักสงฆ์ วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์และสถูป^{๑๒}

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอกการใช้สอยเสนาสนะอันสงัด อันได้แก่ ป่า โคนไม้ หรือเรือนว่าง มีชอกเขา ถ้ำในภูเขา ป่าช้า ป่าละเมาะ ที่โล่งแจ้ง ลมพางที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน ว่า เหมาะเป็นที่หลีกเร้น เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และมีปรากฏว่า “ในพรรษาที่ ๓ ขณะประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ เศรษฐีกรุงราชคฤห์เลื่อมใสศรัทธาในภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ จึงได้ทูลขออนุญาตสร้างเสนาสนะถวาย จึงทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด ได้แก่ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำที่สร้างขึ้น ทรงแนุโมนาด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

“วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย นอกจากนั้นยังป้องกันงู ยุงและฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้น ยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อหลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ...”^๒

^๑ วสันต์ ชีวะสารณ์, ศาสนสถานในพุทธศาสนา: แหล่งและบทบาท, ๒๕๕๒, หน้า ๔.

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙, สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๕, หน้า ๕๐.

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ และศาสนสถาน หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีความสำคัญในฐานะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศาสนาที่แสดงถึงอารยธรรมของท้องถิ่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภท ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี หมายถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งถ่ายทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่ เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทมนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยการสร้าง กิจกรรมใหม่หรือปรับปรุงดัดแปลงเพื่อให้สถานที่ที่มีความหลากหลายในการทำกิจกรรมการ ท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า “การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ชื่นชมและ เพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบน พื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ” ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์ ทรัพยากรและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นกำลังได้รับความนิยมสูงสุดคล้อย กับกระแสการอนุรักษ์ในโลกโดยจากผลการประชุมสหประชาชาติเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือ Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิลในเดือนมิถุนายน ๒๕๓๕ ได้ให้ ความสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้หลายประเทศตื่นตัวในเรื่องการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐ - ๒๕๔๔)^๑ ได้มุ่งให้ความสำคัญกับการใช้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในมิติที่มีใช้เพียงเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจด้านเดียวแต่ยังมุ่งเน้นเพื่อการพัฒนาสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนเพิ่มมากขึ้น และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕-๒๕๔๙) ได้มีความต่อเนื่องในการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับ ศักยภาพเชิงวัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่อจากที่ กำหนดในแผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมา

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้จัดทำแผนแม่บทอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๔๔-๒๕๕๓) ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบในการประชุม เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ โดยกำหนดนโยบายของแผนไว้ว่าเป็นการพัฒนาให้ประเทศไทยคงความเป็นผู้นำ

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙, สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๔, หน้า ๕๐.

ทางการท่องเที่ยวของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกอย่างต่อเนื่อง โดยได้ให้การท่องเที่ยวของไทยมีการพัฒนาควบคู่ไปกับสาขาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเพื่อเป็นการเร่งรัดให้เกิดการกระจายรายได้ และสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมและเข้มแข็งในการบริหารจัดการในธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อผลประโยชน์ของท้องถิ่นโดยตรง และเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรของไทยให้คงความสมบูรณ์ ตลอดจนคงความเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ชัดเจน^๑

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ศาสนสถานและศิลปวัฒนธรรม ที่สำคัญของมนุษย์สร้างขึ้น เช่น วัด พระปรางค์ อุโบสถ วิหาร สถูปเจดีย์ พระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ หอไตร นั้น เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชนชาติไทยสะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต และเทคโนโลยี การจัดการของผู้คนในสังคมเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่าง ๆ ทั้งด้านโบราณคดี ศาสนสถาน วัฒนธรรม จารีตประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม สุนทรียศาสตร์ ฯลฯ ทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น นับว่ามีคุณค่าและมีบทบาทที่สำคัญยิ่ง เพราะวัดเป็นแหล่งที่เชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและเป็นสถานที่รวบรวมมรดกศิลปวัฒนธรรม และศิลปกรรมอันวิจิตรงดงามเพียบพร้อมด้วยคุณค่าทางศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความเป็นอัจฉริยะของบรรพบุรุษ นอกจากนี้วัดยังประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทั้งทางภูมิสถาปัตยกรรมที่สวยงาม วัดจึงเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าทางศิลปะที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ^๒

สถานที่สำคัญในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานครถือว่าเป็น เป็นแหล่งรวมสามารถ ศึกษาย้อนกลับได้ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นมาของชุมชน สังคม และการเป็นแหล่งรวมของศิลปะวิทยาการต่างๆ ตลอดจนองค์ความรู้ด้านพุทธศาสตร์และพุทธศิลป์ มีความสำคัญต่อการเป็นมรดกเชิงประวัติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่เฉพาะแต่คนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนเท่านั้น นักท่องเที่ยวต่างชาติก็ยังคงสนใจที่จะศึกษาหาความรู้โดยอาศัยวัด ศาสนสถานเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ นอกเหนือจากการท่องเที่ยวแหล่งธรรมชาติต่าง ๆ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนใน

^๑ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ**, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖.

^๒ วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ “การท่องเที่ยว” ใน **ตำรา-เอกสารวิชาการ**, (กรุงเทพมหานคร: ภาคพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ, หน่วยศึกษานิเทศก์, ๒๕๓๓), หน้า ๘๙-๙๐.

สังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวมงานศิลปวิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขาคดลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าและเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมคือ การเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานที่สำคัญ เพราะภายในวัดประกอบไปด้วยศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมและความเจริญของชาติอันเป็นแหล่งรวม ที่สามารถศึกษาย้อนกลับได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมรวมทั้งการเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน นอกจากนี้วัดยังเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามสงบ สันโดษตามหลักพระพุทธศาสนา^๑

ศาสนสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องมีการอนุรักษ์ตลอดถึงการส่งเสริมเพื่อให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรมีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยปฏิบัติตาม กฎกติกา และข้อห้ามของสถานที่นั้น ช่วยกันรักษา และไม่นำสิ่งของใด ๆ ออกจากสถานที่นั้น ๆ การส่งเสริมการท่องเที่ยวใน เขตศาสนสถาน สิ่งที่สำคัญคือการบริหารจัดการ ซึ่งถือเป็น กระบวนการประสานการทำงาน ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างสมบูรณ์ได้ โดยการร่วมมือกันของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น มีการจัดการวางแผน คือ กระบวนการในขั้นตอนของการกำหนดเป้าหมายเพื่อให้ดำเนินการสามารถไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้และปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งที่มีอยู่ในปัจจุบัน การวางแผนงานในการดำเนินงานสำหรับองค์กร ทั้งนี้ แผนการดำเนินงานต่าง ๆ สามารถมีการปรับปรุง พัฒนา ระหว่างการดำเนินการได้ เพื่อประสานความร่วมมือในด้านต่าง ๆ มี การจัดองค์กร คือออกแบบและกำหนดภาระงานออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น

การขยายตัวการท่องเที่ยวในประเทศ ทำให้สภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลงเกิดผลกระทบในทางลบตามมา ทั้งผลกระทบทางกายภาพ เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม และได้ส่งผลกระทบถึงวัด ได้แก่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การก่อสร้างอาคารใหม่ที่ไม่ประสานสอดคล้องกับสิ่งก่อสร้างอันเป็นองค์ภูมิสถาปัตยกรรมเดิม การทำลายโบราณวัตถุ โบราณสถาน

^๑ รลิกา อังกูร, ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนาชมศิลปวัฒนธรรม, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๘.

ของบุคคลผู้เกี่ยวข้องโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การขาดการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวและภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม การขาดการควบคุมการจัดการใช้ที่ดินภายในวัดเพื่อกิจกรรมต่างๆ เช่น ความสง่างามของโบสถ์ เจดีย์ วิหาร รวมถึงการละเลยด้านคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างคุณค่าทางจริยธรรมเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีค่าในการท่องเที่ยว

แนวทางการบริหารจัดการเพื่อสนับสนุนให้ศาสนสถานที่สำคัญของวัดเป็นสถานที่แหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยมีแนวทางและมาตรการที่หลากหลาย เช่น การจัดการบริหารอนุรักษ์วัด ด้วยการร่วมมือกันระหว่างวัด กรมศิลปากร และภาคเอกชน การพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานอันเป็นสมบัติของชาติได้ และถ้าหากวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้มีการดำเนินการในลักษณะของการเสริมสร้างคุณค่าของการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการและส่งเสริมให้ ชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และการจัดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม รวมทั้งการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดเข้าด้วยกัน ก็นับว่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งของ ผู้ที่สนใจ และนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังจะเป็นประโยชน์ต่อการกิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมที่มีการเรียนรู้ในทางพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ดังนั้น คณะผู้วิจัย จึงได้ให้ความสนใจ การศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อค้นหาศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อศึกษาประวัติและความสำคัญของศาสนสถานของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติและเพื่อศึกษาการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ศาสนสถานที่สำคัญและทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในวัดมีอะไรบ้างแหล่งที่ถือเป็นทรัพยากรในการดึงดูดการท่องเที่ยวเป็นเช่นไร การบริหารจัดการด้านศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร เพื่อนำผลการวิจัยการท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ให้เกิดความยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสังคมไทยมายาวนาน

๑.๒ วัดคู่ประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อค้นหาศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดใน กรุงเทพมหานคร

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ขอบเขตพื้นที่ และขอบเขตด้านเนื้อหา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้การศึกษา ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑) เพื่อค้นหา ศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติคือ พระปรางค์ ๙ ชั้น วัดเจ็ดยอด พระอุโบสถ พระพุทธรูป วิหาร ระเบียง หอไตร ศาลาการเปรียญและโถงปราสาท

๒) เพื่อศึกษาประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนไทยและคนต่างชาติ

๓) เพื่อศึกษาการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดใน กรุงเทพมหานคร

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากร กลุ่มเป้าหมาย หมายถึง ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครคือ พระปรางค์ ๙ ชั้น วัดเจ็ดยอด พระอุโบสถ พระพุทธรูป วิหาร ระเบียง หอไตร ศาลาการเปรียญและ โถงปราสาท ที่มีอยู่ในวัด จำนวน ๔๐ วัด

ขอบเขตการวิจัยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยวิจัย หนังสือ ศึกษาด้านประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนไทยและคนต่างชาติ

ขอบเขตการวิจัย ศึกษาด้านการบริหารการอนุรักษ์ ศาสนสถานที่สำคัญและการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครจากการสัมภาษณ์ และสนทนาประกอบด้วย เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือเจ้าหน้าที่ ๆ ลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องของศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ดังนี้

การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) จำนวน ๔๐ คน/รูป จากเจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือเจ้าหน้าที่ ๆ ลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องของศาสนสถาน และผู้ที่มีความรู้ของวัดที่มีศาสนสถานการท่องเที่ยวที่สำคัญนั้น ๆ

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ได้แก่ช่วงระยะเวลาที่ทำการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยมีระยะเวลาศึกษาเก็บข้อมูลต่างๆ ช่วงตั้งแต่เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ – มีนาคม ๒๕๕๒

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ ศาสนสถานที่สำคัญ หมายถึง พระปรารค์ สถูปเจดีย์ พระอุโบสถ พระพุทธรูป วิหาร ระเบียง หอไตร ศาลาการเปรียญและ โถงพระราสาท ที่มีอยู่ในวัด เป็นสิ่งปลูกสร้างเกี่ยวกับศาสนาที่เป็นสถาปัตยกรรมหรือจิตรกรรมอันดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดความต้องการเดินทางไปชมหรือไปท่องเที่ยวเพื่อศึกษาหาความรู้และความเพลิดเพลินทางจิตใจ

๑.๔.๒ การท่องเที่ยวในวัด หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเยี่ยมชม และศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ในบริเวณวัด ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ หมายความว่า การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเฉพาะศาสนสถานที่สำคัญ

๑.๔.๓ วัด หมายถึง ศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา ตามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่างๆ เป็นที่พำนักอาศัย ศึกษา ปฏิบัติ พระธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุ สงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆ นอกจากนี้ วัดยังเป็นศูนย์กลางบริการทางการศึกษาและทางสังคม รวมทั้งเป็นแหล่งส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณี วัดทั้งหลายมีฐานะทางกฎหมาย คือ เป็นนิติบุคคลเท่าเทียมกัน แต่ในทางพระวินัยมีฐานะแตกต่างกัน ดังนั้น ตามมาตรา ๓๑ แห่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ จำแนกวัดออกเป็น ๒ ชนิด คือ สำนักสงฆ์ และวัดที่ได้ รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

๑.๔.๔ พระปรารค์ หมายถึง เป็นปูชนียสถานที่ดัดแปลงมาจากปรารค์ปราสาทของกัมพูชาหรือขอม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ เป็นสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นมาควบคู่กับเจดีย์และนิยมก่อสร้างกันมากในภาคกลาง แต่ทางภาคเหนือจะไม่ค่อยปรากฏการก่อสร้าง และเมื่อสร้างจะใช้เป็นศาสนสถานให้เป็นประธานอยู่ตรงศูนย์กลางของวัด และเป็นสถานที่สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่มาของคำว่า “พระมหาธาตุ” นั้นเอง ลักษณะการก่อสร้างนิยมสร้างด้วยการก่ออิฐ หรือศิลาแลง รูปทรงคล้ายฝักข้าวโพด ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมขนาดลดหลั่นกันไป

๑.๔.๕ เจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างเพื่อเป็นที่เคารพบูชาหรือสิ่งที่ใช้เตือนใจให้ระลึกถึง ในทางศาสนาก็หมายถึงสถานที่หรือสิ่งที่ใช้เคารพบูชาเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า หรือพระพุทธศาสนาเรียกเต็ม ๆ ว่าสัมมาสัมพุทธเจดีย์หรือพุทธเจดีย์ มี ๔ ประเภท คือ ๑. ธาตุเจดีย์ ๒. บริโภคเจดีย์ ๓. ธรรมเจดีย์ ๔. อุเทศิกเจดีย์

๑.๕.๖ วิหาร หมายถึง ศาสนสถานที่สำคัญ ที่มีอยู่ในวัด เป็นสิ่งปลูกสร้างเกี่ยวกับศาสนา ถึงอาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูป คู่กับโบสถ์ หรือที่พักอาศัย กุฏิ (สำหรับพระภิกษุ) ตึกใหญ่สำหรับภิกษุทั้งหลายอยู่อาศัยของพระสงฆ์

๑.๕.๗ หอไตร หมายถึง ศาสนสถานที่สำคัญ ที่มีอยู่ในวัด เป็นสิ่งปลูกสร้างเกี่ยวกับศาสนาอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่มีลักษณะเป็นหอสูงสำหรับเก็บคัมภีร์พระไตรปิฎกหรือหนังสือธรรมทางพุทธศาสนา เรียกว่าหอพระไตร ก็มี หอพระธรรม ก็มี

๑.๕.๘ พระอุโบสถ หมายถึง ศาสนสถานที่สำคัญ ที่มีอยู่ในวัด เป็นสิ่งปลูกสร้างเกี่ยวกับศาสนา เป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประชุมทำสังฆกรรม เช่น สวดพระปาติโมกข์ อุปสมบท มีสีมาเป็นเครื่องขอบเขตในวัดหลวง

๑.๕.๙ พระพุทธรูป หมายถึง ศาสนสถานที่สำคัญ ที่มีอยู่ในวัด เป็นสิ่งปลูกสร้างเกี่ยวกับศาสนา เป็นพระประธานที่ประชาชน เลื่อมใสนิยมกราบไหว้

๑.๕.๑๐ โฉนดประสาธ หมายถึง ศาสนสถาน คฤหาสน์ที่มียอดเป็นโฉนด และเป็นโฉนดปราสาท ที่อยู่ในวัดราชนัสดารามวรวิหาร

๑.๕.๑๑ สถูปเจดีย์ หมายถึง ศาสนสถานที่สำคัญ ที่มีอยู่ในวัด เป็นสิ่งปลูกสร้างเกี่ยวกับศาสนา สิ่งก่อสร้างสำคัญเป็นประธานของวัดมาตั้งแต่ยุคแรกของการประดิษฐานพระพุทธศาสนา เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเรียกว่า “พระบรมธาตุเจดีย์” หรืออัฐิเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้สักการบูชาและเป็นการรำลึกถึงองค์พระสัมมาสัมมาสัมพุทธเจ้า

๑.๕.๑๒ ศาลาการเปรียญ หมายถึง ศาสนสถานที่สำคัญ ที่มีอยู่ในวัด เป็นสิ่งปลูกสร้างเกี่ยวกับศาสนา เป็นอาคารอเนกประสงค์ ใช้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาการเรียนของสงฆ์ กิจกรรม ทางศาสนากำเพื่อญกุศลต่างๆ เป็นศาลายกพื้นสูง บนพื้นด้านหนึ่งยกพื้นเป็นที่นั่งของพระสงฆ์ยาว ตลอดอาคาร ด้านหนึ่งตั้งโต๊ะหมู่บูชาและประดิษฐานพระพุทธรูปมาเป็นประธาน

๑.๕.๑๓ การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งด้วยจุดประสงค์ต่างๆ โดยได้มีการพักผ่อน เยี่ยมชม ชื่นชม กราบไหว้หรือศึกษาสิ่งแวดล้อม ในศาสนสถานแห่งนั้น

๑.๕.๑๔ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ การทัศนศึกษา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวในชุมชน การชมโบราณสถานประวัติศาสตร์ การชมแหล่งศาสนสถานที่สำคัญ สำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วัดอุประสงค์ส่วนใหญ่เป็นการ

ท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และชื่นชมความงดงามของสิ่งต่างๆที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น โดยมีภารกิจกำหนดพื้นที่อนุรักษ์และการท่องเที่ยว

๑.๔.๑๕ การอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง อนุรักษ์ ศาสนสถานสืบทอดพระพุทธศาสนา อนุรักษ์ปูชนียสถาน โบราณสถานที่ต้องอนุรักษ์ เป็นที่สักการบูชา

๑.๔.๑๖ อนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว หมายถึงทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น อุโบสถ วิหาร พุทธศิลป์ สัญลักษณ์พระพุทธรูปศาสนา

๑.๔.๑๗ เจ้าอาวาส หมายถึงพระหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือตัวแทนมีหน้าที่ดูแลด้านการบริหารจัดการ ต่อศาสนสถานที่สำคัญเพื่อการท่องเที่ยวของวัดนั้น

๑.๔.๑๘ เจ้าหน้าที่ ลูกจ้างหรือข้าราชการกรมการศาสนามีหน้าดูแลด้านการบริการจัดการต่อศาสนสถานเพื่อการท่องเที่ยวของวัดนั้น

๑.๔.๑๙ การบริหาร การอนุรักษ์ หมายถึงการดูแล การบริหารจัดการศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๕.๑ ทำให้ทราบถึงศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ

๑.๕.๒ ทำให้ทราบประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ

๑.๕.๓ ทำให้ทราบเกี่ยวกับการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัย ศักยภาพของศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว ของวัดใน กรุงเทพมหานคร ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอเป็นหัวข้อตามลำดับดังนี้

๑. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศาสนสถานที่สำคัญ
๒. ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน ในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ
๓. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัด
๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๕. กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศาสนสถานที่สำคัญ

ศาสนสถานที่สำคัญเป็นสิ่งปลูกสร้างเกี่ยวกับศาสนาที่เป็นสถาปัตยกรรมหรือจิตรกรรมอันดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดความต้องการเดินทางไปชมหรือไปท่องเที่ยว ศึกษาหาความรู้และความเพลิดเพลินทางจิตใจ

๒.๑.๑ ความเป็นมาของศาสนสถาน

ศาสนสถาน ในพระพุทธศาสนาหมายถึง วัดเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ศาสนสถานมีองค์ประกอบคือ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป พระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ และกุฏิ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เป็นศูนย์กลาง สังคมของพุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมประเพณี ในพระพุทธศาสนา เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่งพุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบไหว้บูชา และร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในพุทธศาสนา ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้ในกิจการ หรือเกี่ยวข้องกับ พระพุทธรูป ได้แก่ สำนักสงฆ์ วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ และสถูป^๑ เป็นต้น

^๑ วสันต์ ชีวะสารณ์, ศาสนสถานในพุทธศาสนา : แหล่งและบทบาท, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๒,) หน้า ๔.

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอกการใช้สอยเสนาสนะอันสงัด อันได้แก่ ป่า โคนไม้ หรือเรือนว่าง มีชอกเขา ถ้ำในภูเขา ป่าช้า ป่าละเมาะ ที่โล่งแจ้ง ลอมฟางที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกที่ก็น้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน ว่า เหมาะเป็นที่หลีกเร้น เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และมีปรากฏว่า “ในพรรษาที่ ๓ ขณะประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ เศรษฐีกรุงราชคฤห์เลื่อมใสศรัทธาในภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ จึงได้ทูลขออนุญาตสร้างเสนาสนะถวาย จึงทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด ได้แก่ วิหาร เรือนมุงแถบเดียวเรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำที่สร้างขึ้น ทรงอนุโมทนาด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

“วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย นอกจากนั้น

ยังป้องกันงู ยุง และฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้น ยัง

ป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์

เพื่อหลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง

พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ...”^๑

ศาสนาสถานและศาสนวัตถุ^๒ หรือศาสนาสมบัติ หมายถึง ทรัพย์สินสมบัติต่างๆ ของวัดรวมทั้ง สังกหามทรัพย์ กล่าวคือ ทรัพย์เคลื่อนที่ได้ เช่น เงินทอง เครื่องใช้สอยต่างๆ อสังหามทรัพย์ กล่าวคือ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น ที่ดิน เสนาสนะ อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ เป็นต้น

ศาสนาสถานและศาสนวัตถุ ในที่นี้หมายถึง สิ่งต่างๆที่มีความสัมพันธ์หรือเป็นตัวแทน ของพระพุทธศาสนา ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ “วัด” ซึ่งเป็น พุทธสถาน ที่รวบรวมศาสนวัตถุในทุกๆด้านไว้ไม่ว่าจะเป็น พระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนัง รวมทั้งงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบความนิยมแห่งยุคสมัย^๓

ศาสนาสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมของศาสนาพุทธ ดังนั้นอาจเรียกว่าเป็น “พุทธสถาน” ซึ่งหมายถึง อาคารสถานที่ (สถานที่ที่เป็นที่ตั้งของอาคาร) ที่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนา

^๑ วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๘๙-๙๒., สุริย์ มีผลกิจและ วิเชียร มีผลกิจ, **พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔๑-๔๒.

^๒ ประเวศ วะสี, ศาสตราจารย์นายแพทย์, **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, ในการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์ และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒๕.

^๓ ปริญญา ศุภวงศ์, **อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพระราชดำริทางด้านการปกครองในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว**, รายงานการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีปทุม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

และถูกกำหนดเขตอย่างแน่นอน สำหรับเป็นที่ตั้งของอาคารต่าง ๆ อันเป็นองค์ประกอบของวัด ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สี่มา หอไตร ศาลาการเปรียญ กุฏิ เป็นต้น นอกจากนี้วัดโดยทั่วไปก็เป็นที่พักของพระภิกษุสงฆ์^๑

๒.๑.๒ ความสำคัญของของศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและคุณค่าทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ ด้าน คือ ด้านเกจิอาจารย์ ด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล ด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม และด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม

วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่า เพราะเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรม มีทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพียงแต่จะถ่ายทอดออกไปได้อย่างไร ถ้าเราไปแยกส่วน ไม่ได้มองอย่างต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผล เราก็จะทำได้เพียงแค่มารวัดเพื่อถ่ายรูปสวยงาม ชาวต่างชาติจำนวนมากที่มีพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมต่างก็มาเพียงแค่อายุรูป บางครั้งก็มาทำกริยาที่ไม่เหมาะสม คนไทยบางกลุ่มมาก็ไม่ได้สร้างเสริมปัญญา ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะวัดไม่ได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนว่าจะพัฒนาสังคม ทั้งที่บทบาทของวัดสามารถสนองประโยชน์ได้ทั้ง ๒ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมและด้านการนารายได้เข้ามาทำนุบำรุงวัด ทำนุบำรุงท้องถิ่น จังหวัดและประเทศโดยรวม ขณะเดียวกันวัดก็เป็นแหล่งที่สามารถให้ความรู้ความคิดที่กว้างขวางขึ้น ให้ความสงบ ความร่มเย็นกับผู้มาเยือน ทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจพุทธศาสนาได้ดีขึ้น วัฒนธรรมของชุมชน ของสังคมไม่ว่าที่ใดในโลกไม่มีอะไรเป็นหลักเท่ากับศาสนา ศาสนาเป็นรากเหง้าของการตั้งชุมชน สังคม^๒

๒.๑.๓ ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ราณี อธิชัยกุล^๓ ได้จำแนกประเภททรัพยากรการท่องเที่ยวตามลักษณะของทรัพยากรได้ ๔ ประเภท คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองและมีความงามตามธรรมชาติ มีความโดดเด่นทางภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยาและระบบป่าไม้ที่หลากหลาย เช่น ภูเขา ถ้ำ น้ำตก ชายหาด เกาะแก่ง ปะการัง สัตว์ป่า พรรณพืช เป็นต้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ และศาสนสถาน หมายถึง แหล่ง

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๗๔๗.

^๒ กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว, การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว, จุลสารการท่องเที่ยว, ๑๘ (๔), ตุลาคม-ธันวาคม, ๒๕๔๒, หน้า ๔๗.

^๓ ราณี อธิชัยกุล, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว, เอกสารประกอบการเรียนการสอน เรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๓๘.

ท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีความสำคัญในฐานะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนาที่แสดงถึงอารยธรรมของท้องถิ่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมและ ประเพณี หมายถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งถ่ายทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์ และทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทมนุษย์สร้างขึ้น หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยการสร้างกิจกรรมใหม่หรือ ปรับปรุงดัดแปลงเพื่อให้สถานที่ที่มีความหลากหลายในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว

วินิจฉัย วิจารณ์ ^๑ได้แบ่งประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ภูเขา น้ำตก ถ้ำ น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ สวนสัตว์ อุทยานแห่งชาติ วน อุทยานสวนรุกขชาติ ทะเล หาดทราย หาดหิน ทะเลสาบ เกาะ เขื่อน อ่างเก็บน้ำ แหล่งน้ำจืด และ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

๒. ประเภทโบราณวัตถุสถานและศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ ชุมชนโบราณ ศาสนสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถาน

๓. ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีก รูปแบบหนึ่ง ในลักษณะของพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต (เช่น หมู่บ้านชาวเขา สภาพ ชีวิตในชนบท) ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง ไร่ สวน พืช ผัก ผลไม้ และเหมือง

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี ^๒ กล่าวถึงทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) หมายถึง สิ่งดึงดูดใจ ที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งนอกจากจะเป็นทั้งวัตถุดิบ และเป็นส่วน หนึ่งของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะ “ขาย” ให้แก่นักท่องเที่ยว อาจจะสามารถ ได้ ว่าเป็น “สินค้า” ที่มีคุณลักษณะพิเศษ ที่สามารถดึงดูดให้ “ลูกค้า” หรือนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา “ซื้อ” กันถึงที่ตั้งอยู่ของสินค้า และได้แบ่งประเภทของทรัพยากรท่องเที่ยวเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางกายภาพของ ธรรมชาติที่มีความสวยงาม หรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปเที่ยวชมได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ น้ำตก

^๑ วินิจฉัย วิจารณ์, **การจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๗๐-๗๑.

^๒ วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี, **“การท่องเที่ยว”** ในตำรา-เอกสารวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชา พัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ, หน่วยงานพิเศษ, ๒๕๓๓), หน้า ๘๙-๙๐.

แม่น้ำลำธารชายทะเล เกาะแก่ง ภูมิทัศน์ และสภาพภูมิศาสตร์อื่น ๆ นอกจากนี้ยังรวมถึงบริเวณที่มนุษย์เราได้เข้าไปปรับปรุง ตกแต่ง เพิ่มเติมในบางส่วน ให้ความงามของธรรมชาติเด่นชัดขึ้นได้แก่อ่างเก็บน้ำ เขื่อน และสถานที่ตากอากาศต่าง ๆ

๒. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์เราได้สร้างสรรค์ขึ้น ตามวัตถุประสงค์ และเพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกของอดีต และได้สร้างเสริมขึ้นในสมัยปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดในทางการท่องเที่ยวได้แก่ พระราชวัง ศาสนสถาน โบราณวัตถุสถาน อนุสรณ์สถาน และพิพิธภัณฑสถาน

๓. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และการประพฤติปฏิบัติที่ยึดถือ และสืบทอดต่อกันมาตลอดจน กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพชีวิตไทยริมคลอง ตลาดน้ำ เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา หมู่บ้านประมง งานเทศกาลประเพณี ศูนย์แสดงวัฒนธรรม ประเพณี และสวนสนุก เป็นต้น

กอดเฟรย์ และคลาร์ค^๑ (Godfrey, & Clarke, 2000) ได้จัดทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นทรัพยากรหลัก คือมีอำนาจดึงดูดนักท่องเที่ยวสูง และทรัพยากรสนับสนุน คือทรัพยากรที่ช่วยเสริมแรงดึงดูดให้แก่ทรัพยากรหลัก ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทรัพยากรด้านงานมหกรรมเทศกาล ทรัพยากรด้านกิจกรรม และทรัพยากรด้านงานบริการ

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ^๒ ได้กล่าวถึง ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ไว้ดังนี้

๑. แหล่งท่องเที่ยวด้านเกจิอาจารย์ หมายถึง วัดที่เป็นที่พำนักของพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจนเป็นที่เคารพและเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน

๒. แหล่งท่องเที่ยวด้านรูปเคารพและวัตถุมงคล หมายถึง วัดซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคู่เมือง รูปหล่อ หุ่นขี้ผึ้งของพระเกจิอาจารย์ที่มีรณภาพไปแล้ว

^๑ Godfrey, K & Clarke, J., *The Tourism Development Handbook*, (London: Cassell, 2000), p. 64.

^๒ อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ, **สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้**, รายงานการวิจัย (สกว), (สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน, ๒๕๕๐), หน้าบทคัดย่อ.

๓. แหล่งท่องเที่ยวด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม หมายถึง วัดซึ่งมีที่ตั้งอาคารสิ่งปลูกสร้าง ที่สร้างสรรคขึ้นจากฝีมือที่เชี่ยวชาญมีความเจนจัดทางศิลปะและประสพการณ์ มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์ตามยุคสมัย เช่น โบสถ์ วิหาร กุฏิ หอไตร หอระฆัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมไปถึงปราสาทขอมและพระธาตุ

๔. แหล่งท่องเที่ยวด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม หมายถึง วัดที่จัดบริบทของวัดให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและมีหลักการเผยแพร่หลักคำสอนของพุทธศาสนาที่ดี ได้รับความสนใจจากพุทธศาสนิกชนหลังไหลเข้าไปศึกษาและปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก

การดึงดูดใจในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง คุณค่าสาระที่เป็นแก่นแท้ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ อันจะส่งต่อความสนใจและความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย

- ๑) คุณค่าและความศรัทธาต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- ๒) คุณค่าทางกายภาพ
- ๓) คุณค่าทางสังคม

๒.๒ ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ

ศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่ง ศาสนสถานท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติที่สำคัญ ฉะนั้นเมื่อศึกษาศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติให้ลึกซึ้ง การศึกษาเกี่ยวกับศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว เท่าที่ผ่านมา พบว่าอยู่ในวงจำกัด และมีอยู่เป็นจำนวนน้อย แนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ศาสนสถานเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ศาสนสถานและสิ่งก่อสร้างที่สำคัญภายในบริเวณวัด

หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ศาสนาสถานต่าง ๆ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สี่มา หอไตร ศาลาการเปรียญและกุฏิ เป็นต้นเหล่านี้ มีวิวัฒนาการทางลักษณะศิลปกรรมตามรูปแบบเฉพาะ โดยขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยเป็นพื้นฐาน โดยศาสนาสถานเหล่านี้มีต้นกำเนิดควบคู่มากับพุทธประวัติ ศาสนาสถานต่าง ๆ เริ่มมีวิวัฒนาการมากยิ่งขึ้นตามความสำคัญของแต่ละประเทศ ที่มีพระพุทธศาสนาแพร่ไปถึง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ ก็ตามแต่จะยังคงเค้ารูปแบบเดิมจากต้นกำเนิดนั่นเอง^๑

^๑ กรมศิลปากร, วิวัฒนาการพุทธสถานไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๓๕.

๑. พระปรารักษ์

ประเสริฐ ศิลรัตน์^๑ อธิบายถึงรูปแบบว่า รูปแบบที่ปรากฏเป็นเค้าโครงแก่ตาในลักษณะต่าง ๆ นั้นมีต้นกำเนิดจาก ๒ แหล่ง คือ จากธรรมชาติและมนุษย์สร้าง

อารี สุทธิพันธ์^๒ กล่าวถึง การถ่ายทอดธรรมชาติ มีหลักการใหญ่ ปรากฏเป็นรูปแบบเฉพาะที่เห็นกันอยู่ทั่วไป ๓ ประการ คือ

- ๑) ถ่ายทอดตามความเป็นจริง
- ๒) ถ่ายทอดตามการตัดทอน
- ๓) ถ่ายรูปตามความรู้

สมคิด วีระทัศนกุล^๓ อธิบายถึงรูปแบบของพระปรารักษ์ ก่อนที่จะพัฒนารูปแบบสู่ศิลปะสถาปัตยกรรมยุคสมัยอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ภายใต้อารมณ์ลักษณะที่จำแนกเป็น ๔ แบบ คือ

๑) ทรงศิขร หมายถึง รูปแบบพระปรารักษ์ที่เน้นแบบแผนรูปลักษณะ ตามต้นแบบเดิมทุกประการของขอม

๒) ทรงงาเนียม หมายถึง รูปทรงทางสถาปัตยกรรมของส่วนยอดพระปรารักษ์แบบหนึ่งที่มีลักษณะโค้ง และค่อนข้างเรียวแหลม

๓) ทางฝักข้าวโพด หมายถึง รูปทรงพระปรารักษ์ลักษณะหนึ่งที่มีรูปร่างผอมบางและตรงยาวคล้ายฝักข้าวโพด โดยส่วนยอดนั้นจะค่อยๆ เรียวเล็กลงอย่างช้า ๆ ก่อนรวบเป็นเส้นที่ปลาย

๔) ทรงจอมเห หมายถึง รูปทรงของพระปรารักษ์ที่สร้างโครงรูปเส้นรอบนอก มีลักษณะแอ่นโค้งเหมือนอาการกึ่งน้ำหนักตัวของแหที่ถูกยกขึ้น รูปทรง เช่นนี้ถูกนำมาใช้เจดีย์ สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์มา ก่อนแล้วและจึงพัฒนามาใช้กับรูปทรงพระปรารักษ์

จิรพันธ์ สมประสงค์^๓ ได้จัดแบ่งรูปแบบลักษณะของปรารักษ์ โดยแบ่งตามสมัยเป็นแบบต่าง ๆ แบบ คือ

^๑ ประเสริฐ ศิลรัตน์, การออกแบบลวดลาย, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

^๒ อารี สุทธิพันธ์, มนุษย์กับจินตนาการ, (กรุงเทพมหานคร: แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔.

^๓ สมคิด วีระทัศนกุล, วัด : พุทธศาสนาสถาปัตยกรรมไทย, ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๘-๕๐.

- ๑) ปรารงค์แบบลพบุรี
- ๒) ปรารงค์แบบสุโขทัย
- ๓) ปรารงค์แบบอยุธยา
- ๔) ปรารงค์แบบรัตนโกสินทร์

๒. เจดียย์

ชาวไทยคุ้นเคยกับคำว่าเจดียย์โดยนัยที่นอกจากประดิษฐานพระบรมธาตุแล้ว เจดียย์ยังเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ดำไว้ในพระพุทธานุญาตกำหนดเจดียย์ว่ามี ๔ ประเภท สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ^๒ ทรงอธิบายในหนังสือตำนานพระพุทธรูปเจดียย์ ดังนี้

ธาตุเจดียย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ของพระมหากษัตริย์หรือพระเจ้าจักรพรรดิ

บริโศกเจดียย์ หมายถึง สิ่งขียนสถานอันเป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา หรือที่ซึ่งพระพุทธเจ้าเคยประทับ เช่น ที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน

ธรรมเจดียย์ หมายถึง คาถาแสดงพระอริยสัจ หรือคัมภีร์ในพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก

อุเทสิกะเจดียย์ หมายถึง ของที่สร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศแด่พระพุทธเจ้า ไม่กำหนดว่าต้องทำอย่างไร เช่น สร้างบัลลังก์ให้หมายแทนพระพุทธองค์

เจดียย์ (มณฑป, ปรารงค์) ราย เจดียย์ (มณฑป, ปรารงค์) ทิศ : อาคารที่ใช้บรรจุ อัฐิ หรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ พระเจดียย์ พระปรารงค์ และพระมณฑปถือเป็นอาคารที่สำคัญที่สุดในฐานะหลักประธานของวัด จึงมักถูกวางตำแหน่งลงในผังตรงส่วนที่สำคัญที่สุดของเขตพุทธาวาส เช่น บริเวณกึ่งกลางหรือศูนย์กลางหรือแกนกลางของผัง อาคารสำคัญรองลงมาคือ พระอุโบสถและพระวิหาร ซึ่งอาคารทั้ง ๒ ประเภทนี้มักใช้ประกอบคู่กันกับพระเจดียย์เสมอ หรืออาจใช้ประกอบพร้อมกันทั้ง ๓ ประเภท คือพระอุโบสถ พระเจดียย์ และพระวิหาร ทั้งนี้เนื่องเพราะอาคารทั้ง ๒ ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พระอุโบสถหรือพระวิหารจึงมักวางทางด้านหน้าของพระเจดียย์เสมอในลักษณะของแนวแกนตั้ง เพื่อว่าเวลาประกอบพิธีกรรม ทุกผู้ทุก

^๑ จีรพันธ์ สมประสงค์, ศิลปะประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๒๒.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระพุทธรูปเจดียย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙-๒๕.

นาม ณ ที่นั้นจะได้หันหน้าไปยังพระองค์ และถึงแม้ว่าบางครั้งจะมีการใช้ประกอบร่วมกันทั้ง ๓ อย่างก็ตาม อาทิ เช่น พระวิหารวางด้านหน้าสุด มีพระเจดีย์อยู่กลาง และพระอุโบสถอยู่ด้านหลัง ตัวพระอุโบสถด้านหลังนั้น ก็มักจะหันส่วนหน้าของอาคารไปทางด้านหลังด้วย เพื่อว่าเวลาที่เข้าไปทำสังฆกรรม จะยังคงสามารถหันหน้าเข้าสู่องค์พระเจดีย์ได้เช่นเดียวกัน^๑

ในครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้นมีหลักฐานที่แสดงว่าพระสถูปหรือเจดีย์เกิดขึ้นแล้ว คือหลังจากที่พระพาหิยะทวารุจิริยะได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าขณะที่พระองค์กำลังเสด็จบิณฑบาตอยู่จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว พระพาหิยะทวารุจิริยะได้ทูลขอการอุปสมบทกับพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงตรัสให้พระพาหิยะทวารุจิริยะหาบาตรและจีวรให้ครบเสียก่อนพระองค์จึงจะประทานการอุปสมบท ขณะที่พระพาหิยะทวารุจิริยะกำลังหาบาตรและจีวรอยู่นั้นเองท่านถูกวัชบ้ำขวิดเป็นเหตุให้ท่านต้องปรีณิพพาน ครั้งแรกไม่มีใครทราบท่านเป็นพระอรหันต์ แต่หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่หมู่พระภิกษุที่ทูลถามถึงคติภพที่เกิดของท่านว่าพระพาหิยะทวารุจิริยะเป็นพระอรหันต์ หลังจากที่ทำกรณานิคมกิจศพของท่านเรียบร้อยแล้ว พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งให้สร้างสถูปหรือเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิของท่านไว้ที่ทางสี่แพร่ง เพื่อให้พุทธบริษัทได้สักการบูชา^๒

เจดีย์^๓ สิ่งก่อสร้างอันควรแก่การเคารพในพุทธศาสนา มีกำเนิดอยู่ในประเทศอินเดียโบราณ ครั้นเมื่อแพร่หลายออกสู่ดินแดนต่างๆ นานเข้าก็มีความคลี่คลายทางด้านความหมายและรูปแบบ มีความหลากหลายยิ่งขึ้นเพราะการปรับปรุงให้เข้ากับแนวคิด ความต้องการ และสุนทรีย์ภาพของดินแดนต่าง ๆ เหล่านั้น

การสร้างพระเจดีย์ ในขั้นแรกอาจจะสร้างเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชาอย่างเดียว พอต่อมาเมื่อพระธาตุหายากขึ้น จึงพยายามหาวัตถุอย่างอื่นมาทดแทนหรือไม่ก็มาเสริมเพื่อให้มีความขลังความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น เพราะมีความเชื่อว่าจะปกป้องภัยอันตรายได้ ตอนนี่จึงมีพิธีทางไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย สิ่งที่บรรจุอยู่ในพระสถูปนั้นมีไม่เพียงพระบรมสารีริกธาตุอย่างเดียว มักจะมีวัตถุมงคลอย่างอื่นเพิ่มเข้ามาอีก เช่น พระพุทธรูป ต้นโพธิ์จำลอง ภายในอุโมงค์นี้ตำนานในลังกาทวีปว่า บรรจุพระพุทธรูปองค์หนึ่งเหนือบัลลังก์ซึ่งก่อ

^๑ อธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ, **สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้**, รายงานวิจัย สกว., (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

^๒ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๗-๕๐/๕๗ - ๖๐. ; ขุ.ธ.อ. (บาลี) เล่มที่ ๔๔ , หน้า ๑๒๔-๑๖๐.

^๓ สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์ : ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๕), หน้า ๓.

ขึ้นภายในอุโมงค์นั้น และมีต้นโพธิ์จำลอง ลำต้นและใบทำด้วยทองคำ นอกจากนั้นก็ยังมีสิ่งของอย่างอื่นอีกเป็นจำนวนมาก ที่พุทธศาสนิกชนได้บริจาคเพื่อบรรจุไว้เป็นการอุทิศถวายส่วนกุศลแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า^๑

ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล^๒ ทรงบรรยายถึงสถาปัตยกรรมล้านนาไทยได้มีความพาดพิงถึงเจดีย์ในเชียงใหม่ว่า เจดีย์ที่วัดสวนดอก และพระธาตุดอยสุเทพได้มีอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัยมาปะปนด้วย แต่ทั้งสององค์ได้มีการบูรณะอีกหลายครั้งจึงไม่แน่ใจว่าลักษณะเดิมนั้นเป็นอย่างไรปัจจุบันหรือไม่ และทรงเปรียบเทียบพระธาตุดอยสุเทพกับพระธาตุหริภุญชัยว่ามีลักษณะใกล้เคียงกันที่ส่วนฐาน ผิดแต่ว่าองค์พระธาตุดอยสุเทพเป็นทรงเหลี่ยมไม่ใช่ทรงกลมแบบพระธาตุหริภุญชัย นอกจากนี้ทรงกล่าวถึงเจดีย์หลวงว่ามีการสร้างเพิ่มให้ใหญ่โตขึ้นแทนที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตควรเป็นแทนด้านนอก ด้านทิศตะวันออกมากกว่าแทนข้างในที่มีพระปูนปั้นประดิษฐานแต่เดิม ส่วนลักษณะขององค์เจดีย์แปดเหลี่ยม (คงหมายถึงเหนือชั้นบัวถลาขึ้นไป) ควรมีความสัมพันธ์กับเจดีย์วัดพระเจ้าล้านทองที่เชียงใหม่ด้วย

พ.ศ. ๒๕๒๖ เสนอ นิลเดช^๓ ได้ตีพิมพ์ผลงานเรื่องศิลปสถาปัตยกรรมล้านนาขึ้น ซึ่งได้แบ่งกลุ่มเจดีย์เป็น ๕ กลุ่ม การแบ่งกลุ่มนั้นมีทั้งการแบ่งกลุ่มตามระยะเวลาของการสร้างและแบ่งตามลักษณะของเจดีย์ เจดีย์ในเชียงใหม่ที่นั้นถูกจัดไว้ในเจดีย์กลุ่มที่ ๒ ได้แก่ เจดีย์เหลี่ยม เวียงกุมกามเข้าใจว่าเป็นการลอกแบบจากเจดีย์วัดกู่กุด ลำพูน ยังมีเจดีย์ที่มีเรือนธาตุสูงก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้เช่นกัน ได้แก่ เจดีย์วัดเชียงมั่น และเจดีย์บรรจุอัฐิพระเจ้าติโลกราชในวัดเจ็ดยอดซึ่งเข้าใจว่าได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะมอญแบบพุกาม ตลอดจนเจดีย์วัดสวนดอกที่เข้าใจว่าเป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาก็ถูกจัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย ส่วนเจดีย์ที่มีฐานบัวลูกแก้วย่อเก็จที่ดัดแปลงมาจากเจดีย์กลุ่มที่ ๒ (เจดีย์วัดอุโมงค์และเจดีย์วัดสวนดอก) มีมาลัยเถาเป็นฐานบัวกลมรับองค์ระฆัง เช่น เจดีย์พระธาตุศรีจอมทอง เจดีย์วัดดวงดี เจดีย์วัดชมพู ฯลฯ ได้จัดเป็นเจดีย์ในกลุ่มที่ ๔ และเจดีย์กลุ่มเบ็ดเตล็ดได้แก่ เจดีย์ปล่องที่เป็นอิทธิพลจาก ละ ในศิลปะจีน

^๑ ชีววงศ์ คงทอง, **คติการสร้างพระเจดีย์กับการอนุรักษ์ศิลปกรรมโบราณสถานเจดีย์ : กรณีศึกษาโบราณสถานพระเจดีย์ช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**, (จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๗-๘.

^๒ สุภัทรดิศ ดิศกุล (ศาสตราจารย์หม่อมเจ้า), **ศิลปะในประเทศไทย**, ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑-๕.

^๓ เสนอ นิลเดช, **ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โบราณ, ๒๕๓๙), หน้า ๒๗.

พิริยะ ไกรฤกษ์^๑ ได้เรียบเรียงประวัติศาสตร์ศิลป์ในประเทศไทยโดยจัดแบ่งระยะเวลาของการศึกษาเป็นช่วง ๆ ละ ๕๐ ปีโดยประมาณ จุดประสงค์เพื่อสะดวกในการศึกษาเปรียบเทียบศิลปกรรมที่ปรากฏในช่วงระยะเวลาเดียวกันของศิลปกรรมในประเทศไทย ข้อความที่เกี่ยวข้องกับเจดีย์เมืองเชียงใหม่ นั้น ส่วนใหญ่เป็นการเชื่อถือตามหลักฐานเอกสารร่วมสมัยที่ระบุไว้โดยอาจเรียงลำดับได้ดังนี้ ราว พ.ศ. ๑๘๓๕ เชื่อว่าพญามังรายสร้างเจดีย์เหลี่ยมลักษณะคล้ายกับเจดีย์กู่กุด ลำพูน ไว้ที่เวียงกุมกาม อ.สารภี ต่อมาระหว่าง พ.ศ. ๑๙๐๐-๑๙๕๐ น่าจะมีเจดีย์อยู่ ๓ แบบ คือ เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่สร้างในวัดสวนดอก รวมทั้งเจดีย์ประธานที่สร้างขึ้นราว พ.ศ. ๑๙๑๖ โดยพระสุมนเถร และเชื่อว่าเป็นอิทธิพลจากสถูปในศิลปะพุกาม เจดีย์อีกแบบหนึ่งได้แก่เจดีย์ในวัดอุโมงค์อารยมณฑล โดยเข้าใจว่าเป็นวิหารมียอดเจดีย์ที่สืบเนื่องมาจากวิหารในศิลปะอินเดียแบบปาละแล้วมานิยมแพร่หลายในพุกาม ระหว่าง พ.ศ. ๑๙๕๐-๒๐๐๐ เข้าใจว่ามีเจดีย์อยู่ ๒ แบบ คือเจดีย์แบบวัดพระธาตุหริภุญชัย และเจดีย์ข้างล้อมที่วัดป่าแดงหลวงราว พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๕๐ เจดีย์แบบอื่นที่สร้างในระยะนี้ได้แก่เจดีย์ทรงปราสาทผสมผสานกับเจดีย์ทรงลังกา ตัวอย่างได้แก่ เจดีย์หลวงและเจดีย์บรมจุลัญญาติโลกราชในวัดเจ็ดยอด เจดีย์อีกแบบหนึ่งได้แก่เจดีย์ทรงกลมซ้อนลดหลั่นกันเป็นชั้นมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทุกชั้น เช่น วัดตะโปทารามระหว่าง พ.ศ. ๒๐๕๐-๒๑๐๐ เจดีย์ที่เป็นลักษณะเฉพาะได้แก่ พระธาตุคุดออยสุเทพที่เป็นเจดีย์แบบลังกา และเจดีย์วัดโลกโมฬีที่เป็นเจดีย์ทรงปราสาท

การแบ่งกลุ่มรูปแบบของเจดีย์เป็น ๓ กลุ่ม คือ เจดีย์ทรงระฆัง เจดีย์ทรงปราสาท และเจดีย์ทรงอื่น ๆ ซึ่งในแต่ละกลุ่มนั้นจะแบ่งย่อยออกไปตามลักษณะรูปแบบหรืออิทธิพลทางศิลปะที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดของแบบต่าง ๆ ตามระยะเวลาที่ก่อสร้างหรือซ่อมแซมตลอดจนการวิวัฒนาการของเจดีย์รูปแบบต่าง ๆ ทั้งในมุมมองด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นหลัก ^๒

การสร้างเจดีย์นอกจากมีความหมายดังที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีประเพณีบรรจุสิ่งของมีค่ารวมทั้งพระพิมพ์จำนวนมากไว้ในกรูขององค์เจดีย์ ซึ่งมีนัยว่าเป็นการสืบทอดศาสนา^๓ สำหรับเจดีย์ที่สำคัญจะเรียก พระธาตุ ถูกสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

^๑ พิริยะ ไกรฤกษ์, **ประวัติศาสตร์ศิลป์ในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: อมรรัตน์การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๖.

^๒ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและสุรพล ดำริห์กุล, **วัดร้างในเวียงเชียงใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ตรีวิณ, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓๓-๓๔.

^๓ อ่างแล้ว, สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์ : ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบของเจดีย์ในประเทศไทย**, หน้า ๕.

หรือพระอรหันต์เจ้า เจดีย์พระธาตุในภาคอีสานมีรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์ คือ มีส่วนบน ยอดธาตุ เป็นทรงสี่เหลี่ยมยี่ดสูงเรียกว่าทรงบัวเหลี่ยม หรือบัว ๔ เหลี่ยมซึ่งช่างนิยมสร้างเกือบจะทั้งหมดก็ว่าได้^๑

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การสร้างเจดีย์ยังคงมีความสืบทอดเกี่ยวเนื่องกับคตินิยมและแนวคิดจากกรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตามเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้นตามสภาพของสังคมไทย ดังจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า การสร้างเจดีย์ในดินแดนไทย ผ่านยุคสมัยต่าง ๆ รูปแบบรูปทรงของเจดีย์จึงมีต่าง ๆ กัน ซึ่งเป็นการพัฒนาการตามลำดับ คำว่าเจดีย์จึงต้องมีคำขยายเพื่อบ่งรูปแบบ ลักษณะ รูปทรงต่าง ๆ กันของเจดีย์ โดยมีส่วนที่ร่วมกันตามเกณฑ์ทางช่าง คือ ฐานกว้าง สอบขึ้น มากหรือน้อยก็ตามเพื่อเป็นยอด รายละเอียดแปลกต่างกันของรูปทรงคือที่มาของชื่อเรียกตามลักษณะหรือตามทรงนั้น^๒

๓. พระวิหาร

พระวิหาร เป็นสิ่งปลูกสร้างเป็นหลัก และสังเกต ในทั่วไปดูเหมือนเป็นสิ่งก่อสร้างด้วยอิฐ ปูน คือ เป็นพวกตึก วิหารนั้นสร้างไว้ในที่อยู่ของภิกษุทั้งหลาย จึงเรียกว่าวิหาร^๓

พระวิหารแบบไทยประเพณีสมัยอยุธยาตอนปลาย ปัจจุบันได้ปรากฏพบตัวแบบสถาปัตยกรรมจำนวนหนึ่งในที่ตั้งของชุมชน ซึ่งครอบคลุมอาณาเขตที่เรียกว่า “ที่ราบเจ้าพระยาตอนล่าง”^๔

^๑ วิโรฒ ศรีสุโร, **ธาตุอีสาน (Taad Isan)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมฆาเพรส, ๒๕๓๙), หน้า ๒-๔.

^๒ อ่างแล้ว, สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์ : ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบของเจดีย์ในประเทศไทย**, หน้า ๑๗-๕๓.

^๓ สมเด็จพระญาณมุนี, **เพชรในดวงใจ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: พัทธอักษร, ๒๕๒๘), หน้า ๑๐.

^๔ Alekseev และ Takaya ได้ศึกษาและหาความสัมพันธ์ของตะกอนชนิดต่างๆในที่ราบเจ้าพระยาเป็นครั้งแรก ต่อมา Takaya ได้แบ่งบริเวณที่ราบเจ้าพระยาตามลักษณะของตะกอนและสัณฐาน ออกเป็น ๒ เขต ได้แก่ บริเวณที่ราบเจ้าพระยาตอนเหนือ (Northern Basin) และบริเวณที่ราบเจ้าพระยาตอนล่าง (Southern Basin หรือ Bangkok Plain), กล่าวจาก ผ่องศรี วานาสิน และทิวา ศุภจรรยา, **เมืองโบราณบริเวณชายฝั่งทะเลเดิมของที่ราบภาคกลางประเทศไทย : การศึกษาตำแหน่งที่ตั้งและภูมิศาสตร์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕.

วิหาร^๑ ในความหมายโดยทั่วไปหมายถึงอาคารประเภทหนึ่งในงานสถาปัตยกรรมไทย ที่ใช้เป็นที่พักประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพร้อมกันระหว่างพระภิกษุสงฆ์และฆราวาส เช่น งานถวายผ้ากฐิน งานทอดผ้าป่า งานทำบุญพิธีต่างๆ เป็นต้น

ในสมัยอยุธยาตอนปลาย วิหารเริ่มถูกลดความสำคัญลงในด้านการใช้เป็นที่พักสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่โบสถ์จะมีความสำคัญขึ้นแทนที่^๒

พระวิหาร ในสมัยอยุธยาสามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑. พระวิหาร หมายถึง อาคารที่ทำหน้าที่เป็นพระวิหารทั่วไปในแผนผังพุทธาวาส เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมา โดยอาจมีสถานภาพเป็นพระวิหารหลักประธาน หรือพระวิหารรองก็ได้ กล่าวคือ อาคารที่เรียกพระวิหารนี้ เป็นการเรียกอย่างกว้างๆ แต่โดยบทบาทหน้าที่แล้วมักใช้เรียกอาคารที่เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์สำคัญ โดยที่พระวิหารประเภทนี้ถูกกำหนดให้เป็นหลักประธานวัดแทนพระเจดีย์หรือพระปรางค์ เช่น พระวิหารวัดพนัญเชิง จ.อยุธยา เป็นต้นหรือเป็นพระวิหารที่ตั้งเป็นเอกเทศที่ไม่อยู่ในฐานะองค์ประกอบร่วมในเขตพุทธาวาสของวัด เช่นพระวิหารพระมงคลบพิตร จ.อยุธยา เป็นต้น

๒. พระวิหารหลวง หมายถึง พระวิหารที่ทำหน้าที่เป็นองค์ประกอบร่วมในผังเขตพุทธาวาสที่ใช้เสริมให้หลักประธานของวัดไม่ว่าจะเป็นพระเจดีย์ พระปรางค์หรือพระมณฑปให้มีความสำคัญมากขึ้น โดยวิหารหลวงนี้จะตั้งอยู่ด้านหน้าหรือด้านหลังพระเจดีย์ พระปรางค์หรือพระมณฑปอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น เช่น วัดมหาธาตุ จ.สุโขทัย วัดพระศรีสรรเพชญ์ จ.อยุธยา เป็นต้น

๓. พระวิหารราย หมายถึง พระวิหารขนาดย่อมที่สร้างขึ้นในพระอารามหนึ่งๆ เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาแต่ไม่อยู่ในฐานะพระวิหารหลวง วิหารรายจะมีอยู่ที่หลังในผังพุทธาวาสก็ได้แต่ก็ไม่นิยมสร้างไว้ในแนวแกนหลักของวัด เช่น วัดพระศรีสรรเพชญ์ มีวิหารรายตั้งเรียงรายชิดแนวกำแพงวัด สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักบุญอุทิศส่วนกุศลแด่เจ้าของอัฐิ เป็นต้น

๔. พระวิหารกลบ หมายถึงพระวิหารหลังเล็กที่สร้างขึ้น มีขนาดพอประดิษฐานพระพุทธรูปหรือรูปหล่อพระภิกษุที่มีผู้นับถือศรัทธามากซึ่งมรณภาพไปแล้ว เช่นพระวิหารกลบวัดมหาธาตุ วัดสิงหาราม และวัดพระราม จ.อยุธยา

^๑ สมคิด จิระทัศนกุล, “พื้นฐานสถาปัตยกรรมไทย”, เอกสารการสอนรายวิชาพื้นฐานสถาปัตยกรรมไทย, ๒๕๔๐), หน้า หน้า ๘๗.

^๒ จารุณี อินฉัตรฉาย, “โบสถ์และวิหารในประเทศไทย,” ในวิวัฒนาการพุทธสถานไทย, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติ้ง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔๗.

พระวิหารที่มีการเขียนภาพชาดกหรือพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ภายใน เช่นพระวิหารเขียนในบรรดาประเภทของวิหารต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้มักจะมีการสร้างอยู่ ๒ แบบคือ เป็นแบบวิหารโถงซึ่งหมายถึงพระวิหารที่ทำเป็นอาคารโถงไม่มีผนังกัน และพระวิหารทึบซึ่งหมายถึงพระวิหารที่ทำเป็นอาคารทึบที่มีช่องเปิดเป็นประตูและหน้าต่าง ซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างทั่วไปของการสร้างพระวิหาร^๑

๔. หอไตร

หอไตรมีชื่อเต็ม ๆ ว่าหอพระไตรปิฎกเป็นสถานที่เก็บรักษาคัมภีร์พระธรรมวินัยและตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งสมัยก่อนมีจำนวนน้อย เพราะไม่สามารถผลิตได้เองที่ละมาก ๆ นอกจากต้องคัดเลือก หรือจารขึ้นด้วยมือ อาคารที่สร้างขึ้นจึงมีลักษณะมิดชิดเป็นพิเศษ โครงสร้างแข็งแรงและมีขนาดเล็ก สร้างด้วยไม้ลักษณะเป็นเรือนไทย ส่วนใหญ่สร้างกลางสระน้ำ เพื่อป้องกัน หนู มด ปลวก และแมลงที่จะมาทำลายหนังสือสมุดหรือใบลานผูก ใ้ไอชื้นจากสระน้ำที่อยู่ใต้อาคารและโดยรอบจะช่วยให้อาคารชุ่มเย็น เป็นการรักษาใบลานและเอกสารสำคัญให้มีอายุยืนนานกว่าปกติ ส่วนหอไตรที่สร้างบนพื้นราบนั้นมักจะทำใต้ถุนสูง ไม่มีบันได เมื่อใช้จึงจะนำบันไดมาพาดอีกทีหนึ่ง สมัยก่อนนิยาสั่งสร้างตามวัดต่าง ๆ กันมาก

หอไตร เป็นสถานที่ใช้เก็บสมุดตัวเขียนพระธรรมคำสั่งสอน และตำราในพระพุทธศาสนา หอไตรที่สร้างในสมัยโบราณมีทั้งที่เป็นเครื่องไม้และเครื่องก่ออิฐถือปูน ฝาภายนอกและข้างในเขียนทำรูปภาพด้วยสีพูนรงค์หรือสีเอกรงค์อย่างปิดทองรดน้ำมีอยู่หลายแห่งด้วยกัน หอเขียนในวังสวนผักกาด จังหวัดกรุงเทพฯ เป็นตัวอย่างหอไตรที่เขียนทำรูปภาพ ตกแต่งด้วยวิธีปิดทองรดน้ำ หอไตรแห่งนี้เดิมอยู่ที่วัดบ้านกั้ง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หอไตรอย่างที่เป็นตึกก่อและมีเขียนรูปภาพจิตรกรรมพูนรงค์ กรมพระปรมาธิบดีชิโนรสฯ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จังหวัดกรุงเทพฯ เป็นต้น

๕. ศาลาการเปรียญ

การเปรียญ หมายถึง อาคารสถาปัตยกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาใช้เป็นสถานที่สำหรับพระภิกษุแสดงธรรมหรือประกอบกรุกุลต่างๆ^๒ ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

^๑ สมคิด จิระทัศนกุล, "พื้นฐานสถาปัตยกรรมไทย.", เอกสารการสอนรายวิชาพื้นฐานสถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๐), หน้า ๙๐-๙๔.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, "การเปรียญ," ในพจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน อักษร ก, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๙.

พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้กล่าวว่าการเปรียญเป็นชื่อเรียกของอาคารศาลาว่าที่พระภิกษุสงฆ์ใช้แสดงธรรม^๑ น. ณ ปากน้ำ ให้ความหมายอย่างเดียวกันคือเป็นศาลาสำหรับสัปบุรุษ และสีกาใช้ฟังธรรม^๒ ขณะที่ โชติ กัลยาณมิตรให้คำจำกัดความว่า เป็นอาคารโถงขนาดใหญ่สำหรับพระสงฆ์ศึกษาทางปริยัติ สำหรับฆราวาสฟังธรรมหรือสำหรับการทำบุญกุศลต่าง ๆ

ส่วนพจนานุกรมนอกราชบัณฑิตยฯโดยสำนักพจนานุกรมมติชนให้ความหมายว่าเป็นอาคารที่ประชาชนมาชุมนุมทำพิธีทางศาสนาในวัด^๓ จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปว่า “การเปรียญ” หรือ “ศาลาการเปรียญ”เป็นอาคารสำหรับพระสงฆ์ใช้แสดงธรรมแก่ฆราวาสหรือใช้ประกอบการบุญกุศลต่างๆ อาทิเช่น ทำบุญเลี้ยงพระ จัดเทศน์มหาชาติ ทอดผ้าป่าหรืออาจใช้เป็นที่พักประชุมชาวบ้าน โดยมากมีขนาดใหญ่เพื่อรองรับการใช้งานของกลุ่มคนจำนวนมาก

จุดเริ่มต้นของศาลาการเปรียญมีสถานภาพเป็นโรงเรียนศึกษาปริยัติธรรมของพระสงฆ์ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับชื่ออาคาร เพราะคำว่า “เปรียญ” นั้นอาจแผลงมาจาก “บาเรียน” ในภาษาบาลีอันหมายถึงผู้รู้ธรรมหรือผู้เล่าเรียน^๔

การสร้างศาลาการเปรียญว่าเป็นผลมาจากการเรียนการสอนพระปริยัติของพระสงฆ์ในสมัยอยุธยาเป็นสำคัญ โดยก่อนจะมีศาลาการเปรียญนั้นการศึกษาของสงฆ์มีขึ้นในพระวิหารหรือตามศาลาต่าง ๆ ในวัดไม่ได้มีสถานที่แน่นอน แต่เมื่อพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองส่งผลให้จำนวนพระสงฆ์บวชเรียนมากขึ้นทำให้เกิดความต้องการสถานที่ ศึกษาเล่าเรียนอย่างเป็นทางการขึ้นโดยเฉพาะ^๕

ศาลาการเปรียญจะมีบทบาทหน้าที่ใช้งานหลายอย่างจนเสมือนหนึ่งเป็นอาคารเอนกประสงค์ของวัด แต่แท้จริงแล้ววัตถุประสงค์หลักแรกเริ่มอย่างเดียวในการสร้างศาลาการเปรียญคือ

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, “การเปรียญ,” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๕.

^๒ ประยูร อุลุชาฎะ (น. ณ ปากน้ำ), พจนานุกรมศิลป์ (ฉบับแก้ไขปรับปรุง), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๒๒), หน้า ๒๖.

^๓ สำนักพจนานุกรม มติชน, “ศาลาการเปรียญ,” ในพจนานุกรมนอกราชบัณฑิตยฯ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๗.

^๔ สิริวัฒน์ คำวันสา, สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๔), หน้า ๕๘, ดู “บาเรียน,” ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า, ๖๒๕ ; แต่มีผู้ให้ทัศนะว่าเปรียญอาจแผลงมาจาก ปริญ (แผลงจาก อิ เป็น เอีย) หมายถึง รุรอบ (ปริ แปลว่า รอบ ญา แปลว่า รู้), ภาชิต จิตรภาษา, “ศาลากลางบ้าน,” ศิลปวัฒนธรรม ๑๕, ๙ (กรกฎาคม ๒๕๓๗), หน้า ๖๑.

^๕ อุษา วัฒนเพียรภาค, วิวัฒนาการพุทธสถานไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙๑.

เพื่อเป็นสถานที่เรียนหนังสือของพระสงฆ์^๑

บทบาทแรกเริ่มของศาลาการเปรียญจึงเสมือนโรงเรียนที่สอนพระให้เป็นเปรียญ^๒ อูชา จ้วนเพียรภาคได้กล่าวถึงมูลเหตุในการสร้างศาลาการเปรียญว่าเป็นผลมาจากการเรียนการสอนพระปริยัติของพระสงฆ์ในสมัยอยุธยาเป็นสำคัญ โดยก่อนจะมีศาลาการเปรียญนั้นการศึกษาของสงฆ์มีขึ้นในพระวิหารหรือตามศาลาต่างๆ ในวัดไม่ได้มีสถานที่แน่นอน แต่เมื่อพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองส่งผลให้จำนวนพระสงฆ์บวชเรียนมากขึ้นทำให้เกิดความต้องการสถานที่ศึกษาเล่าเรียนอย่างเป็นทางการเป็นส่วนขึ้นโดยเฉพาะ^๓

กล่าวได้ว่าจุดเริ่มต้นของศาลาการเปรียญมีสภาพเป็นโรงเรียนศึกษาปริยัติธรรมของพระสงฆ์ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับชื่ออาคาร เพราะคำว่า “เปรียญ” นั้นอาจแผลงมาจาก “บาเรียน” ในภาษาบาลีอันหมายถึงผู้รู้ธรรมหรือผู้เล่าเรียน^๔

ศาลาการเปรียญจึงเริ่มขยายจากพระสงฆ์ออกไปสู่ฆราวาสและจากโรงเรียนศึกษาพระธรรม ศาลาการเปรียญได้เปลี่ยนสถานะบทบาทไปเป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์และฆราวาสได้เข้ามาประกอบศาสนกิจอันเป็นกุศลร่วมกันจนกลายมาเป็นอาคารสำคัญใช้จัดงานต่างๆ ปัจจุบันศาลาการเปรียญมีบทบาทหน้าที่เป็นอาคารเอนกประสงค์ของวัด หน้าที่เดิมของการเป็นโรงเรียนสอนพระสงฆ์ได้หมดไปเมื่อแต่ละวัดมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมโดยเฉพาะขึ้นแทนที่ ตัวอย่างหน้าที่ใช้งานของศาลาการเปรียญในปัจจุบันมีดังต่อไปนี้

๑. เป็นที่สำหรับพระสงฆ์แสดงพระธรรมแก่ฆราวาสในวันธรรมสวนะ หรือใช้ในการประกอบพิธีทางศาสนาในโอกาสต่างๆ เช่น เทศน์มหาชาติหรือทอดผ้าป่า
๒. เป็นที่สำหรับฆราวาสทำบุญถวายภัตตาหารพระสงฆ์
๓. เป็นที่สำหรับอุบาสกอุบาสิกาเข้ามาใช้ถือศีลอุโบสถและฝึกวิปัสสนากรรมฐาน
๔. เป็นที่ตั้งศพและสวดพระอภิธรรมศพ ในกรณีที่วัดไม่มีศาลาสวดศพ^๕

^๑ สมคิด จิระทัศนกุล, วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘๕.

^๒ อ่างแล้ว, อูชา จ้วนเพียรภาค, วิวัฒนาการพุทธสถานไทย, หน้า ๑๙๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๔ อ่างแล้ว, สิริวัฒน์ คำวันสา, สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๔), หน้า ๕๘, ดู “บาเรียน,” ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า, ๖๒๕ ; แต่มีผู้ให้ทัศนะว่า เปรียญอาจแผลงมาจาก ปริญ (แผลงจาก อิ เป็น เอีย) หมายถึง รู้ออบ (ปริ แปลว่า รอบ ญา แปลว่า รู้), ภาษิต จิตรภาษา, “ศาลากลางบ้าน,” ศิลปวัฒนธรรม ๑๕, ๙ (กรกฎาคม ๒๕๓๗), หน้า ๖๑.

^๕ อ่างแล้ว, วิวัฒนาการพุทธสถานไทย, หน้า ๑๙๒.

การสร้างศาลาการเปรียญพบมากแถบภาคกลางและภาคตะวันตกของประเทศไทย ทางภาคใต้พบบ้างแต่ไม่มากนักเรียกว่าโรงธรรมหรือศาลาธรรม^๑ ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นอาคารทรงโรงยกใต้ถุนสูงเล็กน้อยไม่นิยมกันฝาผนัง หลังคาจั่วมีกันสาดโดยรอบ ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักเรียกชื่อตามภาษาถิ่นว่า หอแจก หัวแจก หรือ โสงธรรม^๒

ศาลาการเปรียญเป็นของวัดตั้งอยู่ภายในวัด ส่วนศาลากลางย่านเป็นของชุมชนตั้งอยู่กลางชุมชนสร้างเพื่อเป็นที่ทำบุญตักบาตรฟังเทศน์ของชาวบ้านในกรณีที่ชุมชนนั้นอยู่ห่างจากวัดมาก ซึ่งไม่สะดวก ในการไปทำบุญโดยต้องถือข้าวของและสำหรับภัตตาหารไปไกล และการนิมนต์พระมาよ่อมสะดวกกว่าจึงเกิดเป็นศาลาโรงทรงโรงขึ้น^๓

อาคารที่สร้างขึ้นภายในวัดสำหรับเป็นที่พุทธศาสนิกชนเข้าร่วมสมาคมกัน และยังได้พบอาคารลักษณะเดียวกันนี้ในลังกาที่เมืองอนูราธปุระ และเมืองโปลนนารูวะโดยปรากฏชื่อในเอกสารโบราณของลังกาว่า “ สันนิบาตศาลา ” ซึ่งเมื่อพิจารณารูปแบบหน้าที่ใช้งานแล้วมีลักษณะใกล้เคียงกับศาลาการเปรียญที่สร้างขึ้นในสมัยหลัง^๔

๖. พระอุโบสถ

อุโบสถมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาใน ๔ ลักษณะ^๕ คือ

๑. หมายถึงวันพระ ซึ่งเป็นวันที่พระสงฆ์และคฤหัสถ์มาประชุมกันเพื่อแสดงและรับฟังธรรม

๒. หมายถึงการแสดงพระปาฏิโมกข์ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยทุกๆ ๑๕ วัน

๓. หมายถึงการรักษาศีล ๘ ของเหล่าชราวาสในทุกๆวันพระ

๔. หมายถึงสถานที่ซึ่งพระสงฆ์ทำสังฆกรรมร่วมกัน

อุโบสถ เป็นสถานที่ประชุมของสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรม วัดในปัจจุบันมักสร้างอุโบสถให้มีขนาดใหญ่กว่าอาคารหลังอื่น ๆ และตั้งอยู่ในบริเวณใจกลางของเขตพุทธาวาสเพื่อให้แลดูโดดเด่น

^๑ วนิดา พึ่งสุนทร, “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคใต้,” ภาษา ๘, ๒๕๔๓, หน้า ๕๙.

^๒ ธวัช ปุณโณทก, “หอแจก (ศาลาการเปรียญ) : ศาสนสถาน,” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๒, หน้า ๕๐๘๐.

^๓ ภาสิต จิตรภาษา (นามแฝง), “ศาลากลางบ้าน,” ศิลปวัฒนธรรม ๑๕, ๙, กรกฎาคม ๒๕๓๗, หน้า ๖๐ - ๖๒.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๕ เปี่ยม บุญยะโชติ (ร.ต.อ.), “การสร้างโบสถ์และอานิสงส์การสร้าง,” ใน ประมวลหลักโหราศาสตร์กับมูลเหตุของศาสตร์และพิธีกรรมของโหร, (พระนคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๑๓), หน้า ๒๘๐.

เด่นเป็นประธานของวัด แต่ในสมัยสุโขทัยและอยุธยา อุโบสถมักสร้างให้มีขนาดเล็กกว่าวิหาร ไม่จำเป็นต้องใช้เป็นที่พักผ่อนคนมาก ๆ เพราะเป็นเพียงสถานที่เพื่อการทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยเฉพาะเท่านั้น

ในวัดขนาดใหญ่บางครั้ง เมื่อเข้าไปในบริเวณวัด อาจจะเป็นการยากที่จะรู้ได้ว่า อาคารหลังใดเป็นอุโบสถ หลังใดเป็นวิหาร เพราะมีรูปแบบการสร้างคล้ายคลึง และบางทีก็มีขนาดไล่เลี่ยกัน การจะสังเกตว่าอาคารหลังใดเป็นอุโบสถ ดูได้ที่ใบเสมาซึ่งจะมีอยู่รอบบริเวณ อุโบสถส่วนวิหารจะไม่มีใบเสมา

อุโบสถ หมายถึง “การแสดงปาฏิโมกข์และสถานที่ที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรม”^๑ นอกจากที่กล่าวมาแล้วโดยทั่วไปยังใช้เรียกอาคารที่ใช้ทำสังฆกรรม เช่น พระอุโบสถ อุโบสถและโบสถ์ คำทั้งสามนี้พระธรรมธีรราชฆานูนี้ได้แสดงความคิดเห็นว่า

อุโบสถ หมายถึง “เขตกำหนดความพร้อมเพรียงของสงฆ์ เป็นเขตที่สงฆ์ตกลงไว้สำหรับภิกษุที่อยู่ภายในเขตนั้นต้องทำสังฆกรรมร่วมกัน”^๒ และคำว่าสีมานี้ในทางพระวินัยมีความหมายกว้างอันรวมไปถึงดินแดนที่บ้านเมือง เช่น พระเจ้าแผ่นดินหรือรัฐบาลยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ของสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นดินแดนเอกเทศต่างหากจากบ้านเรือนตามภาษาพระวินัยเรียกว่า วิสุคามสีมา^๓

อุโบสถ หมายถึง “การแสดงปาฏิโมกข์และสถานที่ที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรม”^๔ นอกจากที่กล่าวมาแล้วโดยทั่วไปยังใช้เรียกอาคารที่ใช้ทำสังฆกรรม เช่น พระอุโบสถ อุโบสถและโบสถ์ คำทั้งสามนี้พระธรรมธีรราชฆานูนี้ได้แสดงความคิดเห็นว่า พระอุโบสถ แต่เรียกตามภาษาชาวบ้านโดยทั่วไปทั้งสองสั้น ๆ ว่า “โบสถ์” เป็นที่รู้จักกัน

พระอุโบสถ แต่เรียกตามภาษาชาวบ้านโดยทั่วไปทั้งสองสั้น ๆ ว่า “โบสถ์” เป็นที่รู้จักกัน^๕ นอกจากคำดังกล่าวแล้วยังมีคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับเขตแดนที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้ในพระวินัยได้แก่คำว่า สีมา

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๙), หน้า ๑๐๓๘.

^๒ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๔๐ - ๓๔๑.

^๓ วิ. มหา. ๔/๔๒๔.

^๔ พระธรรมธีรราชฆานู, “ความรู้เรื่องสีมา” ใน **วัดศรีประวัต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๔.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

พระอุโบสถเริ่มมีความสำคัญขึ้นมาเป็นลำดับ ต่อเมื่อในสมัยอยุธยาตอนกลาง สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) พระองค์ทรงออกบวชระยะหนึ่ง จึงเกิดเป็นธรรมเนียมและประเพณีนิยมว่าลูกชายต้องบวชเรียน ทำให้พระสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น^๑ นับเป็นการเริ่มมีโบสถ์อย่างถาวรในวัดของแต่ละชุมชน และบทบาทของวัดที่เคยเป็นศูนย์รวมของจิตใจของคนภายในชุมชนก็ได้เพิ่มเป็นสถานที่ฝึกอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนอย่างแท้จริง ในสมัยนี้พระอุโบสถได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในผังพุทธาวาสของวัด กล่าวคือ พระอุโบสถได้เข้าไปอยู่ในตำแหน่งด้านหน้าพระเจดีย์แทนที่พระวิหาร ส่วนพระวิหารร่นลงไปอยู่ท้ายพระเจดีย์แทนหรือบางวัดไม่มีพระวิหาร และในบางวัดพระวิหารเดิมที่อยู่ด้านหน้าพระเจดีย์ก็ถูกเปลี่ยนการใช้งานเป็นพระอุโบสถแทน^๒

พระอุโบสถในสมัยอยุธยาสามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑. พระอุโบสถในน้ำ หมายถึงพระอุโบสถที่สร้างขึ้นในน้ำ เพื่อใช้น้ำเป็นสิ่งกำหนดเขตแดนเพื่อทำสังฆกรรม ซึ่งเรียกว่า โบสถ์แพ หรือโบสถ์น้ำ

๒. พระอุโบสถบนบก หมายถึงพระอุโบสถที่สร้างขึ้นบนผืนดิน มีการกำหนดเขตสีมาด้วยโบสีมาเป็นแบบอบ่างที่พบเห็นได้ทั่วไป

ในการสร้างพระอุโบสถนั้นก็มักจะสร้างแบบเหมือนพระวิหารคือเป็นพระอุโบสถโถงและพระอุโบสถทึบ แต่จะมีลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้นมาคือ พระอุโบสถแบบมหาอุด หมายถึงพระอุโบสถที่ก่อผนังทึบปิดล้อมทั้ง ๔ ด้าน โดยไม่เจาะช่องหน้าต่างเลย จะมีช่องประตูอยู่เพียง ๒ ช่องเท่านั้น สาเหตุที่ปิดทึบอาจเป็นไปได้ว่า ต้องการพื้นที่ของผนังสำหรับเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถก็เป็นได้^๓

การสร้างโบสถ์ จะมีขนาดเล็ก รูปแบบคล้ายกับวิหาร ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนฐานเดี่ยวๆ ผนังก่ออิฐถือปูน ประตูเข้าออกทางเดียว หน้าต่างถ้าไม่ทำเป็นช่องลูกกรง ก็จะเป็นช่องหน้าต่างเล็กๆ ด้านละ ๑-๓ บานหรือบางหลังก็เป็นโบสถ์มหาอุด คือไม่มีหน้าต่างเลย^๔

^๑ จารุณี อินเจ็ดฉาย, “โบสถ์และวิหารในประเทศไทย ,” ใน **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติ้ง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔๗. สมคิด จิระทัศนกุล, **วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย**, หน้า ๑๕๕.

^๒ สมคิด จิระทัศนกุล, **วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย**, หน้า ๖๖.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙.

^๔ อ่างแล้ว, “โบสถ์และวิหารในประเทศไทย ,” ใน **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**, หน้า ๑๔๗, สมคิด จิระทัศนกุล, **วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย**, หน้า ๑๕๘-๑๕๙.

สิ่งควรชมเกี่ยวกับอุโบสถ ทั้งบริเวณภายนอกและภายในอุโบสถ มีสิ่งควรชมดังนี้

๑) ศาสนสถานที่อยู่บริเวณภายนอกอุโบสถ ได้แก่ รูปทรงของอุโบสถ และการประดับตกแต่งส่วนที่เป็นหลังคา หน้าบัน ผนัง ชุ่ม บานประตู บานหน้าต่าง

ก. รูปทรงของอุโบสถ อุโบสถส่วนมากมักสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่เรียกว่า “ทรงโรง” มีประตูทางเข้าทางด้านหน้าและด้านหลัง ซึ่งเรียกว่า ด้านสกัด แต่มีอุโบสถบางแห่งที่สร้างเป็นแปดรูปกากบาท คือ มีปีกยื่นออกไปทางด้านข้างทั้ง ๒ ด้าน เรียกว่า “ทรงจัตุรมุข” คือ มีมุข ๔ ด้าน แทนที่จะมีแต่เพียงมุขด้านหน้า และด้านหลังเท่านั้น

ข. อุโบสถมีขนาดเล็กใหญ่แตกต่างกันได้ คนโบราณมีวิธีกำหนดขนาดของอุโบสถ (และวิหาร) โดยดูจากจำนวนของช่วงเสาแต่ละคู่ ช่วงระหว่างเสาคู่หนึ่ง เรียกว่า “ห้อง” อุโบสถขนาดเล็กอาจมีเพียง ๕ ห้อง แต่อุโบสถขนาดใหญ่ อาจมีถึง ๑๑ ห้อง หรือมากกว่านั้น (การนับจำนวนห้องนิยมเรียกเป็นเลขคู่)

ค. หน้าบัน หน้าบัน คือ ส่วนที่จั่วของมุข มักนิยมทำเป็นลวดลาย ทำด้วยไม้แกะสลักหรือปูนปั้นเป็นรูปแบบต่าง ๆ เช่น ลายกระหนก ลายดอกไม้ ภาพใบไม้แบบจีน บางที่ก็มีรูปเทพพนม หรือรูปเทวดา หรือเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ประดิษฐานไว้ด้วย วัดหลวงที่สำคัญ ๆ หลายวัด นิยมสลักลวดลายหน้าบันเป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระมหากษัตริย์ที่ครอบของหน้าบันจะทำเป็นตัวล่ายอง ไบระกา ซ่อฟ้า และหางหงส์ ตัวล่ายอง (หรือนาคล่ายอง) คือ รูปสัญลักษณ์ของตัวนาคที่พาดอยู่ทางกรอบด้านข้างของหน้าบัน โดยมีนางหงส์เป็นส่วนหัวของนาค ซ่อฟ้าเป็นส่วนหาง และไบระกาเป็นรูปนาคที่เรียงอยู่บนหลัง วัดบางแห่งในภาคเหนือ ยังคงทำตัวล่ายอง ซ่อฟ้า และหางหงส์ เป็นรูปนาคทั้งตัวให้เห็นชัดเจน แต่โดยทั่วไปแล้วช่างไทยได้มีการประดิษฐ์ซ่อฟ้า และไบระกา ให้ดูเป็นสัญลักษณ์ของนาคมากกว่า มีหน้าซ้อย่างดัดแปลงรูปของซ่อฟ้าให้เป็นเหมือนปากนกด้วย บางที่จึงมีผู้แลความหมายของซ่อฟ้าว่าเป็นครุฑที่จับนาค (คือ ตัวล่ายอง) ไว้

ง. ชุ่ม บานประตู และบานหน้าต่าง บานประตู และบานหน้าต่างของอุโบสถ นิยมตกแต่งเป็นลวดลาย โดยอาจแกะสลักเป็นลายรดน้ำ ลายประดับมุก หรือภาพเขียนสีก็ได้ลวดลายและภาพที่นิยมกัน มักเป็นภาพทวารบาล ภาพเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ภาพรามเกียรติ์ ภาพดอกไม้ ภาพใบไม้ และลายกระหนก เป็นต้น เหนือบานประตูและบานหน้าต่าง นิยมทำเป็นชุ่มรูปปูนปั้น เพื่อให้แลดูสวยงาม ซึ่งอาจเป็นรูปทรงแบบต่าง ๆ เช่น ชุ่มทรงมณฑป ชุ่มบันแถลง ชุ่มหน้านาง และชุ่มฝรั่ง เป็นต้น

ในพุทธทศนิกาย อรรถกถาชาดกว่า “ในการทำอุโบสถกรรม^๑ คือการรักษาอุโบสถศีล ท่านก็ถือว่าเป็นการบำเพ็ญตบะด้วยเหมือนกัน อันเป็นการเปิดโอกาสให้ฆราวาสหรือคฤหัสถ์ที่สนใจที่จะมาฝึกหัดขัดเกลิตนเอง ในบางครั้งบางคราวเพื่อเป็นการทดลองการใช้ชีวิตแบบบรรพชิต แม้เพียงวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของวันขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำ วันขึ้นหรือแรม ๑๕ ค่ำ ก็ถือว่าเป็นความดี ในการฝึกให้รู้จักบังคับควบคุมความอยากของตนเอง”

“โบสถ์” หรือ “อุโบสถ” ของทางภาคกลาง เป็นรูปของเสียงที่กร่อนมาจากคำว่า “สีมา” ซึ่งมีความหมายถึง ขอบเขตหรืออาณาเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในกิจกรรมของสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา^๒ กิจกรรมหรือการงานของสงฆ์ เรียกว่า “สังฆกรรม” มี ๔ อย่างนี้ อปโลกนกรรม ๑ ญัตติกรรม ๑ ญัตติพิติยกรรม ๑ ญัตติโลกุตถกรรม ๑ กรรมทั้ง ๔ นี้เว้นอปโลกนกรรม สงฆ์ต้องทำในสิม ทำนอกสิมไม่ได้

อุโบสถในปัจจุบัน จากพุทธบัญญัติได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์แห่งการกำหนดเขตของสีมา ทรงพระอนุญาตให้หมายเขตด้วยวัตถุบางอย่าง เรียกว่า “นิमित แปลว่า เครื่องหมายวัตถุอันควรใช้เป็นนิมิตนั้น ระบุไว้ในบาลี ๘ ชนิด ได้แก่ ภูเขา ๑ ศิลา ๑ ป่าไม้ ๑ ต้นไม้ ๑ จอมปลวก ๑ หนทาง ๑ แม่น้ำ ๑ น้ำ ๑”^๓

ตามพระวินัยได้กำหนดขอบเขตของอุโบสถหรือสีมาไว้ว่า ห้ามไม่ให้สมมติสีมาเล็กเกินไปจนจุพระภิกษุ^๔ รูปนั่งหัตถบาลไม้ได้ และห้ามไม่ให้สมมติสีมาใหญ่เกินไปกว่า ๓ โยชน์ สีมาเล็กเกินไปใหญ่เกินไปนี้เป็นสีมาวิบัติ ใช้ไม่ได้

โดยสรุปคำว่า “พระอุโบสถ” ในพระพุทธศาสนา แม้จะต่างกันที่คำแต่มีความหมายเกี่ยวข้องกันคืออุโบสถ เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมโดยมีโรงอุโบสถ (อุโบสถาคาร) ตั้งอยู่ในเขตของสีมา ส่วนคำว่าสีมา หมายถึง เขตแดนที่กำหนดขอบเขตของพื้นที่โดยมีเครื่องหมายกำหนดเขตในพระวินัย เรียกว่า นิมิต และนอกจากนี้ความหมายของสีมายังรวมไปถึงเขตพื้นที่อื่นๆ อันเป็นเขตของสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะทำสังฆกรรมอันใดจะต้องประชุมร่วมกันทำในอุโบสถ ซึ่งถือถือว่าเป็นเขตที่ได้รับการสมมติว่าเป็นสีมาที่ถูกต้องตามพระวินัย

^๑ ชา. อฎ. ๕/๒๗๗.

^๒ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, สารานุกรมไทยภาคอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๖๑๗.

^๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๘.

^๔ วิ. มหา. ๔/๑๕๕/๓๙๖.

๗. พระพุทธรูป

พระพุทธรูปที่ปรากฏในประเทศไทยนั้น มีทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม พระพุทธรูปเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธรูปศาสนาในอินเดีย ช่วงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ได้จัดส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากชมพูทวีป โดยเฉพาะประติมากรรมนั้น พระพุทธรูปถือได้ว่า เป็นรูปเปรียบหรืออุปมาเหมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า เป็นหลักฐานสำหรับให้คนรุ่นหลังทราบว่า พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่มีตัวตนและมีชีวิตอยู่จริง^๑

พระพุทธรูป ในวัดวาอารามที่ได้รับการสถาปนาขึ้นใหม่รวมทั้งวัดที่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์เป็นจำนวนมาก จนอาจกล่าวได้ว่ามีการสร้างพระพุทธรูปสำคัญขึ้นมากที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในพระบรมมหาราชวังนับเป็นจำนวนมากที่สุด^๒ นอกจากพระพุทธรูปแล้ว พระองค์ทรงพระราชดำริสร้างงานประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นคติใหม่ๆ หลายแบบอย่างด้วยกัน ซึ่งสามารถจัดกลุ่มตามรูปแบบศิลปกรรมได้ดังนี้^๓

พระพุทธรูปนั้น มีพระพุทธรูปเกิดขึ้นในยุคสมัยคันธารราฐ^๔ (อาณาเขตคันธารราฐปัจจุบันนี้อยู่ ในประเทศอัฟกานิสถาน) ในแผ่นดินพระเจ้ามีลิซ (Menander) เมื่อราว ๆ พ.ศ. ๓๖๓-๓๘๓ ความนิยมบูชาพระพุทธรูป ก็แพร่หลายลงมาทางใต้ จนชาวมคธและมณฑลอื่นในประเทศอินเดีย มีคติเดิมที่ถือว่าไม่ควรสร้างรูปเคารพ พวกนี้เลื่อมใสในการสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นที่นิยมบูชากันทั่วไป^๕ พระพุทธรูปแก่นจันทร์องค์นั้นเป็นต้นแบบของพระพุทธรูป^๖

^๑ สมพร ไชยภูมิธรรม, **ปางพระพุทธรูป**, (กรุงเทพมหานคร : ต้นธรรมสำนักพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

^๒ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, (ม.ร.ว.), **พระพุทธรูปปฏิมาในพระบรมมหาราชวัง**, จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถครบ ๕ รอบ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักราชเลขาธิการ, ๒๕๓๕), หน้า ๙๙.

^๓ จุลทัศน์ พยาธราพันธ์, “ประติมากรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว,” **มหาเจษฎาบดินทรานุสรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๓๑), หน้า ๒๐๑ - ๒๒๑.

^๔ อาณาเขตคันธารราฐเดี๋ยวนี้อยู่ในดินแดนประเทศอัฟกานิสถานบ้าง อยู่ในดินแดนอินเดียของอังกฤษมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือบ้าง (ปัจจุบันนี้เป็นประเทศปากีสถาน).

^๕ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ศจ.), **พระพุทธรูปปางต่างๆ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ๒๕๓๑), หน้า ๙๘-๙๙.

^๖ สุจิตต์ วงษ์เทศ, **มูลเหตุที่เกิดการสร้างพระพุทธรูป**, (อัฟกานิสถาน สมเด็จพระมหาจุฬาราชานุกาภาพ), (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๔.

พระพุทธรูปสร้างกันต่อมาภายหลัง หรือถ้าว่าอีกนัยหนึ่ง คืออ้างว่าพระพุทธรูปมีขึ้น โดยมีพระบรมพุทธานุญาต และเหมือนพระพุทธรองค์ เพราะตัวอย่างสร้างขึ้นแต่ในครั้งพุทธกาล^๑

พระเจ้าอโศกพระองค์ ทรงเลื่อมใส ในพระพุทธรูปอย่างยิ่ง และทรงส่งสมณะทูต ไปประกาศพระพุทธรูป ให้เจริญแพร่หลาย ทั้งในประเทศอินเดีย และต่างประเทศ แต่ไม่ปรากฏว่า มีการสร้างพระพุทธรูป เท่าที่ได้พบมีเพียงสัญลักษณ์ เช่นรูปพระนางมหายากำลัง ประทับนั่ง หรือยืนบนดอกบัว และมีช้างกำลังพรมน้ำมนต์อยู่ (หมายถึง ประสูติ) ม้าไม่มีคนขี่ (หมายถึง ปางเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ) บัลลังก์เปลามีต้นโพธิ์ประกอบ (หมายถึง ตรัสรู้) ธรรมจักร (หมายถึง ปางประทานปฐมเทศนา) พระบาทยุคล (หมายถึง ปางประทับยืน) สฎูป (หมายถึง ปางปรินิพพาน)^๒ เป็นต้น

การสร้างพระพุทธรูปนั้น ในประวัติศาสตร์ไทยแต่ละสมัยนั้น มีหลักเกณฑ์ในการสร้าง ที่ต่างกันออกไป แต่หากวิเคราะห์จุดเริ่มต้นของหลักเกณฑ์ในการสร้างพระพุทธรูปตั้งแต่แรกนั้น พบว่า ศิลปินชาวอินเดียได้เป็นผู้รวบรวมขึ้นเรียกว่า “ศิลปะศาสตร์”^๓

สำหรับการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย มีสกุลศิลปะของไทยปะปนอยู่ทุกระยะที่ สกุลศิลปะของพระพุทธรูป ได้เริ่มปรากฏขึ้นในประเทศไทย นอกจากสกุลศิลปะแรกเริ่มคือ สกุลศิลปะอมราวดีเท่านั้น ที่ศิลปินไทยยังไม่ได้แสดงฝีมือ เพราะเป็นสมัยแรกที่ศิลปินอินเดียเป็นผู้ริเริ่ม เช่นเดียวกับศิลปินกรีกเฮเลนนิค ของสกุลศิลปะคันธาราฐที่เป็นผู้นำให้ศิลปินอินเดีย ต่อจากนั้นมา ศิลปินไทยก็ได้แสดงฝีมือสืบเนื่อง ซึ่งเป็นนามธรรมออกมาเป็นรูปธรรมได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรศิลป์ต่าง ๆ^๔

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเนื่องด้วยคติพระพุทธรเจ้าในภททกัลป์นั้น ปรากฏการสร้างขึ้นทั้ง ในประเทศไทยเอง และกลุ่มประเทศอื่น ๆ ทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาทิ พระพุทธรูปขนาดใหญ่ สี่องค์ภายในเจดีย์วิหารอานันทะ พุกาม ประเทศพม่า และ พระพุทธรูปศิลาสี่องค์ ที่วัดพระเมรุ

^๑ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (พรหมเมธี) วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร, *ตำนานพุทธเจดีย์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๕), หน้า ๕๓-๕๔.

^๒ หลวงบริบาลปริทัศน์ (ศ.จ. ป่วน อินทวงศ์), *เราเคารพพระพุทธรูปอย่างไร*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ๒๕๓๑), หน้า ๘๓-๘๔.

^๓ จิตร บัวบุศย์, *สกุลศิลปะ-พระพุทธรูปในประเทศไทยมรดกวัฒนธรรม*, (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๗), หน้า ๒๒.

^๔ อ้างแล้ว, *กรมศิลปากร, วัฒนธรรมการพุทธสถานไทย*, หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

๑. นครปฐม^๑ เป็นต้น ซึ่งล้วนมีการแสดงออกที่คล้ายคลึงกันคือ เป็นพระพุทธรูปที่อยู่ในอิริยาบถประทับนั่ง หรือ ยืน หันหลังชนกันสี่องค์

ในสมัยรัตนโกสินทร์คติการสร้างพระอติตพุทธเจ้า 4 พระองค์ ที่หมายถึงพระพุทธเจ้า ซึ่งตรัสรู้แล้วในกาลปัจจุบันก็ยังปรากฏอย่างต่อเนื่อง โดยพบหลักฐานว่ามีความนิยมอย่างมากในกลุ่มชาวมอญช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ อาทิ พระอติตพุทธเจ้าสี่องค์ที่ประดิษฐานในพุทธปรางค์องค์กลางของวัดพิชยญาติการามฯ^๒ เป็นต้น

จิรพันธ์ สมประสงค์^๓ กล่าวถึง พระพุทธรูป รูปแรกเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้ากนิษกะ ซึ่งครองราชย์สมบัติระหว่าง พ.ศ. ๖๖๒-๗๐๖ เป็นฝีมือช่างกรีกโรมันเชื่อกันได้รับอิทธิพล และได้ช่างผู้ประดิษฐ์ พระพุทธรูปมาจากเอเชียตะวันตก เนื่องด้วยการสร้างพระรูปมีการสร้างระยะหลัง เหตุที่เวลาล่วงเลยจาก พระพุทธเจ้าปรินิพพานมานานเช่นนี้ เองลักษณะพุทธรูปจึงเป็นลักษณะที่ทำตามความคิดฝัน เพื่อเป็นพุทธานุสติ ให้บุคคลที่ได้เห็นแล้วระลึกถึงพุทธรูปจึงเป็นผู้ให้กำเนิดพุทธศาสนา และเพื่อจะให้ได้น้อมใจให้ประพฤติตามคำสั่งสอนพระพุทธองค์ เมื่อเกิดพระพุทธรูปแล้ว ต่อมาจึงมีผู้นิยมสร้างกันอย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน และคิดทำพระพุทธรูปปางต่าง ๆ อีกหลายปาง พระพุทธรูปที่ทำเป็นปางต่าง ๆ นั้นหมายถึงเรื่องในตอนนั้น ในพระพุทธรูปประวัติแต่ปางนี้ หมายถึง ท่าทางหรืออิริยาบถก็มี เช่น ปางประทายเป็นภิกษุ และปางประทานพร ซึ่งในพุทธประวัติไม่มีเรื่องนี้โดยเฉพาะตอน แต่เรายืมมาจากภิกษุมุทรา และงานวรมุทราของศาสนาพราหมณ์มาใช้ ซึ่งบางที่ท่าที่แสดงออกของพระพุทธรูปบางปาง ก็ไม่สามารถจะปรับเข้าในพุทธประวัติตอนหนึ่งตอนใดเลย

หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดากุล^๔ กล่าวถึงศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ สมัย อย่างกว้าง ๆ คือ สมัยก่อนที่ชนชาติไทยเข้าปกครองและสมัยที่ชนชาติไทยเข้าปกครองประเทศแล้ว สมัยแรกแบ่งออกได้อีก ๕ สมัย คือ วัดอรุณเก่าที่ค้นพบในประเทศไทย ศิลปะ

^๑ รองศาสตราจารย์ พิริยะ ไกรฤกษ์ได้เคยตั้งข้อสันนิษฐานว่าอาจหมายถึงรูปพระพุทธเจ้าทั้ง ๔ พระองค์ในกาลปัจจุบัน, ดู พิริยะ ไกรฤกษ์, อารยธรรมไทย : พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เล่ม ๑ ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๔), หน้า ๘๐.

^๒ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระราชศรัทธาปณิธานในการสถาปนาวัดสุทัศนในพระพุทธศาสนา,” ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัย และพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๔๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๘.

^๓ จิรพันธ์ สมประสงค์, ศิลปะประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔๓.

^๔ อ่างแล้ว, สุภัทรดิศ ดากุล (ศาสตราจารย์หม่อมเจ้า), ศิลปะในประเทศไทย, หน้า ๑.

ทวารวดี เทวรูปรุ่นเก่า ศิลปะศรีวิชัย และศิลปะลพบุรี สมัยหลังแบ่งออกได้เป็น ๕ สมัย เช่นเดียวกัน คือ ศิลปะเชียงแสน สุโขทัย ชุมทอง อโยธยา และรัตนโกสินทร์

ลวดลายพระปรารักษ์ แบ่งออกเป็นดังนี้

๑) ลายไทย

๒) ลายจีน

แต่เดิมพระพุทธรูป ซึ่งเปรียบเสมือนรูปเคารพแทนองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า สร้างขึ้นเป็น พระพุทธรูปครองจีวรตามความเป็นจริงอย่างพระภิกษุสงฆ์ ต่อมาจึงมีการสร้างพระพุทธรูป ทรงเครื่องอย่างจักรพรรดิหรือกษัตริย์ ซึ่งน่าจะมีต้นเค้ามาจากการถวายเครื่องประดับทองแด่ พระพุทธรูป^๑

พระพุทธรูปทรงเครื่องของศิลปะขอมนั้น เกิดขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงศาสนา พราหมณ์มานับถือศาสนาพุทธตันตระ (วัชรยาน) อันมีลักษณะที่ตั้งใจจะแข่งขันกับ ศาสนาฮินดู จึงมีการสร้างรูปพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ต่าง ๆ นานา เช่นเดียวกับกับรูปเคารพ ในศาสนาฮินดู^๒

พุทธลักษณะของพระพุทธรูปทั้ง ๔ พระองค์ที่ประดิษฐานภายในปรารักษ์ประธานนั้น เป็นพระพุทธรูปแสดงปางสมาธิ พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระขนงโก่ง รั้วพระขนงและขอบ พระเนตรบนป้ายเป็นแผ่น ขมวดพระเกศาเล็ก รัศมีเป็นเปลวสูง พระวรกายโดยรวมเพรียวบางจาก ลักษณะดังกล่าวคาดว่าเป็นรูปแบบเฉพาะของงานประติมากรรมในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยสามารถ เทียบเคียงได้กับพระพุทธรูปสำคัญในรัชกาลนี้ อาทิ พระเสถียรธรรมณีพระประธานในพระอุโบสถวัด ราชนัดดารามฯ หรือ พระเสถียรธรรมณี พระประธานในศาลาการเปรียญวัดสุทัศน์ฯ^๓ เป็นต้น

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพุทธเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓.

^๒ ผาสูช อินทราวุธ, **พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗-๙ และ ๒๗๓-๒๘๒.

^๓ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “รายงานการวิจัยเรื่อง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระราช ศรัทธาปณิธานในการสถาปนาวัดสุทัศน์ในพระพุทธศาสนา,” **ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัย และ พัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.๒๕๔๗**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๐.

รูปพระพุทธรูป สร้างขึ้นหลังพุทธศตวรรษที่ ๗^๑ เล็กน้อย เป็นฝีมือช่างคันธารราชู (ปัจจุบันอยู่ในเขตปากีสถานและอัฟกานิสถาน) ลักษณะพระพุทธรูปสร้างขึ้นตามจินตนาการของช่างผู้สร้าง เพื่อเป็นพุทธานุสติให้บุคคลที่ได้เห็นแล้วระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้าเพื่อจะได้น้อมนำจิตใจให้ประพฤติตามคำสั่งสอนของพระพุทธรูป ไม่ใช่สร้างให้เหมือนพระพุทธรูป เมื่อเกิดพระพุทธรูปขึ้นมาแล้ว ครั้งแรกเป็นฝีมือช่างชาวกรีก ต่อมาเมื่อมีผู้นิยมสร้างกันแพร่หลาย ช่างชาวอินเดียก็คิดสร้างขึ้นเป็นแบบอินเดีย เหตุนี้เมื่อประเทศต่างๆ ได้แบบอย่างการสร้างพระพุทธรูปก็คิดแก้ไขดัดแปลง พระพุทธรูปลักษณะไปที่ละเล็กทีละน้อย จนเกิดเป็นแบบอย่างเฉพาะตัวของแต่ละสกุลช่างในประเทศนั้นๆ การสร้างพระพุทธรูปนั้น ในประวัติศาสตร์ไทยแต่ละสมัยนั้น มีหลักเกณฑ์ในการสร้างที่ต่างกันออกไป แต่หากวิเคราะห์จุดเริ่มต้นของหลักเกณฑ์ในการสร้างพระพุทธรูปตั้งแต่แรกนั้นพบว่า ศิลปินชาวอินเดียได้เป็นผู้รวบรวมขึ้นเรียกว่า “ศิลปะศาสตร์”^๒

ในการสืบทอดอายุพระพุทธรูปศาสนา และได้ปรากฏ ดังปรากฏในหนังสืออนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ท่านอนิโฆภิกขุ มีข้อความดังนี้ว่า

“เราสร้างรูปพระพุทธรูปเจ้าขึ้นเพื่อเอาบุญ และเพื่อสืบอายุพระพุทธรูปศาสนา หรือเพื่อให้มหาชนรุ่นหลังรู้ว่าพระพุทธรูปเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก จะได้พากันกราบไหว้บูชาพระองค์ จะได้พากันไปสวรรค์นิพพาน อนึ่งเราได้ฟังอันสงฆ์การสร้างพระพุทธรูปว่าผู้ใดสร้างรูปพระพุทธรูปเจ้าจะองค์เล็กเท่าต้นคากี้ดี ใหญ่กว่าต้นคากี้ดี ผู้นั้นจะได้เป็นพรหม เป็นอินทร์หมื่นชาติแสนชาติ จะไม่เป็นผู้ตกต่ำเลยจนตราบเท่าเข้าสู่พระนิพพาน และถ้าเราสร้างพระพุทธรูปด้วยทองคำ ผู้นั้นจะได้ตรัสรู้เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราได้ฟังดังนั้นก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส สร้างรูปพระพุทธรูปองค์เสียมากมายหลายล้านหลายโกฏิ”^๓

การสร้างรูปที่เคารพนับถือได้มีเฉพาะแต่ผู้ที่นับถือพระพุทธรูปศาสนาเท่านั้น แม้แต่ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูก็ไม่นิยมการสร้างรูปเทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือ แต่ต่อมาจากการที่ได้มีการติดต่อกับสังคมภายนอกอารยธรรมต่าง ๆ ทั้งที่ติดต่อกับค้าขายหรือการศึกษาสงครามจึงกระจายเข้าสู่อินเดีย โดยเฉพาะการขยายอาณาเขตของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช กษัตริย์

^๑ ไชศรี ศรัทธา, พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในสยามประเทศ : ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตั้งแต่มหากษัตริย์จนถึงมหาปริณิพพาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

^๒ อ่างแล้ว, จิตร บัวบุศย์, สกุลศิลปะ-พระพุทธรูปในประเทศไทยมรดกวัฒนธรรม, หน้า ๒๒.

^๓ อนิโฆภิกขุ, อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ท่านอนิโฆภิกขุ (หลวงพ่อบอม), ในงาน ๑๐๐ ปี หลวงพ่อบอม วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทศรีทิพย์พริเนตติ้ง จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔.

ของกรีกที่ยกทัพมาเพื่อหมายจะยึดครองอินเดียได้แผ่อำนาจมาตั้งแต่ยุโรปจนถึงอินเดียฝ่ายเหนือ คือเมืองคันธารราฐเมื่อพระองค์ได้รับชัยชนะก่อนจะยกทัพกลับ ได้ทรงแต่งตั้งคนของพระองค์ไว้ทำหน้าที่ในการรักษาอาณาเขต ชาวกรีก โรมันหรือโยนกรเหล่านั้น ได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา ตามชาวพื้นเมืองที่นับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ที่นั่น คือพระเจ้าเมนันเดอร์(Manander) หรือที่รู้จักกันในนามพระยามิลินท์ พระองค์มีความเก่งกล้าสามารถทั้งในด้านสงครามและพระอัจฉริยภาพด้านสติปัญญา ภายหลังพระองค์ทรงมีพระราชศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ทำการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และต่อมาได้สละราชสมบัติผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา^๑

๘. โลหะปราสาท

เจดีย์ในกลุ่มทรงโลหะปราสาทยังมีลักษณะที่น่าสนใจ เช่น มณฑปทำวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ก็เป็นรูปแบบแปลก ๆ ที่ยังไม่มีการกล่าวถึงกันมากนัก ตลอดจนการศึกษานั้นมักจะยุติกันในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เท่านั้น^๒

โลหะปราสาทวัดราชนันทดาฯ^๓ สร้างขึ้นตามพระราชประสงค์ที่จะสร้างเจดีย์ประธานของวัดให้มีรูปแบบไม่เหมือนใคร ประกอบกับได้แรงบันดาลใจมาจากพุทธประวัติที่นางวิสาขา บุตรีของธัญชัยเศรษฐี แห่งเมืองราชคฤห์ สร้างโลหะปราสาทถวายพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ มีลักษณะเป็นปราสาท ๒ ชั้น ๑,๐๐๐ ห้อง ยอดปราสาททำด้วยทองคำและจากคัมภีร์มหาวงศ์พงศาวดารเมืองลังกา ที่ได้กล่าวถึงพระเจ้ากุฎฐคามณีอภัย กษัตริย์แห่งกรุงอนุราชบุรีประเทศลังกา ทรงสร้างโลหะปราสาท ๙ ชั้น ๑,๐๐๐ ห้อง หลังคามุงด้วยแผ่นทองแดง พระสงฆ์อาศัยอยู่แต่ละชั้นตามความรู้ ลดหลั่นจากบนลงมา สำหรับโลหะปราสาทวัดราชนันทดาฯนี้จึงเป็นองค์ที่ ๓ ของโลก มีลักษณะทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมแบบไทยโดยเฉพาะ เป็นโลหะปราสาท ๓ ชั้น มียอดทั้งหมด ๓๗ ยอด หมายถึง โภธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ การสร้างปราสาทในรัชกาลของพระองค์สำเร็จเพียงปราสาทโกลน ยังไม่ได้ถือปูนก็สิ้นรัชกาล

๒) ศาสนสถานที่อยู่บริเวณภายในอุโบสถ ประกอบด้วย

^๑ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖๔.

^๒ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และสุรพล ดำริห์กุล, วัดร้างในเวียงเชียงใหม่, หน้า ๓๓-๓๔.

^๓ กรมศิลปากร, กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตเลขา, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๖), หน้า ๔๖.

๑. **พระประธาน** คือ พระพุทธรูปสำคัญที่สุดภายในอุโบสถหรือวิหาร ถ้ามีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่เพียงองค์เดียว ก็คือพระพุทธรูปองค์นั้นเป็นประธาน แต่ถ้ามีหลายองค์ จะถือองค์สำคัญที่สุดเป็นประธาน ซึ่งตามปกติแล้ว พระประธานจะประดิษฐานอยู่ที่สูงและโดดเด่นกว่าพระพุทธรูปองค์อื่น ๆ

วัดโดยทั่วไป มักใช้พระพุทธรูปปางมารวิชัยเป็นพระประธานในอุโบสถ เนื่องจากถือว่าเป็นปางที่สำคัญ แต่บางวัดก็อาจใช้ปางอื่น ๆ เช่น ปางสมาธิ หรืออาจเป็นพระพุทธรูปยืน พระพุทธรูปทรงเครื่อง เป็นต้น

พระประธานมีเศวตฉัตรตั้งอยู่เหนือเศียร เศวตฉัตรนี้ส่วนใหญ่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ เพื่อถวายเป็นพุทธรูปบูชา หรือบางทีก็เป็นเศวตฉัตรที่ใช้ในงานถวายเพลิงพระบรมศพกษัตริย์พระองค์ใดองค์หนึ่ง และโปรดฯให้นำมาถวายเป็นพุทธรูปบูชาในภายหลัง

๒. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ผนังด้านในของอุโบสถ ตามปกติจะตกแต่งด้วยจิตรกรรมฝาผนังนอกจากจะเพื่อความสวยงามแล้ว ยังก่อให้เกิดศรัทธา หรือให้ความรู้ด้านศาสนาและวรรณคดีแก่ประชาชนที่เข้าไปในอุโบสถด้วย

๓. ไบเสมาและลูกนิมิต ไบเสมา คือ เครื่องหมายบอกเขตอุโบสถ ส่วนมากทำเป็นแผ่นหินสลักเจียน เป็นรูปคล้ายเจดีย์ในศาลพระภูมิ ปักไว้บนลานรอบอุโบสถรวม ๘ แห่ง (คือที่มุม ๔ แห่ง และตรงกึ่งกลางระหว่างมุมต่าง ๆ อีก ๔ แห่ง)

ข้างในประดิษฐานไบเสมาแต่ละจุด จะมีลูกนิมิตฝังอยู่แห่งละหนึ่งลูก ลูกนิมิตนิยมสลักจากศิลาเป็นลูกกลม ๆ ขนาดประมาณเท่าบาทร ผิงลงไปในหลุมตรงที่จะปักไบเสมา การที่ต้องฝังลูกนิมิตไว้เข้าใจว่า เพื่อใช้สำหรับเป็นหลักฐานในการสอบจุดที่ปักไบเสมา ในกรณีทีอาจจะมีการเคลื่อนย้ายของไบเสมาได้ในภายหลัง เพราะลูกนิมิตนั้นฝังอยู่ใต้ดิน การเคลื่อนย้ายย่อมทำได้ยากกว่าไบเสมาที่ปักอยู่บนดิน ในการสร้างอุโบสถจึงต้องมีพิธีฝังลูกนิมิต ซึ่งจะมีอยู่ทั้งหมดรวม ๘ ลูก คือ นอกจากบริเวณใต้ไบเสมา ๘ แห่งแล้ว ยังฝังไว้อีกลูกหนึ่งภายในบริเวณอุโบสถด้วย

ชนิดของไบเสมา วัดที่มีฐานะเป็นวัดหลวงมักนิยมสร้างไบเสมาเป็นแผ่นหิน ๒ แผ่นปักซ้อนกัน แต่ก็ไม่จำเป็นว่าวัดหลวง จะต้องมีไบเสมาคู่เสมอ

๔. ประเพณีการปักไบเสมาผู้มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เนื่องจากเมื่อครั้งที่พุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ เข้ามาเผยแพร์ในกรุงสุโขทัยนั้น พระสงฆ์ลังกาวงศ์ตั้งข้อรังเกียจไบเสมาที่พระสงฆ์ ผูกไว้ ไม่ยอมทำสังฆกรรมในอุโบสถที่มีอยู่เดิม พระเจ้าแผ่นดินจึงทรงอาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์ ให้ผูกเสมาบรรดาวัดสำคัญ ๆ ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง โดยปักไบเสมาซ้อนลงบนไบเสมาเดิม ธรรมเนียมการปักไบเสมาคู่จึงนิยมทำกันตามวัดสำคัญ ๆ เรื่อยมา

๕. วิหาร เป็นอาคารที่มีรูปทรงและการประดับตกแต่งคล้ายคลึงกับอุโบสถเพียงแต่ไม่มีใบเสมาล้อมรอบเหมือนอย่างอุโบสถ ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และประกอบศาสนพิธีต่างๆ

๖. เจดีย์ และปราสาท เจดีย์ และปราสาทถือเป็นสิ่งเคารพสักการะที่มีความสำคัญมากในวัดต่าง ๆ ถึงแม้ว่าจะมีที่มาแตกต่างกัน แต่คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ถือว่าความสำคัญเท่าเทียมกัน และเป็นสิ่งที่เคารพบูชาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่นเดียวกัน

เจดีย์^๑ หมายถึง สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการเคารพบูชา เจดีย์ในพระพุทธศาสนามีตำรากำหนด ว่าเป็น ๔ อย่างต่างกัน คือ ๑. ธาตุเจดีย์ ๒. บริโภคเจดีย์ ๓. ธรรมเจดีย์ ๔. อุเทศิกเจดีย์

เจดีย์ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชาหรือสิ่งที่ใช้เตือนใจให้ระลึกถึง ในทางศาสนาก็หมายถึงสถานหรือสิ่งเคารพบูชาเนื่องด้วยพระพุทธรูป หรือพระพุทธศาสนาเรียกเต็มๆ ว่าสัมมาสัมพุทธเจดีย์หรือพุทธเจดีย์มี ๔ ประเภท^๒ คือ

๑. ธาตุเจดีย์ คือ เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

๒. บริโภคเจดีย์หมายถึงสิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าเคยทรงใช้สอยอย่างแคบหมายถึงต้นโพธิ์ อย่างกว้างหมายถึงสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลตลอดจนถึงที่ที่พระพุทธรูปเจ้าเคยทรงบริโภค เช่น บาตร จีวร และบริวารอื่น ๆ เป็นต้น

๓. ธรรมเจดีย์ คือ เจดีย์บรรจุพระธรรม เช่น บรรจุใบลานจารึกพุทธพจน์แสดงหลักปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น

๔. อุเทศิกเจดีย์ คือ เจดีย์ที่สร้างอุทิศพระพุทธรูปเจ้า ได้แก่ พระพุทธรูป

ความเชื่อหรือแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเจดีย์นั้น ได้อิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา นิกายเจติยซึ่งเป็นนิกายที่เกิดขึ้นหลังการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ มีหลักคำสอนที่สำคัญเหมือนกับนิกายมหาสังฆิกะ^๓ โดยเฉพาะ ๒ ข้อแรกคือ (๑) การสร้าง การประดับตกแต่ง และการบูชาพระ

^๑ สมเด็จพระญาณสังวรราชนานุกรณภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

^๒ สารตถ.ฎีกา.(บาลี) ๑/๒๑๔, พ.ช.อ.(บาลี) ๑๙๗., พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๔-๑๑๕., สมเด็จพระญาณสังวรราชนานุกรณภาพ, **ตำนานพุทธเจดีย์**, หน้า ๑-๑๒. ทรงอธิบายว่า **ธาตุเจดีย์** มีความเชื่อมาในสมัยพุทธกาล, **บริโภคเจดีย์** แรก ๆ ได้แก่สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ถ้าวรรณกับสถูปเถา ถ่านและสถูปทะนนวนตวงก็เป็น ๖, **ธรรมเจดีย์** กำเนิดจากมีพุทธดำรัสให้มีธรรมแทนพระองค์ ส่วนมากนิยมเลือกคธา เย ธมฺมา, **อุเทศิกเจดีย์** ไม่กำหนดว่าจะเป็นอย่างใด เพียงแต่มีศรัทธาทำอุทิศต่อพระพุทธรูปเจ้า เช่น พระแทน เป็นต้น

เจดีย์เป็นบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ (๒) การถวายดอกไม้ เครื่องประดับตกแต่งเป็นต้นแก่พระเจดีย์ ถือเป็นการได้รับบุญกุศลอันใหญ่หลวง

เจดีย์เป็นสถาปัตยกรรมที่ไทยรับเอารูปแบบมาจากสถูปเจดีย์ของอินเดียและศรีลังกา แล้วมาพัฒนาเป็นรูปต่าง ๆ กันในภายหลัง

การสร้างเจดีย์มีคติมาจากอนุสรณ์สถานในอินเดียโบราณ ซึ่งบรรจุอัฐิบุคคลสำคัญไว้ โดยก่อเป็นมูลดินสูงขึ้นไป แล้วปักร่มหรือฉัตรไว้ข้างบนเป็นเครื่องสังเกต เรียกอนุสรณ์สถานเช่นนี้ว่า สถูป (Stupa) ต่อมาได้มีการสร้างสถูป เพื่อบรรจุอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า จึงเกิดมีเจดีย์ในพุทธศาสนาขึ้น สำหรับรูปแบบเจดีย์ที่แพร่หลายในประเทศไทย

เจดีย์ เป็นสถูปอันเป็นสิ่งก่อสร้างซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุสิ่งควรมุขามีกระดูกแห่ง บุคคลที่นับถือเป็นต้น นี่เป็นความหมายของคำว่าเจดีย์ ซึ่งเข้าใจกันโดยทั่วไป เจดีย์ก็คือสถูป สถูปก็คือเจดีย์ ใช้แทนกันได้ แต่เจดีย์ยังหมายความอย่างอื่นอีกก็ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร ต้นไม้ ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ต้นโพธิ์ เพราะฉะนั้นสิ่งก่อสร้างซึ่งมีลักษณะเป็นที่ระลึกอันศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นที่เคารพนับถือก็เรียกว่าเจดีย์ได้ทั้งนั้น เป็นอันว่าเจดีย์มีความหมายกว้างกว่าสถูป ๖ เจดีย์มี ๔ อย่าง คือ ๑. ธาตุเจดีย์ หมายถึงสิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระธาตุไว้ ๒. บริโภคเจดีย์ หมายถึงเอาพระเจดีย์ ซึ่งบรรจุของใช้อันเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า มีบาตรและจีวร เป็นต้น และยังหมายความไปถึง สังฆนียสถานด้วย ๓. ธรรมเจดีย์ หมายถึงเอาพระเจดีย์ซึ่งบรรจุหรือจารึกพระธรรมของพระพุทธเจ้า ๔. อุเทศิกเจดีย์ หมายถึงเอาเจดีย์ซึ่งสร้างขึ้นเป็นที่บรรจุพระพุทธรูป หรือองค์พระพุทธรูปเองและ รอยพระพุทธรบาทด้วย^๒

สันติ เล็กสุขุม^๓ ได้อธิบายถึงลักษณะของสถูปเจดีย์ไว้ว่า พระเจดีย์ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า เจดีย์ มี ๔ ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่บรรจุ

เจดีย์ทรงปราสาท^๔ หมายถึง เจดีย์ที่มีรูปทรงคล้ายดอกข้าวโพด ประกอบด้วยส่วนฐาน รองรับส่วนกลางที่เรียกว่าเรือนธาตุ และส่วนยอดเป็นชั้นซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ดังกล่าวนี้ คล้ายคลาย มาจากรูปแบบของปราสาทขอม แต่เจดีย์ทรงปราสาทสูงเพรียวกว่าปราสาทแบบขอม นิยมเรียกเจดีย์ ทรงปราสาทแบบสั้น ๆ ว่า ปราสาท

^๑ พระอุตรคณาธิการ, (ชวินทร์ สระคำ), **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**, (พระนคร: การศาสนา, ๒๕๐๗), หน้า ๑๕.

^๒ อ่างแล้ว, สันติ เล็กสุขุม, **เจดีย์ ความเป็นมาและศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมณศ พรินติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

สันติ เล็กสุขุม^๑ เขียนงานค้นคว้า เรื่อง เจดียย์ : ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดียย์ในประเทศไทย เพื่อใช้สอนนักศึกษาในสาขาประวัติศาสตร์ ศิลปะ สาขาโบราณคดี และได้จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มจากสำนักพิมพ์มติชน ในชุดศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษพ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อบริการสำหรับประชาชนทั่วไปที่สนใจศึกษา ตอนหนึ่งท่านได้กล่าวถึงความหมายและรูปแบบของพระเจดียย์ว่า “เจดียย์ที่สร้างในพุทธศาสนามีกำเนิดอยู่ในประเทศอินเดียโบราณ ครั้นแพร่หลายออกมาสู่ดินแดนต่าง ๆ นานเข้า ก็มีความคลี่คลายทางด้านความหมายและรูปแบบที่หลากหลายยิ่งขึ้น เพราะการปรับปรุงให้เข้ากับแนวความคิด ความต้องการและสุนทรียภาพของดินแดนต่าง ๆ เหล่านั้น การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างดินแดนที่ใกล้เคียงกันยังก่อให้เกิดการถ่ายรับอิทธิพลศิลปวัฒนธรรมซึ่งกันและกันอีกด้วย เกิดเป็นเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่มีแนวความคิดและรูปแบบศิลปกรรมอันเกี่ยวข้องกันแต่ต่างก็มีแนวทางอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของตนด้านความหมาย ตามตำราในพระพุทธศาสนาได้แบ่งเจดียย์ไว้ ๔ ประเภท

เจดียย์^๒ หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า ของพระมหากษัตริย์ บริโภคเจดียย์ หมายถึง สิ่งขะนิยสถานที่พระพุทธเจ้าเคยประทับอยู่เช่น ที่ประสูติที่ตรัสรู้ ธรรมเจดียย์ หมายถึง คาถาแสดงอริยสัจ หรือคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อุเทสิกเจดียย์ หมายถึง ของที่สร้างขึ้นโดยเจตนา อุทิศแด่พระพุทธเจ้าส่วนรูปแบบของเจดียย์ท่านกล่าวว่า งานก่อสร้างพระเจดียย์มีต้นแบบในอินเดียโบราณพัฒนามาจากลักษณะของเนินดินเหนือหลุมฝังศพ ซึ่งเป็นที่มาของพระเจดียย์ทรงระฆังที่รู้จักเรียกกันในปัจจุบัน เนื้อทรงระฆังทำบัลลังก์หรือพุทธอาสน์ และทำฉัตรปักเป็นส่วนยอด ต่อมาจึงมีรูปแบบของเจดียย์ทรงอื่น ๆ มีการคลี่คลายปรับปรุงอยู่ในดินแดนต่าง ๆ ที่รับนับถือพุทธศาสนา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ^๓ ได้กล่าวถึงเรื่องสถูปเจดียย์ในตำนานพระพุทธเจดียย์ มีสาระสำคัญว่า การสร้างพุทธเจดียย์ในสมัยสุโขทัยได้สร้างตามคติลังกาเป็นพื้น พุทธเจดียย์สมัยสุโขทัย ถ้าว่าโดยภูมิณฑลที่สร้างดูเหมือนเป็นวงแคบกว่าพุทธเจดียย์ในสมัยอื่น ๆ คือที่เกิดอยู่แต่จังหวัดสุโขทัยกับจังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดใกล้เคียงเท่านั้น มิได้แพร่หลายเหมือนกับพุทธเจดียย์ในสมัยอื่น ๆ

^๑ สันติ เล็กสุขุม, **เจดียย์ ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดียย์ในประเทศไทย**, หน้า ๔๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^๓ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (สมเด็จฯ), **ตำนานพระพุทธเจดียย์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๕ - ๑๓๓.

พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่จากอินเดียมาสู่ประเทศไทย เมื่อประมาณพุทธศักราช ๕๐๐ และได้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมา ดังปรากฏหลักฐานนับตั้งแต่สมัยทวารวดีมาจนถึงปัจจุบัน ในชั้นเอกพุทธศาสนิกชน ได้สร้างวัดขึ้นมาเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุ และอัฐิของผู้ทรงคุณธรรมในพระศาสนา ต่อมาได้สร้างวัดเพื่อใช้เป็นที่พำนักของพระสงฆ์และใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตลอดจนเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระธรรมมาสู่ประชาชน

๒.๒.๒ ศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ

การท่องเที่ยวให้เกิดความหลากหลาย และสนองตอบต่อกลุ่มนักท่องเที่ยว และมีผู้ให้ความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยวไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

แนวคิดการอนุรักษ์ยังพบในหนังสือของกรมศิลปากร (๒๕๓๓) ซึ่งมีการไล่ลำดับระหว่างเวลา กับแนวคิดที่เกิดขึ้น แต่ไม่มีการวิเคราะห์ใด ๆ โดยการรวบรวมประวัตินั้นจะให้ พ.ศ. ๒๕๖๖ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาแรกที่มีการอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศ เนื่องจากเป็นช่วงที่มีกฎหมายฉบับแรกที่ กล่าวถึงการสงวนรักษาของโบราณ ทั้งนี้ยังขาดการกล่าวถึงแนวคิดการอนุรักษ์โบราณสถานดั้งเดิมของคนไทย ซึ่งยังไม่มีการศึกษาใดที่เอ่ยถึง ถึงแม้จะมีการกล่าวถึงความคิดดั้งเดิมของคนไทยกระทำเพื่อความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา แต่ยังไม่มีการศึกษาครั้งใดที่ลงลึกถึงความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ในอดีตของคนไทยเป็นเช่นใด กระทำตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเรื่องใด และเหตุใดจึงมีความคิดเช่นนั้น^๑ เป็นต้น

สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา เป็นบทความที่รวบรวมประวัติแนวคิดและวิธีการปฏิบัติงานอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมไทยโดยผู้เขียนได้กล่าวถึงปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในช่วงเวลา ๗๐ ปีที่ผ่านมา โดยแบ่งเป็นยุค ๓ ยุค ดังนี้ คือ ๑. การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม ๒๔๖๖ - ๒๔๗๕ โดยเริ่มการอนุรักษ์จากประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ พ.ศ. ๒๔๖๖ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับแรกที่กล่าวถึงการสงวนรักษาของโบราณ ๒. งานอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในสมัยนี้เป็นช่วงที่อนุรักษ์มรดกทาง

^๑ กรมศิลปากร, **แนวทางการจัดการโบราณสถานในบัญชีมรดกทางวัฒนธรรมของโลก**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด, ๒๕๓๘), (จัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่ในโอกาส ๖๐ ปี แห่งการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานครั้งแรก ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ ของพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.๒๕๓๕).

สถาปัตยกรรมอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมมากขึ้น ๓. การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม พ.ศ. ๒๔๗๖ - ๒๕๓๖ แสดงพัฒนาการในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในระดับประเทศทางด้านต่างๆ ทั้งการเมือง การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ อันมีผลต่อการปฏิบัติการอนุรักษ์โบราณสถาน^๑

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัษฐิติ ได้แบ่งประวัติศาสตร์และการพัฒนาของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทยออกเป็น ๓ ช่วงใหญ่ ๆ คือ ช่วงก่อนการพัฒนาเป็นประเทศไปสู่แบบอย่างตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว ระหว่างยุคไทยประเพณีและสมัยใหม่ และช่วงหลังการก่อตั้งของกรมศิลปากร ในบทความนี้ได้บรรยายเรื่องราวที่สำคัญเฉพาะบางตอนไว้เพียงคร่าว ๆ โดยขาดการอ้างอิงที่สมบูรณ์ โดยกล่าวในตอนรัชกาลที่ ๔-๗ และช่วงที่มีการบูรณะ โดยอนัสติโลซีสในระหว่างปี พ.ศ.๒๕๐๕ - ๒๕๐๗ โดยขาดบางเรื่องราวที่เป็นจุดเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการแนวคิดการอนุรักษ์โบราณสถานไทยไป ทั้งยังไม่ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์ในสมัยอดีตและปัจจุบัน^๒

วินิจฉัย วีรยางกูร ให้คำจำกัดความทรัพยากรการท่องเที่ยวว่า หมายถึง “สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมและวัฒนธรรม ประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่น ที่มีลักษณะเด่นสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้” และได้แบ่งประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ภูเขา น้ำตก ถ้ำ น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ สวนสัตว์ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยานสวนรุกขชาติ ทะเล หาดทราย หาดหิน ทะเลสาบ เกาะ เขื่อน อ่างเก็บน้ำ แหล่งน้ำจืด และอ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

๒. ประเภทโบราณวัตถุสถานและศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา ได้แก่ วัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ชุมชนโบราณ ศาสนสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถาน

^๑ สุนนท์ ปาลกะวงษ์ ณ อยุธยา, ๗๐ ปีแห่งการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม (ไทย), วารสาร"หน้าจั่ว" วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, (มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับที่ ๑๒ ประจำปี ๒๕๓๖ - ๒๕๓๗, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๗), หน้า ๒๓.

^๒ ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัษฐิติ, แนวคิดและวิถีปฏิบัติการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

๓. ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีก รูปแบบหนึ่ง ในลักษณะของพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต (เช่น หมู่บ้านชาวเขา สภาพชีวิตในชนบท) ศูนย์วัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง ไร่ สวน พืช ผัก ผลไม้ และเหมือง^๑

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี กล่าวถึงทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) หมายถึง สิ่งที่น่าสนใจ ที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งนอกจากจะเป็นทั้งวัตถุประสงค์ และเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะ “ขาย” ให้แก่นักท่องเที่ยว อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าเป็น “สินค้า” ที่มีคุณลักษณะพิเศษ ที่สามารถดึงดูดให้ “ลูกค้า” หรือนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา “ซื้อ” กันถึงที่ตั้งอยู่ของสินค้า และได้แบ่งประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงาม หรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปเที่ยวชมได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ น้ำตก แม่น้ำลำธารชายทะเล เกาะแก่ง ภูมิทัศน์ และสภาพภูมิศาสตร์อื่น ๆ นอกจากนี้ยังรวมถึงบริเวณซึ่งมนุษย์เราเข้าไปปรับปรุง ตกแต่ง เพิ่มเติมในบางส่วน ให้ความงามของธรรมชาติเด่นชัดขึ้น ได้แก่อ่างเก็บน้ำ เขื่อน และสถานที่ตากอากาศต่าง ๆ

๒. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์เราได้สร้างสรรค์ขึ้น ตามวัตถุประสงค์ และเพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกของอดีต และได้สร้างเสริมขึ้นในสมัยปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดในทางการท่องเที่ยว ได้แก่ พระราชวัง ศาสนสถาน โบราณวัตถุสถาน อนุสรณ์สถาน และพิพิธภัณฑ

๓. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และการประพฤติปฏิบัติที่ยึดถือ และสืบทอดต่อกันมาตลอดจน กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพชีวิตไทยริมคลอง ตลาดน้ำ เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา หมู่บ้านประมง งานเทศกาลประเพณี ศูนย์แสดงวัฒนธรรม ประเพณี และสวนสนุก^๒ เป็นต้น

ประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา ในประเทศไทยจึงมีวัดอยู่มากมาย สมัยโบราณวัดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญกับสังคมไทยมาก เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม และเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนที่อยู่ในสังคมนั้นๆ วัดจึงเป็นสถานที่ที่มีความผูกพันกับคนไทยมา

^๑ วินิจ วีระยงกูร, การจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๗๐-๗๑.

^๒ วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี. “การท่องเที่ยว” ใน ตำรา-เอกสารวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ, หน่วยศึกษานันทศึกษา, ๒๕๓๓), หน้า ๘๙-๙๐.

โดยตลอด เมื่อเป็นเด็กก็ใช้วัดเป็นสถานที่วิ่งเล่นและเล่าเรียนหนังสือ หนุ่มสาวได้พบปะพูดคุยกัน ในงานวัดเมื่อมีเทศกาล งานบุญต่างๆ คนแก่คนเฒ่าหาความสงบสุขในบั้นปลายของชีวิตด้วยการ ไปวัดฟังเทศน์ฟังธรรม ศาสนสถานที่ใช้ประกอบกิจพิธีของพระพุทธศาสนา ภายในวัด ประกอบด้วยสถานที่สำคัญๆ เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร เจดีย์ ศาลาการเปรียญ หอระฆัง ฯลฯ ซึ่ง สถานที่ต่างๆ เหล่านี้นอกจากมีความสำคัญในด้านของศาสนาแล้ว ยังเป็นสถานที่ที่แสดงถึง ศิลปวัฒนธรรมที่งดงามของไทยอีกด้วย เพราะเป็นศูนย์รวมความสวยงามของศิลปะไทยในด้าน ต่างๆ เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ฯลฯ

๒.๒.๓ ศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว จำนวน ๔๐ วัด

(๑) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งประกอบไปด้วย พระอุโบสถ พระเจดีย์ พระวิหาร ศาลาราย เป็นต้น เมื่อการก่อสร้างพระอารามสำเร็จ ในราว พ.ศ.๒๓๒๗ โปรดฯ ให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะประชุมทำสังฆกรรมสวดผูกพัทธสีมาในวันเดียวกัน^๑

๑) สถานที่ตั้ง

ตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นนอกทางทิศตะวันออกของพระบรมมหาราชวัง ภายในไม่มีพระภิกษุสงฆ์อยู่จำพรรษา รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นพร้อมกับพระบรมมหาราชวัง และ กรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการสร้างวัดในพระราชวังตามอย่างวัดพระศรีสรรเพชญ์ของกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นนอก ด้านทิศตะวันออกของพระบรมมหาราชวังเขตพระนคร กรุงเทพฯ มีพื้นที่ร่วมกับพระบรมมหาราชวังจำนวน ๑๕๒ ไร่ ๒ งาน

๒) ประวัติวัดพระศรีรัตนศาสดาราม^๒ (วัดพระแก้ว)

พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นผู้ก่อตั้งราชวงศ์จักรี ได้ทรงสร้างพระบรมมหาราชวังขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นกรุงเทพฯ (กรุงรัตนโกสินทร์) และเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย เมื่อสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรง

^๑ การก่อสร้างพระอารามสำเร็จในปีมะโรง ๑๑๔๖, (พ.ศ.๒๓๒๗), ดูรายละเอียดในเจ้าพระยาทิพากรวงศ์, และสมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ (ตรวจชำระและพระนิพนธ์อภินาย), พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๖), หน้า ๔๘- ๔๙.

^๒ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, คู่มือมัคคุเทศก์, (กรุงเทพมหานคร: พระบรมมหาราชวัง, ๒๕๔๐), หน้า ๕๗.

ครองราชบัลลังก์ งานก่อสร้างพระบรมมหาราชวังดำเนินการเป็นเวลา ๓ ปี และวัดพระศรีรัตนศาสดารามตั้งอยู่ภายใน ข้าง ๆ พระตำหนักของพระมหากษัตริย์นั้น

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดให้สร้างพระอุโบสถ ขึ้นก่อน เพื่อใช้เป็นที่ประดิษฐานพระมหามณีรัตนปฏิมากร หรือ พระแก้วมรกต ที่ทรงอัญเชิญมาจากเวียงจันทน์เพื่อเป็นศูนย์กลางที่สำคัญ และมีพระระเบียงล้อมรอบ มีศาลาราย ๑๒ หลัง รอบพระอุโบสถ และทรงโปรดให้สร้างสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ อีก เช่น สร้างหอระฆังทางด้านทิศใต้ของ พระอุโบสถ สร้างหอพระไตรปิฎกประดิษฐานพระไตรปิฎกฉบับทอง ที่ทรงโปรดให้สังคายนาขึ้น หอพระไตรปิฎกนี้ตั้งอยู่กลางสระน้ำ เรียกว่า หอพระมณเฑียรธรรม ต่อมาทรงโปรดให้สร้างที่ประดิษฐานพระไตรปิฎกขึ้นใหม่ในตำแหน่งเดิม สร้างอาคารขึ้นใหม่เรียกว่าพระมณฑป ขยาย เขตวัดพระศรีรัตนศาสดารามออกไปทางทิศเหนือ สร้างหอพระนาก สร้างพระวิหารขาว สร้าง เจดีย์ทองแบบย่อมุมไม้สิบสอง ๒ องค์ สร้างเจดีย์ทรงปราสาท ๘ องค์ ซึ่งเป็นแบบที่สืบเนื่องมาจาก สมัยอยุธยาตอนปลาย^๑

๓) ประวัติศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ วัดพระแก้ว (Convocation Hall)^๒

ภาพ พระอุโบสถ วัดพระแก้ว

ที่มา : Subhapadis Diskul, Professor.M.C., History of Temple of the Emerald Buddha.,

อ้างอิงใน นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์, รศ., Tourist Guide to Thailand, ๒๕๕๑, หน้า ๔๖.

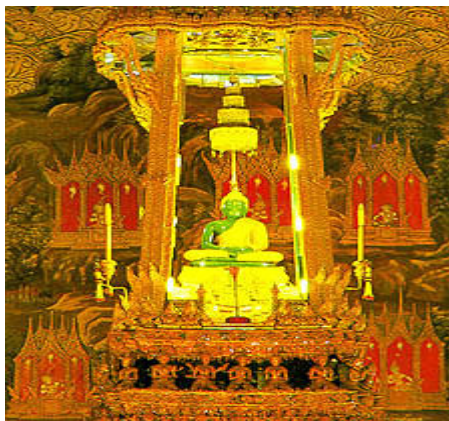
^๑ สำนักราชเลขาธิการ, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ กรุงเทพฯ ๑๙๘๔ จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๒๒๙.

^๒ Subhapadis Diskul, Professor.M.C., History of Temple of the Emerald Buddha, อ้างอิงใน นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์, Tourist Guide to Thailand, ๒๕๕๑, หน้า ๔๖.

มีความสำคัญคือ เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร(พระแก้วมรกต) พระอุโบสถ สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระพุทธรูปปางสมาธิ ทำด้วยมณีสีเขียวเนื้อเดียวกันทั้งองค์หน้าตักกว้าง ๔๘.๓ เซนติเมตร สูงตั้งแต่ฐานถึงยอดพระเศียร ๖๖ เซนติเมตร ซึ่งประดิษฐานอยู่ในบุษบกทองคำ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นพระอุโบสถที่สวยงามมาก มีภาพเขียนปางมารวิชัยอยู่ทางด้านทิศตะวันออก บานประตูพระอุโบสถและบานหน้าต่างประดับด้วยมุก มีลวดลายสวยงาม เป็นฝีมือในรัชกาลที่ ๑ พระอุโบสถสำหรับพระสงฆ์สวดมนต์ทางพระพุทธศาสนา พระอุโบสถหลังนี้สร้างขึ้นมา พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๒๘ สมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาลที่ ๑ เพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต ผนังพระโบสถ์ด้านนอกตกแต่งด้วยปูนปั้นปิดทอง และประดับด้วยสีต่าง ๆ ภาพเหล่านี้มีสิ่งโตยี่นฝ้าประตูเป็นตัวอย่างวัฒนธรรมไทย-จีนผสมกัน ในขณะที่ผนังอุโบสถภายใน อธิบายพุทธประวัติและเรื่องอื่น ๆ ทางเข้าพระอุโบสถอยู่ด้านทิศตะวันออก ภายในพระอุโบสถนอกจากมีพระแก้วมรกตแล้ว ยังมีสิ่งสำคัญคือ

บุษบกไม้ประดับทอง บานประตูประดับมุก พระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ รูปปั้นขนาดใหญ่ ทรงอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ พระพุทธรูปสำริดเรียกว่าพระพุทธบันนี่ รัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างลักษณะปางสมาธิ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ และรูปสิ่งสัมฤทธิ์ใฝาอยู่ที่ประตู

๒. พระแก้วมรกต (The Emerald Buddha)^๑

ภาพ พระแก้วมรกต

ที่มา : Subhapadis Diskul, Professor.M.C., History of Temple of the Emerald Buddha.,
อ้างใน นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์, รศ., Tourist Guide to Thailand, ๒๕๕๑, หน้า ๔๖.

^๑ Op. cit., Subhapadis Diskul, Professor.M.C., History of Temple of the Emerald Buddha., อ้างใน นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์, รศ., Tourist Guide to Thailand, ๒๕๕๑, หน้า ๔๖.

พระแก้วมรกต เป็นพระประทับนั่งอย่างสมาธิราบในสกุลช่างล้านนาประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถือเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ซึ่งรัชกาลที่ ๑ ได้ทรงอัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์ นครวัดจำลอง รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้พระสามภพพ่ายสร้างขึ้น โดยจำลองแบบจากปราสาทหินนครวัดของกัมพูชา เมื่อถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใหม่ด้วยปูน เพื่อฉลองพระนครครบรอบ ๑๐๐ปี^๑

พระแก้วมรกตสกัดจากหยกสีเขียวทั้งองค์ ขนาดขององค์พระแก้วมรกตสูงทั้งสิ้น ๖๖ เซนติเมตร หน้าตักกว้าง ๔๘.๓ เซนติเมตรเป็นพระพุทธรูปปางประทับนั่งสมาธิพระบาทขวาเหยียดขึ้นบนพระบาทซ้าย พระหัตถ์ทั้งสองวางซ้อนเหยียดกันโดยพระหัตถ์ขวาทับบนพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลาพระพุทธรูปลักษณะสมัยเชียงแสนตอนเหนือของประเทศไทย พระพุทธรูปถูกค้นพบครั้งแรกในจังหวัดเชียงราย สมัยพระเจ้าติโลกนาถ (พ.ศ. ๑๘๙๔-๒๐๓๐) ผู้ซึ่งนำพระพุทธรูปองค์นั้นมายังเมืองเชียงใหม่ใน ค.ศ. ๑๔๘๑

ปี พ.ศ. ๒๐๙๔ พระมหากษัตริย์ไชยเชษฐา กษัตริย์ ของประเทศลาว ได้นำพระพุทธรูปนั้นไปยังเมืองหลวงพระบาง และนำไปไว้ที่เวียงจันทน์ เมืองหลวงของลาว พระพุทธรูปองค์นั้นอยู่ในลาว จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๓๒๑

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๑ พระมหากษัตริย์ไทยรัชกาลที่ ๑ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้รบและชัยชนะเหนือลาว ได้นำกลับมาจากเวียงจันทน์ และประดิษฐานไว้ ที่ วัดอรุณราชวราราม เมืองธนบุรี เมืองหลวงสมัยนั้น เมื่อพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๑ ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภายในพระบรมมหาราชวังในกรุงรัตนโกสินทร์

ดังนั้น ในวันที่ ๕ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๔ พระแก้วมรกตได้ถูกย้ายมาจากวัดอรุณและได้นำมายังวัดพระแก้ว และประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ ที่ตั้งเมืองหลวงปัจจุบัน

พระพุทธรูปองค์นี้ ประดิษฐานไว้เหนือบุษบกทำด้วยไม้หุ้มทองคำ มีเครื่องทรงตามประเพณี ๓ ฤดู เครื่องทรงแต่ละฤดูคือ ฤดูร้อน ฤดูหนาว และฤดูฝน เครื่องทรงทั้งหมดทำด้วยทองคำและเพชร พิธีเปลี่ยนเครื่องทรงของพระแก้วมรกตเกิดขึ้น ๓ ครั้งต่อปี พระมหากษัตริย์ทรงเปลี่ยนเครื่องทรงนั้นด้วยพระองค์เอง

๓. พระระเบียงภาพฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์ (Cloisters with Mural Paintings)

^๑ ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร, **ของดีกรุงเทพฯ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิพิธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘-๒๙.

พระระเบียงเปรียบได้กับกำแพงวัด รูปภาพเหล่านี้สร้างขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ รูปภาพจารึกเหล่านี้มีจำนวน ๑๗๘ ตอน (ห้อง) นี้คือคำโคลงที่บรรยายภาพจากตำนานเรื่องรามเกียรติ์ในแต่ละตอน นี้คือข้อความสรุปเรื่องย่อ ๆ ล้อมรอบกำแพง ภาพจากรอบพระอุโบสถอธิบายเรื่องรามเกียรติ์ หรือพระรามายานะของวรรณคดีอินเดีย

ทศกัณฐ์ นักรบผู้ครองเมือง ได้ลักพาเอานางสีดา พระมเหสีของพระรามไปเมืองลงกา ไปสถานที่ ที่เขาคิดว่านางสีดาอาจรักเขาทศกัณฐ์ได้ขอร้องให้ญาติต่าง ๆ และพวกพ้องของเขาได้ร่วมมือกับเขาในการรบ ในขณะเดียวกัน พระรามมีกองทัพลิง และพวกนักรบลิงมหาศาล อยู่ภายใต้การบัญชาการของเขา ที่สุดพระรามได้รับชัยชนะเหนือ ทศกัณฐ์ และได้นำนางสีดา กลับเมืองอาโยธยา ซึ่งเป็นเมืองหลวงของพระราม คำว่า “อาโยธยา” เป็นเมืองหลวงเก่าของอยุธยาในสมัยของพระมหากษัตริย์ ชื่อว่าพระราม

เรื่องรามเกียรติ์ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศไทย ตลอดทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และอื่น ๆ ศิลปะไทยถูกจารึกไปด้วยเรื่องรามเกียรติ์หรือ พระรามายานะ คำว่าพระรามมาในภาษาอังกฤษ คือคำนำหน้าชื่อของพระมหากษัตริย์ไทยในราชวงศ์จักรียุคปัจจุบัน

๔. พระศรีรัตนเจดีย์ (Phra Sriratana Chetiya)

ภาพ พระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่มา : Subhapadis Diskul, Professor. M.C., History of Temple of the Emerald Buddha.,

อ้างใน นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์, รศ., Tourist Guide to Thailand, หน้า ๒๕๕๑, หน้า ๔๖.

ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้นมีเจดีย์อยู่หลายรูปแบบ เช่น เจดีย์แบบย่อมุมไม้สิบสอง เจดีย์ทรงปราสาท แต่เจดีย์ที่นิยมสร้างกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา จนถึงปัจจุบัน คือ

เจดีย์ ทรงระฆัง ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อวันศุกร์ที่ ๑ กุมภาพันธ์ แรม ๑ ค่ำ เดือนยี่ ปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๙๘^๑ โดยสร้างตามแบบเจดีย์ประธานที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระนครศรีอยุธยา เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากศรีลังกา พระราชทาน นามว่า พระศรีรัตนเจดีย์

พระศรีรัตนเจดีย์ สร้างขึ้นตามแบบเจดีย์วัดพระศรีสรรเพชญ์สมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ด้านตะวันตกของพระมณฑป ภายในมีเจดีย์องค์เล็กประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระอัฐิ กรมหลวงเจ้าเจดีย์ บริเวณด้านหน้าพระอาราม สร้างสมัยรัชกาลที่ ๑ เพื่อถวายแด่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่ภายนอกกระเบื้อง ๖ องค์ ภายในมีเจดีย์องค์เล็กประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ^๒

องค์เจดีย์ประกอบด้วยฐานเขียง มีมาลัยเถา ๓ ชั้น สลับด้วยบัวคว่ำบัวหงายรองรับองค์ระฆัง เหนือขึ้นไปเป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยมมีเสานานรองรับปล้องไฉน ซึ่งทำเป็นบัวลูกแก้วซ้อนกัน ๒๐ ชั้น จากนั้นเป็นปลียอดและเม็ดน้ำค้าง พระศรีรัตนเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่ประดับด้วยกระเบื้องโมเสกสีทองทั้งองค์ มีซุ้มประตูทางเข้าทั้ง ๔ ทิศ ตอนบนของซุ้มประตูประดับด้วยเจดีย์จำลององค์เล็กที่มีลักษณะเช่นเดียวกับพระศรีรัตนเจดีย์ ภายในองค์เจดีย์เป็นห้องโถง ตรงกลางห้องโถงประดิษฐานเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตั้งอยู่บนฐานก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น องค์เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุมีสีดำทั้งองค์ และมีลักษณะเหมือนกับพระศรีรัตนเจดีย์ทุกประการ^๓

๕. หอไตร (หอ พระมณฑป)

หอไตรทางพระพุทธศาสนานั้น สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ ประดิษฐานพระไตรปิฎก (คัมภีร์พระพุทธศาสนา) ซึ่งชำระแล้วที่วัดมหาธาตุ และหลังจากชำระเรียบร้อยแล้วได้นำฉบับพิมพ์ใหม่มาเก็บไว้ที่หอไตรมียอดแหลมอันสวยงามนี้ มีรูปยักซ์ และรูปนาคจำแลงมีใบหน้าเหมือนมนุษย์คอยรักษา ประตุมณฑปทั้ง ๔ ด้าน มีพระพุทธรูปศิลาทั้ง ๔ องค์ จำลองแบบของชาว ในศตวรรษที่ ๑๔ หรือ ๑๕ ประดิษฐานที่มุมทั้ง ๔ ของกำแพงภายนอก รูปภาพจำลองเหล่านี้ มีองค์จริงประดิษฐานอยู่ในพิพิธภัณฑสถานวัดพระแก้ว พระพุทธรูปต้นแบบถูกทำจากศิลาที่เกิดจากภูเขาไฟ และผู้ปกครองชาว สมัยนั้นได้นำอมเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ระหว่างพระองค์เสด็จประพาส อินโดนีเซีย

^๑ กรมศิลปากร, **จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระบรมมหาราชวัง ในการฉลองพระนคร ครบ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ภาคที่ ๑**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด โรงพิมพ์ไชน่าเต็ดโปรดักชั่น จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๕๐.

^๒ อ่างแล้ว, **ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร, ของดีกรุงเทพฯ**, หน้า ๒๘-๒๙.

^๓ อ่างแล้ว, **สำนักข่าวเลขชาติการ, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม ๒**, หน้า ๒๘๔ - ๒๘๕.

มีเสาบุษบกขนาดเล็ก ๔ เสาล้อมรอบๆ หอไตรนั้นอยู่ที่ฐานของบุษบกประดิษฐานพระบรมสัญลักษณ์ของรัชกาลต่างๆ ในราชวงศ์จักรี ปัจจุบันมณฑปนั้นพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงใช้เพื่อประดิษฐานสิ่งอันมีคุณค่าน่าเคารพอย่างยิ่ง พระมณฑปไม่เปิดให้บุคคลทั่วไปเข้าชม

๖. พระวิหารยอด

วิหารหลังนี้ คือ พระวิหารมียอดแหลม พระวิหารยอดนั้น สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ คือพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประตู่ของวิหารนี้ประดับด้วยมุก อยู่ในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย พระวิหารมียอดแหลมนั้น สร้างขึ้นมาเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่ มีชื่อ ว่า พระนาค พระพุทธรูปองค์นี้ได้นำมาจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันนี้ยังใช้เป็นพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปพระนาค

๗. พุทธปรางค์ปราสาท ที่หน้าพระมณฑป

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้สร้างพุทธปรางค์ปราสาท ที่หน้าพระมณฑป สร้างเจดีย์ทรงระฆัง (พระศรีรัตนเจดีย์) โดยนำแบบอย่างมาจากเจดีย์ประธาน ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระนครศรีอยุธยา ในรัชสมัยต่อมาส่วนใหญ่จะเป็นการบูรณปฏิสังขรณ์ อาคารต่างๆ ที่สร้างไว้แต่เดิม จนมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ฯ สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร รัชกาลปัจจุบัน ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์อาคารสิ่งก่อสร้างทั่วทั้ง พระอารามและสร้างบุษบกตราแผ่นดินขึ้นอีก ๑ องค์ เพื่อประดิษฐานพระบรมราชสัญลักษณ์ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน^๑

(๒) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)

พระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร หรือ วัดโพธิ์ เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย จัดเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร และเป็นวัดประจำรัชกาลในรัชกาลที่ ๑ ทั้งยังเปรียบเสมือนเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศด้วย เนื่องจากเป็นที่รวมจารึกสรรพวิชาหลายแขนง และทางยูเนสโก ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำโลกเมื่อ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

^๑ อ่างแล้ว, สำนักราชเลขาธิการ, สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม ๒, หน้า ๒๓๐ -

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร ซึ่งเดิมชื่อว่า วัดโพธารามนั้น เป็นวัดโบราณที่ราษฎรสร้างตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง ในปี พ.ศ.๒๓๑๑ โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม และยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง ในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดครั้งสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปในวัด

๑) สถานที่ตั้ง

พระอารามหลวงแห่งนี้มีเนื้อที่ ๕๐ ไร่ ๓๘ ตารางวา

๒) อาณาเขต

ด้านทิศใต้ของพระบรมมหาราชวัง อยู่ด้านทิศเหนือจดถนนท้ายวัง ทิศตะวันออกจดถนนสนามไชย ทิศใต้จดถนนเศรษฐการ ทิศตะวันตกจดถนนมหาราช มีถนนเชตุพน ขนาบด้วยกำแพงสูงสี่ขาแบ่งเขตพุทธาวาส และสังฆาวาสชัดเจน

๓) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของพระบรมมหาราชวัง เดิม มีชื่อว่าวัดโพธาราม^๑ เป็นวัดโบราณสร้างตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ.๒๒๓๑-๒๒๔๖ ในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา^๒ ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง ได้ทรงกำหนดเขตเมืองหลวงไว้ทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา วัดโพธารามได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ และยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร ซึ่งเดิมชื่อว่า วัดโพธารามนั้น เป็นวัดโบราณที่ราษฎรสร้างตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวง ในปี พ.ศ.๒๓๑๑ โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม และยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง ในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดครั้งสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปในวัด

๔) ประวัติศาสตร์สถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

^๑ แสงโสม เกษมศรี (ม.ร.ว.) และ วิมล พงศ์พิพัฒน์, **ประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์**, (กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๒๒๓.

^๒ สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์, **วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม**, (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นวัดที่มีสิ่งก่อสร้างค่อนข้างแน่น เนื่องจากการบูรณะแบบใส่คะแนน (แข่งกันบูรณะ) ส่งผลให้มีอาคารและสิ่งก่อสร้าง รวมถึงพระพุทธรูปมากมายภายในวัดแห่งนี้ โดยสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ

เขตวัดโพธารามเดิม ได้แก่ ส่วนตะวันตกของวัด ริมแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่นี้เป็นที่ตั้งของวิหารพระพุทธไสยาสน์ ศาลาการเปรียญ (ซึ่งเป็นพระอุโบสถเดิม ของวัดโพธาราม) พระมณฑป และพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล วิหารพระพุทธไสยาสน์วิหารพระพุทธไสยาสน์ สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวที่ทรงโปรดฯ ให้ขยายพระอารามออกมาทางทิศเหนือ (เข้ามาซ้อนทับเขตวัดโพธารามเดิม ที่ถูกยุบไปก่อนหน้านี้) โดยพระองค์ทรงโปรดให้พระองค์เจ้าลดาวัลย์เป็นแม่กองในการก่อสร้าง โดยได้สร้างพระพุทธไสยาสน์ขึ้นก่อน แล้วจึงสร้างพระวิหารภายหลัง โดยมีขนาดเท่ากับพระอุโบสถ บริเวณผนังของวิหารนั้น ด้านบนมีภาพเขียนสีเรื่องมหาวงศ์ และผนังระหว่างช่องหน้าต่าง เขียนภาพสีเกี่ยวกับพระสาวิกาเอตทัคคะ ๑๓ องค์ อุบาสิกาเอตทัคคะ ๑๐ ท่านและอุบาสิกาเอตทัคคะ ๑๐ ท่าน อยู่ด้วยภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธไสยาสน์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ก่ออิฐ ถือปูน ปิดทองทั่วทั้งองค์ และมีขนาดใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของประเทศ โดยมีลักษณะพิเศษ ได้แก่ พระบาทซ้ายและขวาซ้อนเสมอกัน โดยที่พระบาทประดับมุก ภาพมงคล ๑๐๘ ประการ ตรงกลางเป็นรูปงจักรตามตำรามหาบุรุษลักษณะ โดยลวดลายของมงคล ๑๐๘ ประการนั้น เป็นการผสมผสานกันระหว่างคติความเชื่อที่รับมาจากชมพูทวีปและจีน

๑. พระอุโบสถ °

ภาพ พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

° ราไพพรรณ แก้วสุริยะ, คู่มือนำเที่ยว วัดโพธิ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒.

ที่มา : รำไพพรรณ แก้วสุริยะ, **คู่มือนำเที่ยว วัดโพธิ์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒.

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ นั้นได้โปรดให้สร้างพระระเบียงรอบพระอุโบสถเป็น ๒ ชั้น เชื่อมต่อกับพระวิหารทิศอยู่รอบพระอุโบสถทั้ง ๔ ทิศ ในพระระเบียงชั้นนอก มีพระพุทธรูปตั้งประจำอยู่ ๒๔๔ องค์ และในพระระเบียงชั้นใน มีพระพุทธรูปประจำอยู่ ๑๕๐ องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้เป็นพระพุทธรูปโบราณเคยประดิษฐานอยู่ในวัดต่างๆ ในหัวเมืองภาคเหนือ เช่น สุโขทัย พิษณุโลก ลพบุรี และอยุธยา^๑

ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ และยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๓๖ รัชกาลที่ ๑ โปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์ทั่วทั้งวัดและสร้างพระอุโบสถ^๒ ในปี พ.ศ. ๒๓๗๕^๓ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีการปฏิสังขรณ์ทั่วทั้งพระอารามใหม่อีกครั้ง โดยในครั้งนี้ โปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร์ เป็นแม่กอง^๔ ทำขยายพระอุโบสถให้มีขนาดใหญ่ขึ้น^๕ และให้ผูกพัทธสีมาขึ้นใหม่^๖ รวมทั้งทำซุ้มครอบโบเสมาด้วย^๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ บูรณปฏิสังขรณ์ในส่วนที่ชำรุดและสร้างพระมหาเจดีย์เพิ่มเติมอีก ๑ องค์ รวมทั้งโปรดให้แก้สร้อย

^๑ ประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: มิตรอนราการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๒๒๓.

^๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, (ตรวจชำระและพระนิพนธ์อธิบาย), **พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**, หน้า ๑๕๘.

^๓ นิยะดา เหล่าสุนทร, **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๔), หน้า ๕๗.

^๔ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๓**, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

^๕ เนื่องจากพระอุโบสถเดิมเล็กและเตี้ยไป ไม่สมกับวงพระระเบียงและพระวิหารทิศทั้ง 4 ด้าน จึงโปรดให้สร้างใหม่ให้ใหญ่โตขึ้นกว่าของเดิม โดยขยายแนวเสาเจดียงรอบนอกออกไปเท่าแนวเสมาเดิม และขยายแนวเสาในประธานออกไปเท่าผนังพระอุโบสถเดิม ดูรายละเอียดใน ตำนานวัดกุฎสถานต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนา, ๑๙. และ กรมศิลปากร, “จดหมายเหตุเรื่องการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน,” **ประชุมจารึกวัดโพธิ์**, (พระนคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๐๖), หน้า ๑๔-๑๖.

^๖ ในเดือน ๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปี พ.ศ. ๒๓๘๒, ดูรายละเอียดใน เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, **พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓**, หน้า ๑๒.

^๗ กรมศิลปากร, “จดหมายเหตุเรื่องการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน,” **ประชุมจารึกวัดโพธิ์**, หน้า ๑๖.

พระอารามเป็น “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”^๑ หลังจากนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน มีการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามมาโดยตลอด

ระหว่างที่เสียดวงศรีอยุธยาและแผ่นดินเป็นจลาจล วัดต่าง ๆ ในหัวเมืองเหล่านี้จำนวนมากได้กลายเป็นวัดร้าง ปักหลักพังขาดคนดูแลบำรุงรักษา พระองค์จึงโปรดให้อภัยเชษฐา พระพุทธรูปโบราณดังกล่าวซึ่งส่วนใหญ่ชำรุดทรุดโทรม มาทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้สมบูรณ์ แล้วเอาปูนพอกแปลงพักตร์ให้เป็นแบบเดียวกัน มีขนาดเท่า ๆ กัน ประดิษฐานไว้ที่พระระเบียงรอบพระอุโบสถ^๒

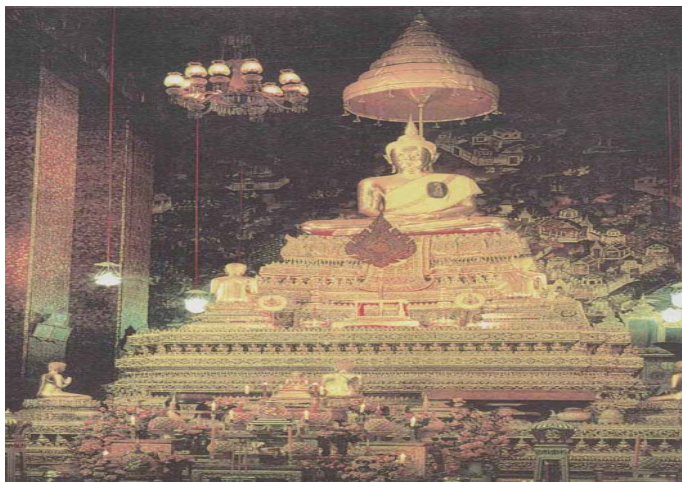

ภาพ พระประธานในพระวิหารทิศเหนือ มุขหน้า ถวายพระนามว่า “พระป่าเลไลยก์”
ที่มา : รำไพพรรณ แก้วสุริยะ, คู่มือนำเที่ยว วัดโพธิ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒.

๒. พระพุทธรูปพระพุทธรูปในพระอุโบสถ พระวิหาร พระระเบียง

^๑ กรมศิลปากร, “วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์,” ใน ศิลปวัฒนธรรมไทยเล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร: ยูเนيتدโปรดักชั่น, ๒๕๒๕), หน้า ๘๒.

^๒ คีฤทธิ ปราโมช (พล.ต.ม.ร.ว.), “พระพุทธรูปโบราณในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม,” วัดพระเชตุพนสองร้อยปี, (๒๓๓๒-๒๕๓๒), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๓-๕๖.

ภาพ พระพุทธเทวปฏิมากร

พระประธานในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

บนฐานชุกชีที่ทำเป็นชั้นซ้อนลดหลั่นกัน ๓ ชั้น

แต่ละชั้นประดับด้วยแถวครุฑ ยักษ์ เทวดา ตามลำดับ

ที่มา : จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, วัดโพธิ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

พระพุทธปฏิมากรหล่อด้วยทองเหลืองสัมฤทธิ์ ซึ่งเดิมมีสภาพชำรุดหักพัง ทรงรับสั่งให้นำมาจากเมืองพิษณุโลก เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย เมืองลพบุรี กรุงเทพฯ และวัดศาลาสีหน้า มีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กจำนวน ๑,๒๔๘ องค์ ทรงให้ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปเหล่านี้โดยให้ช่างหล่อ ต่อพระศอ พระเศียร พระหัตถ์ พระบาท แล้วแปลงพระพักตร์และองค์พระให้งดงาม แล้วจัดพระพุทธรูปดังกล่าวไว้ในพระระเบียงชั้นในชั้นนอกและพระวิหาร โดยทรงพระกรุณาให้เอาแพรลายย้อมครั้งทรงพระพุทธรูปในพระวิหารทิศ พระระเบียง และพระวิหารคด^๑ นอกจากนี้ได้ทรงสร้างพระพุทธรูปขึ้นใหม่ เป็นพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทหล่อปิดทอง สูง ๘ ศอกคืบ ๕ นิ้ว เพื่ออัญเชิญประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหารทิศเหนือ मुखหน้า ถวายพระนามว่า “พระป่าเลไลยก์”^๒ สำคัญ คือพระพุทธเทวปฏิมากรในปางสมาธิ มีพระศรีราจการ รัชกาลที่ ๑ ประดิษฐานไว้ได้ฐานพระพุทธรูปนั้น พระพุทธรูปทั้งพระอารามคือในพระอุโบสถ พระวิหารทิศและพระระเบียงทั้ง ๓

^๑ นิยะดา เหล่าสุนทร, **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), ๒๕๔๔), หน้า ๕๒-๕๔.

^๒ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ (บุญ), **ตำนานพระพุทธรูปสำคัญวัดพระเชตุพนฯ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), ๒๕๔๔), หน้า ๒๑.

แห่ง ซึ่งรวมถึงพระพุทธรูปประจำพระระเบียงชั้นในและชั้นนอก ทั้งของเดิมและของใหม่ลงรักปิดทองใหม่ทั้งหมด^๑

๓. พระระเบียงและวิหารทิศ (Phra Rabieng and Phra Vihara)

ภาพ พระระเบียงและวิหารทิศ

ที่มา : <http://www.dhammajak.net/board/viewtopic.php?t=13490>, สืบค้นวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๕๓.

พระพุทธรูปประจำพระระเบียงรอบพระอุโบสถในสมัยรัชกาลที่ ๑ ไว้ว่า คงเป็นรสนิยมของศิลปะในสมัยนั้นที่นิยมความมีขนาดเท่ากัน เพื่อความเป็นระเบียบในการจัดวาง จึงได้เอาปูนพอกพระพุทธรูปโบราณเหล่านั้น โดยปั้นปูนพอกให้พระพุทธรูปมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ ๑ และมีขนาดไล่เลี่ยกันอันเป็นขนาดที่โบราณนิยมสร้าง^๒

พระระเบียงวัดพระเชตุพนฯ ว่า มีลักษณะแปลกกว่าวัดอื่น คือมี ๒ ชั้น แต่ไม่ใช่ ๒ ชั้นรอบ กล่าวคือ บริเวณลานพระอุโบสถข้างในเป็นสี่เหลี่ยม พระระเบียงจึงเป็นสี่เหลี่ยม มีพระวิหารทิศอยู่ช่วงกลางของพระระเบียงทั้ง ๔ ทิศ พระระเบียงสองชั้นที่ว่านี้ พระระเบียงชั้นนอกหรือชั้นที่สอง ไม่ได้กั้นหุ้มมุมพระระเบียงชั้นใน แต่ย่อเข้ามาทั้งสองข้างชนพระวิหารทิศ^๓

พระระเบียงครอบคลุมพื้นที่ล้อมรอบพระอุโบสถ มีพระพุทธรูปโบราณ ๓๙๔ องค์ พระระเบียงด้านใน ประดิษฐาน พระพุทธรูป ๑๕๐ องค์ กับพระพุทธรูปอื่นอีก ๒๔๔ องค์ ที่

^๑ อ่างแก้ว, นิยะดา เหล่าสุนทร, **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน**, หน้า ๖๐-๖๓.

^๒ ศึกฤทธิ์ ปราโมช, (พลตรี ม.ร.ว.), “พระพุทธรูปโบราณในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.” ใน **วัดพระเชตุพนฯ สองร้อยปี (๒๓๒-๒๕๓๒)**, (กรุงเทพฯ: บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๓-๕๖.

^๓ จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี, พิมพ์พร้อมฉบับเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๓๑๐ - ๒๓๔๑, (ม.ป.ท., ๒๕๐๑), พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี, ตุลาคม ๒๕๐๑), หน้า ๒๕๙-๒๖๐.

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย กำลังประทับทำนั่งใต้ต้นโพธิ์ อยู่ในวิหารทิศตะวันออก พระพุทธรูปโลกนาถศาสดาราม กำลังประทับทำยืน ในวิหารทิศตะวันออก ถูกนำมาจากวัดศรีสรรเพชญ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพระพุทธรูปปฏิมากรหล่อด้วยทองเหลืองสัมฤทธิ์ ซึ่งเดิมมีสภาพชำรุดหักพัง ทรงรับสั่งให้นำมาจากเมืองพิษณุโลก เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย เมืองลพบุรี กรุงเก่า และวัดศาลาลี้หน้า มีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็กจำนวน ๑,๒๔๘ องค์ ทรงให้ปฏิสังขรณ์ พระพุทธรูปเหล่านี้โดยให้ช่างหล่อ ต่อพระศอ พระเศียร พระหัตถ์ พระบาท แล้วแปลงพระพักตร์ และองค์พระให้งดงาม แล้วจัดพระพุทธรูปดังกล่าวไว้ในพระระเบียงชั้นในชั้นนอกและพระวิหาร โดยทรงพระกรุณาให้เอาแพรลายย้อมครั้งทรงพระพุทธรูป ในพระวิหารทิศ พระระเบียง และพระวิหารคด ๑๕ นอกจากนี้ได้ทรงสร้างพระพุทธรูปขึ้นใหม่ เป็นพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทหล่อปิดทอง สูง ๘ ศอกคืบ ๕ นิ้ว เพื่ออัญเชิญประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหารทิศเหนือ มุขหน้า ถวายพระนามว่า “พระป่าเลไลยก์”^๑

๔. พระปรางค์สี่มุม

พระปรางค์หรือสถูป หมายถึงเจดีย์องค์ใหญ่ แต่ละมุมของลานพระอุโบสถนั้น มีเจดีย์ 4 องค์ที่บุด้วยหินอ่อนสีเทา มีเทวรูป ๔ องค์เรียกว่าทำวจตุโลกบาลทั้งสี่ผู้อารักขาสถิตอยู่ในซอกทั้งสี่ที่ฐานพระปรางค์พระปรางค์ด้านมุมตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกว่า พระพุทธมิ่งมงคลกายพ้นชนะ มุมด้านตะวันออกเฉียงใต้เรียกว่า พระพุทธธัมจักร มุมด้านตะวันตกเฉียงใต้เรียกว่า พระพุทธวินัยปิฎก มุมด้านตะวันตกเฉียงเหนือเรียกว่า พระพุทธอภิธรรมธรวาส

^๑ อ่างแก้ว, พระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ (บุญ), *ตำนานพระพุทธรูปสำคัญวัดพระเชตุพนฯ*, หน้า ๒๑.

๕. วิหารพระพุทธไสยาสน์ (พระนอน)

ภาพ พระพุทธไสยาสน์ วัดโพธิ์

ที่มา : <http://www.dhammajak.net/board/viewtopic.php?t=13490>, สืบค้นวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๕๓.

วิหารพระพุทธไสยาสน์ สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ ๓ วิหารหลังนี้มีขนาดเท่าพระอุโบสถ หรือ พระอุโบสถ วิหารหลังนี้ประดิษฐานพระพุทธไสยาสน์

พระพุทธไสยาสน์ก่อด้วยอิฐถือปูน ปิดด้วยแผ่นทอง พระพุทธไสยาสน์ มีความยาว ๔๖ เมตร สูง ๑๕ เมตร ขนาดพระพักตร์มีความยาว ๕ เมตร มีความกว้าง ๓ เมตร

รูปภาพที่น่าสนใจที่สุด คือฝ่าพระบาทประดับมุกขนาดยาว ๕ เมตร กว้าง ๑.๕ เมตร แสดงสัญลักษณ์หมายถึงมงคล ๑๐๘

พระพุทธไสยาสน์แสดงลักษณะพระพุทธรูปเจ้าปรินิพพาน ในป่าสาละวัน ของเมืองกุสินาราประเทศอินเดีย

(๓) วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง หรือวัดอรุณ)

๑) สถานที่ตั้ง

วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ของแม่น้ำเจ้าพระยา เลซที่ ๓๔ ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

๒) อาณาเขต

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ของแม่น้ำเจ้าพระยา

๓) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดอรุณราชวราราม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ทางทิศ ตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา และปากตะวันออกของถนนอรุณอมรินทร์ ระหว่างคลองนครบาล หรือคลองวัดแจ้ง กับพระราชวังเดิม ตำบลวัดอรุณ อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี

วัดอรุณราชวราราม เป็นวัดโบราณ สร้างมาแต่ครั้งสมัยอยุธยา เดิมเรียกว่า “ วัดมะกอก”ภายหลังเปลี่ยนเป็น “ วัดมะกอกนอก” แล้วเปลี่ยนเป็น “ วัดแจ้ง”^๑ “วัดอรุณราชวราราม” โดยลำดับ ปัจจุบันเรียก “วัดอรุณราชวราราม”^๒

เดิมชื่อวัดมะกอก ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์และเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดแจ้ง” มาตั้งแต่ใน สมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี^๓ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรม หลวงอิศรสุนทร หรือรัชกาลที่ ๒ ซึ่งดำรงพระยศในขณะนั้นทำการบูรณะ แต่การปฏิสังขรณ์คง สำเร็จได้เพียงกุฏิสงฆ์ ส่วนพระอุโบสถและพระวิหาร ยังไม่แล้วเสร็จก็สิ้นรัชกาล ต่อมา เมื่อรัชกาล ที่ ๒ ขึ้นครองราชย์ ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ต่อจากที่ทำค้างไว้ในรัชกาลก่อนหน้า ในปี พ.ศ.๒๓๕๒^๔ การมาเที่ยวชมยังบริเวณวัดที่มีความสวยงามและเต็มไปด้วยความเงียบสงบ ล้อมรอบเจดีย์ ลักษณะคล้ายคลึงกันเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งสิ่งปลูกสร้างที่เป็นเจดีย์เหล่านี้คือพระปรางค์เป็น ที่ทราบกันดีเป็นเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้นของวัดอรุณ บรรดาเจดีย์ทั้งหลายของวัดอรุณ สร้างขึ้นด้วย อิฐและฉาบด้วยปูน การตกแต่งมีลักษณะพิเศษ มีชั้นส่วนเป็นพันธุ์ชั้นของกระเบื้องลายแบบจีน หลากสี

^๑ ข้างแล้ว, กรมศิลปากร, ประวัติวัดอรุณราชวราราม, หน้า ๒.

^๒ ปรีชา ศุภวงศ์, อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพระราชดำริทางการปกครองใน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, รายงานการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีปทุม, (มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖.

^๓ เรื่องเดียวกัน, ประวัติวัดอรุณราชวราราม, หน้า ๒.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

พระปรางค์วัดอรุณเป็นหนึ่งในดินแดนที่มีความโดดเด่นมีชื่อเสียงก้องโลกในกรุงเทพมหานคร พระระเบียงตรงกลางสามารถยื่นมองเห็นทิวทัศน์ ของกรุงเทพฯ เป็นที่ประทับใจ ยิ่งตรงข้ามฝั่งแม่น้ำ จากบริเวณแห่งนี้ผู้คนจะสามารถมองเห็นพระบรมมหาราชวัง พระแก้วมรก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดโพธิ์

ภาพของวัดอรุณเป็นหนึ่งในบรรดางานที่มีสีสันที่สุดของเมืองไทย เช่นงานทอดกฐิน เมื่อเวลาพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคโดยกระบวนเรือพยุหยาตรา เพื่อทรง ถวายผ้าพระกฐินแด่พระสงฆ์ผู้จำพรรษาหลังครบไตรมาส

สิ่งที่น่าสนใจที่สุด คือพระปรางค์เจดีย์ มีความสูง ๘๑ เมตร ๘๕ เซนติเมตร เมื่อนักท่องเที่ยว จากประเทศอื่นมาถึงวัดอรุณ นักท่องเที่ยว เหล่า นั้นในอดีต ชอบปีนบันไดขึ้นไปยังพระ ปรางค์หรือพระเจดีย์ เพื่อจะได้ภาพที่เป็นทัศนียภาพของเมืองหลวงและของแม่น้ำพระปรางค์คือสิ่ง ที่เด่นชัดบอกให้ทราบว่า ในที่สุดพวกเขาก็มาถึงกรุงเทพฯ ๕

๕) ประวัติศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระปรางค์องค์ใหญ่

ภาพ พระปรางค์วัดอรุณราชวรารามฯ

ที่มา : ปรียา สุภวงศ์, อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพระราชดำริทางด้านศิลปกรรมใน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, รายงานการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัย ศรีปทุม, (มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖.

ศาสนสถานที่สำคัญที่สุดในวัดอรุณ รัชกาลที่ ๒ วางแผนที่จะยกพระปรางค์องค์เดิม อยู่ด้านหน้าวัด มีความสูงเริ่มแรก เพียง ๑๖ เมตร ควรจะปฏิสังขรณ์ใหม่ เพื่อให้เป็นเครื่องหมาย แห่งความรุ่งเรือง แต่รัชสมัยของพระองค์ได้สิ้นสุดเสียก่อน หลังจากนั้น พระปรางค์ (เจดีย์) ที่พบ เห็น ในปัจจุบัน ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ช่วงรัชกาลที่ ๓ ช่วงปี พ.ศ. ๒๓๘๕-๒๓๙๐

มาในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้สร้างกุฏิ พระปรางค์ มณฑป ฯลฯ รวมทั้งบูรณะปฏิสังขรณ์ สิ่งอื่น ๆ อีก เมื่อการก่อสร้างทุกอย่างสำเร็จ ยังไม่ทันได้ฉลองวัดก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน^๑

ต่อมาหน้าที่นี้ได้ปฏิบัติสืบกันมาโดยรัชกาลที่ ๔ พระปรางค์สูง ๘๑ เมตร ล้อมรอบ ด้วยพระปรางค์องค์เล็กๆ และมณฑปอีกจำนวนหนึ่งในแต่ละด้าน พระปรางค์นั้นเรียกได้ว่าเป็น พระเจดีย์ที่เป็นใจกลางสำคัญยิ่ง มีบันไดล้อมไว้โดยรอบ ทั้งสามด้านเดินรอบองค์พระซึ่งสามารถ ขึ้นไปโดยการปีนบันไดชั้นสูงด้านใดด้านหนึ่งในสี่ด้าน

มณฑปอยู่บนยอด ยอดชั้นสุดท้ายมีงามมณฑป ทั้ง ๙ ยอดถูกยกขึ้น รัชกาลที่ ๓ ทรงสั่งให้ สวมมณฑปนั้นบนยอดพระปรางค์ พระปรางค์องค์เล็กทั้ง ๔ ล้อมรอบพระปรางค์องค์ประธาน

๒. พระระเบียงวิหารคด

พระวิหารคดล้อมรอบ ๆ พระอุโบสถ ในบริเวณกำแพงแก้วสร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่สอง ทางเข้าไปยังซุ้มประตูนั้นจะพบเห็นตรงกลางแต่ละด้านของพระระเบียงวิหารคดมีหลังคามุงมีสี่ ประตูเปิดเข้าออกทั้งสี่ทิศ เสาตกแต่งเป็นดอกบัวตูมเคลือบด้วยทอง ระหว่างเสาและบริเวณเนื้อที่ ของวิหารคด มีพระพุทธรูปหินที่สร้างแบบศิลปะจีน มีพระพุทธรูปตั้งเป็นแถว ๑๒๐ องค์ในพระ ระเบียง ปางมารวิชัยซึ่งมีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒

^๑ กรมการศาสนา, ประวัติวัดสำคัญทางพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๓๑-๓๔.

๓. พระอุโบสถ

ภาพ พระปราสาทวัดอรุณราชวรารามฯ

ที่มา : <http://www.watarun.org/index.html> สืบค้นวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๓

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร หรือรัชกาลที่ ๒ ซึ่งดำรงพระยศในขณะนั้นทำการบูรณะ แต่การปฏิสังขรณ์คงสำเร็จได้เพียงกุฏิสงฆ์ ส่วนพระอุโบสถและพระวิหาร ยังไม่แล้วเสร็จก็สิ้นรัชกาล ต่อมา เมื่อรัชกาลที่ ๒ ขึ้นครองราชย์ ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ต่อจากที่ทำค้างไว้ในรัชกาลก่อนหน้า ในปี พ.ศ.๒๓๕๒^๑

พระอุโบสถหลังนี้ เป็นสถาปัตยกรรมในรูปทรงอยุธยาตอนปลาย มีหลังคาสองชั้นมุงด้วยกระเบื้องเคลือบเงามัน จิตรกรรมฝาผนังภายในนั้นวาดเอาไว้สมัยรัชกาลที่ ๓ และที่ ๕ พระอุโบสถหลังเดิมสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นแบบสมัยอยุธยาตอนปลาย ต่อมาโครงสร้างถูกทำให้ยาวขึ้นคล้ายๆสมัยรัชกาลที่ ๑ ด้านหน้าประตูทางเข้า คือรูปยักษ์วัดแจ้งรูปยักษ์วัดแจ้งฐานของเสาอุกยกพื้น

พระอุโบสถ หันหน้าไปทางทิศตะวันออกทางแม่น้ำเจ้าพระยา และประตูหลักด้านตะวันออก ที่พระมหากษัตริย์ ทรงเสด็จเข้าทางพระอุโบสถสำหรับพิธีพระราชทานผ้าพระกฐินแต่พระสงฆ์หลังออกพรรษาแล้ว ประตูด้านหน้านี้ มีรูปยักษ์สองตน ยักษ์แต่ละตนสูง ๖ เมตร ยืนเฝ้าหน้าประตูพระอุโบสถยักษ์สีขาวด้านทิศเหนือ คือ ยักษ์ สหัสเดชะ ยักษ์สีเขียวด้านทิศใต้ คือ ยักษ์ทศกัณฐ์ผู้ร้ายในเรื่องรามเกียรติ์ยักษ์ทั้งสองตนปั้นขึ้นด้วยปูน ประดับด้วยเศษดินเผาเคลือบเงาด้วยสีต่างๆ ยักษ์เหล่านี้นคล้ายคลึงกับยักษ์ ในวัดพระแก้ว ยักษ์วัดอรุณมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓

^๑ อ่างแล้ว, กรมศิลปากร, ประวัติวัดอรุณราชวราราม, หน้า ๑๗.

๔. พระประธานองค์ใหญ่

ภาพ พระปรางค์วัดอรุณราชวรารามฯ

ที่มา : ชาวสด, พระพุทธธรรมมิตร์ราชฯ วัดอรุณราชวราราม กทม., (คอลัมน์ เดินสายไหว้
พระพุทธรูป, ๑๗ ม.ค. ๕๓,

พระประธานองค์ใหญ่ในพระอุโบสถมีพระนามว่า “พระพุทธธรรมมิตร์ราชโลกธาตุ
ดิลก” พระพุทธรูปนี้มีลักษณะ ปางมารวิชัยสร้างขึ้นมาสมัยรัชกาลที่ ๒ และพระศรีรังคารของ
รัชกาลที่ ๒ บรรจุไว้ที่ฐานของพระประธาน ตามพระราชดำรัสของรัชกาลที่ ๔

พระปรางค์ ที่สูงสง่าเป็นหน้าเป็นตาของกรุงเทพฯ องค์นี้ เดิมสูงเพียง ๘ วา หรือ
ประมาณ ๑๖ เมตรเท่านั้น แต่พระปรางค์ที่เห็นกันในปัจจุบันนี้ได้มีการต่อเติมขึ้นใหม่ในรัชกาลที่
๓ เมื่อคราวที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดอรุณฯ ใหม่หมดทั้งวัด พระปรางค์องค์ที่บูรณะใหม่นี้มีขนาดความ
สูงถึง ๑ เส้น ๑๓ วา ๑ ศอก ๑ คืบ กับอีก ๑ นิ้ว หรือประมาณ ๖๗ เมตร ล้อมรอบด้วยปรางค์ทิศ
และมณฑปทิศ องค์พระปรางค์ประดับด้วยกระเบื้องทำเป็นลวดลายต่างๆ สวยงาม^๑

๕. พระวิหาร

พระวิหารสมัยกรุงธนบุรีตั้งแต่เริ่มแรก ปฏิสังขรณ์ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ พระองค์ทรง
โปรดเกล้าให้ตกแต่งผนังด้านนอกด้วยอิฐลายเคลือบดินเผา มีพระพุทธรูปที่สำคัญสององค์
ภายในพระวิหารหลังนี้ พระประธานมีชื่อว่าพระพุทธชมพูนุทมหาบุรุษลักษณะ อสีตยานุบพิตร
สร้างด้วยทองแดง และประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุไว้ที่นี้ส่วนพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์องค์เล็ก
ประดิษฐานไว้ด้านหน้าพระพุทธรูปองค์แรก ถูกนำมา จากเมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาวใน พ.ศ.
๒๔๐๑

^๑ ชาวสด, พระพุทธธรรมมิตร์ราชฯ วัดอรุณราชวราราม กทม., (คอลัมน์ เดินสายไหว้พระ
พุทธรูป, ๑๗ ม.ค. ๒๕๕๓.

(๔) วัดบวรนิเวศวิหาร

วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นที่ตั้งสำนักงานใหญ่สำหรับวัดธรรมยุติกนิกาย ผู้ก่อตั้งนิกายนี้คือ พระมหากษัตริย์พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้เริ่มประเพณี กษัตริย์เข้ามาผนวชเป็นพระภิกษุที่วัดนี้ วัดบวรนิเวศวิหารได้เป็นที่ประทับ ของราชวงศ์ผู้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลและเจ้าฟ้าวชิราลงกรณพร้อมด้วยพระราชโอรสองค์อื่น ๆ อีกในพระราชวงศ์ได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุเป็นครั้งคราวที่วัดนี้ เป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา ชื่อ “มหามกุฏราชวิทยาลัย”

๑) สถานที่ตั้ง

เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ฝ่ายธรรมยุต ตั้งอยู่ริมถนนบวรนิเวศ และถนนพระสุเมรุ ในท้องที่แขวงวัดบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เลขที่ ๒๔๘ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ ๓๑ ไร่ ๙๓ ตารางวา

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

เจ้าฟ้าบรมมหาศกดิพลเสพ พระอนุชาของรัชกาลที่ ๓ ได้สั่งให้สร้างวัดนี้พร้อมกับวัดรังษีสุทธาวาส ระหว่างพ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๗๕

ในครั้งแรกวัดนี้เรียกว่า “วัดใหม่” แต่เมื่อรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯนิมนต์เสด็จเจ้าฟ้ามงกุฎ (ต่อมาเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๔) ผู้ทรงผนวชอยู่วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) เสด็จมาปกครองเป็นสมภารวัดนั้น ชื่อของวัดใหม่จึงเปลี่ยนนามใหม่ว่า วัดบวรนิเวศวิหาร ส่วนวัดรังษีสุทธาวาส ซึ่งอยู่ในสภาพทรุดโทรมได้รวมมาเป็นวัดเดียวกับวัดบวรนิเวศวิหาร ในสมัยของรัชกาลที่ ๖

๓) ประวัติศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ พระอุโบสถวัดบวรมงคล

ที่มา : คณะกรรมการอำนวยการฯ, ศิลปกรรมวัดบวรนิเวศวิหาร, กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๘.

พระอุโบสถของวัดนี้ ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ ๒ องค์ มีชื่อว่า พระสุวรรณเขต หรือหลวงพ่อดโต ซึ่งเป็นพระประธานในพระอุโบสถ ได้ัญเชิญลงมาจากจังหวัดเพชรบุรี และพระพุทธรูชินสีห์ ประทับนั่งอยู่ด้านหน้าพระสุวรรณเขตซึ่งได้ัญเชิญมาจากจังหวัดพิษณุโลก เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ลักษณะทรงตรีมุข หันหน้าไปทางทิศเหนือ หลังคามุงกระเบื้องเคลือบลูกฟูกแบบจีน

เป็นเขตสังฆกรรมแล้วยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูชินสีห์กับพระพุทธรสุวรรณเขต ผู้มาแวะเยี่ยมควรได้เข้าไปเยี่ยมสักการะ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งจะเปิดให้บุคคลทั่วไปเข้านมัสการกราบไหว้

๒. พระพุทธรูชินสีห์

ภาพ พระพุทธรูชินสีห์

ที่มา : <http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php?f=24&t=19342>, สืบค้นวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๓.

พระพุทธรูชินสีห์ พุทธลักษณะผสมศิลปะสุโขทัยและเชียงแสน ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๑ คืบ ๔ นิ้ว วัสดุสำริด ลงรักปิดทอง อันเชิญมาจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุพิษณุโลก

พระพุทธรูชินสีห์ สร้างขึ้นคราวเดียวกันกับพระพุทธรูชินราช และพระศาสดา เป็นพระพุทธรูปสำคัญพระองค์หนึ่งของหัวเมืองฝ่ายเหนือ ได้ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารด้านเหนือของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลกมาแต่ต้น ต่อมาพระวิหารชำรุดทรุดโทรมลง ขาดการปฏิสังขรณ์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ จึงโปรดให้ัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ โดยประดิษฐานไว้มุขหลังของพระอุโบสถที่เป็นจตุรมุข ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยเมื่อยังทรงผนวช และครองวัดบวรนิเวศวิหารอยู่ ได้ทูลขอพระบรมราชานุญาตพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ัญเชิญพระพุทธรูชินสีห์มาเป็นพระประธานในพระอุโบสถ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเคารพนับถือพระพุทธชินสีห์มาก ได้โปรดให้กะไหล่รัศมีองค์พระด้วยทองคำ ผังพระเนตรฝั่งเพชรที่พระอุณาโลม แล้วปิดทองทั้งองค์พระ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๓ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๗ ได้โปรดให้หล่อฐานด้วยทองสัมฤทธิ์ ปิดทองใหม่ทั้งองค์พระ และฐาน แล้วให้มีการสมโภช ๕ วัน^๑

๓. พระศรีศาสดา

พระศรีศาสดา ลักษณะผสมศิลปะสมัยสุโขทัยกับเชียงใหม่ ปางมารวิชัยขัดสมาธิราบ หน้าตักกว้าง ๔ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว วัสดุสำริดเคลือบและปิดทองพระพุทธรูปเก่าโบราณ ซึ่งมีประวัติเล่าสืบกันว่าพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกกษัตริย์ลิไทที่หนึ่ง พ.ศ. ๑๙๐๗ แห่งเมืองพิษณุโลกโปรดให้หล่อพระพุทธรูป ๓ องค์ขึ้นในเวลาเดียวกัน คือ พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา พระศรีศาสดาเสร็จได้ประดิษฐานไว้ในวิหารหลังเล็กในด้านทิศใต้ของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก เป็นเวลาร้อยปี ต่อมาเจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง จังหวัดนนทบุรี ได้ัญเชิญพระศรีศาสดา เพื่อมาประดิษฐานที่วัด หลังจากสมเด็จพระเจ้าพระยาพิชัยญาติได้ปฏิสังขรณ์ วัดประดู่ฉิมพลี

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบเรื่องและทรงดำริว่า พระศรีศาสดาเป็นพระพุทธรูปที่สำคัญควรประดิษฐาน ไว้ ณ วัดหลวง พระองค์ได้ทรงดำริที่จะนำพระพุทธรูป นั้นมาประดิษฐานไว้ ณ วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นการชั่วคราวก่อน และแล้วพระองค์ดำริว่า พระพุทธชินสีห์และพระศรีศาสดาครั้งหนึ่งได้เคยประดิษฐาน อยู่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุด้วยกันหลังจากสร้างพระวิหารเสร็จ พระศรีศาสดาได้ย้ายมาประดิษฐานเป็นการถาวร ที่วิหารพระศรีศาสดา

๓. พระเจดีย์

พระเจดีย์มีฐานกลม มีคูหาภายในเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ มีทักษิณ ๒ ชั้นเป็นสี่เหลี่ยม ที่องค์พระเจดีย์มีซุ้มเป็นทางเข้าสู่คูหา ๔ ซุ้ม กลางคูหาพระเจดีย์ประดิษฐานพระเจดีย์กาไหล่ทองบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และมีพระเจดีย์องค์ประดิษฐานอยู่โดยรอบพระเจดีย์ วัดบวรนิเวศวิหารก่อนพระฤกษ์ วันเสาร์ที่ ๑๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๓๗๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ และใช้เวลาก่อสร้างต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๔

พระเจดีย์องค์สำคัญด้านหลังพระอุโบสถประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระเจดีย์สร้างขึ้นมาคล้าย ๆ กับเจดีย์จังหวัดนครปฐม พระเจดีย์องค์นี้วัดความสูงได้มากกว่า ๕๐ เมตร

^๑ <http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php?f=24&t=19342>, สืบค้นวันที่ ๒๓

ทางเข้าไปยังเจดีย์เริ่มแรกมีบันไดสองทางทั้งทางตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเฉียงใต้ ที่มุมทั้งสี่ของระเบียงนี้ คือเป็นที่รู้จักกันเป็นพระปรมาภิไธยประดิษฐานทางเข้าจึงอาจเข้าไป ภายในมีทรงแบบหอระฆังใหญ่โต ด้านใน มีห้องโถงบรรจุเจดีย์เล็ก ๆ ซึ่งมีพระบรมสารีริกธาตุ ถูกบรรจุอยู่ ห้องมีหลังคาโค้ง ภายในเปิดให้บุคคลทั่วไป เพียงปีละครั้ง หรือในโอกาสสำคัญ เช่นวันวิสาขบูชา

๔. พระวิหารพระศาสดา

พระวิหารนี้มีขนาด ๕ ห้องมีเฉลียงรอบ ภายในแบ่งเป็น ๒ ตอน คือทางทิศตะวันออก 3 ห้อง ประดิษฐานพระศาสดา ทิศตะวันตก ๒ ห้อง ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างในปี พ.ศ. ๒๔๐๙ เดิมบริเวณที่สร้างนั้นเป็นคูและที่ตั้งคณະลังกา แต่โปรดให้รื้อเพื่อสร้างพระวิหาร

๕. พระพุทธบาท

รอยพระพุทธบาทนี้สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศกดิพลเสพ ทรงได้มาจากจังหวัดชัยนาท ประดิษฐานไว้ที่วัดบวรสถานสุทธารวาส รัชกาลที่ ๕ โปรดให้ย้ายมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๒ รอยพระพุทธบาทสลักภาพพระอสีติมหาสาวกมีตัวอักษรบอกชื่อ เป็นรอยพระบาทคู่สลักบนศิลาแผ่นใหญ่ ยาว ๓.๖ เมตร กว้าง ๒.๑๗ เมตร ประดิษฐานภายในศาลาติดกำแพงด้านทิศตะวันตก

(๕) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นพระอารามหลวง ชั้นเอก ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในรัชกาลของพระองค์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒ การสร้างวัดนี้ทรงนำเอาหลักเดิมแต่โบราณมาใช้ ดังเช่นวัดราชประดิษฐ์ยกเว้นคือ ทรงสถาปนาพระมหาเจดีย์เป็นหลัก

๑) สถานที่ตั้ง

๒ ถ.เฟื่องนคร แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

๒) อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ถนนสราญรมย์ และกรมแผนที่ทหาร
ทิศใต้	ติดต่อกับ	พระราชอุทยานสราญรมย์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ถนนราชินี และคลองหลอด
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	กระทรวงต่างประเทศ

๓) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามเป็นพระอารามหลวงฝ่ายธรรมยุตชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อวันเสาร์ แรม ๖ ค่ำ

เดือนยี่ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๒ และพระราชทานวิสุงคามสีมา ในวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๒ โดยมีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ประดิษฐ์วรการ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพาสตราศุภกิจ และเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ทรงเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้สร้างตามแบบของวัดในสมัยโบราณ คือ สร้างเจดีย์ให้เป็นหลักสำคัญของวัด ล้อมด้วยพระระเบียง พระอุโบสถ พระวิหารและ วิหารทิศมีกำแพงกั้นระหว่างเขตพุทธาวาสกับเขตสังฆาวาส ชื่อของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม หมายถึงวัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง และเป็นวัดที่มีมหาสีมาหรือเสมาขนาดใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ประดิษฐานเสาศิลาจำหลัก ยอดเป็นรูปเสมาธรรมจักร ๘ เสา ตั้งประจำที่กำแพงทั้ง ๘ ทิศ ดังนั้นขอบเขตของมหาสีมาจึงกว้างขวาง ทำให้ประกอบพิธีสงฆ์ได้ทุกแห่งภายในวัด วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามถือเป็นวัดประจำรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีพระราชศรัทธาบูรณปฏิสังขรณ์ ทำให้วัดนี้เป็นวัดประจำรัชกาลของพระองค์ด้วย^๑

๔) ประวัติศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระเจดีย์ใหญ่

ภาพ พระเจดีย์ใหญ่วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

ที่มา : กรมศิลปากร, วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ.พี. กราฟฟิคดีไซน์ และการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๗๖.

^๑ กรมศิลปากร, วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี. กราฟฟิคดีไซน์ และการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๗๖.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ ในช่วงเวลาที่กระแสวัฒนธรรมตะวันตกทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ทำให้ต้องพัฒนาปรับเปลี่ยนประเทศอย่างรอบด้านไม่เว้นแม้ศิลปะงานช่าง หนึ่งในรัชกาลที่ ๕ มีสถาปนิกชาวตะวันตกเข้ามารับจ้างออกแบบอาคารตามแบบอย่างตะวันตก ซึ่งในช่วงเวลานั้นช่างไทยคงได้เรียนรู้วิทยาการและเทคโนโลยีการก่อสร้างแบบตะวันตกและได้นำมาปรับเปลี่ยนใช้ในการก่อสร้างเจดีย์ เช่น เจดีย์ประธานทรงระฆังของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดประจำรัชกาลที่ ๕ และยังเป็นรูปทรงที่ต่อเนื่องตามพระราชนิยมเจดีย์ทรงระฆังในรัชกาลที่ ๔ โดยมีลักษณะพิเศษคือองค์เจดีย์ตั้งบนฐานประทักษิณที่สูง และเจาะช่องคูหาที่ฐานสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป ภายในองค์เจดีย์เป็นที่ว่างโล่ง สูงขึ้นไปตามรูปทรงขององค์เจดีย์^๑

ภาพ เจดีย์ประธานทรงระฆัง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ที่มา : ดูประวัติวัดราชบพิธ และการศึกษาสถาปัตยกรรมของวัดโดยเฉพาะเจดีย์ ใน สุดจิต (เศวตจินดา) สนั่นไหว, การศึกษาเรื่องการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม (กรุงเทพมหานคร : บริษัทกราฟิคอาร์ต ๒๘ จำกัด, ๒๕๔๑, พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี วันประสูติสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๒ มีนาคม ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๘-๑๐๙, หน้า ๑๙๔-๑๙๗.

^๑ ดูประวัติวัดราชบพิธ และการศึกษาสถาปัตยกรรมของวัดโดยเฉพาะเจดีย์ ใน สุดจิต (เศวตจินดา) สนั่นไหว, การศึกษาเรื่องการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม (กรุงเทพมหานคร: บริษัทกราฟิคอาร์ต ๒๘ จำกัด, ๒๕๔๑, พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี วันประสูติสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ๒ มีนาคม ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๘-๑๐๙, หน้า ๑๙๔-๑๙๗.

เจดีย์ที่สร้างขึ้นในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามนั้น เป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ที่มีความสูง ๔๓ เมตร วัดโดยรอบฐานกว้าง ๕๒.๖ เมตร ส่วนฐานของเจดีย์เป็นทรงกลมมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ รวมทั้งรูปหล่อของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒนสเด็จพระเจ้าสังฆราช รวม ๑๔ ซุ้ม องค์เจดีย์ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเบญจรงค์ ซึ่งเป็นฝีมือการออกแบบลายของพระอาจารย์แดงช่างเขียนที่มีฝีมือในยุคนั้น เหนือองค์ระฆังขึ้นไปมีเสาดานตั้งเรียงกันอยู่บนบัลลังก์เพื่อรองรับปล้องไฉน ซึ่งทำเป็นบัวลูกแก้วซ้อนกัน ส่วนยอดบนสุดเป็นลูกแก้วประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ^๑

องค์พระมหาเจดีย์เป็นทรงไทยย่อเหลี่ยม ทรงระฆังกลม ตั้งอยู่บนฐานทักษิณที่สูงในระดับแนวหลังคาพระระเบียงคด ฐานคูปาประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเบญจรงค์โดยตลอดทั้งองค์ เหนือฐานพระมหาเจดีย์มีซุ้มคูหากระจกประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาปางนาคปรก ศิลปะลพบุรี สลักจากหินทรายจนวนน ๒ องค์

พระเจดีย์ใหญ่ เป็นพระเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่บนประฐานทักษิณ สูงระดับแนวหลังคาพระระเบียง ยอดพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่ฐานประทักษิณนั้นจะเป็นซุ้มไว้หลายซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปและรูปปั้นพระเถระสำคัญ ๆ

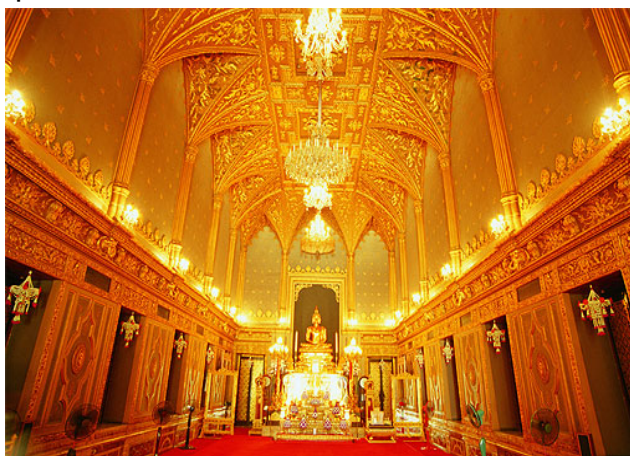
ศาลาเล็ก ๒ ห้อง บนกำแพงแก้วทิศละคู่รวม ๘ ห้อง ตามระดับพื้นที่โดยทั่วไป

ศาลาใหญ่ติดกำแพงวัดหน้าพระอุโบสถ ๕ ห้อง ระเบียง ๓ ด้าน ๒ หลัง

ศาลาใหญ่ติดกำแพงวัดทั้ง ๒ ข้างพระอุโบสถ ๓ ห้องระเบียง ๓ ด้านข้างละ ๑ หลัง

^๑ กรมศิลปากร, วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี. กราฟฟิคดีไซน์และการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๔.

๒. พระอุโบสถ

ภาพ พระอุโบสถวัดราชบพิตรสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

ที่มา : กรมศิลปากร, วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ.พี. กราฟฟิคดีไซน์ และการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๗๖.

พระอุโบสถหลังนี้ ทรงภายนอกเป็นแบบไทย ส่วนทรงภายในพระอุโบสถนั้นเป็นศิลปะตะวันตกแบบโกธิค กล่าวกันว่าเพดาน เสา และลวดลาย ประดับตกแต่งผนังลักษณะคล้ายพระที่นั่งแห่งหนึ่ง ในพระราชวังแวร์ซายส์ ประเทศฝรั่งเศส แต่ก็มีศิลปะไทยปนอยู่ด้วย

เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยแท้ ประดับประดาด้วยกระเบื้องเคลือบเบญจรงค์อย่างประณีตงดงามจนเป็นที่กล่าวขานถึงในนาม “วัดลายเบญจรงค์” ส่วนภายในพระอุโบสถนั้นสง่างามแบบศิลปะตะวันตก เพดานและผนังของพระอุโบสถตกแต่งด้วยสีทอง เป็นศิลปะยุโรปแบบโกธิคคล้ายพระที่นั่งแห่งหนึ่งในพระราชวังแวร์ซายส์ ผนังพระอุโบสถมีตราสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ ๕ ส่วนบนเพดานประดับด้วยโคมไฟระย้าที่ให้แสงสีเหลืองอาบทุกสิ่งทุกอย่างจนกลายเป็นสีทองไปหมดผนังด้านนอกของพระอุโบสถ หลังคาด้านหน้ามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี ติดข้อฟ้าใบระกา หน้าบันมุงเป็นรูปช้าง ๗ เศียร เทิดพานทองรองรับใต้มงกุฎ หน้าบันมุงเด็จเป็นรูปพระแก้วอยู่กลางลานกระหนก ประตูและหน้าต่างมีซุ้มยอดมณฑปครึ่งซีกติดลวดลายปูนปั้นปิดทองบานประตู ๑๐ บาน บานหน้าต่าง ๒๔ บาน ด้านในเป็นลายรดน้ำพุ่มข้าวบิณฑ์ ด้านนอกประดับด้วยมุกเป็นลวดลายจำลองเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เฉพาะตราชั้นหนึ่ง รวม ๕ ดวง นับแต่วงบนลงมาคือ

๑. นพรัตน์ราชวรภรณ์
๒. มหาจักรีบรมราชวงศ์

๓. ปฐมจุลจอมเกล้า
๔. ประถมมารณช้างเผือก
๕. ประถมมารณมงกุฎไทย

พระสายสร้อยเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฯ ฉัตรตั้งมีราชสีหาคชสีห์ประคองฉลองพระองค์ครุยและเครื่องหมายเบญจราชกกุธภัณฑ์ กับมีภาษิตกำกับว่า “สพเพ็ญ สงฆภูตานุสามคคี วุฑฒิสาทิกา” ประกอบอยู่ด้วย^๑

๓. พระพุทธอังคีรส พระประธานในพระอุโบสถ

พระพุทธอังคีรส พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปหล่อปางสมาธิ ทรงผ้ามีกลีบ หน้าตักกว้าง ๒ ศอกคืบ พระฉวีวรรณเป็นทองคำทั้งองค์ประดิษฐานอยู่บนชุกชีหินอ่อนที่ตั้งจากประเทศอิตาลี พระพุทธอังคีรสเป็นพระนามของพระพุทธเจ้าพระนามหนึ่ง แปลว่า มีพระรัศมีชานออกจากพระวรกาย หล่อในรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ การหล่อทำเป็นพระราชนิพนธ์ ทองคำทั้งองค์ สิ้นเนื้อทองแปดหนัก ๑๘๐ บาท เป็นทองคำที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงนำเอาไปไว้ที่พระปฐมเจดีย์ แต่มาสิ้นรัชกาลเสียก่อน ต่อมาโปรดให้หล่อฐานบัลลังก์กะไหล่ทองเนื้อหก หนัก ๔๘บาทได้ฐานชุกชีที่ประดิษฐานพระพุทธอังคีรสบรรจุพระบรมราชสรีรังคารพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ และพระสรีรังคารของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ด้วยกันเช่น พระสรีรังคารของรัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓ รัชกาลที่ ๔ รัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๗

๔. พระนรินทร์ราย

เป็นพระพุทธรูปทองคำ ประดิษฐานอยู่บนชุกชีเป็นเบญจา ด้านหน้าและต่ำกว่าพระพุทธรูปอังคีรสลงมา พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิเพชร หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ มีเรือนแก้วเป็นพุ่มมหาโพธิ์ ยอดเรือนแก้วมีรูปพระมหามงกุฎและเรือนแก้วนี้ติดกับฐานชั้นล่างขององค์พระพุทธรูป มีอักษรขอมจารึกพระคุณนามแสดงพระพุทธรูปคุณลงบนกลีบบัว พระนรินทร์ราย เป็นพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริแบบอย่างสร้างขึ้นแล้วหล่อจำลองพระราชทานอารามต่าง ๆ ในคณะสงฆ์ธรรมยุติกาย ปัจจุบันพระนรินทร์ราย เป็นองค์ที่ทำขึ้นใหม่ เพราะองค์ที่พระราชทานมานั้นถูกขโมยลักไป ชุกชีที่ประดิษฐานเป็นเบญจาซีกเล็ก เคยเป็นที่ทรงพระโกศสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหมื่นมกุฎราชกุมารวชิรวิกรม

^๑ กรมศิลปากร, วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี. กราฟฟิคดีไซน์และการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๗๖.

๕. พระวิหาร

มีลักษณะรูปทรงเป็นแบบเดียวกับพระอุโบสถ ทั้งภายนอกและภายใน ต่างกันแต่ว่า บานประตูและบานหน้าต่างของพระวิหาร สลักด้วยไม้เป็นลวดลายไทยจาลองรูปดวงตรา เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และลงรักปิดทอง เท่านั้น ประดิษฐานพระประทีปโรหิต เป็นพระประธาน หลังพระประธานเป็นตู้พระไตรปิฎกขนาดใหญ่ ๓ ตู้ เป็นพระไตรปิฎกฉบับใบลานบรรจุอยู่ในกล่องไม้สัก ด้านหน้าและด้านขวาของ พระประทีปโรหิต ประดิษฐาน พระรูปหล่อสมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสนมหาเถร) อยู่ด้านใต้พระเจดีย์ใหญ่ รูปทรงเป็นแบบเดียวกับพระอุโบสถทั้งภายนอก และภายใน ต่างแต่ว่าบานประตูและบานหน้าต่างสลักด้วยไม้ เป็นลวดลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เท่านั้น กล่าวกันว่า เดิมประตูและหน้าต่างของพระวิหารนี้เป็นของพระอุโบสถ แต่เมื่อนำเอาบานมุกมาติดที่พระอุโบสถแล้ว จึงได้เอามาไว้ที่พระวิหารและข้อแตกต่างจากพระอุโบสถอีกอย่างหนึ่ง ภายในพระวิหารก็คือ ลวดลายมีเฉพาะที่เพดาน

พระประธานในพระวิหารนามว่า พระประทีปโรหิต ประดิษฐานอยู่บนชุกชี เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยของเก่า หลังพระประธานเป็นตู้พระไตรปิฎก ๓ ตู้ขนาดใหญ่ เป็นพระไตรปิฎกฉบับใบลาน บรรจุอยู่ในกล่องไม้สัก พระไตรปิฎกเหล่านี้กล่าวกันว่า อาจเป็นพระไตรปิฎกสมัยรัชกาลที่ ๑ ที่ยังเหลืออยู่ ตู้พระไตรปิฎกสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธรัตน สมเด็จพระสังฆราชเจ้าครองวัด

๖. วิหารทิศ

หรือวิหารมุข อยู่ทางทิศตะวันออก และทิศตะวันตก หน้าบันมุข ชั้นบนเป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑ หน้ามุขชั้นล่างเป็นรูปช้างสามเศียรเทิดบุษบก และซุ้มประตูเข้าเป็นทรงมณฑปครึ่งซีก แต่บานประตูเป็นภาพเขียนสีรูปเสี้ยววง พระระเบียงหรือวิหารคด มีผนังประดับกระเบื้องเคลือบลายเบญจรงค์ เชื่อมพระอุโบสถกับพระวิหารทิศ

๗. หอระฆัง

อยู่ทางด้านทิศตะวันออก เป็นหอระฆัง ๒ ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนทำเป็นซุ้มโปร่งทั้ง ๔ ด้าน ตรงมุมย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง ยอดเป็นรูปพระเกี้ยวประดับด้วยกระเบื้องลายเบญจรงค์ อยู่ในบริเวณที่จัดเป็นรูปเทพนมอยู่ท่ามกลางลายกระหนก

๘. สุสานหลวง

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของวัด สุสานหลวงแห่งนี้เป็นที่ตั้งของพระอนุสาวรีย์และที่บรรจุพระสรีรางคารของพระ บรมราชเทวี พระราชเทวี เจ้าจอมมารดา พระราชโอรส และพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระอนุสาวรีย์เหล่านี้ก็มีรูปทรงที่หลากหลาย มีทั้งแบบไทย แบบฝรั่ง หรือแม้แต่แบบขอมก็มี

๙. พระอนุสาวรีย์ ในสุสานหลวงคือ พระอนุสาวรีย์ของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (ราชสกุลอภากร) พระอนุสาวรีย์ของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระอนุสาวรีย์สุชุมาลนฤมิตร (ราชสกุลบริพัตร) พระอนุสาวรีย์รังษีวัฒนา (ราชสกุลมหิดล) ซึ่งพระอนุสาวรีย์รังษีวัฒนาตัวเองที่เป็นที่บรรจุสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทร์บรมราชชนนี (สมเด็จพระย่า) และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ หรือพระราชบิดา พระราชมารดา และพระเชษฐภคินีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน^๑

(๖) วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ที่ถนนบำรุงเมือง ตำบลราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ซึ่งเข้าวัดสุทัศนตั้งอยู่ใจกลางเมืองหลวง หรือใจกลางเกาะรัตนโกสินทร์ เป็นเรื่องความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเสมือนภูเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล

๑) สถานที่ตั้ง

แขวงเสาชิงช้า เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ชื่อสามัญ วัดสุทัศนเทพวราราม ประเภท เถรวิธานิกาย

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดสุทัศน์เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก (วรมหาวิหาร) รัชกาลที่ ๑ ผู้ก่อตั้งกรุงเทพฯ โปรดเกล้าให้สร้างวัดสุทัศน์ขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๕๐ และเสร็จสมบูรณ์ใน พ.ศ. ๒๓๕๔ ปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ เพื่อประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอด หรือพระศรีศากยมุนีพระพุทธรูปองค์สำคัญ ซึ่งได้อัญเชิญมาจากวัดมหาธาตุจังหวัดสุโขทัยเพื่อมาประดิษฐานไว้ในพระวิหารหลวงวัดสุทัศน์ฯ ใน พ.ศ. ๒๓๕๑

ในอดีต วัดนี้เรียกชื่อต่าง ๆ เช่น รัชกาลที่ ๑ ทรงขนานนามว่า วัดมหาสุทธาวาส รัชกาลที่ ๒ ทรงขนานนามว่าวัดสุทัศนเทพวราราม รัชกาลที่ ๔ ทรงขนานนามว่า วัดสุทัศนเทพวราราม

วัดสุทัศนเทพวราราม ล้อมรอบด้วยกำแพงที่งดงามสูง ๑.๙๔ เมตร และมีความหนา ๐.๘๕ เมตร มีประตูทางเข้าวัด ๑๕ ประตูภายในบริเวณพระอารามหลวงนั้น วิหารที่สำคัญที่สุดคือพระวิหารหลวง

^๑ กรมศิลปากร, วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี. กราฟฟิคดีไซน์และการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๔.

บริเวณรอบพระอารามหลวงนั้น คือ พระระเบียงพระวิหารคด ซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวน ๑๕๖ องค์ ซึ่งส่วนมากเป็นพระพุทธรูปปางขัดสมาธิ^๑

๔) ประวัติศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระวิหารหลวงของพระศรีศากยมุนี

ภาพ พระวิหารหลวง วัดสุทัศน์

ที่มา : พระครูวิจิตรการโกศล, ประวัติวัดสุทัศน์เทพวราราม, พิมพ์ในงานยกช่อฟ้าพระวิหารพระศรีศากยมุนี เมษายน ๒๕๑๖, (กรุงเทพมหานคร : ศิวพร, ๒๕๑๖), หน้า ๗๑.

พระวิหารหลวงของพระศรีศากยมุนี ได้เริ่มสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ และแล้วเสร็จสมบูรณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ โครงสร้างพระวิหารมี ๕ ห้อง มีความกว้าง ๒๓.๘๔ เมตร มีความยาว ๒๖.๒๕ เมตร พระวิหารหลวงสร้างขึ้นในรูปแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภายในพระวิหาร คือ พระศรีศากยมุนี ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ครอบคลุมทั่วฝาผนังภายในเป็นฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๒ และที่ ๓ รูปแกะสลักบนประตูด้านหน้า กล่าวกันว่าเป็นฝีมือพระหัตถ์ของรัชกาลที่ ๒ ประตูเป็นบานประตูไม้ที่หนามาก แกะสลักได้อย่างวิจิตรลึกลับซึ่งประตูกว้าง ๑.๓๐ เมตร สูง ๕.๖๔ เมตร พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๒ ผู้ออกแบบและแกะสลักบานประตูบานนี้ด้วยพระองค์เอง

๒. พระศรีศากยมุนี

พระศรีศากยมุนี ศิลปะสมัยสุโขทัย ปางมาร วิชยขัดสมาธิราบ ขนาดหน้าตักกว้าง ๖.๒๕ เมตรสูง ๘ เมตร เคลือบและปิดทองสำริด พระพุทธรูปนี้รัชกาลที่ ๔ ทรงตั้งชื่อว่าศรีศากยมุนี ในจารึกหินอ่อนของวัดป่ามะม่วง กล่าวว่าพระมหาธรรมราชาลิไท พระมหากษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงของเมืองสุโขทัย ได้โปรดเกล้าให้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้แล้วจัดให้มีงานฉลองสมโภชใน

^๑ พระครูวิจิตรการโกศล, ประวัติวัดสุทัศน์เทพวราราม, พิมพ์ในงานยกช่อฟ้าพระวิหารพระศรีศากยมุนี เมษายน ๒๕๑๖, (กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, ๒๕๑๖), หน้า ๗๑.

พ.ศ. ๑๙๐๔ พระประธานในพระวิหารหลวงของวัดสุทัศนเทพวราราม พระศรีศากยมุนีได้รับเชิญมาจากวัดมหาธาตุในเมืองสุโขทัยอันเป็นศูนย์กลางเมืองสุโขทัย การอัญเชิญพระพุทธรูปองค์ที่ใหญ่ที่สุดของประเทศในขณะนั้นลงบนแพและลอยลงมาตามแม่น้ำเมื่อแพมาถึงกรุงเทพฯ แลมาถึงท่าพระราชวังและได้จัดฉลองสมโภช และเคลื่อนย้าย จากท่าช้าง พระประธานจึงได้ชักขึ้นบกแห่ไปตามถนนเพื่อไปยังวัดสุทัศน์ฯ

พระประธานประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี ฐานทั้งหมดนั้นเปิดทอง และประดับลวดลายด้วยกระเบื้องเคลือบสี พระศรีวงศาราชวงศ์ที่ ๘ พระเชษฐาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้อัญเชิญบรรจุที่ผ้าทิพย์ด้านหน้าแทนได้ฐานพระศรีศากยมุนีทุกปีในวันที่ ๙ เดือนมิถุนายน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายเครื่องสักการะถวายบังคม พระศรีวงศาราชวงศ์ พระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ณ พระวิหารวัดสุทัศนเทพวรารามคล้ายวันสวรรคตของพระองค์

๓. พระระเบียงวิหารคด

พระพุทธรูปรอบพระระเบียงวิหารคด สร้างขึ้นสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ วิหารคด พระระเบียงที่ล้อมรอบพระวิหารพระศรีศากยมุนี ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทองรวม ๑๕๖ องค์ มีลักษณะของพระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่วน มากอยู่ในลักษณะปางนังสมาธิ พระพุทธรูปเหล่านี้ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีที่ประดับด้วยทอง และลวดลายกระเบื้องเคลือบสีบานประตู ระเบียงพระวิหารคดเป็นบานประตูไม้ขนาดใหญ่ หลังคาบานประตูกำแพงทั้งหมด ๔ ประตูมีมุมทั้ง ๔ ของพระระเบียง วิหารคดอยู่ในแบบจัตุรมุข

๔. พระอุโบสถ

ภาพ พระอุโบสถ วัดสุทัศน์

ที่มา : พระครูวิจิตรการโกศล, ประวัติวัดสุทัศนเทพวราราม, พิมพ์ในงานยกช่อฟ้าพระวิหารพระศรีศากยมุนี เมษายน ๒๕๑๖, (กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, ๒๕๑๖), หน้า ๗๑.

พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวรารามเป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทิศตะวันออก ขนาดกว้าง ๒๒.๖๐ เมตร ยาว ๗๒.๒๕ เมตร ซึ่งถือว่าเป็นอาคารที่มีขนาดใหญ่มากหลังหนึ่ง อาคารหลังนี้เริ่มวางฤกษ์ก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๗ และสำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. ๒๓๘๖ ใช้เวลาก่อสร้าง ๑๐ ปีเศษ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา เป็นแม่กองงาน และมีกรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร์เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง^๑

ลักษณะของพระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ตั้งบนฐานไพที ที่มีเฉลียงรอบทั้ง ๔ ด้านมีเสาสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่รองรับหลังคาทั้งหมด ๖๘ ต้น เสาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นแบบหัวเสาเรียบ ไม่มีการตกแต่ง อันเป็นสิ่งที่นิยมกันในสถาปัตยกรรมแบบพระราชานิยมในรัชกาลที่ ๓ แต่หลังคาก็ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงกำหนดลาย แบบวิธีแกะสลัก และเริ่มจำหลักร่วมกับกรมหมื่นจิตรภักดี โดยสลักบนไม้แผ่นเดียวให้มีลวดลายลึกสลักซับซ้อนถึง ๑๔ เซนติเมตร เป็นลายเครือเถาประกอบด้วยภาพสัตว์ต่าง ๆ บานประตูนี้มีความหนา ๑๖ เซนติเมตร กว้าง ๑๓๐ เมตร สูง ๕.๖๔ เมตร แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าบานประตูวิหารหลวง (บานใหญ่คู่กลางด้านหน้า) ได้ถูกทำลายลงด้วยอัคคีภัย เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๒ ปัจจุบันจึงได้นำไปตั้งแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร โดยได้นำเอาบานประตูคู่กลางด้านหลังมาติดตั้งไว้ด้านหน้าแทน และได้สร้างบานประตูคู่ใหม่ติดไว้ที่ประตูกลางด้านหลัง^๒

พระอุโบสถได้สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นพระอุโบสถใหญ่ที่สุด ยาวที่สุด และสวยที่สุดในประเทศไทย การก่อสร้างรัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าให้สร้างขึ้นได้ริเริ่มใน พ.ศ. ๒๓๗๗ และแล้วเสร็จสมบูรณ์ใน พ.ศ. ๒๓๘๖ ปลายรัชกาลที่ ๓ การก่อสร้างเป็นปูนผสมทรายและหินอ่อนรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย พระอุโบสถมีความยาว ๗๒.๒๕ เมตร กว้าง ๒๒.๖๐ เมตร มีภาพจิตรกรรมฝาผนังบานประตูบรรยาย เรื่องพุทธประวัติและเรื่องรามเกียรติ์ ในเรื่องพระรามยานะในรัชกาลพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เสด็จมาสักการะพระศรีศากยมุนีและมีพระราชดำริว่าเมื่อเวลาทรงผนวชจะเสด็จมาทรงผนวชที่วัดนี้ดังนั้นวัดสุทัศนเทพวรารามจึงเป็นที่ประดิษฐานพระบรมราชสิริรังคาร และถือกันว่าเป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๘ ในปัจจุบัน มูลนิธิอัฐมราชานุสรณ์มีที่ทำการที่วัดนี้และบริเวณมุขลานทักษิณชั้นล่างพระวิหารด้านตะวันตกเฉียงเหนือเป็นประดิษฐานพระบรมรูปของรัชกาลที่ ๘ ทางวัดจัดงานวันที่คล้ายวันสวรรคตคือวันที่ ๘ มิถุนายนเป็นประจำทุกปี

^๑ พระครูวิจิตรการโกศล, **ประวัติวัดสุทัศนเทพวราราม**, พิมพ์ในงานยกช่อฟ้าพระวิหารพระศรีศากยมุนี เมษายน ๒๕๑๖, (กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, ๒๕๑๖), หน้า ๗๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

๕. พระพุทธรูปโลกเชษฐ

พระพุทธรูป เป็นศิลปะรัตนโกสินทร์ ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๐ ศอก ๘ นิ้ว สูง ๑๖ ศอก ๑๘ นิ้ว พระประธานในพระอุโบสถวัดสุทัศน์ คือพระพุทธรูปโลกเชษฐ ได้รับถวายพระนามในสมัยรัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดให้กรมหมื่นณรงค์หิรัญรักษาหล่อพระพุทธรูปองค์นี้ และพระอสีติมหาสาวก ๘๐ องค์ สร้างขึ้นตามพระบัญชาของรัชกาลที่ ๔ ขึ้นแทนพระศรีศาสดา ที่อัญเชิญไปวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถของวัดสุทัศน์เทพวรารามจนกระทั่งปัจจุบันนี้

๖. พระพุทธเสฏฐมุนี

เป็นพระพุทธรูปซึ่งพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าให้สร้างจากโลหะผสมของกลักฝิ่นที่ยืดได้และเผาหน้าพระราชวังสุทโธสวรรค์ ซึ่งกำลังจะทิ้งกล่องผสมโลหะจำนวนมาก มาสร้างเป็นพระพุทธรูปมีขนาดหน้าตักกว้าง ๔ ศอก และได้ประดิษฐานไว้ในศาลาการเปรียญที่วัดสุทัศน์เทพวรารามพระพุทธรูปองค์นี้ได้รับการขนานนามต่อมาว่าพระพุทธเสฏฐมุนีจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๗. สัตตมหาสถาน

สัตตมหาสถาน วัดสุทัศน์เทพวรารามฯ มีแรงบันดาลใจในการสร้างเช่นเดียวกับโลหะปราสาท คือ เป็นสิ่งสำคัญที่กล่าวถึงในพุทธประวัติ^๑ สัตตมหาสถาน คือ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุข ภายหลังการตรัสรู้ ๗ แห่ง แห่งละ ๗ วัน โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ โปรดให้จำลองขึ้นบริเวณด้านทิศตะวันออกของวัดสุทัศน์เทพวรารามฯ เรียงเป็นแนวตรงระหว่างพระวิหารถึงพระอุโบสถ ตัวอาคารก่ออิฐถือปูนยกพื้นสูงระดับศิระชะ ทำเป็นแท่นประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ และปลูกต้นไม้ตามที่ปรากฏในพุทธประวัติแต่ละตอน เรียงตามแนวเหนือใต้ตามที่ปรากฏในปฐมสมโพธิกถา

สัตตมหาสถาน คือ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุข ภายหลังการตรัสรู้ ๗ แห่ง แห่งละ ๗ วัน โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ โปรดให้จำลองขึ้นบริเวณด้านทิศตะวันออกของวัดสุทัศน์เทพวรารามฯ เรียงเป็นแนวตรงระหว่างพระวิหารถึงพระอุโบสถ ตัวอาคารก่ออิฐถือปูนยกพื้นสูงระดับศิระชะ ทำเป็นแท่นประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ และปลูกต้นไม้ตามที่ปรากฏในพุทธประวัติแต่ละตอน เรียงตามแนวเหนือใต้ตามที่ปรากฏในปฐมสมโพธิกถา^๒

^๑ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระราชศรัทธาปณิธานในการสถาปนาวัดสุทัศนในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๔.

^๒ กรมพระปรมาธิบดีอินทรส, (สมเด็จพระเจ้า), หนังสือคำฤๅษดี, ๒๔๗๒, หน้า ๑๗๑.

(๗) วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร

วัดสระเกศ เป็นที่รู้จักกันแต่เดิมว่าวัดสะแก หลังจากกรุงเทพมหานครได้สถาปนาขึ้นแล้ว รัชกาลที่หนึ่ง พระพุทธยอดฟ้า ได้ทรงโปรดให้สร้าง พระบรมมหาราชวัง และขุดคลองมหานาค พระองค์พระราชทานนามวัดนั้นใหม่ว่า วัดสระเกศ

๑) สถานที่ตั้ง

เลขที่ ๗๗ ถนนจักรพงษ์ แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

๒) อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ถนนจักรพงษ์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บริเวณบ้านพักอาศัย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บริเวณบ้านพักอาศัย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ซอยพงษ์สาร

๓) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดสระเกศ วัดสมัยกรุงศรีอยุธยา คำว่า “วัดสระเกศ” ตามอักษร หมายถึง ทำความสะอาดพระเกศา มีตำนานกล่าวไว้ว่า รัชกาลที่หนึ่งได้เสด็จเข้ามายังป่าแห่งนั้น และเสด็จผ่านมาทำพิธีสระพระเกศาตามประเพณีที่วัดสะแก หลังจากเสด็จกลับจากประเทศเขมร นามเดิมวัดนั้นจึงเปลี่ยนเป็นวัดสระเกศใน พ.ศ. ๒๓๒๕

กษัตริย์รัชกาลที่ ๓ ทรงสั่งให้สร้างบรมบรรพต หรือภูเขาทอง เพื่อให้เป็นพระปราสาท แต่รัชกาลของพระองค์ได้สิ้นสุดก่อน และกษัตริย์รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตัดสินพระทัย สร้างแบบเป็นเจดีย์แทน เจดีย์แบบทรงลังกา เพิ่มเติมตรงยอดของภูเขาทอง ช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔ เจดีย์หรือพระปราสาทนั้น เสร็จสมบูรณ์สมัยรัชกาลที่ ๕ เจดีย์ภูเขาทองได้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและ นักท่องเที่ยวสามารถถ่ายภาพ ทิวทัศน์นี้ภาพ ของกรุงเทพฯ ได้ดี

วัดสระเกศ ตั้งอยู่ปากคลองมหานาคเป็นวัดโบราณ สันนิษฐานว่า สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อ “วัดสะแก” ตามพระราชพงศาวดารระบุว่า ในปีพุทธศักราช ๒๓๒๖ นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ได้โปรดให้ลงมือก่อสร้างพระนครรวมทั้ง พระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบวรสถานมงคลได้โปรดให้ขุดคลองรอบเมืองตั้งแต่บางลำพู เรื่อยไปจนจดแม่น้ำด้านใต้ตอนเหนือวัดจักรวรรดิราชาวาส แล้วโปรดให้ขุดคลองหลอดและขุดคลองใหญ่เหนือวัดสะแกอีกคลองหนึ่ง พระราชทานนามว่าคลองมหานาคเพื่อให้ประชาชนชาวพระนครได้ลงประพรมเล่นเพลง และสักรวาทในเทศกาลฤดูน้ำเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยาเมื่อขุดคลอง

มหานาคแล้วทรงพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดสระเกศ”^๑ แปลว่าชำระหรือทำความสะอาดพระ
เกศปัจจุบันเป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดราชวรรมหาวิหารมีพระราชาคณะที่สำคัญเป็นเจ้าของ
อาวาสสืบต่อกันมาหลายรูป

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. บรมบรรพต หรือภูเขาทอง

ภาพ บรมบรรพต หรือภูเขาทอง

ที่มา : <http://www.watsrakesa.com>, สืบค้นวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

ใน พ.ศ.๒๔๔๒ พระบรมสารีริกธาตุ ได้ถูกพบใกล้ตำบล ปิปราหว่า เขตแดนประเทศ
เนปาล บริเวณเมืองกิลพัสดุ์เก่า และพระบรมสารีริกธาตุนั้นถูกบรรจุอยู่ในพระสถูป (โกศ) ถูก
จารึกไว้พร้อมอักษรโบราณ พระบรมสารีริกธาตุเชื่อกันว่า เป็นส่วนแบ่งที่กษัตริย์ราชวงศ์ศากยะ
ได้รับ หลังจากถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว ภูเขาทอง ที่เด่นสง่า อันเป็นมรดกล้ำค่าของกร
สยามมาจนปัจจุบันพระบรมบรรพตนั้น เดิมถูกสร้างเป็นพระปรางค์ในสมัยรัชกาลที่ 3 เนื่องจากมี
พระราชประสงค์จะสร้างเจดีย์ให้เหมือนกับวัดภูเขาทอง ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งอยู่ติดกับ
ลำคลอง ไพรตให้พระยาพิพัฒน์รัตนราชโกษา(ทัต บุนนาค) เป็นแม่กองสร้างทรงพระราชทานนาม
ว่า “พระเจดีย์ภูเขาทอง” แต่เนื่องจากพื้นดินดอนนั้นลุ่มดินจึงอ่อนรับน้ำหนักไม่ไหวเกิดทรุดพังลงม
จึงต้องหยุดสร้าง ล่วงมาถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดให้พระยาศรีพิพัฒน์ (แพ บุนนาค) ซึ่งเป็นบุตรแม่
กองสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นแม่กองสร้างสืบต่อมาให้ซ่อมแซมโดยแปลงเป็นภูเขาและก่อพระ

^๑ น. ณ ปากน้ำ, (นามแฝง), ศิลปะในกรุงเทพฯ ภาคแรก, (กรุงเทพมหานคร: พีระพธนา, ๒๕๒๑), หน้า ๙๙.

เจดีย์ไว้บนยอดมีพระระเบียงโดยรอบและเสด็จวางศิลาฤกษ์ในเดือน ๖ ปีฉลู พุทธศักราช ๒๔๐๘ แล้วโปรดให้เปลี่ยนนามใหม่ว่า “บรมบรรพต”

๒. พระเจดีย์ทรงลังกาบนยอดภูเขา

สร้างเสร็จในสมัยรัชกาลที่ ๕ ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ นับว่าในอดีตทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในมณฑลปบนบรมบรรพต ๓ ครั้งด้วยกัน คือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๒ ครั้งและในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชอีก ๑ ครั้ง

๓. หลวงพ่อดำ

บริเวณเชิง “ภูเขาทอง” มีพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูป ที่ตามประวัติบอกว่าสร้างพร้อมกันกับภูเขาทองสำหรับเจ้านายและชาวบ้านที่ไม่สามารถเดินขึ้นภูเขาองค์พระบนยอดเขา คือ “หลวงพ่อดำ” ซึ่งเป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันมาแต่เดิม หลังจากสร้างเสร็จมีการลงรักแต่ไม่ได้ปิดทอง ปัจจุบันทำการปิดทองแล้ว พุทธลักษณะ เป็นแบบปางมารวิชัยขัดสมาธิราบ พระพักตร์กลมแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระกรรณกาง พระวรกายไม่ได้สัดส่วนเพราะตั้งแต่พระนาภี ถึงพระอุระมีช่วงยาวผิดปกติ เส้นความอ่อนไหวที่ใช้ในการปั้นมีน้อยกว่าพระพุทธรูปที่สร้างในสมัยเดียวกัน แต่ก็เป็นพระพุทธรูปที่สำคัญของวัดสระเกศ ที่ชาวบ้านไปสักการ อยู่เป็นประจำ

๔. พระวิหาร

พระพุทธรูปองค์นั้นเรียกว่า พระอัฐสุารส ประดิษฐานไว้ในพระวิหารนี้ พระวิหารนี้ตั้งอยู่ด้านตะวันออกของภูเขาทอง กษัตริย์รัชกาลที่ ๓ โปรดให้สร้างวิหารนั้นให้อัฐสุเอิญพระอัฐสุารส ประดิษฐานไว้ (พระมีพลัง ๑๐ ประการ) มาจากวัดวิหารทอง เมืองพิษณุโลก ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้สร้างพระวิหารขึ้นใหม่อีก ๑ หลัง^๑

๕. พระอุโบสถ

ภาพ ๒.๑๙ : พระอุโบสถ

ที่มา : <http://www.watsrakesa.com>, สืบค้นวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และสมเด็จพระยามหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ (ตรวจชำระและพระนิพนธ์อธิบาย), พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๕, หน้า ๔๕.

เดิมชื่อวัดสะแก ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ภายหลังจากโปรดฯให้ขุดคลองมหานาคแล้ว จึงให้ชาวเขมรที่เข้ามาขุดคลอง ให้ช่วยขุดรากทำพระอุโบสถใหม่^๑ พระอุโบสถนั้น ตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้ว มีระเบียงและพระเจดีย์รอบๆ พระอุโบสถ พระอุโบสถนี้ สร้างขึ้นสมัยกษัตริย์รัชกาลที่ ๑ พระระเบียงของพระอุโบสถมีซุ้มประตูแต่ด้านทั้งสี่ทิศ ภายในพระอุโบสถภาพฝาผนังด้านหลังพระประธาน แสดงส่วนไตรภูมิคือสวรรค์โลก และ นรกภาพบนผนังในพระอุโบสถ คือ รูปฤๅษี อยู่ชั้นที่หนึ่ง รูปเทพธิดาอยู่ชั้นกลางสองด้าน และรูปท้าวจตุโลกบาลอยู่ชั้นล่างสุด

๖. พระระเบียง

พระระเบียงและเจดีย์รายรอบพระอุโบสถภายในวิหารคดนั้นมีพระพุทธรูปทั้งสิ้นด้านพระพุทธรูป รวมทั้งหมด ๑๖๓ องค์ประดิษฐาน ไว้ช่วงปฏิสังขรณ์วัดสระเกศสมัยรัชกาลที่หนึ่งผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติวัดสระเกศ

(๘) วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

วัดชนะสงคราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรมหาวิหาร วัดนี้เป็นวัดโบราณที่สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง เดิมเรียกว่า “วัดกลางนา” เพราะบริเวณรอบ ๆ วัดเป็นทุ่งนา

ครั้นมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ทิวทั้งพระอาราม และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดทองปู้ เช่นเดียววัดทองปู้ที่กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นวัดพระสงฆ์ฝ่ายรามัญที่เคร่งครัดในวินัย พระมหากษัตริย์จึงทรงสถาปนาให้มีสมณศักดิ์ และมีหน้าที่ประกอบการพระราชพิธีต่าง ๆ คู่เคียงกับพระสงฆ์ไทยมาแต่โบราณ

๑) สถานที่ตั้ง

เลขที่ ๗๗ ถนนจักรพงษ์ แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

๒) อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ถนนจักรพงษ์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บริเวณบ้านพักอาศัย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บริเวณบ้านพักอาศัย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ซอยพงษ์สาร

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (ตรวจชำระและพระนิพนธ์อธิบาย), พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๕, หน้า ๔๕.

๓) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ก็โปรดเกล้าฯ ให้วัดนี้เป็นวัดพระสงฆ์รามัญ เพื่อเทิดพระเกียรติทหารชาวรามัญในกองทัพสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท ซึ่งทำการรบร่วมกับทหารไทยจนได้ชัยชนะถึง ๓ ครั้ง คือ การต่อสู้กับพม่าในสงครามเก้าทัพ เมื่อ พ.ศ.๒๓๒๘ สงครามที่ท่าดินแดงและสามสบ เมื่อ พ.ศ.๒๓๒๙ และสงครามที่นครลำปาง ป่าสาบ เมื่อ พ.ศ.๒๓๓๐ เป็นที่กล่าวกันว่า เมื่อกรมพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท นำทัพกลับจากสงครามก็ทรงมาหยุดพัก ณ วัดนี้ เพื่อทำพิธีสงฆ์และเปลี่ยนเครื่องทรงใหม่ มีพระราชศรัทธาให้นำฉลองพระองค์ลงยันต์คลุมถวายของค์พระประธานในพระอุโบสถและโปรดให้แม่ทัพนายกองทำเช่นนั้นด้วยเพื่อเป็นพุทธานุชา เมื่อทรงสถาปนาวัดนี้ขึ้นใหม่จึงโปรดให้ช่างนั้นเอาปูนพอกทั้งเสื่อยันต์และฝ้ายันต์เหล่านั้นลงไป และปั้นเป็นพระประธานองค์ใหม่ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าเดิม แล้วถวายวัดนี้เป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ จึงทรงพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดชนะสงคราม”

ปัจจุบันนี้ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดชนะสงครามเป็นโบราณสถาน ในปี พ.ศ.๒๔๙๒

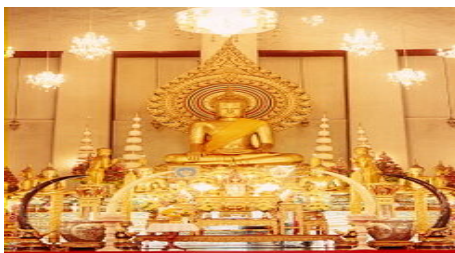
๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

พระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ฝีมือช่างวังหน้าสมัยรัชกาลที่ ๑ แบบเดียวกับวัดมหาธาตุ กว้าง ๑๓ วา ๒ ศอก ยาว ๒๐ วา ๒ ศอก สูง ๑๐ วา มีระเบียบทั้งด้านหน้า และด้านหลังหลังคาเป็นชั้นลด ๓ ชั้น มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ทั้งด้านหน้าและด้านข้าง ด้านหลังผนังอุโบสถ และช่องหน้าต่างรวมทั้งทวยแบบเดียวกับวัดมหาธาตุ และโบสถ์มาติดอยู่กับผนังโบสถ์ ทำเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ เช่นเดียวกับที่วัดมหาธาตุ

โดยเฉพาะทวยมีลักษณะพิเศษ คือมีลายนกกพันใบรอบทวย ซึ่งมีลักษณะเช่นนี้อยู่ ๓ แห่งเท่านั้น คือ วัดมหาธาตุ วัดชนะสงคราม และวัดวรรณดาราราม ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หน้าบันทำลวดลายลงรักปิดทองประดับกระจก ทำเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑมีลายกระหนกเปลวระลอก และมีเทพชุมนุมล้อมรอบ หน้าบันตรงบันลุ่มเป็นนาคลายอง ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของช่างวังหน้าที่ไม่นิยมนาคสะดุ้ง ชุ่มประตูด้านนอกเป็นรูปปั้นลายกนก บานประตูด้านนอกเป็นลานรดน้ำด้านในเป็นภาพเขียนสี เป็นภาพเทพนมยืนบนแท่น ข้างใต้แท่นเขียนเป็นภาพล้อชวนขัน

๒. พระพุทธรูปภายในพระอุโบสถ

ภาพ ๒.๒๐ : พระพุทธรูปภายในพระอุโบสถ

ที่มา : <http://www.watsrakesa.com>, สืบค้นวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นด้วยดีบุกแล้วลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย มีชื่อว่า พระพุทธรูปศรีหัตถีโลกเชษฐ หน้าตักกว้าง ๒.๕๐ เมตร สูง ๓.๕๐ เมตร ประดิษฐานบนฐานชุกชีใหญ่ สูง ๑.๓๐ เมตร บนฐานเดียวกันนี้ ด้านหน้าทางเบื้องขวาและซ้ายของพระประธาน มีพระอัครสาวกนั่งประนมมืออยู่ข้างละองค์ เหนือเศียรพระประธานมีฉัตร ๗ ชั้น และมีพระพุทธรูปโบราณประดิษฐานรอบพระประธาน ซึ่งสร้างในสมัยเดียวกัน รวม ๑๕ องค์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ๕ องค์ ทิศตะวันตก ๔ องค์ ทิศเหนือและทิศใต้ ทิศละ ๓ องค์ แต่ละองค์หน้าตัก

กว้าง ๐.๙๕ เมตร สูง ๑.๒๐ เมตร

พระพุทธรูปทั้ง ๑๖ องค์นี้ สันนิษฐานว่าสมเด็จพระบรมราชาเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงนำแบบอย่างมาจากวัดชุมพลนิกายาราม อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในพระอุโบสถของวัดชุมพลนิกายาราม มีพระพุทธรูปรวม ๗ องค์ แต่ละองค์มีพระนามจารึก เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า นับจากพระสมณโคดมย้อนขึ้นไปตามบทสวดอาฏานาฏิยปริตร ดังนั้น พระพุทธรูปในพระอุโบสถวัดชนะสงครามก็สร้างตามคติเดียวกัน เพียงแต่ไม่ได้จารึกพระนามไว้ ต่อมาพระธรรมทัตสนาธร(สุทสุโส ทองสุก) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดชนะสงครามได้ประพันธ์พุทธมงคลคาถาผูกตามพระนามพระพุทธเจ้าทั้ง ๑๖ พระองค์ ตั้งแต่ ปีพ.ศ.๒๔๙๒

พระพุทธเจ้าทั้ง ๑๖ องค์นี้ ตามคตินิยมโบราณนับถือกันมาก ถือว่าทรงพระคุณในการประสิทธิ์ประสาทชัยชนะเหนือศัตรู ถึง ถึงกับบัญญัติอักขระย่อขึ้นแทนพระนามเรียกว่าหัวใจ คือ “นะมะนะอะ นะ กอนนะกะ กอนนอะนะ อะนะ อะกะ อัง” ผู้เป็นยันต์เรียกว่ายันต์พระเจ้า ๑๖ พระองค์ ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูป ๑๖ พระองค์ในพระอารามนี้ อาจเนื่องด้วยความหมายนี้

๓. หน้าต่างพระอุโบสถวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

จิตรกรรมฝาผนังซุ้มประตูด้านนอกเป็นรูปปั้นลายกนกบานประตูด้าน ในมีภาพเขียน สี่บริเวณเฉลิมพระอุโบสถหลังพระประธานเป็นที่บรรจุพระศรีราชมหาราชเจ้าลูกเธอกรมพระราชวัง บวรฯ ทั้ง ๕ รัชกาล

๔. พระเจดีย์

มีพระเจดีย์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทรงจอมแห ๒ องค์ ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน ฐานกว้างด้านละ ๙ เมตร สูง ๑๕ เมตร และตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ มี เจดีย์ทรงกลม ๒ องค์ มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔ เมตร สูงประมาณ ๘ เมตร สร้างใน สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมี ๒ องค์ เป็นทรงจอมแหอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถส่วนด้านหลังพระ อุโบสถเป็นเจดีย์ทรงกลม ๒ องค์ พระพุทธรูปสี่ทิศโลกเชกฐ์ ประดิษฐานเป็นพระประธาน ในพระ อุโบสถสร้าง ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทำด้วยปูนปั้นแล้วบุด้วยดีบุกกลึงรักปิดทองปราณีมารวิชัยที่ฐาน ชุกชีมีพระพุทธรูปโบราณซึ่งสร้างสมัยเดียวกันประดิษฐานล้อมรอบ ๑๕ องค์

(๙) วัดอินทรวิหาร

วัดอินทรวิหาร เป็นวัดที่สมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหมรังสี ท่านได้มาสร้าง พระยืน อุ่มบาตรใหญ่ที่สุดในโลก เพื่อรำลึกถึงสมัยตอนเป็นเด็กที่ท่านได้มาขึ้นได้ที่ตำบลบางขุนพรหม

๑) สถานที่ตั้ง

ตั้งอยู่ที่บางขุนพรหม ถนนวิสุทธิกษัตริย์ สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอม เกล้า เจ้าอยู่หัว

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดอินทรวิหาร เป็นวัดราษฎร์ สร้างขึ้นก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เดิมเรียกกันว่า วัด บางขุนพรหมนอก ตามชื่อตำบลที่ตั้ง ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น วัดอินทาราม เพื่อเป็นเกียรติแก่ เจ้า อินทร์ นำชายของ เจ้าน้อยเขี้ยวค่อม พระสนมเอกในรัชกาลที่ ๑ ซึ่งเป็นผู้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดใหม่ และได้นิมนต์พระสงฆ์จากนคร เวียงจันทน์ ประเทศลาวมาเป็นผู้ปกครองวัด ต่อมาในสมัย รัชกาล

ที่ ๔ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆสิตารามฯ ได้สร้างพระพุทธรูปยืนปางอุ้มบาตรสูง ห่มจีวรแบบห่มคลุม แต่การก่อสร้างสำเร็จเพียงสูงแค่พระนาถี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ได้ถึงแก่มรณภาพเสียก่อน เจ้าอธิการภู เจ้าอาวาสวัดขณะนั้นและผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมกันสร้างต่อจนเสร็จสมบูรณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๗ และได้จัดงานสมโภช ๓ วัน ระหว่างวันที่ ๔-๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ จากนั้นนับตั้งแต่นั้น พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นต้นมา ทางวัดจะจัดงานนมัสการ หลวงพ่อโต ในช่วงเดือนมีนาคมเป็นงานประจำปี

วัดอินทรวินัย สร้างราวปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาสมัยก่อนมีชื่อเรียกกันต่าง ๆ ว่า “วัดไร่พริก วัดอินหลวงพ่อโต วัดบางหลวงพรหมนอก วัดอินทาราม” ต่อมารัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามวัดเนื่องจากชื่อเดิมไปพ้องกับวัดอินทารามที่บางยี่เรือใต้ฝั่งธนบุรี สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น) แห่งวัดบวรนิเวศวิหารจึงขนานนามให้ใหม่เป็น “วัดอินทรวินัย”^๑

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระศรีอริยเมตไตรยหรือหลวงพ่อดโต

ภาพ พระศรีอริยเมตไตรยหรือหลวงพ่อดโต

ที่มา : <http://guru.thaibizcenter.com/article/detail.asp?kid=866>, สืบค้นวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

ริเริ่มสร้างโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ โต พรหมรังสี) ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ใช้เวลาสร้างถึง ๖๐ ปี (๒๔๑๐-๒๔๗๐) แล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ ๗ เป็นพระพุทธรูปยืนปางทวงบาตรศิลปะแบบ

^๑ www.fungdham.com/place01.html, สืบค้นวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

สุขุทัยที่สูงที่สุดในโลก สร้างแบบก่ออิฐถือปูน พระวรกายประดับกระจกโมเสคทองคำ ๒๔ เค มีบันไดขึ้นทางด้านหลังองค์พระจนถึงพระเศียรสำหรับให้ขึ้นไปปิดทองได้ทั่วพระวรกาย

“หลวงพ่อดโต” หรือ “พระศรีอริยมุตโตรอย” พระพุทธรูปปฏิมากรยืนปางอุ้มบาตร วัดอินทรวินัย แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพฯ ซึ่ง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรํสี) วัดระฆังโฆสิตาราม ได้เริ่มก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๐ ก่อด้วยอิฐถือปูน หากดำเนินการก่อสร้างไปได้เพียงครึ่งองค์ สูงเพียงพระนาภี (สะดือ) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรํสี) ก็สิ้นชีพิตักษัย ณ ศาลาใหญ่ วัดบางขุนพรหมใน เป็นพระยืนอุ้มบาตรที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรํสี) สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ว่าท่านได้สอนยืนและเดินได้ที่นั้น ต่อมา พระครูธรรมมานุกูล (ภู จันทเทศโร) ซึ่งร่วมสร้างหลวงพ่อดโต กับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรํสี) มาแต่ต้น ได้ดำเนินการก่อสร้างต่อมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๓ พระครูธรรมมานุกูล (ภู จันทเทศโร) มีอายุ ๙๑ ปี พรรษาที่ ๗๐ ชราภาพมากแล้ว จึงได้ยกขึ้นเป็นกิตติมศักดิ์ ท่านจึงมอบฉันตะให้ พระครูสังฆบริบาล (แดง) แห่งวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ช่วยบูรณปฏิสังขรณ์ต่อจากเดิม หากดำเนินการก่อสร้างสำเร็จเพียงบางส่วนเท่านั้น ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ พระครูสังฆรักษ์ (เงิน อินฺทสโร) ภายหลังได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ “พระอินทสมภาร” ได้ดำเนินการก่อสร้างจนแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐ และได้จัดให้มิ่งงานสมโภชเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๔-๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราวุฒินิวัตน์ (หม่อมเจ้าภุชงค์ ชุมพูนุท) เสด็จมาทรงเป็นประธานฝ่ายสงฆ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ เสด็จมาทรงเป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ เปิดงานสมโภชของค์หลวงพ่อดโต^๑

^๑ <http://guru.thaibizcenter.com/article/detail.asp?kid=866>, สืบค้นวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๕๓.

๒. พระอุโบสถ

ภาพ พระอุโบสถ วัดอินทรวิหาร

ที่มา : www.fungdham.com/place01.html, สืบค้นวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๕๓.

พระอุโบสถทรงไทยแบบอยุธยา การสร้างบูรณะได้อุทิศทรัพย์รูปแบบไว้หมดทุกประการ สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ประดับและปูพื้นด้วยหินอ่อนและหินแกรนิต ซ่อฟ้าใบระกาหน้าบัน ชุ่มเสมา เป็นงานฝีมือปูนปั้นแบบอยุธยา ประดับกระจก งดงามมาก ชั่วนี้ได้ดินปรับปรุงเป็น พิพิธภัณฑ์รักษาของเก่า ของวัด โดยเฉพาะพระพุทธรูป ตู้ลายรดน้ำ และของที่ขุดได้ในกา บูรณะปฏิสังขรณ์ เปิดให้ชมเฉพาะเวลาปฏิบัติงานประจำปี

๓. เจดีย์

ภาพ เจดีย์ วัดอินทรวิหาร

ด้านหลังอุโบสถ มี ๓ องค์ ได้ปรับปรุงเคลื่อนย้าย ๒ องค์ด้านทิศเหนือส่วนองค์ด้านใต้เป็นของดั้งเดิม

๔. บ่อน้ำพระพุทธรณ์ศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี)

พระโสภณธรรมวงศ์ เจ้าอาวาส ขณะดำรงสมศักดิ์เป็น พระครูธรรมธร ทองสืบ ดำริที่จะบูรณะบ่อน้ำพระพุทธรณ์เดิมที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ๙ สร้างไว้ในสมัยที่ท่านมาสร้าง "หลวงพ่โต" จึงได้ร่วมกับบรรดาศาสนิกชนผู้เคารพศรัทธาดำเนินการรื้ออาคารไม้สี่เหลี่ยม ซึ่งคลุมบ่อน้ำพระพุทธรณ์เดิมและสร้างอาคารใหม่รูปทรงคล้ายเจดีย์ศิลปะไทยประยุกต์แทน งานก่อสร้างเริ่มเมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๓๐ เสร็จบริบูรณ์ในเดือนมีนาคม ๒๕๓๑ แล้วจึงทำการตกแต่งภายนอกและภายในอาคาร ด้วยงานจิตรกรรม

อินทวิหาร มาควบคุมการก่อสร้างองค์หลวงพ่โต มีญาติโยมมาขอรับน้ำพระพุทธรณ์ท่านก็ให้ไปตักเอาในบ่อที่ท่านทำไว้ ปรากฏว่านำไปใช้แล้วเกิดความศักดิ์สิทธิ์ จึงเป็นที่นิยมกันมาตั้งแต่สมัยที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ๙ ยังมีชีวิตอยู่ ๙ พณฯ จอมพลผิน ชุณหะวัณ ได้มาซ่อมบูรณะขึ้นใหม่ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๔ ทำเป็นหลังคาคลุม มีเสาอยู่ตรงกลางเหมือนเดิม ไม่สามารถรักษาความสะอาดได้ จึงได้เลิกใช้ มาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ พระโสภณธรรมวงศ์ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันจึงได้ปรับปรุงสร้างใหม่ เป็นรูปแบบที่ผสมผสานแปลกตาและงดงาม เหมือนของอินเดียก็ใช่ ของจีนก็ใช่ หรือจะดูให้เป็นไทยก็ไทยร้อยเปอร์เซ็นต์ งานศิลปะชิ้นนี้ได้รับรางวัลงานยอดเยี่ยม ๒ รางวัล ที่สำคัญได้อัญเชิญรูปปั้นหุ่นขี้ผึ้งซึ่งสร้างด้วยไมก้าไฟเบอร์ที่แข็งแรงและทนทาน เป็นฝีมือของช่างดวงแก้ว ผู้ที่สร้างหุ่นขี้ผึ้งไทยที่ดังไปทั่วโลก ตรงกลางบ่อได้อัญเชิญแผ่นยันต์พระคาถา ๑๒๑ พระคาถาที่ขุดพบใต้บ่อมาประดิษฐานไว้ แผ่นยันต์นี้เป็นลายมือของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ๙ ที่ท่านเขียนขึ้นเอง จะมีเสียงสวดพระคาถาชินบัญชรอย่างต่อเนื่อง อากาศข้างในมีความเย็นด้วยแอร์โดยรอบมีตู้ประดิษฐานน้ำพระพุทธรณ์ที่อัญเชิญมาจากสถานที่ต่าง ๆ โดยรอบ มีภาพศาลาที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ๙ มรณภาพที่เป็นหลักฐานว่าท่านมรณภาพที่ศาลาการเปรียญวัดอินทรวินิจฉัย ด้านหน้าบ่อน้ำมนต์จะมีรูปปั้นพ่โตแม่ของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ๙ ที่ท่านปั้นไว้เอง พ่โต-แม่-ลูก มาอยู่รวมกัน และมีรูปปั้นหลวงปู่ภู ศิษย์คู่บุญบารมีที่มีอายุยืนและไม่มีโรค ยืนถือไม้เท้าอยู่ไว้ให้สักการบูชา^๑

^๑https://www.myfirstbrain.com/AroundTheCity_View.aspx?Id=49363

(๑๐) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์วรมหาวิหาร

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรมหาวิหาร สร้างในสมัยอยุธยา เดิมเรียก 'วัดสลัก' ได้รับการบูรณะในรัชกาลที่ ๑-๕ โดยได้รับพระราชทานนามว่า 'วัดนิพพานาราม วัดพระศรีสรรเพชญ์ดาราม และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ' ตามลำดับ ภายหลังเปลี่ยนเป็น 'วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์' คนทั่วไปนิยมเรียกสั้นๆว่า "วัดมหาธาตุ" เป็นพระอารามหลวง ชั้นเอกพิเศษ ชนิดราชวรมหาวิหาร ๑ ใน ๖ ของไทย และเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งแรกของไทย คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.)

๑) สถานที่ตั้ง

ตั้งอยู่เลขที่ ๓ ถนนหน้าพระธาตุ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ ๕๐ ไร่เศษ

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์^๑ พระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร เดิมชื่อเรียกกันว่า วัดสลักในหนังสือเก่าบางแห่งเรียกว่า วัดฉลัก ก็มีบ้าง วัดชะหลัก ก็มีบ้าง ทั้งสองชื่อหลังนี้คงจะเพี้ยน มาจากชื่อแรกมูลเหตุที่เรียกว่า วัดสลัก นั้นสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานไว้ว่า "จะเป็นเพราะเมื่อแรกสร้างมีของสิ่งใดที่ทำด้วยฝีมือสลักติดกับที่ทำเกลี้ยงๆ เป็นสามัญในวัดอื่น คนทั้งหลายจึงเรียกว่า วัดสลัก มิใช่ชื่อนามสำหรับวัดแต่เป็นวัดขนาดกลางมีหัววัดเล็ก ๆ" แต่อีกความเห็นหนึ่งซึ่งเป็นคำเก่าเล่าต่อกันมาว่าวัดนี้แต่ก่อนนั้นมีพระภิกษุที่เป็นช่างฝีมือแกะสลักขึ้นชื่ออยู่มาก จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านพากันเรียกชื่อวัดตามเกียรติคุณดังกล่าวนี้ว่า วัดสลัก ไปด้วย

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ หรือวัดสลัก เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาแต่จะเป็นวัดที่ท่านผู้ใดสร้าง และสร้างในเดือน ปีใด ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีย้ายราชธานีมาจากอยุธยาแล้วมาตั้งอยู่ที่กรุงธนบุรีได้กำหนดพื้นที่สร้างพระนครทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาวัดสลักก็ได้เข้าอยู่ในเขตพระนครด้วยจึงทรงยกฐานะเป็นพระอารามหลวงแต่มีได้ทรงเปลี่ยนแปลงชื่อวัด

วัดสลัก หรือวัดนิพพานารามเปลี่ยนนามเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์มาได้ประมาณ ๑๕-๑๖ ปี ครั้นถึงปีกุน พ.ศ.๒๓๔๖ เมื่อกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดให้เปลี่ยนชื่อวัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็น วัดมหาธาตุ ซึ่งใน

^๑ สำนักงานแผนกธรรมมหาธาตุวิทยาลัย อาคารมหาธาตุวิทยาลัย ชั้น ๓ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร: <http://www.mahathatde.com/index.php?lay=s10/12/2552>.

การเปลี่ยนชื่อเป็นวัดมหาธาตุครั้งนี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงดำริว่า วัดมหาธาตุ เรียกเต็มตามแบบว่าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเป็นหลักของพระนครย่อมมีทุกราชอาณาจักรในประเทศนี้จำเป็นต้องมีในพระนครอมรรัตนโกสินทร์นี้ประการ ๑ พระเจดีย์บรมจุพระบรมสารีริกธาตุในพระมณฑป (คือในโบสถ์พระธาตุ) เป็นพระศรีรัตนมหาธาตุมีอยู่ในพระอารามแล้วประการ ๑ เป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราชเหมือนวัดมหาธาตุที่กรุงเก่านี้อีกประการ ๑ เพราะสมควรแก่นามว่าวัดมหาธาตุ ยิ่งกว่านามอื่น ด้วยประการฉะนี้ จึงพระราชทานนามว่า “วัดมหาธาตุ”

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระวิหาร

ภาพ พระวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์วรมหาวิหาร

อยู่ด้านหลังพระมณฑป ลักษณะเป็นอาคารทรงไทยฐานสูง มีมุขโถงด้านหน้าและด้านหลังชายคามุขรองรับด้วยเสาสี่เหลี่ยม ๖ ต้น ระหว่างเสากั้นเป็นกำแพงกฤษกระเบื้องปูล มีบันไดขึ้นสู่มุขด้านหน้าและหลัง ด้านละ ๒ บันได ผนังด้านเหนือและใต้มีหน้าต่างด้านละ ๑๒ ช่อง ด้านตะวันออกและตะวันตกมีหน้าต่างด้านละ ๔ ช่อง มีประตูอยู่กลางด้านละ ๑ ประตู หน้าบันด้านหน้าและหลังเป็นรูปตราพระราชริ้วจักรในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสยามมกุฎราชกุมาร มีภาพเทพนมเหาะด้านข้างด้านละ ๓ องค์ พื้นลายทั่วไปเป็นลายดอกกลอยใบเทศ วิหารโพธิ์ลังกา หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วิหารน้อย สร้างในรัชกาลที่ ๔ ตรงที่ตั้งตำหนักที่พระองค์ทรงประทับอยู่เวลาทรงผนวช อยู่ทางตะวันออกของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งปลูกในสมัยรัชกาลที่ ๒ กำแพงแก้วของวิหารกับฐานโพธิ์เชื่อมต่อกัน มีซุ้มประตูทั้งหน้าและหลัง

ประดิษฐานพระพุทธรูปก่อกออิฐ ปางมารวิชัย เป็นพระประธานภายในพระวิหารซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท โปรดให้สร้างขึ้น

๒. พระประธานในพระอุโบสถ

พระศรีสรรเพชญ์

ภาพ พระประธานในพระอุโบสถ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์วรมหาวิหาร

พระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๕.๑๖ เมตร สูง ๙.๘๖ เมตร ลงรักปิดทอง เป็นผลงานของพระยาเทวารังสรรค์ ช่างวังหน้าในสมัยรัชกาลที่ ๑ พระประธานขนาดใหญ่ในพระอุโบสถ สร้างตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์

พระศรีสรรเพชญ์ พระประธานขนาดใหญ่ในพระอุโบสถ สร้างตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๕.๑๖ เมตร สูง ๙.๘๖ เมตร ลงรักปิดทอง เป็นผลงานของพระยาเทวารังสรรค์ ช่างวังหน้าในสมัยรัชกาลที่ ๑

๓. พระอุโบสถ

ภาพ พระอุโบสถ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์วรมหาวิหาร

เป็นอาคารทรงไทยฐานสูง ตั้งอยู่หลังพระมณฑปคู่กับพระวิหาร หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี มีช่อฟ้าใบระกา หน้าบันเป็นไม้ แกะสลักปิดทองประดับกระจก กลางเป็นภาพนารายณ์ทรงครุฑจับนาค แวดล้อมด้วยภาพเทวดาเหาะด้านละ ๓ องค์ เหนือขึ้นไปเป็นเทพนม พื้นลายทั่วไปเป็นลายใบเทศก้านต่อดอก รอบพระอุโบสถมีเสมาตั้งประจำ ๔ ทิศ ใบเสมาสลักเป็นภาพครุฑยุคนาค ในพระอุโบสถรอบๆพระประธานมีรูปพระอรหันต์ ๘ องค์ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี ทั้งพระประธาน และพระอรหันต์นี้สมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาทโปรดให้สร้างขึ้น

ไม่มีมุขหน้าหลัง ทางเข้าออกมี ๒ ด้านและขนาดใหญ่กว่าพระอุโบสถอื่นๆ พระสงฆ์ทำสังฆกรรมได้ ๑,๐๐๐ รูป มีพระประธานขนาดใหญ่ลงรักปิดทอง ฝีมือ พระยาเทวารังสรรค์ ยอดฝีมือช่างวังหน้า ตั้งอยู่หลังพระมณฑปคู่กับพระวิหาร เป็นอาคารทรงไทยสูง หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี มีช่อฟ้าใบระกา หน้าบันเป็นไม้ แกะสลักปิดทองประดับกระจก กลางเป็นภาพนารายณ์ทรงครุฑจับนาค แวดล้อมด้วยภาพเทวดาเหาะด้านละ ๓ องค์ เหนือขึ้นไปเป็นเทพนม พื้นลายทั่วไปเป็นลายใบเทศก้านต่อดอก รอบพระอุโบสถมีเสมาตั้งประจำ ๔ ทิศ ใบเสมาสลักเป็นภาพครุฑยุคนาค ตั้งอยู่หลังพระมณฑปคู่กับพระวิหาร เป็นอาคารทรงไทยสูง หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี มีช่อฟ้าใบระกา หน้าบันเป็นไม้ แกะสลักปิดทองประดับกระจก กลางเป็นภาพนารายณ์ทรงครุฑจับนาค แวดล้อมด้วยภาพเทวดาเหาะด้านละ ๓ องค์ เหนือขึ้นไปเป็นเทพนม พื้นลายทั่วไปเป็นลายใบเทศก้านต่อดอก รอบพระอุโบสถมีเสมาตั้งประจำ ๔ ทิศ ใบเสมาสลักเป็นภาพครุฑยุคนาค

๔. มณฑปพระเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ

ภาพ พระเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์กรมหลวงวิหาร

ตั้งอยู่ทางด้านหน้าของพระอุโบสถและพระวิหาร รอบพระมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูป ๔ ปาง คือ ปางประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน ภายในประดิษฐานพระเจดีย์ทองศรีรัตนมหาธาตุ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ที่ส่วนบนของพระเจดีย์ สำหรับใต้ฐานพระเจดีย์ บรรจุพระอัฐิพระบรมชนกนารถของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท

ภายในประดิษฐาน พระเจดีย์ทองศรีรัตนมหาธาตุ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เจดีย์เป็นศิลปะแบบรัชกาลที่ ๑ แบบฉบับของรัตนโกสินทร์ยุคแรก อยู่ภายในวงพระระเบียง ตั้งอยู่ทางด้านหน้าของพระอุโบสถและพระวิหาร ภายในประดิษฐานพระเจดีย์ทองศรีรัตนมหาธาตุ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ที่ส่วนบนของพระเจดีย์ สำหรับใต้ฐานพระเจดีย์ บรรจุพระอัฐิพระบรม

ชนกนารถของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท รอบพระมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูป ๔ ปาง คือ ปางประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน และที่ผนังทั้ง ๔ ด้าน มีพระพุทธรูปสำริดสมัยสุโขทัยและอยุธยาซึ่งอัญเชิญมาจากหัวเมืองเหนือในรัชกาลที่ ๑ ตั้งอยู่รวมทั้งสิ้น ๒๔ องค์

๕. พระวิหารโพธิ์ลังกา

ภาพ พระวิหารโพธิ์ลังกา วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์วรมหาวิหาร

เป็นวิหารขนาดเล็ก เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วิหารน้อย สร้างในรัชกาลที่ ๔ ตรงที่ตั้งตานักที่พระองค์ทรงประทับอยู่เวลาทรงผนวช อยู่ทางตะวันออกของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งปลูกในสมัยรัชกาลที่ ๒ กำแพงแก้วของวิหารกับฐานโพธิ์เชื่อมต่อกัน มีซุ้มประตูทั้งหน้าและหลัง

(๑๑) วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

วัดราชบูรณะ หรือวัดเลียบ ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ในสมัยอยุธยา นั้น เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระเจ้าหลานเธอในรัชกาลที่ ๑ ทรงบูรณะขึ้นในพระบรมราชูปถัมภ์ของรัชกาลที่ ๑ และพระราชทานนามว่า วัดราชบูรณะให้คู่กับวัดมหาธาตุ ยังขาดแต่วัดราชประดิษฐ์เท่านั้น รัชกาลที่ ๔ จึงโปรดฯ ให้สร้างขึ้นใหม่ตามโบราณราชประเพณี ปัจจุบันพระอารามแห่งนี้ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติ โดยกรมศิลปากร ประกาศลงราชกิจจานุเบกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒

วัดราชบูรณะราชวรวิหาร เรียกอีกชื่อว่า วัดเลียบ สร้างตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนปลาย โดยพ่อค้าชาวจีนชื่อ เลียบ มาค้าขายจนร่ำรวย จึงมีศรัทธาสั่งสร้างไว้ในพุทธศาสนา ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ พระราชทานนามว่า วัดราชบูรณะราชวรวิหาร^๑

๑) สถานที่ตั้ง

เลขที่ ๑๑๙ ถนนจักรเพชร แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

^๑ กรมศิลปากร, กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตเลขา, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๖), หน้า ๑๑๙.

๒) อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บึงน้ำมันเซลล์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ถนนจักรเพชร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ที่ทำการไฟฟ้านครหลวง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ถนนตรีเพชร
ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บึงน้ำมันเซลล์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ถนนจักรเพชร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ที่ทำการไฟฟ้านครหลวง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ถนนตรีเพชร

๓) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดราชบูรณะราชวรวิหาร^๑ เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรรมหาวิหาร มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งตามชาวบ้านนิยมเรียกว่า “วัดเลียบ” เป็นวัดโบราณมหานิกายมีฐานะเป็นวัดราษฎร์ ได้เริ่มสร้างสมัยอยุธยาตอนปลาย มีประวัติการสร้างว่า ในครั้งสมัยอยุธยาตอนปลายนั้นมีพ่อค้าจีนคนหนึ่ง ชื่อว่า “เลียบ” ได้มาจอดเรือสำเภาก่ออาศัยชายของอยุธยาฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อขายสินค้าร่ำรวยขึ้น จีนเลียบเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสในพุทธศาสนา จึงได้สร้างศาลาไว้เป็นที่ทำบุญและให้ทานเป็นทำนองเดียวกับศาลาพักร้อน ต่อมาได้มีชาวบ้านมาร่วมทำบุญถวายทานมากขึ้น จึงได้สร้างพระเจดีย์ พระวิหารขึ้น เหนือบริเวณฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตรงใกล้กับที่ต้นเคออาศัยชายของยุคนั้น ชาวบ้านที่อาศัยศาลาทำบุญถวายทานบ้างเป็นที่พักร้อนบ้าง เพราะอยู่ใกล้กับฝั่งแม่น้ำ อากาศร่มเย็นจึงได้ขนานนามว่า “วัดจีนเลียบ” ตามชื่อของผู้สร้างอย่างทำเนียบของคนไทยสมัยโบราณเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้สร้าง ต่อมาชาวบ้านคงจะเรียกให้สั้นเข้าเลยกลายเป็นคำว่า “จีน” จึงหายไปเหลือ แต่คำว่า “วัดเลียบ” และต่อมาเป็น “วัดเลียบ” เป็นที่นิยมเรียกกันจนคุ้นปาก ชาวบ้านจนมาถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันพระอารามแห่งนี้ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติ โดยกรมศิลปากร ประกาศลงราชกิจจานุเบกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒

^๑ วัดราชบูรณะราชวรวิหาร, <http://th.wikipedia.20/11/2552>.

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว
๑. พระปรางค์

ภาพ พระปรางค์ วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

ที่มา : กรมศิลปากร, กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตเลขา, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๖), หน้า ๑๑๙.

พระปรางค์นั้น เป็นโบราณสถานที่ยังคงเหลืออยู่ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน พระปรางค์มีฐานกว้างด้านละ ๑๕ วา สูงจากพื้นถึงยอดนภศูลและยอดฉัตร ๑๖ วา ๒ ศอก ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบทั้งองค์ เป็นพระปรางค์ย่อมุมไม้ ๒๔ มีฐานบัวซ้อนขึ้นไป ๕ ชั้น แต่ละชั้นทำเป็น

รูปมารแบกโดยรอบ ชั้นซุ้มค่อนข้างสูง เนื้อชั้นซุ้มขึ้นไปเป็นชั้นมารแบกอีกชั้นหนึ่ง ต่อขึ้นไปเป็นชั้นกลีบขนุน ๘ ชั้น ยอดพระปรางค์เป็นนภศูล มีมงกุฎครอบบนนภศูลอีกทีหนึ่ง ได้รับการบูรณะโดยกระทรวงมหาดไทย ในปี พ.ศ.๒๕๐๕

๒. พระอุโบสถ

ภาพ พระอุโบสถ วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

พระอุโบสถ เป็นพระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่ มีลักษณะเป็นแบบทรงไทยจตุรมุข ก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี หลังคาเป็นมุขลด ๒ ชั้น และมีมุขหน้ายื่นออกมาทุกด้าน ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ พร้อม ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานปางมารวิชัย เบื้องหลังเป็นซุ้มวิมานลงรักปิดทอง พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี ซึ่งอยู่บนฐานไพทีอีกชั้นหนึ่ง เบื้องหน้าพระพุทธรูปประธาน เป็นพระอัครสาวกประทับยืนอยู่ทั้งเบื้องซ้าย และเบื้องขวา ๒ องค์ หน้าบันและซุ้มประตูหน้าต่างเป็นลวดลายปูนปั้น ออกแบบและทำปูนปั้นโดย สง่า มยุระ จิตรกรเอก ซึ่งเป็นผู้เขียนภาพฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

รอบพระอุโบสถด้านด้านนอก เป็นที่ประดิษฐานซุ้มสี่มา ซึ่งเป็นซุ้มก่อกอิฐถือปูน ลงรักปิดทอง ประดับกระฉาก หลังคาเป็นยอดเจดีย์ ภายในซุ้มเป็นใบสีมาทำด้วยศิลาสลัก

(๑๒) วัดราชนั้ดดารามวรวิหาร

วัดราชนั้ดดารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างเพื่อเป็นเกียรติแก่พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี จึงทรงพระราชทานนามวัดว่า วัดราชนั้ดดาราม เมื่อปีมะเมียอัฐศก พ.ศ. ๒๓๘๙ ได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามรราช (บุญนาคน) อธิบดีกรมนครบาลจัดหาสถานที่และกำกับการสร้างพระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญ ในส่วนของเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์เป็นผู้กำกับการสร้างโลหะปราสาทและให้เจ้าพระยามหาโยธากำกับการสร้างกุฎสงฆ์พร้อมทั้งกำแพงเข็อนรอบวัด และตัดถนนผ่านกำแพงพระนคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ได้ทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถ ๒ วัน คือ วันอาทิตย์ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๙ ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๘๙^๑

๑) สถานที่ตั้ง

สภาพฐานะและที่ตั้ง วัดราชนั้ดดารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร อยู่เลขที่ ๒ แขวงวัดบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

๒) อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดถนนราชดำเนินกลาง
ทิศใต้	ติดคลองวัดเทพธิดา
ทิศตะวันออก	ติดถนนมหาไชย
ทิศตะวันตก	ติดซอยวัดราชนั้ดดา ถนนบ้านดินสอ

^๑ กรมศิลปากร, “วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์,” ศิลปวัฒนธรรมไทย, เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร: ยูเนิตีโปรดักชั่น, ๒๕๑๕), หน้า ๕๔.

๓) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

รัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดฯให้สร้างพระราชทานแก่ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ในปี พ.ศ.๒๓๘๙ โดยให้เจ้าพระยามรราช (บุญนาคน) เป็นผู้เลือกสถานที่ ทำแผนที่ และแผนผังขึ้นทูลถวาย พร้อมกันนี้เมื่อมีพิธีวางศิลาฤกษ์และพิธียกชื่อพระอุโบสถ รัชกาลที่ ๓ พร้อมด้วยพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ได้เสด็จมาประกอบพิธีดังกล่าวด้วยทั้งสองพระองค์เอง

วัดราชนั้ดดารามวรวิหารเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างเพื่อเป็นเกียรติแก่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี^๑ จึงทรงพระราชทานนามวัดว่า วัดราชนั้ดดาราม เมื่อปีมะเมียอัฐศก พ.ศ. ๒๓๘๖ ได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระยามรราช (บุญนาคน) อธิบดีกรมนครบาลจัดหาสถานที่ได้ที่แห่งหนึ่งอยู่ริมพระนครด้านในทางทิศตะวันออกของพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นสวนผลไม้ติดต่อกับบ้านพระกฤษณรุักษ์ พระรามวิไชย และนางจันทร์ ภรรยาของหลวงอภัยพิทักษ์ (อยู่) เจ้าพระยามรราช เป็นผู้ออกแบบแผนผังสร้างวัดนี้ขึ้นในเนื้อที่กว้างประมาณ ๕ เส้น ๔ วา ๒ ศอก ยาวประมาณ ๔ เส้น ๙ วา ๒ ศอก หรือประมาณ ๒๕ ไร่เศษ เมื่อพระองค์ได้ทรงทอดพระเนตรแผนผังวัดแล้วทรงพอพระราชหฤทัย จึงทรงโปรดฯ เกล้า ให้จัดทำตามนั้น โดยให้เจ้าพระยามรราชกำกับการสร้างพระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญส่วนเจ้าพระยาพิพัฒน์ผู้กำกับการสร้างโลหะปราสาท และให้พระยามหาโยธากำกับการสร้างกุฏิสงฆ์พร้อมทั้งกำแพงเขื่อนรอบวัด และตัดถนนผ่านกำแพงพระนคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี^๒ ได้ทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถ ๒ วัน คือวันอาทิตย์ แรม ๙ ค่ำ และวันจันทร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๙ ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๘๙

^๑ กรมศิลปากร, โลหะปราสาท วัดราชนั้ดดารามวรวิหาร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๘), หน้า ๓๔.

^๒ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุการณ์อนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, หน้า ๒๘๕.

๒) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ พระเศรษฐมุนี ในพระอุโบสถวัดราชนั้ดดา

ที่มา : กรมศิลปากร, “วัดล่ำคั้ญกรุ้รัตนโกสินทร์,” ศิลปวัฒนธรรมไทย, เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร : ยูไนเต้ดโปรดักชั่น, ๒๕๑๕), หน้า ๕๔.

สร้างในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำพิธีก่อรากฐาน ณ วันอาทิตย์ แรม ๙ ค่ำ เดือน ๙ ปีมะเมีย อัฐศก พ.ศ. ๒๓๘๙^๑ สร้างด้วยอิฐฉาบปูน มีพระประธานหล่อด้วยโลหะทองแดง โดยชุดแรกที่นครจันท์กั้ จังหวัดนครราชสีมา ได้มีการชักลากพระไปยังพระอุโบสถในวันศุกร์ที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๘๙ ในการนี้เป็้เหตุให้พระยายมราชและทนาย ๒ คน ถูกตะเฆที่ใช้สำหรับที่้ชักลากพระทับตาย

๒. พระวิหารและการเปรียญ

สร้างในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อสร้างโดยเจ้าพระยายมราช (บุญนาค)

^๑ กรมศิลปากร, โลหะปราสาท วัดราชนั้ดดารามวรวิหาร, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นดิ้ง แอนด์ พับลิชชั้กั้ จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๘), หน้า ๓๔.

๓. โลหะปราสาทวัดราชนัดดาฯ

ภาพ โลหะปราสาทวัดราชนัดดาฯ

ที่มา: ปรียา ศุภวงค์, อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพระราชดำริทางด้านการปกครองในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, **รายงานการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีปทุม**, (มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖.

สร้างขึ้นตามพระราชประสงค์ที่จะสร้างเจดีย์ประธานของวัดให้มีรูปแบบไม่เหมือนใคร ประกอบกับได้แรงบันดาลใจมาจากพุทธประวัติที่นางวิสาขา บุตรีของธัญชัยเศรษฐี แห่งเมืองราชคฤห์ สร้างโลหะปราสาทถวายพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ มีลักษณะเป็นปราสาท ๒ ชั้น ๑,๐๐๐ ห้อง ยอดปราสาททำด้วยทองคำและจากคัมภีร์มหาวงศ์พงสาวดารเมืองลังกา ที่ได้กล่าวถึงพระเจ้าทูลุฐคามณีอภัย กษัตริย์แห่งกรุงอนุราธบุรีประเทศลังกาทรงสร้างโลหะปราสาท ๙ ชั้น ๑,๐๐๐ ห้อง หลังคามุงด้วยแผ่นทองแดง พระสงฆ์อาศัยอยู่แต่ละชั้นตามความรู้ ลดหลั่นจากบนลงมา สำหรับโลหะปราสาทวัดราชนัดดาฯนี้จึงเป็นองค์ที่ ๓ ของโลก มีลักษณะทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมแบบไทยโดยเฉพาะ เป็นโลหะปราสาท ๓ ชั้น มียอดทั้งหมด ๓๗ ยอด หมายถึง โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ การสร้างปราสาทในรัชกาลของพระองค์สำเร็จเพียงปราสาทโกลน ยังไม่ได้ถือปูนก็สิ้นรัชกาล^๑

^๑ กรมศิลปากร, “วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์,” **ศิลปวัฒนธรรมไทย, เล่ม ๔**, (กรุงเทพมหานคร: ยูเนิตีโปรดักชั่น, ๒๕๑๕), หน้า ๔๖.

(๑๓) วัดเทพธิดารามวรวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

สภาพฐานะและสถานที่ตั้ง วัดเทพธิดาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๗๐ ถนนมหาไชย แขวงสำราญราษฎร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พระที่นั่งสุทไธสวรรย์) แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนุมิตรภักดี (พระองค์เจ้าชายลดาวัลย์ ต้นราชสกุล “ลดาวัลย์ ณ อยุธยา” พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาเอมน้อย) เป็นแม่กองอำนวยการสร้างวัดเทพธิดารามวรวิหาร เมื่อพุทธศักราช ๒๓๗๙ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าหญิงวิลาส กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ พระปิยราชธิดา และสำเร็จเรียบร้อยเมื่อพุทธศักราช ๒๓๘๒^๑

วัดเทพธิดารามวรวิหาร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯ ให้สร้างเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ โดยทรงโปรดฯ ให้พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าชายลดาวัลย์ (ต่อมาได้เป็นกรมหมื่นนุมิตรภักดี ในรัชกาลที่ ๔) เป็นแม่กองอำนวยการสร้างในปี พ.ศ. ๒๓๗๙ ณ ตำบลสวนหลวงพระยาไกร ริมคลองหลอด อันเป็นคลองสำคัญที่เชื่อมกับคลองรอบกรุงด้านทิศตะวันออกของกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นเส้นทางคมนาคมอันสำคัญในสมัยนั้น โดยใช้เวลาในการสร้าง ๔ ปี แล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จผูกพัทธสีมาด้วยพระองค์เอง การสร้างวัดเทพธิดารามในครั้งนั้น พระเจ้าลูกเธอกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ทรงได้บริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ร่วมด้วย^๒

ภายหลังการเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. ๒๓๖๗ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงทรงปฏิบัติพระราชภารกิจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบเนื่องต่อมาอย่างสม่ำเสมอ ด้วยที่ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกตามแบบแผนประเพณีนิยม^๓ ทรงบำรุงคณะสงฆ์

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา, ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๑๘-๒๔๐.

^๒ สุทธิลักษณ์ อัมพวงศ์, “วัดวาอารามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว”, พระเกียรติคุณพระบรมจักรีวงศ์, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บำรุงสาสน์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๖.

^๓ สมใจ นิ่มเล็ก, สถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยมในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” ๒๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑) หน้า ๑๐๒.

เป็นอย่างดียิ่ง ทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์อย่างมากมาใช้ในการสร้าง บูรณะ และปฏิสังขรณ์พระอารามต่างๆ ทั้งในเขตพระนครและนอกเขตพระนคร ทั้งยังทรงชักชวนบุคคลต่างๆ ให้ช่วยกันทำบุญด้วยการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดใดที่ถวายเป็นพระอารามหลวง ก็จะได้รับราชทานทรัพย์ช่วย^๑

วัดเทพธิดาราม หรือ วัดพระยาไกรสวนหลวง^๒ เป็นพระอารามหลวงแรกใน ๓ พระอารามที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯ ให้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๗๙^๓ ภายหลังการเสด็จขึ้นครองราชย์ (พ.ศ. ๒๓๖๗) เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระราชทานแก่พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าวิลาส พระธิดาพระองค์ใหญ่ที่ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาบางเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๔ ทั้งยังทรงเป็นพระราชธิดาที่ทรงพระเมตตาโปรดปรานอย่างยิ่งด้วยที่รับราชการใกล้ชิดพระองค์ตลอดมา ซึ่งภายหลังต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ ทรงได้รับการสถาปนาเป็นกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ นับเป็นพระราชธิดาที่ได้รับพระราชอิสริยยศใหญ่ยิ่งเหนือกว่าพระราชธิดาทิ้งปวง และมีผู้คนยำเกรงมาก^๔

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ พระอุโบสถ วัดเทพธิดาราม

ที่มา : ประวัติวัดเทพธิดาราม, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดจิงเจริญ, ม.ป.ป.), หน้า ๘.

^๑ กรมศิลปากร, *วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์*, (กรุงเทพมหานคร: สหประชาพานิชย์, ๒๕๒๑), หน้า ๑๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๓ อ้างแล้ว, *ประวัติวัดเทพธิดาราม*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดจิงเจริญ, ม.ป.ป.), หน้า ๑.

^๔ อ้างแล้ว, *วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์*, หน้า ๑๘.

สมัยรัชกาลที่ ๕ ได้บูรณปฏิสังขรณ์ที่ทรวดโถม อาทิ หลังคาพระอุโบสถ^๑พระอุโบสถ ขนาดกว้าง ๑๓.๒๐ เมตร ยาว ๒๗.๒๐ เมตร ลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ภายในประดิษฐาน พระประธานซึ่งสลักด้วยศิลาสีขาวปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๔ นิ้ว สูง ๒๐ นิ้ว เรียกกันว่า “หลวงพ่อบ้าง” ไม่ทราบประวัติการสร้างหรือที่มา กล่าวกันว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้อัญเชิญมาจากพระบรมมหาราชวัง พระพุทธรูปนี้ประดิษฐานอยู่เหนือเวียงยันต์บุษบก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันโปรดฯ พระราชทานนามว่า “พระพุทธรูปเทววิลาส” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔^๒

๒. พระวิหาร

ตั้งอยู่ถัดไปทางด้านทิศใต้ของพระอุโบสถ ลักษณะคล้ายกันกับพระอุโบสถ จะแตกต่างกันตรงที่ขนาดที่ย่อมกว่า คือ กว้าง ๑๓.๒๐ เมตร ยาว ๒๒.๒๐ เมตร ภายในประดิษฐาน พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒.๕๐ เมตร ประทับนั่งบนอาสนะฐานสิงห์ประกอบหน้ากระดานบัวหงายซ้อนกัน ๕ ชั้น สิ่งสำคัญภายในพระวิหารนอกจากพระประธานแล้วยังมีรูปหล่ออริยสาวิกา (ภิกษุณี) ซึ่งได้รับเอตทัคคะในฝ่ายภิกษุณีบริษัทหล่อด้วยดีบุกประดิษฐานอยู่ด้วย ๕๒ องค์^๓

๓. พระปราสาท

ภาพ พระปราสาท วัดเทพธิดาราม

ที่มา : ประวัติวัดเทพธิดาราม, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดจิงเจริญ, ม.ป.ป.), หน้า ๘.

^๑ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนาตอน ๓**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๔๐.

^๒ ประวัติวัดเทพธิดาราม, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดจิงเจริญ, ม.ป.ป.), หน้า ๘.

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา, **ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา**, หน้า ๒๑๘-๒๔๐.

มีทั้งหมด ๔ องค์ ตั้งอยู่ประจำทิศทั้ง ๔ เหนือมุกแพงแก้วรอบพระอุโบสถ พระปราสาททั้ง ๔ องค์นี้มีฐานทักษิณยกสูงทรงแปดเหลี่ยม องปราสาทสูงประมาณ ๕ เมตร ที่ซุ้มปราสาทบริเวณเรือนธาตุแต่ละองค์มีรูปท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ ได้แก่ ท้าวธตรถ วิรุณหก วิรูปักษ์ และกุเวรประจำรักษาทิศทั้งสี่ใต้องค์ปราสาททำเป็นห้องประดิษฐานพระพุทธรูป

๔. พระเจดีย์

ลักษณะเป็นพระเจดีย์รายรอบพระวิหาร แบบเจดีย์ทรงระฆังเหลี่ยมย่อมุมตั้งบนฐานสี่เหลี่ยมตัดมุม มีทั้งสิ้น ๑๔ องค์

๕. ศาลาราย

แบ่งเป็นศาลารายคร่อมกำแพงแก้ว ฐานเตี้ยรอบพระอุโบสถทั้ง ๔ ด้าน ด้านละ ๒ หลัง รวม ๘ หลัง คือสร้างเป็นศาลา โถงก่ออิฐถือปูนคร่อมกำแพงพระอุโบสถเพื่อใช้ประโยชน์ได้ทั้งด้านนอกและด้านใน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศาลา ๒ หน้า ศาลาอีก ๔ หลังอยู่บริเวณด้านหน้าและด้านทิศใต้ของพระวิหารด้านละ ๒ หลัง ทำเป็นศาลาพื้นประชิดกำแพง และที่ทางออกด้านหลังพระวิหาร (ด้านทิศตะวันตก) ทำเป็นศาลาโถง หลังคาซ้อน ๒ ชั้น คร่อมทางเข้า/ออกซึ่งเป็นเส้นทางสู่เขตสังฆวาส ที่กำแพงด้านทิศเหนือด้านการเปรียญทำเป็นศาลายี่สิบสูงที่มุกกำแพง ๒ หลัง^๑

(๑๔) วัดมกุฏกษัตริยารามวรวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

ตั้งอยู่ริมถนนและคลองผดุงกรุงเกษม ด้านใกล้ถนนราชดำเนินนอก หลังจากชุดคลองผดุงกรุงเกษมเป็นคูพระนครชั้นนอก

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดมกุฏกษัตริยารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวง ชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระราชดำริที่จะให้มีวัดเรียงรายอยู่ตามชายคลองเหมือนที่กรุงศรีอยุธยา จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดขึ้นเคียงคู่กับวัดโสมนัสวิหาร การก่อสร้างแล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๑๑ ในชั้นแรกโปรดเกล้าฯ ให้เรียกชื่อว่า วัดนามบัญญัติ ไปพลาง ๆ ก่อน เมื่อสิ้นรัชกาลจึงค่อยเรียกนามพระราชทานว่า วัดมกุฏกษัตริยาราม อันเป็นนามตามพระปรมาภิไธย

วัดมกุฏกษัตริยารามวรวิหารสร้างขึ้นตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหลังชุดคลองผดุงกรุงเกษมเป็นคูพระนครชั้นนอก และสร้างวัดโสมนัสวิหาร เพื่อ

^๑ อ้างแล้ว, กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา, ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา, หน้า

อุทิศพระราชทานแต่สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดีแล้วในปี พ.ศ.๒๓๙๙ มีพระราชดำริว่า สมัยอยุธยาได้มีการสร้างวัดเรียงรายตามคูเมือง เช่น สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (พระเจ้าบรมโกศ) ทรงสร้างวัดกุฎีดาวริมคูเมืองตรงข้ามกับวัดสมณโกฏิของพระมหาลี ด้วยเหตุนี้ จึงมีพระราชประสงค์สร้างวัดส่วนพระองค์คู่กับวัดโสมนัสวิหาร ณ ริมคลองผดุงกรุงเกษมทางเหนือ ใกล้กับป้อมหักกำลังดัสกร โปรดให้ซื้อที่ดินของราษฎรติดต่อกับเขตวัดโสมนัสวิหารสร้างพระอารามทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริวงค์ (ช่วง บุนนาค) เป็นแม่กองสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนราชสีหวิกรม เป็นนายช่าง พระยามหาอนุภาพเป็นนายงานในการก่อสร้างนั้น ท่านทั้งสามได้วางแผนผังวัดให้คล้ายกับวัดโสมนัสวิหาร เนื่องจากพื้นที่โดยส่วนใหญ่เป็นสวนของราษฎร พระองค์จึงโปรดให้ซื้อที่ดินของราษฎรติดกับเขตวัดโสมนัสวิหารและทำการถมที่ เมื่อการปรับพื้นที่เรียบร้อยแล้ว จึงเริ่มก่อสร้างฐานพระวิหาร ฐานวิหารคดฐานพระเจดีย์และฐานพระอุโบสถ^๑

ครั้นถึง พ.ศ.๒๔๑๐ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาวางศิลาฤกษ์ ทรงเร่งรัดให้การก่อสร้างกุฏิเสนาสนะ ให้เสร็จทันเปิดก่อนวันเข้าพรรษา และเมื่อการก่อสร้างเสนาสนะเสร็จตามพระราชประสงค์ในปี พ.ศ.๒๔๑๑ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดในวันศุกร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๘ ปีมะโรง พ.ศ.๒๔๑๑ โปรดให้นิมนต์พระจันทรโคจรคุณ (จันทรสี ยิ้ม) และพระภิกษุอีก ๒๐ รูปจากวัดบวรนิเวศวิหาร มาประจำในพระอาราม โปรดพระราชทานนามว่า “วัดมกุฏกษัตริยาราม” แต่ชื่อวัดเป็นพระปรมาภิไธยของพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการมีกล้าจะกราบทูลออกชื่อวัด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า “วัดพระนามบัญญัติ” แทน และสิ้นรัชกาลของพระองค์แล้ว จึงให้เรียกว่า “วัดมกุฏกษัตริยาราม” แต่ก็มี การเรียก “วัดพระนามบัญญัติ” ต่อมาถึง ๒๒ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงประกาศให้เรียกว่า “วัดมกุฏกษัตริยาราม” ตามพระราชประสงค์ เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๓^๒

^๑ วัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรวิหาร, **ประวัติวัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรวิหาร**, (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๑), หน้า ๒๑-๒๒.

^๒ เรืองเดียวกัน, หน้า ๑-๘.

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ พระอุโบสถ วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร

ที่มา : วัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรวิหาร, ประวัติวัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรวิหาร, (พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๑), หน้า ๒๑-๒๒.

ในพระอุโบสถวัดมกุฏกษัตริยาราม มีลักษณะของจิตรกรรมไทยร่วมสมัยที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกปะปนอยู่^๑

ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาสวัด ผนังภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมพระอุโบสถมีลายพระมหามงกุฏอันเป็นตราประจำรัชกาลที่ ๔ ทั้งที่หน้าบันและด้านบนของซุ้มประตูหน้าต่าง เช่นเดียวกันผนังด้านในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมอันหลากหลายแตกต่างจากวัดอื่นเช่นเรื่องพระสาวกในบาสิและอรรถกถาพระอัครสาวก ๑๑ พระองค์อัครสาวิกา ๘ องค์ภาพการบำเพ็ญกรรมฐานสิ่งที่พึงปฏิบัติเนื่องด้วยธรรมวินัยอุคตควัตรบนบานหน้าต่างและบานประตูด้านในเขียนพระสูตรที่เป็นคาถาด้วยตัวอักษรบรรจงเป็นต้น

๒. พระเจดีย์ เป็นเจดีย์ทรงระฆังมีระเบียงคดล้อมรอบ

^๑ สมชาย มณีโชติ, จิตรกรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

๓. พระวิหาร ตั้งอยู่ด้านหน้าเขตพุทธาวาส ลักษณะเป็นอาคารทรงไทยขนาด ๗ ห้อง
(๑๕) วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร

วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ระดับ วรมหาวิหารใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นวัดเริ่มแรกในระบอบประชาธิปไตยซึ่งดงามด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายในบริเวณวัดมีพระเจดีย์ศรีมหาธาตุเป็นปูชนียสถานสำคัญ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดินจากสังเวชนียสถาน และต้นพระศรีมหาโพธิ์จากประเทศอินเดีย

๑) สถานที่ตั้ง

วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ระดับ วรมหาวิหารตั้งอยู่ริมถนนพหลโยธิน แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ใกล้กับวงเวียนอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นวัดที่สร้างขึ้นหลังจากที่คณะราษฎรได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ หรือระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ การเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้นนำมาซึ่งความขัดแย้งทางการเมืองจนก่อให้เกิดเหตุการณ์ “กบฏบวรเดช” ที่เกิดการสู้รบกัน ณ ท้องทุ่งบางเขนต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ รัฐบาลได้สร้างอนุสาวรีย์ขึ้นไว้เป็นอนุสรณ์สถานการณีสู้รบ เรียกว่าอนุสาวรีย์อำนวยการสงคราม หรืออนุสาวรีย์หลักสี่ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๓ ฯพณฯ พลตรีหลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) ได้เสนออนุมัติเงินเพื่อสร้างวัดให้เป็นอนุสรณ์สถานแห่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้อยู่ใกล้ ๆ กับอนุสาวรีย์หลักสี่และเป็นการอุทิศบุญกุศลให้กับวีรชนผู้เสียชีวิตในสงครามครั้งนั้น คณะรัฐมนตรีจึงลงมติเห็นชอบให้สร้างวัดขึ้นเรียกว่า “วัดประชาธิปไตย”

ขณะที่ดำเนินการอยู่นั้นรัฐบาลได้ส่งทูตพิเศษ ซึ่งมีนาวาเอกหลวงธำรง นาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้าคณะไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศในภาคพื้นเอเชีย จึงได้ขอพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กิ่งตอนของต้นศรีมหาโพธิ์ ๕ กิ่ง และดินจากสังเวชนียสถานจากรัฐบาลอินเดียตั้งแต่วันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ และเห็นสมควรนำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ที่พระเจดีย์และต้นศรีมหาโพธิ์นำมาปลูกไว้กลางเกาะคูน้ำของวัดที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อเป็นสิริมงคลจึงตั้งชื่อใหม่ว่า “วัดพระศรีมหาธาตุ” ซึ่งต่อมาเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้รับ

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชนิดวรมหาวิหาร จึงเป็นวัดพระศรีมหาธาตุ
วรมหาวิหาร เปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๔๕^๑

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระเจดีย์ศรีมหาธาตุ

ภาพ พระเจดีย์ศรีมหาธาตุ ภายในประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นตามเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกา ได้รับรูปแบบมาจากพระศรีรัตน
เจดีย์ (พระเจดีย์ทอง) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นด้วยเทคนิคสมัยใหม่ กรรมวิธี
คอนกรีตเสริมเหล็ก ไม่ได้ก่ออิฐถือปูนแบบช่างโบราณ (เรียงอิฐขึ้นไปทีละชั้นและฉาบปูนทับ) เป็น
วิธีการก่อสร้างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ถือเป็นเจดีย์แบบไทยประยุกต์ สมัยใหม่องค์แรก (ลักษณะ
เดียวกันนี้คือเจดีย์ยุทธหัตถี จังหวัดสุพรรณบุรี) เจดีย์ศรีมหาธาตุสูง ๓๘ เมตรได้ออกแบบรูปทรง
และรายละเอียดเพื่อให้เหมาะสมกับกรรมวิธีการก่อสร้าง ชั้นฐานมีชานเดินได้โดยรอบองค์พระ
เจดีย์และมีกำแพงล้อมรอบอีกชั้น มีทางขึ้นลง ๔ ด้าน ที่องค์พระเจดีย์มีซุ้มประตูเปิดเข้าออกได้ทั้ง
๔ ด้าน พร้อมมีซุ้มช่องให้แสงผ่านได้อีก ๔ ช่อง ที่บานและกรอบประตูลงรักปิดทอง เขียนลายรด
น้ำลายพุ่มข้าวบิณฑ์หน้าสิงห์ ส่วนชั้นมาลัยเถา ๓ ชั้น โดยเฉพาะในชั้นบนจะเจาะช่องแสงเพื่อให้
แสงสว่างเข้าภายในเป็นจังหวะโดยรอบองค์พระเจดีย์ บนองค์ระฆังจะไม่มีบัลลังก์เหมือนเจดีย์
แบบไทยโดยทั่วไป (พบนิยมในเจดีย์มอญ) ส่วนยอดที่เป็นปล้องไฉนก็จะลดรูปแบบให้ง่าย โดยใช้

^๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ๑๑๓ ปี ย้อนอดีตสู่นาคต,
(กรุงเทพมหานคร: ดอกเบี๋ย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๙.

แบบอย่างของบัวกลุ่ม ตามลักษณะของเจดีย์ย่อมุมไม้ ยอดบนสุดประดับฉัตร (นิยมในเจดีย์แบบ เชียงแสนหรือเจดีย์มอญ)

ภายในพระเจดีย์องค์ใหญ่นี้ มีพระเจดีย์องค์เล็กปิดทองทั้งองค์รูปแบบเดียวกัน ประดิษฐานอยู่ ตรงกลางเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่ได้ัญเชิญมาจากประเทศอินเดีย (โดยรัฐบาลอินเดียส่งมอบ ซึ่งถือเป็นพระบรมสารีริกธาตุที่มีการมอบกันโดยรัฐบาลทั้ง ๒ ประเทศ) ระหว่างผนังด้านในของพระเจดีย์องค์ใหญ่กับพระเจดีย์องค์เล็กก็มีทางเดินได้รอบและที่ผนังทำเป็นช่องสำหรับบรรจ้อัฐิของรัฐบุรุษผู้ทำคุณประโยชน์ไว้ ๑๑๒ ช่อง เหมือนวิหาร Pantheon ของ ฝรั่งเศส^๑

๒. พระอุโบสถ

ภาพ พระอุโบสถทรงจัตุรมุข ภายในประดิษฐานพระศรีสัมพุทธมุนี

ที่มา : เกษม ชำนาญดี, **พลังปัญญา...๑๑๓ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๘.

สร้างอย่างพระที่นั่งจัตุรมุข ได้แบบอย่างมาจากพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร โบราณที่แสดงสัญลักษณ์ของพระอุโบสถจะอยู่ภายในด้านหน้า ผนังภายในมีภาพปั้นปูนต่ำที่มีลักษณะพิเศษกว่าอุโบสถของวัดอื่น ๆ โดยเป็นรูปปูนปั้นสถานที่สำคัญในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย เช่น วัดพระธาตุคอกยสุเทพ วัดพระธาตุพนม วัดพระปฐมเจดีย์ ประดับไว้เป็นระยะ ๆ ด้านบนฝ้าเพดานประดับด้วยลวดลายดาวเพดานที่สวยงาม (เช่นเดียวกับที่วัดหน้าพระเมรุอยุธยา) มุขด้านหน้า (ทิศตะวันออก) เป็นทางเข้า มุขด้านหลังประดิษฐานพระศรีสัมพุทธมุนีพระประธาน (พระพุทธรูปยืน) จำลอง ข้อสังเกตพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยจะมีหลายแบบ แต่แบบพระพุทธรูปยืนจะมีลักษณะเด่นพิเศษคือ นิ้วพระหัตถ์ทั้ง ๔ จะยาวเสมอกัน ถือเป็นลักษณะของมหาบุรุษอย่างหนึ่ง พระพุทธรูปมี

^๑ เกษม ชำนาญดี, **พลังปัญญา...๑๑๓ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๘.

ปกปักรักษาเฉลิมพระเกียรติของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครก็มีลักษณะเดียวกัน) มุขด้านใต้เป็นที่ตั้ง
 อาสนสงฆ์ ส่วนมุขด้านทิศเหนือเป็นที่สาธุชน ต่อจากมุขด้านทิศเหนือและใต้เป็นวิหารคดล้อมรอบ
 ผังด้านในวิหารคดประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ซึ่งจะเป็นที่ศึกษารูปแบบและพุทธลักษณะ
 ของพระพุทธรูปได้อย่างดีแห่งหนึ่ง^๑

๓. ต้นพระศรีมหาโพธิ์

รัฐบาลอินเดียมอบกิ่งตอนพระศรีมหาโพธิ์ ๕ กิ่งมาพร้อมกับพระบรมสารีริกธาตุและ
 ดินจากสังเวชนียสถาน ปลูกที่วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร ๒ กิ่ง บริเวณเกาะรูปวงกลมกลาง
 สระน้ำทั้งด้านทิศเหนือและใต้ (อีก ๓ กิ่งไปปลูที่วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม)

วัดพระธาตุอภัยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่และวัดพระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช)
 วัดพระศรีมหาธาตุได้ชื่อว่าเป็นวัดเริ่มแรกของระบอบประชาธิปไตยที่สร้างขึ้นในสมัยนั้น รัฐบาลได้
 ให้สถาปนิกออกแบบพร้อมร่วมคิดร่วมสร้างกันอย่างดีเยี่ยมและถือว่าเป็นแบบฉบับของ
 สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่ฝากฝีมือไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้เห็น กับทั้งเป็นที่สถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 สูงสุดของชาวพุทธทั้งหลาย ได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุ ดินจากสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง พร้อมต้น
 พระศรีมหาโพธิ์ที่เป็นกิ่งตอนจากต้นเดิมที่พระพุทธเจ้าประทับจนตรัสรู้ จึงเป็นสถานที่สำคัญของ
 ท้องถิ่นที่ควรรู้จักและเข้ากราบนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ รวมทั้งชมสิ่งต่าง ๆ ของวัด ซึ่งถือเป็น
 แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจของเขตบางเขนและของเมืองไทย^๒

(๑๖) วัดราชสิงขร

๑) สถานที่ตั้ง

ถนนเจริญกรุง แขวงวัดพระยาไกร เขตบางคอแหลม กรุงเทพฯ ๑๐๑๒๐

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดราชสิงขร พระอารามหลวงสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอู่หัวบรมโกศ
 (๒๒๗๕-๒๓๐๑) ซึ่งเป็นช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรง
 สถาปนากรุงธนบุรีเป็นเมืองหลวงแล้ว ได้ทรงอัญเชิญ “หลวงพ่อด่าง” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสมัย
 สุโขทัย ปางมารวิชัยหล่อด้วยสัมฤทธิ์แต่มีสีแดงมาจากอยุธยา มาประดิษฐานที่วัดนี้ เพื่อเป็นที่
 เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป ต่อมากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทได้ทรงทำ
 การปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่เป็นการส่วนพระองค์ได้มีได้ออกพระนาม แต่ได้ปรากฏหลักฐานของโบสถ์มา

^๑ อ่างแล้ว, เกษม ชำนาญดี, **พลังปัญญา...๑๑๓ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร**, หน้า ๒๔๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๘.

หินชนวนที่ฝังติดกับผนังด้านนอกพระอุโบสถทั้ง 8 ทิศอันเป็นพุทธศิลป์ที่ทรงโปรดทำเป็นการเฉพาะพระองค์

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

ภาพ พระอุโบสถ วัดราชสิงขร

๑. พระอุโบสถ สันนิษฐานว่าพระองค์เจ้าหญิงพิกุลทองและพระองค์เจ้าหญิงเกษร พระธิดาในกรมพระราชวังบวรรมหาสุรสิงหนาททรงทำการปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ โดยสร้างเป็นแบบ ศิลปะราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ ๓ อุโบสถหลังเก่า ของวัดต่อมาถูกยกเป็นวิหาร ขนาดเล็ก จุฬิกษุ ได้ประมาณ ๒๐ รูป ตามพระวินัย มีหลังคาชั้นเดียว เป็นอิทธิพลลักษณะหน้าต่างที่นิยมกันในสมัยอยุธยาตอน กลาง ตั้งอยู่หน้าศาลาการเปรียญหลังปัจจุบัน ปัจจุบันคงเหลือแต่เพียงพระประธาน เป็นพระพุทธรูปศิลปะอยุธยา พระพักตร์แบบอุ้มทอง ปางมารวิชัย เดิมเรียกกันว่าหลวงพ่อบ้าง พระอุ้มทองบ้าง เก็บรักษาอยู่ในบริเวณวิหารคดที่สร้างขึ้นใหม่ ล้อมกันเขตบริเวณอุโบสถ วิหาร และ สฎูปเจดีย์ที่บูรณะ ปฏิสังขรณ์ใหม่ เป็นเขตพุทธาวาสดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

๒. หลวงพ่อบ้าง

ภาพ : หลวงพ่อบ้าง วัดราชสิงขร

เป็นพระพุทธรูปเนื้อสำริดแก่ทองคำปางมารวิชัย ศิลปะเป็นแบบอยุธยาที่มีอิทธิพลของศิลปะสุโขทัย เป็นพระพุทธรูปเนื้อสำริดแกมทองคำ ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒.๑๐ เมตร ความสูงวัดจากฐานขององค์พระ ถึงยอดพระเกศ ๒.๙๐ เมตร ศิลปะแบบอยุธยา ที่มีอิทธิพลของ

ศิลปะสุโขทัยเข้าป็น มีความงดงามมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพักตร์ จนทำให้เกิดการขนานนามท่านว่าหลวงพ่พระพุทธรูปสุโขทัยเวลาต่อมาพระศักดิ์สิทธิ์เก่าแก่ของวัดเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่มีการทยอยชะลอลงมาจากกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ระยะที่กำลังใกล้เสียกรุงแล้วหลบหนีออกจากสถานที่ที่ไม่ปลอดภัย ในภาวะสงคราม ต้องทำกันโดยการผูกแพแล้วนำพระพุทธรูปนอนบนแพ มัดจนแน่นหนาด้วยหวายแล้วคว่ำแพให้องค์พระพุทธรูปอยู่ในน้ำ เพื่อเป็นการอำพรางทั้งข้าศึกศัตรู หลวงพ่อแดงลอยน้ำมาขณะล่องแพมาใกล้วัดราชสิงขร ด้วยกระแสน้ำที่เชี่ยวกราก เนื่องจากเป็นฤดูน้ำหลาก ทำให้การควบคุมแพเป็นไปลำบาก แพเสียหลักและแตกจนทำให้หลวงพ่อแดงจมลงที่ฝั่งตรงข้ามกับวัด และยังไม่สามารถนำหลวงพ่อขึ้นจากน้ำได้ จนกระทั่งหน้าแล้งฤดูน้ำลดจึงได้นำหลวงพ่อขึ้นจากน้ำ อัญเชิญขึ้นมาสู่วัดราชสิงขรประดิษฐานอยู่กลางแจ้ง ปรากฏว่าเมื่อชำระคราบตะไคร่น้ำออกแล้วเกิดสนิมแดงขึ้นจับทั่วองค์หลวงพ่อ ชาวบ้านจึงพากันนิยมเรียกท่านว่าหลวงพ่อแดงปรากฏิตติศัพท์ด้านความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เลื่องลือและนับถือเลื่อมใส

๓. สถูปเจดีย์

มี ๒ องค์ประดิษฐานอยู่ทางด้านหน้าพระของสถูปเจดีย์ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์

(๑๗) วัดบวรเมงคลราชวรวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

วัดบวรเมงคล เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดราชวรวิหารตั้งอยู่เลขที่ ๑๖๕ แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๒๙ ไร่ ๒ งาน ๒๕ ตารางวา

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดบวรเมงคลราชวรวิหาร เป็นวัดโบราณ เดิมชื่อ "วัดสิงขร" ต่อมาสมเด็จพระบวรราชเจ้ากรมพระราชวังบวรมหาเสนาณรงค์ได้ทรงสถาปนาขึ้นใหม่ เพื่อให้ชาวมอญมีสถานที่ในการ

ประกอบศาสนากิจต่างๆ ตามประเพณีทรงพระราชทานนามว่า "วัดบวรมงคล" เมื่อถึงปี ๒๔๖๒ ได้เปลี่ยนจากวัดมอญมาเป็นวัดธรรมยุตและเริ่มมีพระสงฆ์ไทยมาจำพรรษา ถือเป็นวัดที่มีชื่อเสียงอย่างมากในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ พระอุโบสถ

เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคาลด ๓ ชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันเป็นรูปพัตยศอยู่กลาง ล้อมรอบด้วยลายเครือเถา เพดานเขียนเป็นลวดลายจีนแต่ปัจจุบันลบเลือนหมดแล้ว ผนังภายในฉาบปูน ที่มุมทั้งสี่ของพระอุโบสถมีพระเจดีย์ทิศประจำอยู่ทุกมุม

หลังคาลด ๓ ชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกาหน้าบันเป็นรูปพัตยศและลายเครือเถา เพดานเขียนลายจีนบานประตูหน้าต่างทาสีแดง มุมทั้งสี่มีพระเจดีย์ระจำทิศสวนเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่ ๙ อยู่ในบริเวณลานวัดริมแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นสวนสาธารณะและลานคนเมือง เปิดใช้เป็นสถานประกอบกิจกรรมทางศาสนา

๒. พระประธาน

ภาพ : พระประธาน

พระประธาน ในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น หน้าตักกว้าง ๓ เมตร ๔๐ เซนติเมตรสูงจากฐานถึงพระรัศมี ๗ เมตร ๔๕ เซนติเมตรปางมารวิชัย พร้อมพระอัครสาวกซ้ายขวา

๓. เจดีย์หงษา

สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นเจดีย์หมู่ ๙ องค์ ประกอบด้วยเจดีย์ใหญ่ ๑ องค์ และละองค์บริวาร ๘ องค์ อยู่บนฐานเดียวกัน ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นศิลปมอญ

เป็นพระเจดีย์ทรงมอญ ลักษณะศิลปกรรมแบบมอญ สร้างสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นพระเจดีย์หมู่รวม ๙ องค์ ประกอบด้วยพระเจดีย์ใหญ่ ๑ องค์ และพระเจดีย์ องค์บริวาร ๘ องค์ อยู่บนฐานเขียงรูปสี่เหลี่ยม อยู่หน้าวัด

๔. พระวิหารคด

หลังคาคร่อมกำแพงพระอุโบสถ มีประตูเข้าออกได้ ๔ ทิศ ภายในพระวิหารคดประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยรอบพระอุโบสถรวม ๑๐๘ องค์

(๑๘) วัดคฤหบดี

๑) สถานที่ตั้ง

วัดคฤหบดี เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่เลขที่ ๙๕๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๑๕ ไร่

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดคฤหบดีเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญเป็นวัดที่พระยาราชมนตรีบริรักษ์ (ภู) ต้นสกุล "ภมรมนตรี" เป็นผู้สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ สร้างเมื่อปีพุทธศักราช ๒๓๖๗ แต่เดิมนั้นพระยาราชมนตรีบริรักษ์ (ภู) ข้าราชการกรมพระคลังมหาสมบัติในรัชการที่ ๓ ซึ่งยกที่ดินอันเป็นนิวาสถาน เดิมของตนสร้างขึ้นและได้รับพระราชทานนาม วัดอันมีความหมายว่าวัดผู้มีฐานะอันร่ำรวย ซึ่งคงเป็นจริงดังนั้น เพราะท่านผู้นี้เป็นผู้ใกล้ชิด และมีส่วนสำคัญในพระราชกรณียกิจด้านการค้าสำเภาของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เหตุที่พระยาราชมนตรีอุทิศบ้านสร้างวัดก็เพราะได้รับพระราชทาน บ้านหลวงให้อยู่ในบริเวณใกล้พระราชวัง

พระยาราชมนตรีบริรักษ์ได้ถวายตัวเข้ารับราชการตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงกรมเป็นพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นแจษฎาบดินทร์ ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติได้โปรดตั้งนายภูจางวางเป็นพระยาราชมนตรีบริรักษ์จางวางมหาดเล็ก และได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นว่า การพระคลังมหาสมบัติ ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบ้านที่พระศรีสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) อาศัยอยู่ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของท่าพระ (ท่าช้างวังหลัง) ให้พระยาราชมนตรีบริรักษ์ (ภู) ได้อยู่อาศัยใหม่ พระยาราชมนตรีฯ จึงได้ยกบ้านเดิมของท่านให้สร้างเป็นวัด และนำความน้อมเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ พระองค์ได้ทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง พร้อมกับพระราชทานนามว่า "วัดคฤหบดี" และได้พระราชทานพระแซกคำ ไว้เป็นพระประธานในพระอุโบสถด้วยเมื่อสร้างวัดคฤหบดีแล้ว ท่านได้รับพระราชทานพระพุทธรูปทองคำล้ำค่าองค์หนึ่งให้ ประดิษฐานให้เป็นพระประธานในอุโบสถ พระพุทธรูปองค์นี้คือ พระแซกคำ (หรือบางแห่งเขียนพระแทรกคำ) พระพุทธรูปไม้ใหญ่โตนักแต่มีค่าควรเมือง

ในรัชการที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ไปทำศึกเวียงจันทน์ได้อัญเชิญพระแซกคำกลับมาถวายสมเด็จพระนั่งเกล้าพระเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ประดิษฐานไว้ที่ฐานชุกชีที่วัดอรุณราชวรารามซึ่งเคยประดิษฐานพระแก้วมรกต เมื่อครั้งกรุงธนบุรีนั้นว่า เพราะพุทธรูปลักษณะคล้ายกันมาก ผิดตรงที่พระแซกคำเป็นพระพุทธรูปที่สร้างด้วยทองลูกบวช ซึ่งใช้วิธีหล่อ มิใช่แกะสลักเช่นพระแก้วมรกตจึงทำให้ลวดลายคมชัดยิ่งกว่า ต่อมาพระยาราชมนตรี (ภู) ต้นสกุลภมรมนตรี ซึ่งเป็นข้าราชการบริพารเก่าแก่มาตั้งแต่ครั้งยังทรงกรมสร้างวัดคฤหบดีขึ้นน้อม

ถวายเป็นราชอารามหลวง พระบาทพระนั่งเกล้าฯ จึงได้พระราชทานพระแชกคำไว้เป็นพระประธานในพระอุโบสถดังกล่าว

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ โปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดคฤหบดีครั้งใหญ่ ทำให้อาคารเสนาสนะต่างๆ มีสภาพถาวรมั่นคงเป็นที่พอพระราชหฤทัยและได้พระราชทานตราประจำรัชกาลพระองค์ประดิษฐานไว้จนกระทั่งบัดนี้

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถทรงจีน

ภาพ พระอุโบสถทรงจีนวัดคฤหบดีหลังกาลด ๒ ชั้นไม่มีช่อฟ้าใบระกา

พระยาราชมนตรีบริรักษ์ (ภู) ต้นสกุลภมรมนตรี ได้ยกบ้านเดิมของท่านให้สร้างเป็นวัดในสมัยรัชกาลที่ ๓ และพระองค์ได้พระราชทานพระแชกคำไว้เป็นพระประธานในพระอุโบสถด้วย ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ โปรดให้ทำการปฏิสังขรณ์วัดคฤหบดีครั้งใหญ่ และได้ทรงพระราชทานตราประจำรัชกาลพระองค์ท่านประดิษฐานไว้จนทุกวันนี้

๒. หลวงพ่อแชกคำ

ภาพ หลวงพ่อแชกคำ

พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ที่มีประชาชนเข้ามากราบไหว้สักการะขอพร ทำให้มีผู้คนเข้ามาภายในวัด บริเวณด้านหน้าวัดเป็นที่ตั้งของพระอุโบสถ มีความสวยงามและสะอาดสะอ้าน แสดงให้เห็นถึงการจักระบบการทำความสะอาดเป็นอย่างดีอย่างไรก็ตามหลวงพ่อบุญคำเป็นพระประธานในพระอุโบสถหลวงวัดคฤหบดีได้มาประดิษฐานที่วัดนี้ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระยาราชมนตรีฯ ในหลวงรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในสมัยนั้นพระยาราชสุภาวดี (เจ้าพระยาบดินทรเดชา) เป็นแม่ทัพ เสร็จจากศึกปราบกบฏเวียงจันทน์แล้วได้ยึดทรัพย์สมบัติกลับเข้ากรุงเทพมหานครนโกสินทร์มากมาย รวมทั้งพระพุทธรูปสำคัญ คือ พระแขกคำ ซึ่งรอดหูรอดตาจากคราวเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกตีลาวในรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี

พระแขกคำ เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยทองนพคุณ (ทองคำโบราณ) ศิลปะแบบเชียงแสนยุคปลาย (พ.ศ.๑๖๐๐-๑๘๐๐) ปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๘ นิ้ว ที่เรียกว่า เชียงแสนสิงห์สาม ดูจากพระเศกเป็นช่อเปลวเพลิงถอดได้ ชายสังฆาฏียวจรดพระนาภี มีอายุราว ๙๐๐ กว่าปี พระพุทธรูปเป็นทองคำนพคุณแท้จริง ดูเหมือนว่า มาจากเวียงจันทน์ จริงๆ แต่มีอายุราว ๙๐๐ ปี ในสมัยสุโขทัยตอนปลายถึงสมัยพระนางจามเทวีสร้างเมืองหริภุญชัย

พระแขกคำเป็นพระพุทธรูปที่ประวัติเกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกตมาตลอด เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชอภัยเชษฐา พระแก้วมรกตมาจากนครเชียงใหม่ กลับไปยังล้านช้าง ซึ่งตรงกับช่วงกลางสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็ทรงประดิษฐานพระแก้วมรกตไว้คู่กับพระแขกคำองค์นี้ ต่อมาเมื่อทรงย้ายพระราชธานีจากหลวงพระบางลงมายังเวียงจันทน์ ก็โปรดให้เชิญพระแก้วมรกต พระบางและพระแขกคำ ลงไปประดิษฐาน ณ ราชธานีใหม่ด้วย พระแขกคำจึงนับเป็นพระพุทธรูปที่สำคัญองค์หนึ่งยิ่ง ถือกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มากองค์

๓. พระวิหาร

พระวิหาร มีลักษณะและขนาดเช่นเดียวกับพระอุโบสถและตั้งอยู่คู่กันภายในบริเวณกำแพงแก้ว ปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ หลายองค์

(๑๙) วัดมหาพฤฒารามวรวิหาร

วัดมหาพฤฒาราม วรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ตั้งอยู่บนถ.มหาพฤฒาราม แขวงมหาพฤฒาราม เขตบางรัก

๑) สถานที่ตั้ง

วัดมหรณพาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๒๖๑ ถนน ตะนาว แขวงเสาชิงช้า เขตพระนครกรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐ มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๑๒ ไร่ ๒ งาน ๓๗ ตารางวา

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดมหาพฤฒาราม เดิมชื่อว่า วัดท่าเกวียน หรือบางครั้งก็เรียกว่า วัดตะเคียน^๑

วัดมหาพฤฒารามเป็นวัดโบราณที่สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชอาณาจักร ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของคลองผดุงกรุงเกษม แต่เดิมในช่วงสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ตอนต้น วัดนี้แต่เดิมชื่อว่า "วัดท่าเกวียน" เนื่องจากเคยเป็นที่พักแรมของกองเกวียน ที่เดินทางเข้ามาค้าขายในกรุงเทพฯ แต่ต่อมาชาวบ้านก็พากันเรียกชื่อวัดนี้ว่า "วัดตะเคียน" สันนิษฐานว่า เรียกชื่อวัดตามต้นตะเคียนที่ขึ้นหนาแน่นอยู่รอบบริเวณวัดที่มีอาณาบริเวณถึง ๑๔ ไร่^๒

ความสำคัญของวัด คือ ในปี พ.ศ. ๒๓๙๓ เมื่อครั้งเจ้าฟ้ามงกุฎ หรือทูลกระหม่อม พระ หรือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่ ได้เสด็จมาถวายผ้าป่าแก่พระ อธิการแก้วซึ่งเป็นเจ้าอาวาสอยู่ในขณะนั้น พระอธิการแก้วเป็นพระเถระที่ทรงวิทยาคุณอย่างสูงใน การทำนวยลักษณะบุคคล ท่านได้จับพระหัตถ์เจ้าฟ้ามงกุฎและได้ทำนายว่า “พระองค์จะได้เป็น เจ้าชีวิตในเร็ว ๆ วันนี้” ฝ่ายทูลกระหม่อมพระทรงรับสั่งว่า “ถ้าได้ครองแผ่นดินจริง จะมาสร้างวัด ให้อยู่ใหม่” ยังเป็นแบบสถาปัตยกรรมไทยโบราณที่มีการประดับตกแต่งอย่างอลังการอยู่ สำหรับ หน้าบันของพระอุโบสถด้านทิศตะวันออก เป็นไม้และสลักประดับกระจกสีรูปพระอาทิตย์ประทับ นิ่งในบุษบกบนราชรถเทียมด้วยราชสีห์ หันหน้ารถสู่ทิศใต้ ส่วนหน้าบันด้านทิศตะวันตก เป็นรูป พระจันทร์ประทับในบุษบกบนราชรถเทียมด้วยม้า หันหน้ารถสู่ทิศเหนือ พื้นลายหน้าบันทั้ง ๒ ด้าน แกะเป็นลายใบเทศดอกโตประดับด้วยกระจกสีต่าง ๆ สลับกัน

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: องค์การการค้าคุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๑๙๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑-๙๒.

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

จิตรกรรมฝาผนังของที่วัดมหาพฤฒาราม แตกต่างจากวัดอื่นตรงที่เขียนเรื่อง "กุดงค่วัตร ๑๓" และการไปสืบทอดพระพุทธศาสนาที่ลังกา แทนการเขียนเรื่องทศชาติชาดกหรือพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า ของวัดอื่น โดยนำเอาศิลปะทางตะวันตกมา นำเอาวิธีการเขียนภาพแบบ ๓ มิติตามวิธีการเขียนภาพจิตรกรรมตะวันตกเข้ามาใช้ในการเขียนภาพทิวทัศน์ มีการจัดองค์ประกอบภาพให้มีความลึก เหมือนจริงตามธรรมชาติ และรับเอารูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกเข้ามาใช้ในการวาดภาพตกแต่งประดับอาคาร

๑. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ วัดมหาพฤฒารามวรวิหาร

ที่มา : เสมอชัย พูลสุวรรณ, **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึง ๒๔**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๔๒-๖๐.

พระอุโบสถ มักจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับภาพอดีตพุทธประวัติ ทศชาติ หรือ ไตรภูมิโลกสี่ฐาน ดังปรากฏหลักฐานที่หลงเหลืออยู่ อาทิ จิตรกรรมเรื่องอดีตพุทธะภายในเจดีย์บิหารด้านหลังเจดีย์ประธาน วัดเจดีย์เจ็ดแถว กลางเมืองศรีษะเกษ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙^๑

พระอุโบสถ สร้างเป็นรูปโถงตลอด หลังคาลาด ๒ ชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกา หน้าจั่วเป็นสัญลักษณ์พระมณฑปวางอยู่บนพานสองชั้นในบุษบก ซึ่งตั้งอยู่บนข้างสามเศียร หมายถึง เจ้าฟ้ามงกุฎ (รัชกาลที่ ๔) ผู้ครองสยามประเทศ ทรงเป็นผู้สร้างพระอุโบสถหลังนี้ บานประตูและหน้าต่างของพระอุโบสถ เป็นรูปบัวฉาก หมายถึง ชื่อเดิมของวัดท่าเกวียน รูปข้างหมายถึง เจ้า

^๑ เสมอชัย พูลสุวรรณ, **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึง ๒๔**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๔๒-๖๐.

พระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน อยู่ระหว่างพระวิหารและวิหารพระพุทธไสยาสน์ หลังคามุงกระเบื้อง ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันทั้งสองด้านเป็นลายปูนปั้นลงรักปิดทอง ประดับกระจก เป็นภาพพระมหามงกุฏ ประดิษฐานเหนือพานแว่นฟ้าภายในบุษบก ซึ่งอยู่เหนือหลังช้างไอยราพต ๓ เคียงสองข้างประดับด้วยฉัตร ๗ ชั้น แวดล้อมด้วยลายกระหนกเปลวจำลองจากพระราชลัญจกรประจำพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดนี้ ผนังภายในมีภาพจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ ๔ แบ่งเป็น ๒ ตอน ตอนบนเหนือ

๒. พระพุทธไสยาสน์

ภาพ : พระพุทธไสยาสน์

พระพุทธรูปประธานภายในอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปที่หล่อขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ และมีพระนามซึ่งรัชกาลที่ ๔ ทรงถวายให้ว่า “ พระพุทธตรีโลกเชษฐ” เป็นพระปางมารวิชัย ประดิษฐานบนฐานชุกชีสูง ทางด้านหน้าองค์พระประธาน มีกลุ่มไพระอสีติมหาสาวก ๘๐ องค์ ทำด้วยปูนปั้นลงสีประดิษฐานอยู่ โดยพระมหาสาวกเหล่านี้รัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นแทนที่ “ พระศรีศาสดา” ที่ได้ัญเชิญไปไว้ยังวัดบวรนิเวศวิหาร^๑

เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ พระพุทธไสยาสน์ (พระนอน)ของวัดพระมหาพฤฒารามใหญ่โตเป็นรองก็แค่พระพุทธไสยาสน์ที่วัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) เท่านั้น เป็นพระพุทธไสยาสน์ที่มีมาแต่ครั้งยังเป็น วัดท่าเกวียน และ วัดตะเคียน แต่เดิมไม่ได้

^๑ อ่างแล้ว, พนพัฒน์ หอมหวาน, *วัดสุทัศนเทพวรารามวรมหาวิหาร*, หน้า ๔๗.

๓. พระวิหาร

พระวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ลักษณะคล้ายกับพระอุโบสถ หน้าบันมีลายปูนปั้น ลายกระหนกเปลว ปลายกระหนกเป็นศิระชะสต์วิหิมพานต์ ตรงกลางเป็นรูปบุษบกตรีมุข ภายในมี จุลมณฑกฐประติษฐานอยู่เหนือพานแว่นฟ้า สองข้างพานประดับด้วยฉัตร ๕ ชั้น ลายจุลมณฑกฐ จำลองจากพระราชลัญจกรในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซุ้มประตูหน้าต่างเป็นซุ้ม แบบเรือนแก้ว บานประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำรูปเทพนม ภายในประติษฐานพระพุทธรูปปาง มารวิชัยสมัยกรุงสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๓ เมตร สูง ๔.๑๐ เมตรมีพระอัศวกรซ้ายขวา

(๒๐) วัดดุสิตารามวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

วัดดุสิตาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๗๑ ถนนสมเด็จ พระปิ่นเกล้า แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๓๗ ไร่ ๑ งาน ๙๕ ตารางวา

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดดุสิตารามวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีตั้งอยู่ริมน้ำเจ้าพระยา เหนือคลอง บางกอกน้อย มีมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา เดิมชื่อว่า “วัดเสาประโคน”^๑

^๑ เมืองโบราณ, วัดดุสิตาราม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๓.

วัดดุสิตารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีตั้งอยู่ริมน้ำเจ้าพระยา เหนือคลองบางกอกน้อย มีมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา เดิมชื่อว่า “วัดเสาประโคน”^๑ ได้รับการบูรณะในสมัยรัชกาลที่ ๑ โดยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ (แจ่ม) พระธิดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทูลขอบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ พระระเบียง พระเจดีย์และมุ่มพระระเบียง ซึ่งมีลักษณะเป็นศิลปกรรมสมัยรัชกาลที่ ๑ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระบวรราชเจ้ากรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ ทรงปฏิสังขรณ์และสร้างเพิ่มเติมบางส่วน เช่น หอสวดมนต์ เจดีย์ ศาลาการเปรียญและกุฏิ แล้วพระราชทานนามวัดว่า “วัดดุสิตาราม”^๒ และสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้มีการบูรณะและปฏิสังขรณ์ใหญ่ตลอดพระอาราม ต่อมาได้รับการปฏิสังขรณ์อีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยเฉพาะทรงบูรณะพระอุโบสถพร้อมพระระเบียงในสมัยรัชกาลที่ ๖ ก็บูรณะอีกครั้งและได้รวมวัดกุญชรราชพิกษ์และวัดน้อยทองอยู่เข้าไว้ด้วยกัน หลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพาสิ้นสุดลง^๓

วัดดุสิตาราม เป็นวัดโบราณ เดิมชื่อว่า “วัดเสาประโคนส่วนหน้า”^๔ แสดงให้เห็นว่า วัดนี้ได้สร้างขึ้นในปีไหน ใครเป็นผู้สร้าง และได้สร้างถาวรวัตถุหรือปูชนียวัตถุ อะไรไว้บ้างในยุคแรก ก็ไม่มีปรากฏ ครั้นมาถึงรัชกาลที่ ๑ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพพระธิดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๗ ได้ทรงสถาปนาพระอารามนี้ได้ทรงปฏิสังขรณ์ปูชนียวัตถุหรือคงจะทรงสร้างพระอุโบสถ พร้อมทั้งพระระเบียง หอระฆังและกุฏิ ๒ คณะ คือ ด้านเหนือพระอุโบสถคณะ ๑ ด้านใต้พระอุโบสถคณะ ๑ ส่วนศาลาแก่งและวิหาร คงเป็นเพียงทรงปฏิสังขรณ์ของเดิมเท่านั้นในรัชกาลที่ ๒ สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์ ได้ทรงสร้างและทรงปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในพระอารามนี้ ทรงสร้างกุฎิด้านหน้า คือ ทางทิศตะวันออกแห่งพระอุโบสถขึ้นอีกคณะหนึ่ง และทรงสร้างหอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ และพระเจดีย์ในบริเวณกุฏิ (พระเจดีย์องค์นี้ นัยว่าเป็นที่บรรจุพระอัฐิสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงศรีสุนทรเทพ ซึ่งเป็นพระเชษฐภคินี) ส่วนถาวรวัตถุอย่างอื่น คงเป็นเพียงทรงปฏิสังขรณ์เท่านั้น^๕

ครั้นเมื่อพระองค์ได้ทรงสร้างและทรงปฏิสังขรณ์เรียบร้อยแล้ว จึงได้พระราชทานนาม

^๑ เมืองโบราณ, **วัดดุสิตาราม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๓.

^๒ วรณิกา ณ สงขลา, **จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประชาชน จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๒๒.

^๓ อารังศักดิ์ อายุวัฒน์, **“วัดของเราวัดดุสิตาราม”**,วารสารวัฒนธรรมไทย ๑, ๘, (พฤษภาคม ๒๕๒๘), หน้า ๔๕.

^๔ เมืองโบราณ, **วัดดุสิตาราม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๓.

ใหม่ว่า “วัดดุสิตาราม” ในรัชกาลที่ ๓ ในรัชกาลที่ ๕ สมัยเมื่อพระปัญญาคัมภีร์เถรเป็นเจ้าอาวาส สร้างกุฏิใหม่ขึ้นอีก ๒ คณะ ตั้งอยู่ริมน้ำ และได้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถพร้อมทั้งพระระเบียง ได้สร้างศาลาคู่ที่ประตูด้านหน้าพระอุโบสถ ในรัชกาลที่ ๖ พระมหาพรหมสำนักวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้ย้ายมาเป็นเจ้าอาวาสปกครองพระอารามนี้ ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระญาณสมโพธิได้ดำเนินการ ก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าเสด็จมาตรวจสภาพของพระอารามนี้และวัดกุฎีรินราชปักชีกับวัดน้อยทองอยู่ ซึ่งตั้งอยู่ติดต่อกันกับพระอารามนี้เสร็จแล้วทรงรับสั่งให้รวมวัดกุฎีรินราชปักชี ซึ่งมีพระภิกษุอาศัยอยู่เพียงรูปเดียวเข้ากับวัดดุสิตาราม

ในระยะหลัง เมื่อสงครามสงบแล้ว พระประสิทธิวิริยคุณ ได้ยื่นหนังสือขอรวมวัดน้อยทองอยู่เข้ากับวัดดุสิตารามต่อทางการคณะสงฆ์ และได้รับอนุมัติจากทางการให้รวมได้ ปัจจุบันวัดดุสิตารามมีเนื้อที่และอาณาเขตตั้งนี้ของวัดนี้ มี ๓ แปลง คือแปลงที่ ๑ เนื้อที่ประมาณ ๒๕ ไร่ ๒ งาน ๔๘ แปลงที่ ๒ เนื้อที่ประมาณ ๖ ไร่ ๒ งาน ๔๐ วาแปลงที่ ๓ เนื้อที่ประมาณ ๕ ไร่ ๑ งาน ๗ วารวมทั้ง ๓ แปลง เป็นเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ ๓๗๑ ไร่ ๑ งาน ๙๕ วา

๒) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระประธาน

ภาพ : พระประธานวัดดุสิตาราม

ที่มา : อารังศักดิ์ อายุวัฒนนะ, “วัดของเราวัดดุสิตาราม,” วารสารวัฒนธรรมไทย ๑, ๙,

(พฤษภาคม ๒๕๒๘), หน้า ๔๕.

ปางมารวิชัย ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ หน้าตักกว้าง ๒.๑๒ เมตร พุทธรูปปั้นก่อด้วยปูนลงรักปิดทองติดกับฝาผนังพระระเบียงรอบอุโบสถ ๔๔ องค์ ในลานมุมพระระเบียงทั้งสองข้างหน้าพระอุโบสถมีพระปรางค์อยู่ข้าง ๑ องค์ และในลานมุมพระระเบียงด้านหลัง มีปูชนียวัตถุที่เป็น พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ใหญ่บ้างเล็กบ้างอีกมากถาวรวัตถุของวัดที่มีอยู่ในบัดนี้ คือ พระ

๒. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถวัดดุสิตาราม

ที่มา : เมืองโบราณ, วัดดุสิตาราม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๔.

พระอุโบสถวัดดุสิตารามหันไปทางแม่น้ำเจ้าพระยา ฐานอาคารโค้งเล็กน้อยมีร่องรอยการเรียงอิฐเป็นแบบอยุธยาตอนปลาย มีระเบียงทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ล้อมรอบด้วยระเบียงคตมีประตูเข้าออกอยู่ตรงกึ่งกลาง ระเบียงคตแต่ละด้านและมีเสานางเรียงรองรับหลังคาระเบียงซึ่งเป็นเสาไม้เรียงกันไปถึงมาก ตามผนังระเบียงเจาะซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนปางรำพึงพื้นผนังที่ว่างเขียนภาพพระสาวกมีทั้งอยู่ในท่ายืนและทำนั่งในซุ้มเรือนแก้วซึ่งเขียนเป็นลายดอกไม้มีฉากธรรมชาติ ดอกไม้ใบไม้ รูปสัตว์วันนาชนิดบนพื้นสีน้ำตาล ฐานโครงสีส่วนรวมซึ่งเป็นสลัวลวดลายกับสีของภาพในพระวิหารวัดกุฎีรัตนราชปักซี่ จึงน่าจะเป็นงานที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ หรือจากประวัตินำจะเขียนขึ้นราวตอนต้นของรัชกาลที่ ๕ คราวบูรณะระเบียงคต แต่สภาพปัจจุบันของภาพเขียนทรดโทรมมาก ภายในพระอุโบสถถูกครอบคลุมด้วยบรรยากาศของสีแดงซึ่งเกิดจากสีของภาพจิตรกรรมและเพดานที่มีพื้นแดง มีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยขัดสมาธิราบ วงพระพักตร์รอบอ้วน^๑

พระอุโบสถวัดดุสิตารามหันไปทางแม่น้ำเจ้าพระยา ฐานอาคารโค้งเล็กน้อยมีร่องรอยการเรียงอิฐเป็นแบบอยุธยาตอนปลาย มีระเบียงทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ล้อมรอบด้วยระเบียงคตมีประตูเข้าออกอยู่ตรงกึ่งกลาง ระเบียงคตแต่ละด้านและมีเสานางเรียงรองรับหลังคาระเบียงซึ่ง

^๑ อ่างแก้ว, เมืองโบราณ, วัดดุสิตาราม, หน้า ๓๔.

เป็นเสาไม้เรียงกันไปถึงมาก ตามผนังระเบียงเจาะซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนปางรำพึง
พื้นผนังที่ว่างเขียนภาพพระสาวกมีทั้งอยู่ในท่ายืนและทำนั่งในซุ้มเรือนแก้วซึ่งเขียนเป็นลายดอกไม้
มีฉากธรรมชาติ ดอกไม้ใบไม้ รูปสัตว์นานาชนิดบนพื้นสีน้ำตาล ดูโครงสร้างส่วนรวมซึ่งเป็นสีสลับ
คล้ายกับสีของภาพในพระวิหารวัดภูมรินทร์ราชบพิธฯ จึงน่าจะเป็นงานที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่
๔ หรือจากประวัติการซ่อมน่าจะเขียนขึ้นราวตอนต้นของรัชกาลที่ ๕ คราวบูรณะระเบียงคด แต่
สภาพปัจจุบันของภาพเขียนทรุดโทรมมาก^๑

๓. จิตรกรรมภายในพระอุโบสถ

ภาพเขียนในพระอุโบสถวัดดุสิตารามเป็นฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๑ ลักษณะของงาน
ช่าง เทียบได้กับภาพเขียนในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ซึ่งในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร การวางภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถเขียนแบบทักษิณาว
วัตร คือ “เวียน ขวา” ซึ่งเป็นลักษณะของการเวียนรอบสิ่งที่เป็นมงคล ผนังเหนือขอบประตูและ
หน้าต่างด้านตรงข้ามพระประธานเขียนภาพมารผจญ คติการเขียนภาพ “มารผจญ” นี้เดิมเขียนไว้
ด้านหลังพระประธาน และด้านหน้าเขียนเป็นเรื่องราวไตรภูมิ เช่นภาพเขียนในพระอุโบสถวัดเกาะ
แก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี ในชั้นหลังลงมาจึงมักเขียนภาพมารผจญไว้ด้านหน้า^๒ สำหรับผนัง
ด้านหลังพระประธานเขียนภาพไตรภูมิอันมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง ส่วนบนสุดเขียนภาพพระ
เจดีย์จุฬามณีอันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ในส่วนของผนังใต้ขอบประตู ถัดลงมาจาก
ภาพสระอินดาตและป่าหิมพานต์เขียนเป็นภาพนรกภูมิ มีภาพพระมาลัยลงมาโปรดสัตว์ในเมือง
นรก^๓ เป็นที่เลื่องลือว่ารูปเปรตหลังพระประธานวัดดุสิตารามเขียนได้น่ากลัวและสมจริงยิ่งนัก
และมักปรากฏภาพยมโลก และภาพพญายมโลกสอบถามเรื่องบาปบุญ อีกด้วย

ภาพเขียนในพระอุโบสถวัดดุสิตารามเป็นฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๑ ลักษณะของงาน
ช่างเทียบได้กับภาพเขียนในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ซึ่งในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติพระนคร การวางภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถเขียนแบบทักษิณาววัตร คือ “เวียน
ขวา” ซึ่งเป็นลักษณะของการเวียนรอบสิ่งที่เป็นมงคล ผนังเหนือขอบประตูและหน้าต่างด้านตรง
ข้ามพระประธานเขียนภาพมารผจญ คติการเขียนภาพ “มารผจญ” นี้เดิมเขียนไว้ด้านหลังพระ
ประธาน และด้านหน้าเขียนเป็นเรื่องราวไตรภูมิ สำหรับผนังด้านหลังพระประธานเขียนภาพไตร

^๑ อ่างแก้ว, เมืองโบราณ, วัดดุสิตาราม, หน้า ๓๔.

^๒ เสมอชัย พูลสุวรรณ, สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๔,
(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๑๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, วัดดุสิตาราม, หน้า ๑๒.

ภูมิอันมีเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง ส่วนบนสุดเขียนภาพพระเจดีย์จุฬามณี อันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ในส่วนของผนังได้ขอบประตู ถัดลงมาจากภาพสระอนาคตและป่าหิมพานต์เขียนเป็นภาพนรกภูมิ มีภาพพระมาลัยลงมาโปรดสัตว์ในเมืองนรก เป็นที่เลื่องลือว่ารูปเปรตหลังพระประธานวัดดุสิตารามเขียนได้น่ากลัวและสมจริง^๑

๔. พระวิหารเก่า

ภาพ : พระวิหารเก่า

เป็นพระวิหารขนาดเล็กลักษณะรูปทรงแบบเรือลำเก่า หน้าบันมีรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ด้านหลังประดิษฐานพระพุทธรูป ยืนปางประทานพร

(๒๑) วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

วัดสุวรรณาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นราชวรวิหาร ตั้งอยู่ริมคลองบางกอกน้อยฝั่งตะวันตก เดิมชื่อวัดทอง เข้าใจว่ามีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เพราะมีหลักฐานว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้นำเฉลยศึกพม่าไปประหารชีวิต พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “...มันไม่กั๊กตีแก่เราโดยแท้ ยังนับถือเจ้านายมันอยู่และเราจะยกไปทำสงครามผู้คนอยู่รักษาบ้านเมืองน้อย พวกมันมาก จะแหกคุก ออกไปทำแก่จลาจลข้างหลัง จะเอาไว้มิได้ ดำรัสให้เอาไปประหารชีวิตเสีย ณ วัดทอง คลองบางกอกน้อย ทั้งสิ้น...” จึงเข้าใจว่าเป็นวัดเดียวกับวัดสุวรรณาราม เขตบางกอกน้อย ธนบุรี ซึ่งรัชกาลที่ ๑ พระราชทานนามไว้เมื่อคราวสร้าง ปฏิสังขรณ์วัดสุวรรณารามได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่โดยตลอดพระอารามในสมัยรัชกาลที่ ๓ และทรงโปรดให้ฉลองวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔^๒

^๑ อ่างแก้ว, เมืองโบราณ, วัดดุสิตาราม, หน้า ๑๒.

^๒ วรณนิภา ณ สงขลา, จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประชาชนจำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕๘.

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดสุพรรณาราม ราชวรวิหาร ตั้งอยู่ริมคลองบางกอกน้อยฝั่งตะวันตก เข้าทางถนนจรัญสนิทวงศ์ ตรงข้ามกับบางขุนนนท์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย พระอารามหลวง ชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร สร้างขึ้นในกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อวัดทอง ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นสถานที่ซึ่งพระเจ้าตากสินทรงมีพระราชดำรัสให้นำเชลยศึกพม่า จากค่ายบางแก้ว ไปประหารชีวิต ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนาขึ้นใหม่ ทั้งพระอารามและพระราชทานนามว่า "วัดสุพรรณาราม" นอกจากนี้สมเด็จพระราชวังมหาสุรสิงหนาท ทรงมีพระราชศรัทธาสั่งสร้างเมรุหลวงสำหรับใช้ในการพระราชทานเพลิงศพเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ ซึ่งตามประเพณีต้องนำไปเผาปนกับคนอกกำแพงพระนครชั้นนอก เมรุหลวงนี้ใช้มาจนถึงในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดสุพรรณาราม

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ วัดสุพรรณาราม

ที่มา : สันติ เล็กสุขุม, "จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่อุโบสถวัดสุพรรณาราม บางกอกน้อย," ศิลปากร ๔๔, ๔, (กรกฎาคม-สิงหาคม , ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

พระอุโบสถของวัดสุพรรณารามมีประตูกลางเป็นประตูขุ้มยอด ส่วนประตูชานข้างประตูกลางมีขนาดเล็กกว่าและเป็นประตูขุ้มบรรพแถลง มีตุ๊กตาทินรูปขุนนางจีนขนาดเท่าคนจริงจำนวนสองตนตั้งประดับประตู คงนำมาตั้งในสมัยรัชกาลที่ ๓ รัชกาลต่อมาได้มีการบูรณะ

อุโบสถอีก โดยได้เปลี่ยนแปลงส่วนประกอบตกแต่งที่ทำด้วยไม้ เช่น เครื่องหลังคา กระเบื้องมุงและ
บางส่วนของจิตรกรรมฝาผนังก็อาจได้รับการซ่อมแซมในครั้งนั้นด้วย^๑

ภายในพระอุโบสถ นอกจากจิตรกรรมฝาผนังแล้ว ก็มีพระประธานเป็นพระพุทธรูป
หล่อปางมารวิชัย สูงถึงพระรัศมี ๘ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว หน้าตักกว้าง ๖ ศอก ๑ คืบ พระพุทธรูปองค์
นี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานไว้ในหนังสือตำนาน
พระพุทธรูปสำคัญว่า "...พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏเรื่องราว แต่พิจารณาลักษณะพระพุทธรูป เห็น
ว่าเป็นฝีมือเดียวกับช่างที่หล่อพระศรีศากยมุนี (วัดสุทัศน์ฯ) จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเชิญมาแต่กรุง
สุโขทัย ในสมัยรัชกาลที่ ๑..." นอกจากนี้ ผนังพระอุโบสถเหนือบานประตูหน้าต่างทุกบาน มี
ภาพเขียนสีภายในกรอบไม้สัก ตัดทับไปบนจิตรกรรมด้วย^๒

๒. จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ

ผนังด้านหลังเขียนเรื่องเวสสันดรชาดก กัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์และทานกัณฑ์
เหนือขึ้นไปเขียนพุทธประวัติตอนยมกปาฏิหาริย์ ตอนพระพุทธองค์ทรงเทศนาโปรด พุทธมารดา
บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และตอนพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ โดยพระพุทธองค์
เสด็จลงทางบันไดแก้ว เบื้องซ้ายเป็นพระอินทร์ซึ่งลงทาง บันไดทองและเบื้องขวาเป็นพระพรหม
ลงทางบันไดเงิน ทวยเทพต่างพากันมาส่งเสด็จกลับมามนุษย์ โลก ปรากฏการณ์ครั้งนี้ ทำให้สรรพ
สัตว์ในสามโลกแลเห็นซึ่งกันและกันจึงเรียกไตรภูมิ^๓

๓. พระวิหาร

สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งมีมุขขวางทั้งด้านหน้าและด้านหลังกับหมู่กุฏิสงฆ์ที่เป็น
เรือนไม้ฝาปะกน เก่าแก่และงดงามมาก หมู่กุฏิสงฆ์ เป็นหมู่ตึก ๖ หลัง มีหอฉันอยู่กลางและมีหอ
เล็กติดกำแพงหอพร้อมทั้งหอระฆังและหอไตร

๔. พระประธาน

^๑ สันติ เล็กสุขุม, "จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่อุโบสถวัดสุวรรณาราม บางกอกน้อย
," ศิลปากร ๔๔, ๔, (กรกฎาคม-สิงหาคม , ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

^๒ ประทีป ประชุมพล, วัดสุวรรณาราม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๒๕),
หน้า ๑๒.

^๓ น. ณ ปากน้ำ (นามแฝง), จิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณาราม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
เมืองโบราณ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖.

ภาพ : พระประธาน

ในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปหล่อปางมารวิชัย ศิลปะสมัยสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๖ ศอก ๑ คืบมีพระนามว่า พระศาสดา

๕. พระเจดีย์ มี ๓ องค์ อยู่ด้านหน้าพระวิหาร ๑ องค์เป็นเจดีย์ ๘ เหลี่ยม อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ ๒ องค์เป็นพระเจดีย์ย่อมุมสิบหก

(๒๒) วัดระฆังโฆสิตาราม

วัดระฆังโฆสิตาราม เป็นวัดโบราณ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อวัดบางหว้าใหญ่ ในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงอาราธนาพระเถระมาประชุมและชำระพระไตรปิฎก ซึ่งอัญเชิญมาจากนครศรีธรรมราชที่วัดระฆังโฆสิตารามนี้ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้ขุดสระแล้วริ้วพระตำหนักและห้องนั่ง ทางด้านตะวันตกของพระอุโบสถเก่า (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งพระวิหาร) มาปลูกลงในสระทำหอไตรเป็น รูปเรือ ๓ หลังแฝด กลางน้ำ ระหว่างการขุดสระมีการขุดพบระฆังโบราณมีเสียงดังกังวาน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้นำไปไว้ที่หอระฆังที่วัดพระศรีรัตน ศาสดาราม และโปรดให้สร้างระฆังขึ้นใหม่ ๔ ลูก พร้อมกับสร้างหอระฆัง ในการนี้จึงพระราชทาน นามวัดว่า วัดระฆังโฆสิตาราม

๑) สถานที่ตั้ง

วัดระฆังโฆสิตารามรวมหาวิหาร หรือ วัดระฆัง, วัดหลวงพ่อโต ตั้งอยู่เลขที่ ๒๕๐ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดรวมหาวิหาร อยู่ใน เขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกายภาค ๑

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดระฆังโฆสิตาราม เดิมชื่อ “วัดบางหว้าใหญ่” มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เมื่อครั้งรัชกาล ที่ 1 โปรดฯให้บูรณะปฏิสังขรณ์ โดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (สา)° เป็นวัดสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานีเดิมเป็นวัดราษฎร์ ขึ้นเป็นพระอารามหลวง สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ขณะนั้น พระ

° ตำนานวัดอุทิศต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนา, หน้า ๑๙.

บาท สมเด็จพระพุทธิชยอดไพฑูริย์โลกรับราชการอยู่ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มีบรรดาศักดิ์เป็น พระราชวรินทร์ ตำแหน่งเจ้ากรมพระตำราวจนออกขวา ทรงย้ายจากบ้านอัมพวา จังหวัด สมุทรสงคราม มาตั้งนิवासสถานอยู่ใกล้ ๆ กับพระราชวังของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (ปัจจุบันคือ กรมคูทหารเรือ) ต่อมาได้รับพระกระแสรับสั่งของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีให้เป็นแม่ทัพไปตีเมือง ไครราช ท่านจึงสั่งให้เรือหอพระตำหนักกับหอประทับนั่งมาปลุกถวายเป็นที่วัดบางหว้าใหญ่ ทางด้าน ทิศตะวันตกของพระอุโบสถ หลังคามุงจาก (ปัจจุบัน พระอุโบสถหลังเก่ายกขึ้นเป็นพระวิหาร เป็น สถานที่ให้เข้าพระ) เมื่อล่วงรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้วพระบาทสมเด็จพระพุทธิชยอด ไพฑูริย์โลกเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ แล้วได้ทรงย้ายเมืองหลวงจากกรุงธนบุรีมา ตั้งใหม่ทางฝั่งตะวันออก ของแม่น้ำเจ้าพระยา เรียกชื่อว่าการเทพมหานครรัตนโกสินทร์และ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช (สี) ที่ถูกถอดยศในสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี มา ครองวัดบางหว้าใหญ่ตามเดิมและรับสั่งให้พระสงฆ์วัดบางหว้าใหญ่และวัดโพธารามเข้ารับ บิณฑบาตในพระราชวังผลัดเวรกันวัดละ ๗ วันสมเด็จพระสังฆราช (สี) นี้จึงนับว่าเป็นปฐม สังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้าง ตำนกเก๋งหนึ่งหลังอยู่ทางทิศใต้ของวัด เหตุที่ทรงสร้างตำหนักเก๋ง มีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่งความทุกข์ นำข้าง พระที่นั่ง ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ออกอาบน้ำในเวลาเช้าที่ท่าข้างวังหลวง เมื่อความทุกข์ได้อาบน้ำให้แล้วขึ้นจากท่า ข้างกลับไม่ยอมเข้าโรง วังอาละวาดไล่คนที่เดินผ่านไป มาตั้งแต่ท่าข้างถึงหลักเมือง และวนเวียนอยู่แถวนั้นตั้งแต่เช้าจนถึงเที่ยงเศษก็ยังไม่ยอมกลับเข้า โรง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ จึงทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้อาราธนาสมเด็จพระ พนรัตน์ (ทองดี) วัดระฆังโฆสิตาราม ให้ไปช่วยนำข้างเข้าโรง เพราะทรงทราบว่าสมเด็จพระพนรัตน์ นี้ มีความรู้ทางคชศาสตร์ และท่านก็ได้ช่วยจัดการนำข้างเข้าโรงได้อย่างง่ายดายตามสมพระราชประสงค์ และในการปราบข้างของสมเด็จพระพนรัตน์ในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ ประทับทอดพระเนตรอยู่กับพระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่หน้าโรงทานข้างประตูวิเศษ ไชยศรี ได้ทรงเห็นความสามารถของสมเด็จพระพนรัตน์จึงเป็นเหตุให้พระองค์ท่านเกิดความเลื่อมใส ในวิชาคชศาสตร์ ต่อมาจึงได้ทรงให้สร้างตำหนักเก๋งไว้ที่วัดระฆังโฆสิตาราม และเมื่อทรงผนวช แล้วได้เสด็จไปประทับจำพรรษาอยู่ที่ตำหนักที่ทรงสร้างไว้^๑

^๑ <http://th.wikipedia.org/wiki/วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร>, สืบค้นวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๓.

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระประธาน

พระประธานยิ้มรับฟ้า ในโบสถ์ เป็นพระพุทธรูปเนื้อทองสำริด ปางสมาธิ หน้าตักกว้างประมาณ ๔ ศอกเศษ เบื้องพระพักตร์มีรูปพระสาวก ๓ องค์ นั่งประนมมือดูรับพระพุทธรูปโอวาท พระประธานในโบสถ์ องค์นี้ได้รับการยกย่องว่างดงามมากจนปรากฏว่าครั้งหนึ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จมาถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดระฆังโฆสิตาราม ได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ใกล้ชิดว่าไปวัดไหนไม่เหมือนมาวัดระฆังพอเข้าประตูโบสถ์พระประธานยิ้มรับฟ้าทุกที ด้วยเหตุนี้จึงทรงถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์ และมหาปรมาภรณ์ ซึ่งเฝือกแต่พระประธานองค์นี้เป็นพิเศษ และพระประธานองค์นี้ก็ได้นามว่า พระประธานยิ้มรับฟ้า ตั้งแต่นั้นมา พระปรารักษ์องค์ใหญ่ ตั้งอยู่หน้าพระวิหาร ได้รับการยกย่องจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่าเป็นพระปรารักษ์ที่ทำถูกแบบที่สุดในประเทศไทย

๒. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เกิดเหตุไฟไหม้พระอุโบสถ พระองค์จึงทรงโปรดฯให้สร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่^๑ พระอุโบสถเป็นทรงแบบรัชกาลที่ ๑ หลังคาลด ๓ ชั้น มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และคันทวยสลักเสลาอย่างสวยงาม บริเวณมุขด้านหน้าและหลังทำปีกนกคลุมมุขอยู่น้ำจั่ว ตอนใต้จั่วหรือหน้าบัน ที่จำหลักลายพระนารายณ์ทรงครุฑ ประดับลายกนกปิดทองอย่างประณีตประตูหน้าต่างรอบพระอุโบสถ ปูนปั้นปิดทองทำเป็นรูปชุ้มบนบานประตูหน้าต่างด้านนอกเขียนลายรดน้ ปิดทองมีรูประฆังเป็นเครื่องหมาย ด้านในเขียนภาพทวารบาลยืนแทนระบายนั่งดงาม บริเวณฝาผนังภายใน พระอุโบสถโดยรอบเขียนภาพจิตรกรรม ที่ได้รับการยกย่องว่าฝีมืองดงามมากโดยผนังด้านหน้าพระประธานเขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ก่อนเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้านหลังพระประธานเขียนภาพพระมาลัยขณะขึ้นไปนมัสการพระมหาจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เบื้องล่างเขียนภาพสัตว์นรกในอาการต่าง ๆ ภาพฝาผนังส่วนที่เหลือ เบื้องบนเขียนเป็นเทพชุมนุม ตอนล่างเขียนภาพทศชาติ ซึ่งเขียนได้อย่างมีชีวิตชีวาอ่อนช้อยและแสงสีเหมาะสมกับเรื่องราว ภาพเหล่านี้เขียนโดย พระวรรณวาทวิจิตร(ทองจาววิจิตร) จิตรกรเอกในสมัยรัชกาลที่ ๖ เมื่อราว พ.ศ.๒๔๖๕^๒

๓. ตำหนักแดง

ภาพ : ตำหนักแดง

เป็นเรือนไม้สักฝาปะกน กรมพระราชวังบวรสถานพิมุขทรงยกถวายวัดระฆังโฆสิตาราม เพื่อปลูกเป็นกุฏิสงฆ์ ปัจจุบันอยู่ภายในบริเวณคณะ ๒ เชื่อกันว่าเป็นตำหนักสำหรับทรงกรรมฐานของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระเจ้าตากสิน) สันนิษฐานจากพระตำราฐของสมเด็จพระ

^๑ สมบัติ จำปาเงิน, *วัดของท่าน*, (กรุงเทพมหานคร: พีระพัทธนา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๘.

^๒ คณะกรรมการจัดการงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, *สมุดภาพสถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟิเคอาร์ท, ๒๕๒๕) , พิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี), หน้า ๓๙.

เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งได้ตรัสกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์ เมื่อเสด็จมาทอดพระเนตรกุฏินี้ว่า นี่เป็นตำหนักปรกของพระเจ้ากรุงธนบุรี หลักฐานที่นำมาอ้างอิงคือฝาประจันที่ใช้กันห้องภายในตำหนักเดิม เขียนรูปอสุภต่าง ๆ ชนิด และมีภาพพระภิกษุเจริญกรรมฐาน ซึ่งสอดคล้องกับพระอุปนิสัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแต่ปัจจุบันภาพเหล่านี้ลบเลือนหายไปหมดสิ้นแล้ว

๔. หอพระไตรปิฎก

ภาพ : หอพระไตรปิฎก

ที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร>, สืบค้นวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๓.

เป็นรูปเรือน ๓ หลังแฝด หอด้านใต้ลักษณะเป็นหอนอน หอกลางเป็นห้องโถง หอด้านเหนือเข้าใจว่าเป็นห้องรับแขก ของเดิมเป็นหลังคามุงจาก ได้เปลี่ยนเป็นมุงกระเบื้อง ชายคาเป็นรูปเทพพนมเรียงรายเป็นระยะๆ เปลี่ยนฝาสำหรับวัดไม้ขัดแตะเสียบกระแซงเป็นขัดด้วยหน้ากระดานไม้สักกระหว่างลูกสลักใช้แผ่นกระดานไม้สักเสียบฝาภายในแล้วเขียนรูปภาพต่าง ๆ บานประตูด้านใต้เขียนลายรดน้ำ บานประตูหอกลางด้านตะวันออกแกะเป็นลายกนกวายุภักษ์ ประกอบด้วยกนเครีอเถา บานซุ้มประตูนอกซอกซอกแกะเป็นมังกรลายกนกดอกไม้ภายนอกติดคันทวยสวยงาม ภายในมีตู้พระไตรปิฎกขนาดใหญ่เขียนลายรดน้ำ ๒ ตู้ ประดิษฐานไว้ในหอด้านเหนือ ๑ ตู้ หอด้านใต้ ๑ ตู้ หอพระไตรปิฎกนี้ตั้งอยู่ ทิศใต้ของพระอุโบสถ^๑

^๑ <http://th.wikipedia.org/wiki/วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร>, สืบค้นวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๓.

๕. พระวิหาร

พระวิหาร (พระอุโบสถหลังเก่า) ลักษณะก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้อง ลดเป็นมุขด้านหน้าภายในประดิษฐานพระพุทธรูปหลายองค์ รวมทั้งพระประธานองค์เดิมของวัด ซึ่งแต่เดิมเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นองค์เล็ก ต่อมาสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้ปั้นปูนหุ้มพระพุทธรูปใหม่ใหญ่กว่าองค์เดิม

๖. พระวิหารสมเด็จพระสังฆราช (สี)

ภาพ : พระวิหารสมเด็จพระสังฆราช (สี)

ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ หลังคามุงกระเบื้องเคลือบติดคันทวยตามเสาอย่างสวยงามหน้าบันทั้งสองด้านจำหลักรูปฉัตร๓ชั้นอันเป็นเครื่องหมายพระยศสมเด็จพระสังฆราช วิหารหลังนี้เดิมหลังคาเป็นทรงปั้นหยา เรียกว่า ศาลาเปลื้องเครื่อง ต่อมา พระราชธรรมภาณี (ละมุล) อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ ๑๐ ได้เปลี่ยนเป็นหลังคาทรงไทย มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ เพื่อประดิษฐานพระอิฐสมเด็จพระสังฆราช (สี) ซึ่งเดิมบรรจุอยู่ในรูปพระศรีอาริยมุตไตรย

ประดิษฐานในซุ้มพระปรารักษ์ของวัดระฆังโฆสิตาราม ต่อมาได้ย้ายมาไว้ที่พระวิหารที่ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่เพื่อยกย่องพระเกียรติของพระองค์

(๒๓) วัดราชสิทธิารามวรวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

วัดราชสิทธิาราม ราชวรวิหาร ซอยอิสรภาพ ๒๓ แขวงวัดอรุณ อำเภอบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

เดิมชื่อวัดพลับ ครั้นรัชกาลที่ ๑ โปรดฯ ให้บูรณะปฏิสังขรณ์ตามที่ทรงเห็นว่าทรุดโทรมเท่านั้น^๑ วัดราชสิทธิาราม เริ่มปรากฏมีเรื่องราวเป็นสำคัญขึ้นเมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้เองเหตุเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงอาราธนาพระอาจารย์สุก วัดท่าทราย ริมคลองคูจาม ในแขวงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลงมาจำพรรษาในเขตพระนครพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระญาณสังวรเถร เรื่องนี้เป็นด้วย พระญาณสังวรเถร ทรงวิพากษ์คุณในทางวิปัสสนาธุระอย่างเชี่ยวชาญ สามารถเลื่องชื่อลือชาเป็นที่นับถือของคนทั้งหลายในยุคนั้นเป็นอย่างยิ่ง กล่าวกันว่าท่านทรงไว้ซึ่งพรหมวิหารธรรมอย่างแก่กล้า ถึงสามารถให้ ไก่เถื่อนซึ่งได้เหมือนไก่อ่าน มีลักษณะทำนองเดียวกับคำโบราณที่ยกย่องสรรเสริญพระสุพรรณสามโพธิสัตว์ ในเรื่องสุพรรณสามชาดก

ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๒ ท่านได้รับสมณศักดิ์สูงสุดเป็น สมเด็จพระสังฆราช เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๓ คนทั้งปวงจึงพากันเรียกท่านเป็นฉายาว่า **สมเด็จพระสังฆราช ไก่เถื่อน** เป็นเค้าเนื้อมาแต่ท่านมี พรหมวิหารธรรมหนักแน่นดังกล่าวแล้วอันประเพณีของพระสงฆ์ซึ่งบำเพ็ญวิปัสสนาธุระนั้น ย่อมพอใจสมัคครอยู่ในที่วิเวกสงบสงัด ไม่ชอบอยู่วัดภายในเขตประชุมชนคือภายในเมือง จึงได้นามว่าพระสงฆ์ฝ่าย วนวาสีหรืออรัญญวาสี มีการปกครองแยกเป็นแผนกหนึ่งจากพระสงฆ์ฝ่ายคามวาสี ซึ่งเป็นฝ่ายอยู่วัดภายในเมืองและศึกษาทางคัมภีร์ นี้นับเป็นประเพณีมาแล้วช้านาน ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยยังเป็นราชธานีของประเทศไทย เมื่อครั้งพระเจ้ารามคำแหงมหาราชกษัตริย์พระองค์ที่ ๓ แห่งราชวงศ์พระร่วง โปรดให้อาราธนาพระมหาสวามีสังฆราชมาแต่ลังกาทวีป ก็ทรงสร้างวัดพระราชนครให้เป็นที่แรมพรรษาในที่อรัญญิก คือที่ห่างหมู่บ้านออกไปประมาณราว ๑๐๐ เส้น พอเดินเข้ามาบิณฑบาตถึงหมู่บ้านได้สะดวก ที่เมืองสุโขทัยและเมืองเชียงใหม่ยังมีวัดสร้างในอรัญญิกปรากฏประจักษ์อยู่ แม้ในพระนครศรีอยุธยาก็นับว่าวัดทางนอกพระนครทางฝ่ายตะวันออกเช่น วัดประดู่ทางธรรม และวัดศรีโยธยาเป็นต้น จัดเป็นวัดสำหรับพระสงฆ์ฝ่ายอรัญญ

^๑ กรมศิลปากร, ประวัติวัดราชสิทธิาราม, ม.ป.ท., หน้า ๕.

วาสีทั้งนั้น ครั้นตกลมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก็กำหนดวัดอรุณญวาสีโดยหลักฐานทำนองเดียวกัน ทางฝั่งกรุงธนบุรีกำหนดเอาวัดราชสิทธิธารามและวัดรัชฎาธิษฐานเป็นสำคัญ ฝั่งพระนครมีวัดราชาธิวาสและวัดเกศเป็นที่กำหนด

วัดราชสิทธิธารามนี้ เป็นวัดสลักสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องด้วยพระญาณสังวรเถร (สุก) มาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๑ เพราะเจ้านายในพระราชวงศ์ที่ทรงผนวชยอมศึกษาวิปัสสนาธุระทุกพระองค์ ด้วยเหตุว่า หากจะทรงศึกษาค้นถุระต้องเรียกภาษาบาลี ต้องผนวชหลาย ๆ พรรษาจึงจะพอรอบรู้ได้ ส่วนวิปัสสนาธุระนั้นเรียนทางสมถภาวนา อาจเรียนสำเร็จประโยชน์ตามอุปนิสัยภายในเวลาอันน้อยได้อยู่ เจ้านายซึ่งทรงผนวชแล้วก็มักจะเสด็จไปประทับอยู่ที่วัดราชสิทธิธาราม ศึกษาวิปัสสนาธุระมาตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสามพระองค์ ที่วัดราชสิทธิธารามยังมีพระตำหนักจันทร์ ซึ่งเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงผนวชปรากฏอยู่

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงปฏิสังขรณ์ทั้งวัดในราว พ.ศ.๒๓๕๑ โดยสร้างพระอุโบสถ^๑ เป็นสถาปัตยกรรม ทรงดั้งเดิม แบบพระราชนิยมสมัยรัชกาลที่ ๒ ชนิดก่ออิฐถือปูน หลังคาลาด ๒ ชั้น หน้าบันทั้ง ๒ ด้าน เป็นรูปนารายณ์ทรงสุบรรณด้านข้างเป็นลายขนด มีเสาศาโลรับหลังคาครอบพระอุโบสถ มีทางเข้าด้านละ ๒ ประตู รวม ๔ ประตู ส่วนหน้าต่างมีด้านละ ๗ บาน ลายรอบกรอบประตูและหน้าต่างเป็นปูนปั้นลายดอกไม้แบบ เทศผสม ประตูและหน้าต่างเป็นไม้โบราณปิดทองประดับกระจก ด้านข้างพระอุโบสถมีกุฏิวิปัสสนาล้อมรายอยู่ จำนวน ๒๔ หลัง มีกำแพงแก้ว

^๑ บุรณะราว พ.ศ.๒๓๕๑, กรมศิลปากร, ประวัติวัดราชสิทธิธาราม, หน้า ๗-๑๐.

ล้อมรอบ ทั้ง ๔ มุม มีเจดีย์ทรงเหลี่ยมแบบย่อมุมไม้สิบสอง ตอนล่างทำเป็นกฏิวิปัสสนา รอบพระอุโบสถ

๒. พระประธาน

ภาพ : พระพุทธจุฬารักษ์ พระประธานในโบสถ์

พระพุทธรูปปั้นปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๕ ศอก ๒ นิ้ว สูงจรดพระรัศมี ๖ ศอก ๑ คืบ เป็นพระประธานประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ พระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะทองเหลืองปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๑ ศอกคืบ สูงจรดพระรัศมี ๒ ศอก เป็นพระพุทธรูปโบราณ เดิมประดิษฐานอยู่ ณ วัดท่าหอย คือวัดที่สมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร (สุก) ประทับอยู่เดิมในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเชิญมาประดิษฐานไว้ ณ ระเบียบพระอุโบสถวัดนี้

เป็นแบบปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย หน้าตัก กว้าง ๕ ศอก ๒ นิ้ว สูงจรดพระรัศมี ๖ ศอก ๑ คืบ โดยเล่ากันว่า ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๒ ทรงปั้นพระเศียร ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๓ ทรงปั้นองค์ พระราชทานพระนามว่า "พระพุทธจุฬารักษ์" ด้านหน้ามีพระอัครสาวกทั้งสอง และพระอานนท์ ประดิษฐานตรงกลาง ซึ่งทั้งหมดนี้ ตั้งอยู่บนฐานชุกชี

๓. พระเจดีย์คู่

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงปฏิสังขรณ์ทั้งวัดในราว พ.ศ.๒๓๕๑ ยังทรงสถาปนาพระเจดีย์หน้าพระอุโบสถ และพระราชทานนามว่า "พระสิริศาสนเจดีย์"^๑ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้สถาปนาพระเจดีย์อีก ๑ องค์หน้าพระอุโบสถเช่นกันพระราชทานนามว่า "พระสิริจุมภฏะเจดีย์"^๒ ทรงสังวาลย์ เป็นพระเจดีย์แบบลังกา ทรงระฆังคว่ำ ปูนปั้นเป็นสังวาลห้อยลงมาจากบัลลังก์ มีฐาน

^๑ ข้างแล้ว, บุรณระราว พ.ศ.๒๓๕๑, กรมศิลปากร, ประวัติวัดราชสิทธิาราม, หน้า ๗-๑๐.

^๒ เรืองเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เป็นบัวลูกแก้ว แล้วจึงเป็นมาลัยลูกแก้ว ๓ ชั้น ต่ำสุดจึงเป็นฐานบัว ล้อมด้วยเจดีย์บริวาร ๔ องค์ เจดีย์ทรงเครื่อง ด้านขวาพระอุโบสถมีนามว่า พระสิริศาสนเจดีย์ด้านซ้ายนามว่าสิริจุมภฏเจดีย์

๔. พระวิหาร

เดิมวิหารนี้สร้างพร้อมกันกับพระอุโบสถ เรียกว่า"วิหารแดง" แต่ก่อนมีเจดีย์ทาสีฝุ่นสีแดง ล้อมรอบอยู่ วิหารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีมุขหน้าหลังลด ๓ ชั้น มีคันทวยรับหลังคา ประตูมุขละ ๒ บาน หน้าต่างด้านละ ๕ บาน ภายในประดิษฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัยพระนามว่า "พระพุทธรุทธิทรงคณ" ซึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเสด็จพระราชดำเนิน และทรงเททองหล่อองค์พระด้วย ส่วนพระวิหารทำพิธีเปิด โดย สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริ)

๕. ศาลาการเปรียญ

เป็นแบบพระราชานิยมในรัชกาลที่ ๓ ก่ออิฐถือปูน ด้านในประดิษฐานธรรมมาสน์บุษบก ๒ ผืน

(๒๔) วัดโมลีโลกยารามราชวรวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

วัดโมลีโลกยาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๒ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๑๒ ไร่ ๓ งาน

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดโมลีโลกยารามราชวรวิหาร เนื่องจากตั้งอยู่ในเขตพระราชวังเดิมจึงไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา เดิมชื่อ "วัดท้ายตลาด" เมื่อรัชกาลที่ ๑ ขึ้นครองราชย์ทรงนิมนต์พระสงฆ์มาจำพรรษา ในสมัยรัชกาลที่ ๒ วัดแห่งนี้เป็นที่ศึกษาของพระราชโอรส ทรงปฏิสังขรณ์และขนานนามว่า "วัดพุทไธสวรรย์" ภายหลังรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงพระราชทานนามใหม่เป็น วัดโมลีโลกยารามวัดโมลีโลกยาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร เป็นวัดที่สร้างในสมัยอยุธยา แต่ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง และเหตุที่เรียกว่า วัดท้ายตลาด เนื่องจากอยู่ต่อจากตลาดเมืองธนบุรีปัจจุบันชาวบ้านยังนิยมเรียกชื่อนี้ อยู่ในสมัยธนบุรีวัดนี้เป็นวัดในเขตพระราชฐาน จึงไม่มีพระสงฆ์อยู่ตลอดช่วงรัชกาล ส่วนพระวิหาร สันนิษฐานว่าได้ใช้เป็นฉางเกลือของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายในพระวิหารกันเป็น ๒ ตอน ปัจจุบัน ตอนหน้าที่หันออกคลองบางกอกใหญ่ ประดิษฐานพระพุทธรูปเป็นหมู่บนฐานชุกชี ส่วนตอนหลังเป็นพื้นที่ค่อนข้างแคบ ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ในรัชกาลที่ ๓ ได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่ทั่วทั้งพระอาราม และทรงเปลี่ยนนามใหม่ว่า "วัดโมลีโลกยาราม" ภายหลังจากมาเรียกกันว่า "วัดโมลีโลกยาราม"

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ

พระอุโบสถ ลักษณะทรงไทยยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ หลังคามุงกระเบื้องเคลือบประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักปิดกระฉก ฝาผนังภายในและเพดานเขียนภาพลายพุ่มข้าวบิณฑ์ประตูประตูป่าต่างแกะสลักเป็นลายกระหนก ลงรัก

ปิดทอง งดงามหลังคามุขลด ๓ ชั้นมุงด้วยกระเบื้องไทยมีช่อฟ้าและใบระกา ชุ่มประตูประตูป่าต่างและหน้าบันเป็นลายปูนปั้นบานประตูประตูป่าต่างเป็นไม้แกะสลักรูปต้นไม้ดอกไม้

๒. พระประธาน

ภาพ : พระประธาน

ในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง พุทธลักษณะงดงาม

๓. พระวิหาร

ภาพ : พระวิหาร

ลักษณะทรงไทยผสมจีนมีพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่ และพระอัครสาวกซ้ายขวา ฝาผนังและเพดานเขียนลวดลายงดงาม ตรงกลางมีฐานชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ สร้างเมื่อใด ไม่ปรากฏหลักฐาน เล่าสืบต่อกันมาว่าในสมัยกรุงธนบุรีโปรดให้ใช้พระวิหารนี้เป็นฉางเกลือ จึงเรียกกันว่า พระวิหารฉางเกลือ มาถึงทุกวันนี้สร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา ประตูหน้าต่างและหน้าบันเป็นลายปูนปั้นฝีมือช่างในรัชกาลที่ ๓

(๒๕) วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร และเป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๓ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๕๘ แขวงบางค้อ เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

เดิมชื่อ “วัดจอมทอง” เป็นวัดราษฎร์ สร้างในสมัยอยุธยา ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๒ โดยกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์^๑

เมื่อแล้วเสร็จได้ทูลเกล้าถวายเป็นพระอารามหลวง รัชกาลที่ ๒ ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า “วัดราชโอรส”^๒ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร และถือเป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๓ แห่งบรมราชวงศ์จักรี เป็นวัดโบราณมีมาก่อนสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ คือ เป็นวัดราษฎร์ที่สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เดิมเรียกว่า “วัดจอมทอง” บ้าง “วัดเจ้าทอง” บ้าง หรือ “วัดกองทอง” บ้าง

^๑ พระมหาโกเมศ เขมธมโม, วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร, (กรุงเทพมหานคร: กราฟิคอาร์ต (1977) จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๒๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงสถาปนาวัดจอมทองขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม เนื่องจากเมื่อครั้งที่ทรงยกทัพไปสกัดทัพพม่าที่ด่านพระเจดีย์สามองค์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๖๓ มีข่าวว่าพม่าเตรียมกำลังจะยกเข้ามาตีประเทศสยาม พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงโปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓) ทรงเป็นแม่ทัพคุมพลไปขัดตาทัพพม่าทางเจดีย์ ๓ องค์ จังหวัดกาญจนบุรี ได้เสด็จประทับแรมที่หน้าวัดจอมทองนี้ และทรงทำพิธีเบิกโขลงทวาร ตามลักษณะพิชัยสงคราม ทรงอธิษฐานให้ประสบความสำเร็จกลับมาโดยสวัสดิภาพ แต่พม่าไม่ได้ยกทัพมาตามที่เล่าลือกันและเมื่อพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงเลิกทัพเสด็จกลับพระนครแล้ว จึงโปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดจอมทองใหม่ทั้งวัด และถวายเป็นพระอารามหลวง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า "วัดราชโอรส" ถึงแม้ว่าพระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงสถาปนาวัดนี้ในขณะที่ทรงเป็นพระเจ้าลูกยาเธอก็ตามแต่เนื่องจากทรงสถาปนาเป็นการส่วนพระองค์ จึงทรงพระราชดำริเปลี่ยนแปลงแบบอย่างศิลปกรรมตามความพระราชหฤทัย ดังนั้น วัดราชโอรสจึงตกแต่งด้วยศิลปะจีนเป็นส่วนมาก นับเป็นวัดแรก ที่เป็นวัด ที่คิดสร้างออกนอกแบบ อย่างวัดซึ่งสร้างกันอย่างสามัญ ศิลปกรรมไทยที่มีอยู่ในวัดนี้ พระองค์ทรงสร้างได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนงดงามยิ่งนัก อย่างหาที่ติมิได้ เช่น โบสถ์ วิหาร ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ แต่หลังคาโบสถ์เป็นกระเบื้องเคลือบแบบไทย ภูมิพระสงฆ์เป็นอาคารตึกแทนเรือนไม้แบบของเดิมการประดับตกแต่งต่างๆ เป็นแบบจีนผสมไทย เช่น บานประตูหน้าต่างพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ ประดับด้วยเสี้ยววงแทนลายเทพนม หรือลายไทยแบบของเดิม หน้าบันพระอุโบสถและพระวิหารประดับพระเบื้องเคลือบสีจึงนับเป็นครั้งแรกที่มีการประยุกต์ศิลปกรรมได้อย่างประณีตเหมาะสมเป็นสัญลักษณ์แห่งศาสนสถานได้อย่างสง่าและงดงาม

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ

ที่มา : พระมหาโกเมศ เขมธมโม, วัดราชโอรสอารามราชวรวิหาร, (กรุงเทพมหานคร : กราฟฟิค อาร์ต (1977) จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๒๑.

ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๒ โดยกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์^๑ มีพระราชศรัทธาให้สร้าง พระอุโบสถ วิหาร และศาลาการเปรียญมีลักษณะทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมผสมระหว่าง ไทย และจีน หลังคาเป็นแบบจีนแต่มีกระเบื้องสีแบบไทย ไม่มีช่อฟ้าใบระกา หน้าบันประดับ กระเบื้องเคลือบสีต่างๆ สวยงาม แต่งเป็นรูปแจกันดอกเบญจมาศ มีรูปสัตว์มงคล ตามคติของจีน คือ มังกร หงส์ และนกยูง ตอนล่าง เป็นภาพทิวทัศน์ มีบ้านเรือน สัตว์เลี้ยงภูเขา ต้นไม้ ตามขอบ หลังคาประดับกระเบื้องสีและถ้วยชาม โดยรอบซุ้มประตู หน้าต่างประดับปูนปั้น ประติมากรรมเป็น ลวดลายดอกเบญจมาศ บานประตูด้านนอกประดับมุกลายมังกรต้นเมฆ ฝีมือละเอียดประณีต ด้านในเขียนรูปทวารบาลแบบจีน ผนังด้านในพระอุโบสถเขียนเป็นลายเครื่องบูชาแบบจีน ตามคติ ของจีน บนเพดานเขียนดอกเบญจมาศทองบนพื้นสีแดง

๒. พระประธานในพระอุโบสถ

ภาพ : พระประธานในพระอุโบสถ

พระพุทธรูปนันทคุณอดุลญาณบพิตร เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ หน้าตักกว้าง ประมาณ ๑ วา ๒ ศอก หรือประมาณ ๓.๑๐ เมตร สูงประมาณ ๒ วา ๑ ศอก หรือ ประมาณ ๔.๕๐ เมตร พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร์ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวประดิษฐานไว้ที่ฐานพระพุทธรูปพร้อมกับถวายพระปรมาภิไธยประจำรัชกาล และศิลาจารึกดวงจันทร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานนพปฎลมหาเศวตฉัตร (ฉัตร ๙ ชั้น) พ.ศ. ๒๕๐๔ พระพุทธรูปองค์นี้กล่าวว่า เป็นพระพุทธรูปที่สร้างได้งดงามกว่า พระพุทธรูปองค์อื่นที่สร้างในสมัยเดียวกัน

^๑ อ้างแล้ว, พระมหาโกเมศ เขมธมฺโม, วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร, หน้า ๒๑.

๓. สถูปเจดีย์

อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ เป็นสถูปแบบจีน มีทรงเหลี่ยมซ้อนกัน ๕ ชั้นสูงประมาณ ๕-๖ วา ยอดเป็นรูปทรงน้ำเต้า ถัดมาเป็นทรงเหลี่ยมซ้อนกันเป็นชั้นๆ ในแต่ละเหลี่ยมเจาะเป็นช่องเว้าระยะโดยรอบ ๓ หรือ ๔ หรือ ๕ หรือ ๖ หรือ ๗ หรือ ๘ หรือ ๙ หรือ ๑๐ หรือ ๑๑ หรือ ๑๒ หรือ ๑๓ หรือ ๑๔ หรือ ๑๕ หรือ ๑๖ หรือ ๑๗ หรือ ๑๘ หรือ ๑๙ หรือ ๒๐ หรือ ๒๑ หรือ ๒๒ หรือ ๒๓ หรือ ๒๔ หรือ ๒๕ หรือ ๒๖ หรือ ๒๗ หรือ ๒๘ หรือ ๒๙ หรือ ๓๐ หรือ ๓๑ หรือ ๓๒ หรือ ๓๓ หรือ ๓๔ หรือ ๓๕ หรือ ๓๖ หรือ ๓๗ หรือ ๓๘ หรือ ๓๙ หรือ ๔๐ หรือ ๔๑ หรือ ๔๒ หรือ ๔๓ หรือ ๔๔ หรือ ๔๕ หรือ ๔๖ หรือ ๔๗ หรือ ๔๘ หรือ ๔๙ หรือ ๕๐ หรือ ๕๑ หรือ ๕๒ หรือ ๕๓ หรือ ๕๔ หรือ ๕๕ หรือ ๕๖ หรือ ๕๗ หรือ ๕๘ หรือ ๕๙ หรือ ๖๐ หรือ ๖๑ หรือ ๖๒ หรือ ๖๓ หรือ ๖๔ หรือ ๖๕ หรือ ๖๖ หรือ ๖๗ หรือ ๖๘ หรือ ๖๙ หรือ ๗๐ หรือ ๗๑ หรือ ๗๒ หรือ ๗๓ หรือ ๗๔ หรือ ๗๕ หรือ ๗๖ หรือ ๗๗ หรือ ๗๘ หรือ ๗๙ หรือ ๘๐ หรือ ๘๑ หรือ ๘๒ หรือ ๘๓ หรือ ๘๔ หรือ ๘๕ หรือ ๘๖ หรือ ๘๗ หรือ ๘๘ หรือ ๘๙ หรือ ๙๐ หรือ ๙๑ หรือ ๙๒ หรือ ๙๓ หรือ ๙๔ หรือ ๙๕ หรือ ๙๖ หรือ ๙๗ หรือ ๙๘ หรือ ๙๙ หรือ ๑๐๐

๔. พระวิหารพระพุทธไสยาสน์

ภาพ: วิหารพระนอน วัดราชโอรสารามฯ

ที่มา : ปริยา ศุภวงศ์, อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพระราชดำริทางด้านศิลปกรรมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, รายงานการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีปทุม, (มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘.

ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถในเขตกำแพงแก้วเช่นเดียวกัน แต่พระวิหารมีกำแพงแก้วล้อมรอบโดยเฉพะอีกชั้นหนึ่ง เป็นพระวิหารขนาดใหญ่ ภายในประดิษฐานพระพุทธไสยาสน์ปูนปั้นขนาดยาว ๒๐ เมตร ที่บานประตู และบานหน้าต่างด้านนอกประดับด้วยลายปูนปั้นที่เรียกว่า กระแหงะ เป็นรูปเหลี่ยมแบบไทย ยืนอยู่บนประแจจีน ประดับด้วยแจกันดอกเบญจมาศและพานผลไม้ เช่น ทับทิม ส้มมือ ลิ่นจี มังคุด และน้อยหน่า เป็นต้น เพดานพระวิหารเขียนลายดอกเบญจมาศ นก และผีเสื้อ และหน้าบันประดับด้วยกระเบื้องสีเป็นลายดอกเบญจมาศและรูปสัตว์มงคลของจีน เช่นเดียวกับหน้าบันพระอุโบสถ

พระวิหารพระพุทธไสยาสน์ ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถในเขตกำแพงแก้วเช่นเดียวกัน แต่พระวิหารมีกำแพงแก้วล้อมรอบโดยเฉพะอีกชั้นหนึ่ง เป็นพระวิหารขนาดใหญ่ ภายในประดิษฐานพระพุทธไสยาสน์ปูนปั้น ขนาดยาว ๒๐ เมตร ที่บานประตู และบานหน้าต่างด้านนอกประดับด้วยลายปูนปั้นที่เรียกว่า กระแหงะ เป็นรูปเหลี่ยมแบบไทย ยืนอยู่บนประแจจีน ประดับด้วยแจกันดอกเบญจมาศและพานผลไม้ เช่น ทับทิม ส้มมือ ลิ่นจี มังคุดและน้อยหน่า เป็นต้น

เพดานพระวิหารเขียนลายดอกเบญจมาศ นก และผีเสื้อ สีสวยงามและหน้าบันประดับด้วย
กระเบื้องสี เป็นลายดอกเบญจมาศ และรูปสัตว์มงคลของจีน เช่นเดียวกับหน้าบันพระอุโบสถ
โดยรอบลานพระวิหารมีสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองประดิษฐานอยู่ ๓๒ องค์ที่ผนังพระระเบียงพระ
วิหารพระพุทธไสยาสน์ มีแผ่นหินอ่อนจารึกตำรายาและตำราหมอนวดติดเป็นระยะ ๆ จำนวน
ทั้งสิ้น ๙๒ แผ่น โดยพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๕. ศาลาการเปรียญ

เป็นอาคารที่มีลักษณะผสมทางศิลปกรรม ระหว่างไทยและจีน เช่นเดียวกัน หลังคา
เป็นแบบจีนลด ๒ ชั้น แต่มุงกระเบื้องแบบไทย บนหลังคาประดับรูปแกะ ระหว่างมุงกระเบื้อง
เคลือบสีอย่าง ศาลเจ้าจีน ผนังด้านนอกตอนบนเขียนรูปผลไม้ เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริ
มงคล เช่นส้มมือหมายถึง การมีวาสนาสูง ทับทิม หมายถึง ความมั่นคงอุดมสมบูรณ์ และผลท้อ
หมายถึงการมีอายุยืนพระประธานในศาลาการเปรียญ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางประทานพระ
ธรรมเทศนา ถือตาลปัตร

(๒๖) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

๑) สถานที่ตั้ง

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหารมีเนื้อที่
ทั้งสิ้น ๑๐,๕๖๖ ตารางวา ๑๔ ตารางศอก ตั้งอยู่แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ระหว่าง
ถนนสายใหญ่คือ ถนนพระรามที่ ๕ ถนนศรีอยุธยา ถนนราชดำเนินนอก และถนนพิษณุโลก

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เดิมเป็นวัดโบราณ มีชื่อว่า วัดแหลม หรือวัดไทรทอง
ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างในสมัยใด จนถึงปี พ.ศ. ๒๓๖๙ ในรัชสมัยพระบาท สมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ จึงปรากฏชื่อขึ้นในประวัติศาสตร์ เมื่อเจ้าอนุวงศ์ ผู้ครองนครเวียงจันทน์
ประเทศราชของไทย ได้ก่อการกบฏยกทัพมาตีไทยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด
เกล้าฯให้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ (พระองค์เจ้าพนมวันพระเจ้าลูกยาเธอ

ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กับเจ้าจอมศิลา ต้นราชสกุล พนมวัน) เป็นผู้บัญชาการกองทัพในส่วนการรักษาพระนคร โดยทรงตั้งกองบัญชาการอยู่ในบริเวณวัดแหลม หรือ วัดไทรทอง นี้เมื่อเสร็จสิ้นการปราบกบฏแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ พร้อมด้วยพระเชษฐภคินี พระขนิษฐภคินี และพระกนิษฐภคินี ร่วมเจ้าจอมมารดาอีก ๔ พระองค์ ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้น ประมาณปี พ.ศ.๒๓๗๐-๒๓๗๑ แล้วทรงสร้างพระเจดีย์ ๕ องค์ รายด้านหน้าวัดเป็นอนุสรณ์ ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดเบญจมบพิตร ซึ่งมีความหมายว่าเป็นวัดของเจ้านาย ๕ พระองค์ หรือวัดที่เจ้านาย ๕ พระองค์ทรงปฏิสังขรณ์ขึ้น^๑

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

พระอุโบสถ ถือเป็นสถาปัตยกรรมสมบูรณของศิลปกรรมแบบไทย สร้างขึ้นมาจากหินอ่อนประเทศอิตาลี เป็นพระอุโบสถทรงสี่เหลี่ยม มีหลังคาจัตุรมุข และเชื่อมต่อด้านหลัง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โปรดเกล้าให้สร้าง สร้างขึ้นมาโดยใช้หินอ่อนที่นำมาจากประเทศอิตาลี ด้วยเหตุนี้พระอารามนี้ จึงเป็นที่รู้จักของชาวต่างประเทศว่า “วัดหินอ่อน”^๒

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ โปรดเกล้าให้ยกช่อฟ้า ไบระกา และหางหงส์ ฝาผนังพื้น และฐานพระพุทธรูป ถูกแต่งอย่างประณีตด้วยหินอ่อน

ในปี ค.ศ.๑๙๔๖ (พ.ศ.๒๔๘๙) สมเด็จพระสังฆราช นามว่า กิตติโสภณมหาเถระ ทรงถวายพระพรสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเขียนภาพสลูปะเจดีย์ที่สำคัญในประเทศไทยที่บานหน้าต่างที่ช่องทั้ง ๘ บาน ภาพทั้ง ๘ นั้น คือ

๑. พระปฐมเจดีย์ ที่จังหวัดนครปฐม
๒. พระมหาธาตุ ที่ละโว้ ลพบุรี
๓. พระธาตุพนม ที่จังหวัดนครพนม
๔. พระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน
๕. พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช

^๑ ชลธีร์ ธรรมวารังกุล, บรรณานิการ, **ประมวลเอกสารสำคัญ เนื่องในการสถาปนาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๘), พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล งานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ ๒๕ มี.ค.๒๕๓๘, หน้า ๕๐.

^๒ สมใจ นิมเล็ก, **อุโบสถ สถาปัตยกรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาคารพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๓.

๖. พระศรีมหาธาตุ วัดน้อย จังหวัดสุโขทัย
 ๗. พระมหาธาตุ วัดช้างล้อม ที่ศรีสัชนาลัย สุโขทัย
 ๘. พระเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลักษณะพระอุโบสถ

มีพระระเบียงใหญ่ และสวยงาม ล้อมรอบพระอุโบสถที่โอบล้อม ทั้งปีกด้านขวาและด้านซ้ายของพระอุโบสถ

หลังคาพระอุโบสถเรียงแถวถี่ ๕ ชั้นซ้อนกันชั้นบนหลังคานั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีเหลืองเป็นรูปทรงกาบโค้ง

หินเป็นเครื่องหมาย (ใบเสมา) เรียงอยู่ล้อมรอบพระอุโบสถ อยู่ในรูปทรงสองตำแหน่งเป็นรูปทรงดอกบัวตูม ตั้งอยู่ที่มุมด้านหน้าทั้งสองข้างของผนังพระระเบียงพระอุโบสถ

พื้นพระอุโบสถปูด้วยแผ่นหินอ่อนมีสีสดสวยเปล่งปลั่ง ผนังด้านนอกและด้านใน ประทับเรียบด้วยแผ่นหินอ่อนสีขาว

เสาของพระอุโบสถทั้งภายนอกและภายในทำด้วยหินอ่อนสีขาวสมบุรณ์แบบ เสาทั้งหมดนำมาจากประเทศอิตาลี °

๒. พระพุทธชินราชจำลอง

ลักษณะ ศิลปะสุโขทัย ปางมารวิชัย หน้าตัก ๕ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว สูง ๗ ศอก วัสดุสำริดลงรักและปิดทองพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าให้จำลอง พระพุทธชินราชจากองค์จริงที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลกขึ้นตอนการสร้าง สร้างขึ้นในเมืองพิษณุโลก ใช้ทอง ๓,๙๔๐ กิโลกรัม และเมื่อพระพุทธรูปหล่อเสร็จแล้วได้อัญเชิญมาโดยทางนี้ นำมายังโรงหล่อของกองทัพเรือ และได้นำมาประดิษฐานในพระอุโบสถของวัดเบญจมบพิตรในเดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๔

๓. พระระเบียงคต

พระระเบียง หรือเรียกกันว่า ระเบียงเป็นลักษณะมุขที่เชื่อมกับพระอุโบสถในรูปตัว ยู เริ่มจากมุขทางทิศใต้ โอบล้อมรอบไปจากทิศตะวันตก มาจดเชื่อมกับมุขของพระอุโบสถด้านทิศเหนือรูปทรงคล้ายกับพระระเบียงที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

พระระเบียงสร้างขึ้นในสมัยเดียวกับพระอุโบสถ ออกแบบโดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

มีประตูเข้าพระระเบียง ๕ ประตู พื้นพระระเบียงปูด้วยแผ่นหินอ่อนสีเหลืองปนสีขาว

° คำอธิบายภาพหน้าปก-รองปก," ใน ศิลปากร ๑๓,๑ (พฤษภาคม, ๒๕๑๒), หน้ารองปก.

มีเสา ๙๒ ต้น ค้ำหลังคาของพระระเบียง เสาทั้งหมดมีปลายเสาเป็นรูปทรงดอกบัวเส เหล่านี้ ๖๒ ต้น เป็นเสากลมทำด้วยหินอ่อนล้วน ส่วนเสา ๒๘ ต้นที่เหลือสร้างด้วยอิฐถือปูน และ ตกแต่งด้วยแผ่นหินอ่อน

ผนังด้านในเป็นอิฐถือปูน ฉาบให้เรียบด้วยปูน แล้วฉาบด้วยสีขาว ในขณะที่ผนังด้านนอกประดับแผ่นหินอ่อนสีขาว มีหน้าต่างนับรวม ๔๘ บาน ซ่อฟ้าทั้งหมดของหลังคาพระระเบียง ลงรักปิดทอง^๑

๔. พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป

พระระเบียงนั้น อาจเรียกว่า พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป เนื่องจากว่า พิพิธภัณฑ์สร้างตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ผู้ซึ่งต้องการสร้างพระระเบียงเป็น พิพิธภัณฑ์เพื่อรวบรวมพระพุทธรูปโบราณเป็นปางและแบบสมัยต่าง ๆ ภายในพระระเบียงมี พระพุทธรูปอยู่ปัจจุบันนี้จำนวน ๕๒ องค์ ในลักษณะปางผสมทั้งอิริยาบถประทับนั่งและประทับ ยืน

พระพุทธรูปสามสิบสามองค์เป็นองค์เดิมต้นแบบ ส่วน ๑๙ องค์เป็นพระพุทธรูปหล่อ ขยาย ย่อหรือเป็นเท่าองค์เดิม

พระพุทธรูปบางองค์ที่มีคุณค่าที่ควรกล่าวถึง

- ๑) พระพุทธรูปองค์ที่นั่งขัดสมาธิในอิริยาบถปางบำเพ็ญทุกกิริยา
- ๒) พระพุทธรูปปางลีลา (เสด็จจากดาวดึงส์) แบบสุโขทัยนำมาจากวัดมหาธาตุ

กรุงเทพฯ

๕. พระพุทธรูปอยู่ด้านนอกพระระเบียง

มีพระพุทธรูปหินน้ำสนใจ ๔ องค์ทางประตูเข้า หลังพระระเบียงด้านนอก ที่นั้น ประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืน ๔ องค์ คือ

๑. พระพุทธรูปหินของสมัยอยุธยา นำมาจากเมืองลพบุรีอยู่มุขทิศเหนือ
๒. พระพุทธรูปหินสมัยอมราวดี นำมาจากประเทศศรีลังกา (อยู่มุขทิศตะวันตก)
๓. พระพุทธรูปหินสมัยทวารวดี มาจากลพบุรี (อยู่ทิศใต้)
๔. พระพุทธรูปสมัยอยุธยา นำมาจากลพบุรี (มุขตะวันตกเฉียงเหนือ)

^๑ “สีมามันตริก”, เป็นพื้นที่ว่างกันการคาบเกี่ยวกันระหว่างเขตชั้นทสีมา และมหาสีมา ซึ่งจะส่งให้ การสังฆกรรมภายในชั้นทสีไมไม่เกิดผล ถือเป็น “สีมาสังกะระ”, โขติ กัลยาณมิตร, พจนานุกรมสถาปัตยกรรม และศิลปะเกี่ยวเนื่อง, (กรุงเทพมหานคร: การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๘), ไม่มีเลขหน้า.

(๒๗) วัดอนงคารามวรวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

วัดอนงคาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๑๔๕๕ ถนนสมเด็จพระเจ้าอยุธยา แขวงสมเด็จพระเจ้าอยุธยา เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๑๒ ไร่ ๖๑ ตารางวา

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดอนงคารามวรวิหารแขวงสมเด็จพระเจ้าอยุธยา เขตคลองสาน กรุงเทพมหานครตั้งอยู่บนถนนสมเด็จพระเจ้าอยุธยา แขวงสมเด็จพระเจ้าอยุธยา เขตคลองสาน มีชื่อเดิมคือวัดน้อยท่าแกม เป็นชื่อท่านผู้หญิงน้อย ซึ่งเป็นภรรยาของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) สมเด็จพระเจ้าพระยาองค์น้อย เป็นผู้สร้างขึ้นคู่กันกับวัดพิชัยญาติแล้วถวายเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ ๓ ซึ่งเป็นผู้ปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้ ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๔ วัดนี้ได้รับพระราชทานชื่อใหม่ว่าวัดอนงคารามอย่างในปัจจุบัน

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ

พระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนลักษณะทรงไทย หลังคามุงกระเบื้องเคลือบประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลงรักประดับกระจกมีเสาศาพาไลรอบ หน้าบันปูนปั้นลายดอกลอยชุ่มประตุน้ำต่างลายปูนปั้น ลงรักปิดทองประดับกระจก บานประตุน้ำต่างเขียนลายรดน้ำรูปเขียนกาง และรูปยักษ์ ผนังภายในฝาเพดานทาสีปิดทองล่องชาด สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ และทำการปฏิสังขรณ์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๙-๒๕๐๐ ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นอาคารทรงไทย

ก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ ช่อฟ้า ใบระกาลงรักประดับกระจก หน้าบันและซุ้มประตู หน้าต่างก็มีลวดลายลงรักปิดทองสวยงาม

๒. พระประธาน

ภาพ : พระประธาน

ในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานอยู่บนบุษบกเหนือฐานชุกชี ลงรักปิดทอง ประดับกระจก มีลายกระจกทำด้วยโลหะและมีพระพุทธรูปยืน ๒ องค์ คู่กันหล่อด้วยโลหะปิดทองอยู่หน้าบุษบก ในปีพุทธศักราช ๒๔๕๖สมเด็จพระบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงบูรณะบุษบกและสร้างโคมกึ่งไฟฟ้าติดประจำผนังอุโบสถ

พระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นพระประธานในพระวิหาร และมีพระพุทธรูปพระสาวกหล่อด้วยโลหะปิดทองยืนอยู่ด้านซ้ายขวา อีกทั้งด้านหน้าพระประธานยังมีพระพุทธรูปทรงเครื่องปางสมาธิตั้งอยู่ด้านหน้าอีกด้วยด้วยพระมณฑปซึ่งสร้างขนานกับพระวิหารหลังที่อยู่ด้านทิศตะวันออกประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ที่จำลองมาจากวัดราชาธิวาสและหลังที่อยู่ด้านทิศตะวันตกประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย

๓. พระวิหาร

พระวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนลักษณะทรงไทย หลังคามุงกระเบื้องเคลือบประดับช่อฟ้า ใบระกา ประดับกระจก หน้าบันลายดอกไม้ประดับกระจก ระหว่างเสาระเบียงตรงประตูด้านหน้าและด้านหลังประดับรวงผึ้งห้อย ซุ้มประตูหน้าต่างเป็นลายปูนปั้น บานประตูหน้าต่างสลักลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลงรักปิดทอง ประดับกระจกฝ้าเพดานทาสีปิดทองล่องชาด ผนังภายในทาสีปิดทองล่องชาด มีภาพลายก้านแย่ง ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะปิดทอง ปางมารวิชัย ศิลปะสมัยสุโขทัย ัญญะมาจากสุโขทัย พระนามว่า พระจุลนาคร และพระพุทธรูปทรงเครื่อง ปางสมาธิ พระนามว่า พระพุทธรูปปางมารวิชัย พร้อมด้วยพระอัครสาวกซ้ายขวา

๔. ศาลาการเปรียญ

ศาลาการเปรียญ เป็นอาคาร ๒ ชั้น ครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ มีข้อฟ้า ไบระกาทางหงส์ ประดับกระจก

(๒๘) วัดพิชยญาติการาม

๑) สถานที่ตั้ง

วัดพิชยญาติการาม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๖๘๕ ถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา แขวงสมเด็จพระเจ้าพระยา เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๒๕ ไร่

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดพิชยญาติการาม เดิมเป็นวัดร้างไม่มีพระสงฆ์ สามเณรอยู่จำพรรษา และไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าสร้างขึ้นมาในสมัยใด ต่อมาระหว่างปี พุทธศักราช ๒๓๗๒-๒๓๗๕ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) หรือ “สมเด็จพระยาองค์น้อย ครั้งดำรงบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาศรีพิพัฒน์” ได้ดำเนินการปรับปรุงก่อสร้างสถาปนาขึ้นใหม่ทั้งวัด แล้วน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานนามว่า “วัดพระยาญาติการาม” หรือ “วัดพระยาญาติ” รัชกาลที่ ๔ พระบาทพระบาทราชทาน นามใหม่เป็น “วัดพิชยญาติการาม” จนถึงปัจจุบันนี้ และมีพระพุทธรูปรุ่นเดียวกับพระพุทธรชินราช โดยท่านผู้สถาปนาวัดได้อัญเชิญจากวิหารหลวงจังหวัดพิษณุโลก มาประดิษฐานไว้เป็นประธานในพระอุโบสถ วัดพิชยญาติการามวรวิหาร จึงจัดเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญ มากแห่งหนึ่ง และมีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ของประเทศไทย

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ผู้สถาปนาวัดได้วางแบบแปลนแผนผังของวัดทั้งเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส (หมู่กุฏิพระสงฆ์) ไว้อย่างสวยงาม เขตพุทธาวาส มองจากด้านหน้าวัดจะเห็นเจดีย์อยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ อยู่ตรงกลางพระปรางค์องค์ อยู่ด้านหลังหน้าบันของพระอุโบสถอยู่ในระดับตำแหน่งที่ต่ำกว่าหน้าบันมุขของพระปรางค์องค์ใหญ่อย่างพอเหมาะพอดีเห็นแล้วสวยงาม เป็นที่น่าอัศจรรย์มาก กำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ ประกอบด้วยซุ้มประตู ๓ ซุ้ม และตั้งพระอสีติมหาสาวก (วิหารคด) ๖ หลัง ส่วนเขตสังฆาวาสได้ จัดไว้ทางด้านทิศตะวันออก และทิศตะวันตกของเขตพุทธาวาสมีพระอุโบสถตั้งอยู่ตรงกลางถือว่าเป็นศูนย์กลางของวัด นอกจากความโดดเด่นในเชิงแบบแปลนแล้ว ในเชิงศิลปกรรมและประติมากรรม ก็มีความโดดเด่นสวยงามเช่นกันโดยเฉพาะภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถทั้งในส่วนที่เป็นศิลปะไทย และศิลปะจีน รอบฐานพระอุโบสถด้านนอกมีหินแกรนิตรายล้อมทั้ง ๔ ด้านแต่ละด้าน มีภาพแกะสลักเรื่องราว

พงศาวดารจีน เรื่อง“สามก๊ก”อยู่อย่างสมบูรณ์อีกอย่างหนึ่ง อาคารต่าง ๆ ตามแนวกำแพงแก้ว เช่น ศาลาตั้งพระอสีติมหาสาวก (พระอรหันต์สาวก ๘๐ องค์) แต่หลังสร้างติดกับกำแพงแก้ว ใช้ผนังของตัวอาคารเป็นส่วนหนึ่งของกำแพงแก้วเป็นทรงจีนมีรูปทรงหลังคาจั่วจีนมีลวดลายปูนปั้นประดับลึงคา และลวดลายปูนปั้นรูปดอกไม้โดยใช้ถ้วยกระเบื้องเคลือบสีประดับอยู่ตามหน้าบันซุ้มประตู ๓ ซุ้ม เป็นทรงไทย หลังคาจั่ว ๓ ระดับ มีช่อฟ้าเป็นรูปพญานาคเหนือประตูทั้ง ๓ ซุ้ม ประตูด้วยลวดลายปูนปั้นรูปพญาหงษ์กระเบื้องเคลือบสี และหน้าบันของแต่ละซุ้มประดับด้วยลายดอกไม้ปูนปั้นสวยงาม การวางแบบแปลนของวัด ศิลปกรรม และประติมากรรมเหล่านี้เป็นลักษณะเด่นที่สุดของวัด และเป็นศิลปะที่ในหลวง รัชกาลที่ ๓ ทรงโปรด ดึงเนื้อหาในบทกลอน ของเพลงยาว สรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง นายมี แต่งขึ้นถวายตอนหนึ่งว่า“.. ฯลฯ วัดพระยาศรีพิพัฒน์ นามพระยาญาติกา

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ

พระอุโบสถ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคามุงกระเบื้องศิลปะแบบจีนหน้าบันทั้งสองด้านเป็นลายปูนปั้นมังกร สอดสีประดับกระเบื้อง เพดานเหนือกระเบื้องเขียนลายดอกไม้สอดสี เส้าพาไลเป็นศิลปะกลมฐานพาไลสลักศิลาเป็นรูปภาพ เรื่องสามก๊กบานประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำเป็นรูปเขี้ยววงเหี้ยบสิงโต บานประตูกลางเป็นลายรดน้ำรูปเทวดาถือพระขรรค์เหี้ยราชสีห์ ผนังภายในและเสามีภาพจิตรกรรมรูปลายดอกไม้ ผนังบานกนกหน้าต่างด้านนอกเขียนรูปต้นไม้สวรรค์ต่าง ๆ หลังพระประธานเขียนเป็นรูปซุ้มเรือนแก้ว ลานหน้าพระอุโบสถปูด้วยแผ่นศิลาจากเมืองจีน เสมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นเสมาคู่ ซุ้มเสมาช่างไทยออกแบบ และตั้งแกะสลักศิลาสำเร็จมาจากเมืองจีนซุ้มประตูมี ๓ ซุ้ม เป็นทรงไทย หลังคา จั่ว ๓ ระดับ ประตูช่อฟ้า เป็นรูป

พญานาค เหนือประตูทั้ง ๓ ชุ่ม ประดับด้วยลวดลายปูนปั้นรูปพญาหงส์ตกแต่งด้วยถ้วยกระเบื้องเคลือบสีและหน้าบันของแต่ละชุ่มประดับด้วยลายดอกไม้ปูนปั้น

๒. พระประธาน

ภาพ : พระประธาน

พระประธาน ในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปางรักปิดทอง ปางมารวิชัย สมัยสุโขทัย พระนามว่า พระสิทธิธารถ อัญเชิญมาจากวัดวิหารทอง จังหวัดพิษณุโลก

๓. เจดีย์

ภาพ : เจดีย์

ที่ประดิษฐานอยู่ด้านหน้า พระอุโบสถ มี ๒ องค์ แต่ละองค์ วัดโดยรอบ ๒๓ วา สูง ๑๑ วาเศษ มีลักษณะคล้ายกับ พระเจดีย์บรมธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพียงแต่ขนาดไม่เท่ากันพระพุทธรูปปางมารวิชัยมีชื่อเรียกว่า “สมเด็จพระสิทธิธารถพุทธเจ้า” หน้าตักกว้าง ๓ ศอก เศษ สูง ๓ ศอก ๑ คืบเศษ ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ และงดงามมาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ เสด็จพระราชดำเนินเพื่อพระราชทานผ้าพระกฐิน ได้ทอดพระเนตรเห็นจึงโปรดเกล้าฯ ให้ช่างหลวง สร้างฉัตรขาวโหละ ๕ ชั้น มาถวายเป็นราชสักการะ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เสด็จมาปิดทองใหม่ ในคราวที่เสด็จพระราชทานผ้าพระกฐิน และ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ ทรงรับสั่งให้เจ้า

พนักงาน หลวงมาเปลี่ยนเครื่องทรงอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ พระเทพปริยัติโมลี (ปัจจุบัน คือ พระพรหมโมลี) เจ้าอาวาส พิจารณาเห็นว่า สมควรให้เปลี่ยนฉัตรใหม่ เนื่องจากฉัตรเดิมเก่าและชำรุดมากแล้วจึงให้ช่างหลวง สร้างฉัตรขาว ขลิบทอง ๕ ชั้นมาถวายแทนฉัตรเก๋าดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้

๔. พระปราสาท

ภาพ : พระปราสาท

มี ๓ องค์ คือ

๑. **พระปราสาทองค์ใหญ่** สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ๔ พระองค์ คือ พระกฤษณ์พุทธเจ้า พระโกนาคมนพุทธเจ้า พระกัศสปพุทธเจ้า และพระโคตมพุทธเจ้า

๒. **พระปราสาทองค์เล็ก** มี ๒ องค์ แต่ละองค์มีขนาดและรูปร่างเดียวกัน พระปราสาทด้านทิศตะวันออกเป็นที่ประดิษฐาน พระศรีอริยเมตไตรย หรือ พระศรีอาริย์ พระปราสาทด้านทิศตะวันตก เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปบาทจำลอง ๔ รอย สลักไว้บนแผ่นศิลา วางบนแท่นหล่อด้วยสำริด

(๒๙) วัดบรมนิวาส ราชวรวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

วัดบรมนิวาสฯ นี้เป็นอารามหลวงอยู่ใกล้ตลาดโบ๊เบ๊ แขวงรองเมือง เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานครพระอารามหลวง ชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัด บรมนิวาสฯ นี้ สันนิษฐานว่า น่าจะชื่อ วัดบรมสุข ซึ่งแต่เดิมเป็นวัดราษฎร์ ต่อมา ลูกหลานผู้สร้างได้ถวายวัด แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงผนวชอยู่ในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๓ ซึ่งพระองค์ก็ทรงรับไว้เป็นวัดในพระอุปถัมภ์ จากนั้นจึงทรงถวายต่อไปยังพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทอดหนึ่ง ซึ่งรัชกาลที่ ๓ ก็ทรงรับไว้เป็นอารามหลวงชั้นโท จากนั้นทรงพระราชทานนามว่า วัดนอก อันหมายถึงวัดนอกกำแพงวังนั่นเอง

วัดนอก นี้ แม้ว่าจะได้มีการสร้างมาก่อน ที่จะได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เป็นวัดหลวง และได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดขึ้นใหม่ เพื่อให้สมกับเป็นอารามหลวงนั้น วัดนี้มาบูรณะให้ออกมาคล้ายกับ งานสถาปัตยกรรมแบบอยุธยา จนแล้วเสร็จจริงใน รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และหลังจากสร้างจนแล้วเสร็จ รัชกาลที่ ๔ จึงทรงพระราชทานนามให้ใหม่ว่า วัดบรมนิวาส ราชวรวิหาร

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระศพลญาณ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถที่มีจิตรกรรมฝาผนังฝีมือขรัวอินโข่ง จิตรกรเอกแห่งรัชสมัย เขียนเป็นทิวทัศน์และผู้คนอย่างตะวันตกคล้ายกับที่วัดบวรนิเวศวิหารให้บรรยากาศแปลกตา ภาพวาดระหว่างช่องหน้าต่าง แสดงศาสนกิจของพุทธศาสนิกชน และข้อประพจน์ปฏิบัติของภิกษุสงฆ์ เช่น การบวช การถวายผ้า จำนำพรรษา การรักษาศีลในเทศกาลเข้าพรรษา การลอยกระทง การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า

การทำบุญเนื่องในวันมาฆบูชาและวิสาขบูชา เป็นต้น ส่วนเหนือช่องหน้าต่างเป็นภาพปริศนาธรรมที่ใช้ตัวละคร

พระศพลญาณ พระปางมารวิชัย

พระพุทธรูปพิชิตมาร พระปางสมาธิเพชร

๒. พระอุโบสถ สร้างอยู่หน้าพระเจดีย์เป็นการสร้างตามแบบแผนโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา หลังคาประดับช่อฟ้าใบระกาและหางหงส์ หน้าบันทำเป็นปูนปั้นลายดอกและใบอย่างเทศตรงกลางเป็นตราพระมหามงกุฎมีมาลัยล้อม ภายในมีจิตรกรรมฝาผนังฝีมือขรัวอินโข่ง พระประธานเป็นศิลปะสมัยสุโขทัยปางมารวิชัยมีนามว่า “พระศพลญาณ”

๓. พระเจดีย์ ทรงกลมฐานสี่เหลี่ยมประดับกระเบื้องสีทองภายในทำเป็นห้องมีประตูเข้า บานประตูด้านนอกประดับมุกเป็นรูปเครื่องราชกกุธภัณฑ์

๔. ศาลาการเปรียญ ทรงไทยยกพื้นสูง หน้ามุขทั้งสองด้านประดับไม้จำหลัก หลังคาประดับช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์

(๓๐) วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ตั้งอยู่ เลขที่ ๙๖๙ แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ที่ดินของวัดมีเนื้อที่ ๑๘ ไร่ ๙ ตารางวา ตามโฉนดเลขที่ ๔๘๙๘ เล่มที่ ๔๙^๑

๒) อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับที่ธรณีสงฆ์ของวัดปทุมธานี (ที่ดินเลขที่ ๔) ถัดออกไปเป็นที่ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และคลองแสนแสบ

ทิศใต้	ติดกับ	ถนนพระรามที่ ๑
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ทางสาธารณประโยชน์ และ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์

^๑ ปรานี กล่ำส้ม และ ชูติมา ชูณหะชา, “วัดปทุมวนาราม ราชวรวิหาร,” ใน วัดปทุมวนาราม, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๖.

ทิศตะวันตก ตัดจรดคลองอรชร เป็นคลองซอยที่แยกออกมาจากคลอง
 แสนแสบ ถัดออกไปเป็นศูนย์การค้า
 สยามพารากอน

๓) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

การสร้างวัดปฐมวนารามราชวรวิหาร (วัดสระปทุม) สร้างเมื่อรัชกาลที่ ๔ คู่กับพระราชอุทยานสำหรับพักผ่อนพระราชอิริยาบถนอกพระนคร ที่เรียกกันว่า สระปทุม วัดนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชทานแด่สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ทรงนิมนต์พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต จากวัดบวรนิเวศวิหาร มาครองวัด ในครั้งกระนั้นทรงโปรดให้พระภิกษุพายเรือรอบสระบัวภายในวัด เพื่อรับบิณฑบาตจากพระองค์เองและเจ้าจอมหม่อมเป็นครั้งคราว พระอุโบสถมีบานประตูและหน้าต่างที่ประดับลายปูนปั้นเป็นรูปชานากำลังไถนา ตกปลา มีสระบัวแวดล้อม อันเป็นสภาพชีวิตคนในพื้นที่บริเวณที่สร้างวัดครั้งกระนั้น^๑

เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ประกอบพิธียกช่อฟ้าพระอุโบสถที่ได้ทำการบูรณะแล้วเสร็จ หลังจากนั้นในวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ เสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน และได้พระราชทานพระราชทรัพย์สร้างศาลาพระราชศรัทธาเพื่อให้พุทธบริษัทได้ใช้ในการอบรมและปฏิบัติธรรม^๒

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระวิหาร

ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญที่อันเชิญมาจากกรุงเวียงจันทน์ คือ พระเลื่อมและพระแสน นับว่าสอดคล้องกับจิตรกรรมฝาผนังเรื่องศรีรัตนนุชย์ หรือ เชียงเมียง จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารเป็นตัวอย่างภาพเขียนฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่แสดงการรับอิทธิพลฝรั่งอย่างชัดเจนอีกแห่งหนึ่ง ภาพที่น่าสนใจได้แก่ ภาพสะพานเหล็กซึ่งมีลูกล้อสำหรับชักลากเพื่อเปิดเรือผ่านไปได้ และเป็นสะพานแบบที่ถูกรื้อไปหมดแล้วในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ สมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น ต่อมาฯ ได้บรรจุพระบรมมีเรือพระที่นั่งหลายลำ ริมฝั่งมีศาลาที่ประทับ ในสระเต็มไปด้วยบัวหลายพันธุ์

^๑ กรมการศาสนา, **ประวัติที่วราชอาณาจักร, เล่ม ๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๕.

^๒ ปราณี กล้าส้ม และ ชูติมา ชูณหะชา, "วัดปฐมวนาราม ราชวรวิหาร," ใน **วัดปฐมวนาราม**, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๖.

๒. พระอุโบสถ

เป็นอาคารขนาดย่อมกว่าพระวิหาร กว้างยาวประมาณ ๑๐.๒๐ X ๑๗.๒๐ เมตร แบ่งเป็น ๕ ห้อง รูปทรงอาคารทำหลังคาลดหน้า-หลังอย่างละชั้น หลังคาเพียง ๒ ชั้น หน้าบัน ใช้เครื่องไม้แกะสลักเป็นกระบวน ลายกอบบัวมีแนวคลื่นเหมือนน้ำ ตอนกลางสลักรูปพระมหาพิชัยมงกุฏ ประดิษฐานบนพานมีกรอบรูปดอกบัวล้อม ด้านนอกสลักลายกระหนกเปลวโดยรอบ เครื่องประกอบหน้าเป็นเครื่องลายอง มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์

(๓๑) วัดคูหาสวรรค์

๑) สถานที่ตั้ง

วัดคูหาสวรรค์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ที่ตั้ง อยู่ริมคลองบางหลวง แขวงคูหาสวรรค์ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ

๒) อาณาเขต

ทิศเหนือ	จรด	คูวัดโบสถ์
ทิศใต้	จรด	ถนนวัดสุวรรณคีรี (วัดกุฎี)
ทิศตะวันออก	จรด	คลองบางกอกใหญ่
ทิศตะวันตก	จรด	ที่ดินกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล

๓) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

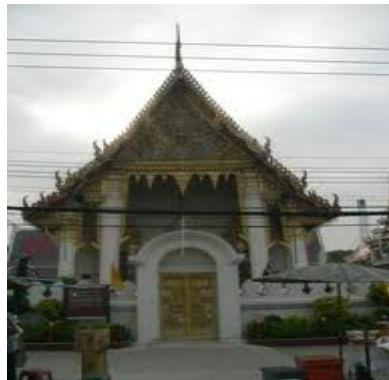
วัดคูหาสวรรค์ ตั้งอยู่ถนนเพชรเกษม ๒๘ แขวงคูหาสวรรค์ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ริมคลองบางกอกใหญ่ เป็นวัดโบราณสร้างตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีอยู่ แต่ใครจะเป็นผู้สร้างนั้นไม่ปรากฏหลักฐาน เดิมเรียกชื่อว่า วัดศาลาสีหน้า ดังปรากฏตามแผนที่วัดสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงสถาปนาให้เป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดวรวิหาร แต่ตามหลักฐานรับรองสภาพวัดของกองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ปรากฏว่าตั้งวัด เมื่อพ.ศ. ๒๓๒๐ และรับวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๐ สมัยกรุงศรีอยุธยาครั้งรัชการที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้สถาปนาพระอุโบสถศาลาการเปรียญและเสนาสนะขึ้นอีกเป็นอันมาก เมื่อสถาปนาสำเร็จบริบูรณ์ แล้วจึงพระราชทานนามใหม่ว่าวัดคูหาสวรรค์

วัดนี้ ครั้งรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงกรุณาโปรดให้ อัญเชิญ พระพุทธปฏิมากรปางนั่งสมาธิราบ ขนาดหน้าตัก ๕ ศอกคืบ ๔ นิ้ว ซึ่งนับเป็นพระพุทธรูปที่งาม ที่เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดนี้ไปประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน ฯ ทรงขนานพระนามว่า “พระพุทธเทวปฏิมากร” ซึ่งยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แล้วทรง

พระกรุณาโปรดให้สร้างพระประธานขึ้นใหม่ อีก ๔ องค์ สำหรับประดิษฐานเป็นพระประธานแทนพระพุทธรูปปฏิมากร ที่โปรดให้อัญเชิญนั้น และโปรดให้สถาปนาพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ และ เสนาสนะ ขึ้นอีกเป็นอันมาก เมื่อสถาปนาสำเร็จบริบูรณ์แล้ว จึงพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดคูหาสวรรค์” ส่วนศาลาสีหानันท์ จะทรงพระกรุณาโปรดให้ปฏิสังขรณ์ขึ้น ในครั้งนั้นด้วยหรืออย่างไรไม่ปรากฏ แต่สันนิษฐานว่า คงจะได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ปฏิสังขรณ์ของอื่นๆ เช่น พระอุโบสถและศาลาการเปรียญเหล่านี้เป็นต้น ก็ได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์ทั้งหมด แม้ศาลาสีหานันท์ใหญ่โตเท่าไร ตั้งแต่พระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสถาปนาแล้ว ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้สถาปนาอีกครั้งหนึ่ง สันนิษฐานว่า คงจะได้โปรดสถาปนาทั่วทั้ง พระอาราม ได้บูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุ คือ พระอุโบสถ ทำพื้นใหม่ขึ้น ทั้งข้างนอกข้างในและเปลี่ยน ซ้อฟ้า ไบระกา ปิดทองหน้าบันบานประตู หน้าต่างใหม่ ศาลาการเปรียญเปลี่ยนพื้นทำฝาซ้อฟ้าไบระกา มุงกระเบื้องหลังคาใหม่ ศาลาขวางก็ได้เปลี่ยนซ้อฟ้าพื้นใหม่ด้วย ศาลาสีหานันท์

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ

มีซ้อฟ้าในระกาประดับกระฉก หน้าบันสลักลายเป็นรูปเทพพนม บานประตูและหน้าต่างเขียนลายรดน้ำ สวยงามมากสร้างมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาประกอบด้วย ซ้อฟ้า ไบระกา หน้าบันประดับกระฉก มีประตูหน้า ด้านหน้า ๓ ประตู สำหรับประตูกลางแล้ว ควรที่ทางราชการและทางวัดรวมทั้งประชาชนทั่วไป จะร่วมกันอนุรักษ์อย่างยิ่ง

๒. พระประธานในพระอุโบสถ

ภาพ : พระประธานในพระอุโบสถ

มี ๔ องค์ (เป็นพระปูนปั้น) หันพระพักตร์ไปทิศทั้ง ๔ คือ ทิศบูรพาเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิทำด้วยศิลาแลง ประกอบอิฐถือปูนปิดทอง หน้าตักกว้าง ๔ ศอก ๑๐ นิ้ว สูงตลอดพระรัศมี ๕ ศอก ทิศทักษิณเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิสลักด้วยศิลาแลง หน้าตัก ๓ ศอก สูงตลอดพระรัศมี ๕ ศอก ทิศปัจฉิมเป็นพระพุทธรูปปางผจญมาร สลักด้วยศิลาแลง หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑ คืบ ๔ นิ้ว สูงตลอดพระรัศมี ๔ ศอก ๑ นิ้ว ทิศอุดรเป็นพระพุทธรูป ปางผจญมาร (ปางมารวิชัยก็เรียก) สลักด้วยศิลาแลงปิดทอง หน้าตักกว้าง ๓ ศอก สูงตลอดพระรัศมี ๔ ศอก ๘ นิ้ว

๓. พระมหาเจดีย์ มี ๓ องค์ สร้างย่อมุมแบบไม้สิบสอง ตั้งเรียงกันอยู่ด้านหลัง พระอุโบสถ องค์กลางฐานกว้างประมาณ ๒ วา ๓ ศอก สูงตลอดยอดประมาณ ๗ วา และอีก ๒ องค์ นั้น ฐานกว้าง ๓ ศอก สูงตลอดยอดประมาณ ๕ วาเท่ากัน

(๓๒) วัดอัปสรสวรรค์

วัดอัปสรสวรรค์ วัดแห่งนี้เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นในสมัยใดนั้นยังไม่สามารถระบุหลักฐานที่แน่ชัดได้ รู้แต่สาเหตุที่เรียกวัดนี้ว่าวัดหมู่นั้นก็เนื่องจากว่า ผู้สร้างวัดแห่งนี้เป็นคนจีน ชื่ออู่ มีอาชีพเลี้ยงหมูเป็นผู้สร้างขึ้น เมื่อมีวัดแล้วหมูเหล่านั้นก็มาเดินพ่นพางเต็มลานวัด ชาวบ้านจึงเรียกว่าวัดหมูกันมาตั้งแต่นั้น

๑) สถานที่ตั้ง

วัดอัปสรสวรรค์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหารตั้งอยู่เลขที่ ๑๗๙ แขวงปากคลองภาษีเจริญ เขตภาษีเจริญกรุงเทพมหานคร ๑๐๑๖๐ มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๖ ไร่ ๓ งาน ๘๐ ตารางวา

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

รัชกาลที่ ๓ เจ้าจอมน้อย (สุหรานากง) เห็นว่าวัดหมูทรุดโทรมมาก จึงกราบบังคนสมทูลพระกรุณาขอพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้พระองค์จึงได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้สถาปนาวัดนี้ขึ้นใหม่ทั้งวัด และหลังจากนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์เพิ่มอีก และในครั้งนั้นก็ ได้พระราชทานชื่อวัดให้ใหม่ว่า “วัดอัปสรสวรรค์” เพื่อเป็นที่ระลึกแต่เจ้าจอมน้อย ซึ่งสามารถในการแสดงละครเรื่องอิเหนาเป็นตัวสุหรานากงได้ดี จนได้รับฉายาว่า เจ้าจอมน้อยสุหรานากง และในการบูรณะครั้งนี้ ทำให้วัดอัปสรสวรรค์ กลายมาเป็นวัดที่มีความพิเศษหนึ่งเดียวในเมืองไทย

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระพุทธรูปพระประธาน

ภาพ : พระพุทธรูปปฏิมาประธาน ๒๘ องค์

ที่มา : ปริยา ศุภวงศ์, อิทธิพลของพระพุทธรูปศาสนาที่มีต่อพระราชดำริทางด้านการศึกษาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, รายงานการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีปทุม, (มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐), หน้า ๔๑.

ในวัดที่มีถึง ๒๘ องค์ต่างจากวัดทั่วไปที่มีพระประธานเพียงองค์เดียวพระพุทธรูปทุกองค์เป็นปางมารวิชัยบนฐานชุกชีเดียวกันที่สร้างลดหลั่นกันลงมา องค์หน้าสุดคือ พระพุทธโคดม ซึ่งหมายถึงพระศาสดาองค์ปัจจุบัน ส่วนองค์อื่น ๆ หมายถึงพระพุทธเจ้าในภพต่างๆ ๒๘ ภพ ซึ่งมีพระนามจารึกอยู่พื้นฐานทุกพระองค์

พระพุทธรูปจำนวน ๒๘ พระองค์ก็เพื่อแทนพระพุทธเจ้าที่ได้เกิดขึ้นมาในชาติภาพต่างๆ รวมแล้ว ๒๘ พระองค์ ก็เพื่อแทนพระพุทธเจ้าที่เกิดขึ้นมาในชาติภาพต่าง ๆ รวมแล้ว ๒๘ พระองค์ ได้แก่ พระพุทธตันหงักร พระพุทธเมธังกร พระพุทธสรณังกร พระพุทธที่ปังกร พระพุทธโกณฑัญญะ พระพุทธสมังคละ พระพุทธสมณะ พระพุทธเรวตะ พระพุทธโสภิตะ พระพุทธอนมทัสสี พระพุทธปทุมะ พระพุทธนารทะ พระพุทธปทุมุตตระ พระพุทธสุเมธะ พระพุทธสุชาติตะ พระพุทธปิยทัสสี พระพุทธอถทัสสี พระพุทธธรรมทัสสี พระพุทธสิทธีตะ พระพุทธติสสะ พระพุทธปัสสะ

พระพุทธวิปัสสี พระพุทธสีขี พระพุทธเวสสภู พระพุทธกกุสันธะ พระพุทธโกนาคมะ พระพุทธกัสสปะ และพระพุทธโคตมะ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าที่เราได้เรียนรู้เรื่องราวของ พระพุทธรูปทั้ง ๒๘ พระองค์นี้ เป็นปางมารวิชัย หล่อขึ้นให้มีขนาดเท่าๆ กัน วางเรียงตั้งลดหลั่นกันลงมาเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมมุงตามแปลกตาไม่มีวัดไหนในประเทศไทยและวัดไหนในโลกจะเหมือนและด้วยความที่วัดแห่งนี้ เป็นเพียงแห่งเดียวที่มีพระประธาน ๒๘ พระองค์^๑

ที่วัดนี้จึงมีบทสวดมนต์พระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ ซึ่งเป็นบทสวดมนต์เฉพาะของวัด อัมพรสวรรค์ ซึ่งจะใช้สวดทุกครั้งที่ทำวัตรเช้าเย็นและจะเพิ่มบทสวดนี้เป็นกรณีพิเศษด้วยในการ สวดมนต์ในพิธีการต่างๆ ด้วยความพิเศษที่มีอยู่เพียงหนึ่งเดียวเช่นนี้ พระพุทธรูปประธาน ๒๘ องค์ ในพระอุโบสถวัดอัมพรสวรรค์จึงถูกยกย่องให้เป็น “อันซีนบางกอก” ไปด้วยประการฉะนี้ ส่วนที่ตั้งอยู่ข้าง ๆ พระอุโบสถนั้น ก็คือพระวิหาร เป็นศิลปะแบบจีนเช่นเดียวกัน ภายในมีพระพุทธรูป อยู่สององค์ เป็นพระปางมารวิชัยทั้งสององค์ และในภายหลังได้มีผู้มาสร้างรูปหล่อนางสุชาดา กำลังถวายข้าวมธุปายาสแก่พระพุทธเจ้าด้วย

๒. พระวิหาร

ภาพ : พระวิหาร

วัดอัมพรสวรรค์ก็คือภาพทวารบาลที่ประตูวิหาร ซึ่งเขียนลงรักปิดทองเป็นรูปนางฟ้า กำลังผลิตผลิตอยู่ในสระบัว ดูอ่อนช้อยงดงามสมกับชื่อวัดอัมพรสวรรค์ ต่างจากวัดอื่นๆ ที่มักทำเป็นรูปเทวดาหรือทหารที่ดูขึงขังมากกว่าและถ้าอยากจะทำรู้ว่าองค์ไหนเป็น พระประธาน ๒๘ องค์ในโบสถ์วัดอัมพรสวรรค์

^๑ ปรีชา ศุภวงศ์, อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพระราชดำริทางด้านการปกครองใน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, รายงานการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีปทุม, (มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐), หน้า ๔๑.

๓. พระปราสาท์เก่าแก่ก่ออิฐถือปูน

พระปราสาท์ ลักษณะก่ออิฐถือปูน ประดิษฐานด้านหน้าระหว่างพระอุโบสถและพระวิหารพระพุทธปราสาท์ มี ๖ องค์ เป็นไม้แกะสลัก ลงรักปิดทองประดับกระจก ตรงยอดหล่อด้วยโลหะ ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ เรียงลดหลั่นอยู่บนฐานชุกชีชั้นล่างทางด้านซ้ายและทางด้านขวาของพระพุทธโคดม ด้านละ ๓ องค์

๔. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ

สร้างตามศิลปะนิยมในสมัยรัชกาลที่ ๓ ก่ออิฐถือปูนทรงแบบจีน กำแพงแก้วล้อมรอบ หลังคาลดชั้นเดียว หน้าบันประดับลวดลาย ที่ด้านหน้าของพระอุโบสถมี พระปราสาท์ สีขาว ก่ออิฐถือปูน สูงราว ๑๕ วา

(๓๓) วัดธรรมมงคลเกาญญนนทวิหาร

เดิมเป็นป่าสะแก ซึ่งพระเทพเจติยาจารย์ (หลวงพ่อวิริยังค์) ใช้เป็นที่พักจุดงค์ในระหว่างเดินทาง เข้ากรุงเทพฯ นายเถา-นางบุญมา อยู่ประเทศ มีศรัทธาจึงมอบที่ให้ และได้สร้างเป็นวัดขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ปัจจุบันมีเนื้อที่ทั้งสิ้น ๔๐ ไร่ พระ เณร จำพรรษาประมาณ ๕๐๐ กว่ารูป

๑) สถานที่ตั้ง

ตั้งอยู่ที่ถนนสุขุมวิท ๑๐๑ ซอยปทุมณวิถี ๒๐ แขวงบางจาก เขตพระโขนง เดิมเป็นป่าสะแก ซึ่งพระเทพเจติยาจารย์ (หลวงพ่อวิริยังค์) ใช้เป็นที่พักจุดงค์ในระหว่างเดินทางเข้ากรุงเทพฯ นายเถา-นางบุญมา อยู่ประเทศมีศรัทธาจึงมอบที่ให้ และได้สร้างเป็นวัดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ปัจจุบันมีเนื้อที่ประมาณ ๔๐ ไร่

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดธรรมมงคลเกาญญนนทวิหาร พระเทพเจติยาจารย์ (หลวงพ่อวิริยังค์) ใช้เป็นที่พักจุดงค์ในระหว่างเดินทาง เข้ากรุงเทพฯ นายเถา-นางบุญมา อยู่ประเทศ มีศรัทธาจึงมอบที่ให้ และได้สร้างเป็นวัดขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ ปัจจุบันมีเนื้อที่ทั้งสิ้น ๔๐ ไร่ พระ- เณร จำพรรษาประมาณ ๕๐๐ กว่ารูปเป็นเจดีย์ที่สูงที่สุดในประเทศไทยชั้นบนสุดบรรจุพระเกศา พระอัฐมคธาตุพระบรมสารีริก ธาตุ ที่ได้รับจากประเทศบังคลาเทศ สุสานเจดีย์ เป็นทรง ๔ เหลี่ยม สูง ๙๔.๗๘ เมตร มี ๑๔ ชั้นประกอบด้วยห้องแสดงพิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ โรงเรียนพระปริยัติธรรม สถาบันราชภัฏฯ

ส่วนฐานเจดีย์เป็นโรงเรียนครูสอนสมาธิประกอบด้วย ห้องเรียนขนาดใหญ่ รองรับนักศึกษาครั้งละ ประมาณ ๕๐๐ คน มีห้องเดินจงกรม ห้องนั่งสมาธิ วิปัสสนา ห้องอาหารและห้องประชุมที่มีทั้งความสวยงามและประโยชน์ใช้สอย รวมถึงการเปิดสถาบันพัฒนาซึ่งเป็นสถานศึกษาอาชีพแห่งใหม่ในประเทศไทยที่เชิญนักออกแบบชื่อดังจากประเทศอิตาลี มาสอนการออกแบบ เช่นการตกแต่งภายใน ออกแบบผลิตภัณฑ์ เครื่องหนัง แฟชั่นดีไซน์ประดิษฐ์ฐานอยู่ในศาลาหลังคาแบบโดมแก้ว

พระพุทธรูปหยกเขียว ที่ใหญ่ที่สุดในโลกนี้มีนามว่า "พระพุทธรมงคลธรรมศรีไทย" หยกชิ้นใหญ่นี้ได้ถูกค้นพบที่ใต้ทะเลสาบน้ำแข็ง ประเทศแคนาดา

ศูนย์สมาธิวิริยานุภาพ ตั้งอยู่บริเวณด้านข้างของวัด ในหมู่บ้านรังสิตา เป็นสถานที่ที่สร้างขึ้น เพื่อช่วยให้ฆราวาสผู้มาปฏิบัติธรรม มีที่พัก ที่สัปปายะ ภายในมีห้องพักแบบโรงแรม ๘๐ ห้อง จุผู้มาปฏิบัติได้ ประมาณ ๑๘๐ คน แบ่งห้องพักเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อไม่ให้แออัดและไม่รบกวนกัน มีทั้ง ห้องเดี่ยว ห้องคู่ และห้องรวมสำหรับครอบครัว ทุกห้องมีเตียง มีที่นอนสปริง หมอน ผ้า

ปูที่นอน ตู้เสื้อผ้า และติดเครื่องปรับอากาศ ใช้รองรับผู้มาปฏิบัติสมาธิพักค้างคืนได้ตั้งแต่ ๓ วัน ถึง ๗ วันมีห้องนั่งสมาธิบริเวณจงกรมมูหนั่งสี่ธรรมมะและห้องอาหารให้บริการผู้มาเข้าอบรม ศูนย์สมาธิ วิริยานุภาพัตถธรรมมงคลการบำเพ็ญสมาธิเป็นประโยชน์มากต่อชีวิต แต่การแสวงหา สถานที่บำเพ็ญนั้นพอสมควรเพราะต้องมีครูบาอาจารย์ สถานที่รองรับอันเป็นที่สงบมีอิสระพร้อม ทั้งความสะดวกสบาย จึงจะได้ผลสมความตั้งใจที่ใกล้พระมหาเจดีย์ วัดธรรมมงคล ได้จัดสถาน สมาธิเป็นบริเวณ ๖๐๐ ตารางวา เป็นอาคาร เพื่อบำเพ็ญสมาธิเพียบพร้อมทุกประการ เช่น ห้อง บรรยาย ห้องนั่งสมาธิเป็นคณะ ห้องพักผ่อน ห้องสุขา ห้องครัว ห้องสนทนาธรรม มีแอร์ คอนดิชัน มีที่จอดรถ และมีครูบาอาจารย์คอยแนะนำวิธีการ พร้อมทั้งโปรแกรมประจำวันสำหรับ ผู้จะมาบำเพ็ญสมาธิไม่จำเป็นต้องรู้จักใคร

ศูนย์สมาธิวิริยานุภาพปัจจุบันมีคนจำนวนมากต้องการจะทำสมาธิแต่ไม่ทราบจะไป ที่ไหน จะหาครูบาอาจารย์ได้อย่างไร ถ้าหากด้วยสถานที่ที่ทั้งไม่รู้จักรักใครบ้าง ไม่มีอิสระบ้าง เป็นต้น เพื่อพักผ่อนทางใจเพิ่มพูนพลังจิตพร้อมเพิ่มสมรรถนะทางใจให้มีความแกร่งสู่ความสำเร็จให้ บังเกิด

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระวิริยะมงคลมหาเจดีย์ฯ

เป็นเจดีย์ที่สูงที่สุดในประเทศไทย ชั้นบนสุดบรรจุพระเกศา พระอุรังคธาตุ พระบรม สารีริกธาตุ ที่ได้รับจากประเทศบังคลาเทศ สูงเจดีย์ เป็นทรง ๔ เหลี่ยม สูง ๙๔.๗๘ เมตร มี ๑๔ ชั้น

๒. พระหยกเขียวที่ใหญ่ที่สุดในโลก

ประดิษฐานอยู่ในศาลาหลังคาแบบโดมแก้ว พระพุทธรูปหยกเขียว ที่ใหญ่ที่สุดในโลกนี้มีนามว่า "พระพุทธรูปมงคลธรรมศรีไทย" หยกชิ้นใหญ่นี้ได้ถูกค้นพบที่ใต้ทะเลสาบน้ำแข็งประเทศแคนาดา หยกเป็นวัสดุที่มีความ แข็งแกร่งมาก และเหมาะแก่การนำมาสร้าง พระพุทธรูป เพราะมีความสวยงาม คงทนถาวร ทรานานเท่านาน^๑

(๓๔) วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร

วัดเทพศิรินทราวาส ราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงฝ่ายธรรมยุติกนิกายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯให้สร้างแล้วทรงสถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๒๑ ต่อมาเมื่อโปรดฯให้ตั้งโรงเรียนเทพศิรินทร์ขึ้นด้านหน้าพระอาราม และสถาปนาสุสานหลวงเป็นที่ฌาปนกิจศพขึ้นด้านหลังพระอาราม ตลอดจนโปรดฯให้ตั้งโรงพยาบาลเทพศิรินทร์พยาบาลขึ้นด้านทิศใต้ของพระอาราม ก็ทรงพระราชทานชื่อตามพระนามสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี พระบรมราชชนนี เช่นเดียวกับที่ทรงพระราชทานชื่อของพระอารามด้วยทั้งสิ้น ส่วนระดับชั้นของพระอารามแต่เดิมยังไม่แน่นอนนัก เนื่องจากในประกาศเลื่อนสมณศักดิ์นั้นใช้คำว่า “ราชวรวิหาร” สลับกับ “วรวิหาร” เรื่อยมาจนกระทั่งมีการกำหนดแบ่งชั้นของพระอารามหลวงขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดเทพศิรินทราวาสจึงมีฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดราชวรวิหารตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน^๒

๑) สถานที่ตั้ง

วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร (หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าวัดเทพศิรินทร์) เป็นวัดที่เลือกศึกษาอยู่ในกรุงเทพมหานครชั้นในตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ใกล้สะพานกษัตริย์ศึกและสถานีรถไฟกรุงเทพ (หัวลำโพง) เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดเทพศิรินทราวาส ราชวรวิหารเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ เพื่ออุทิศเป็นพระราชกุศลถวายสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีผู้เป็นพระราชชนนี และเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๓๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้สถาปนาสุสานหลวงขึ้น ณ วัดแห่งนี้ โดยมีพระราชประสงค์ให้เป็นฌาปนสถานสำหรับพระราชวงศ์ซึ่งมิได้สร้างพระเมรุที่ท้องสนามหลวงและสำหรับชนทุกชั้น สุดแต่จะทรง

^๑ <http://www.danpranipparn.com/web/board/show.php?Category=sontana&No=121>

^๒ อ้างแล้ว, เถา ศรีชลาลัย, *ตำนานวัดเทพศิรินทราวาส*, (ม.ป.ท., ๒๕๗๔), หน้า ๒-๓.

พระราชทานพระบรม ราชานุญาต ดังเช่นใช้เป็นที่พระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ เป็นครั้งแรก ในครั้งนั้นได้โปรดฯให้สร้างพลับพลาถาวร เป็นที่ตั้งพระศพ พระนามว่า “พลับพลาอิศริยาภรณ์”^๑

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาวัดเทพศิรินทราวาส ขึ้นมาแล้ว เมื่อถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษาและวันสวรรคตของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีซึ่ง โปรดฯให้จัดพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นประจำทุกปี พระองค์ก็โปรดฯให้ นิมนต์พระสงฆ์จากวัดเทพศิรินทราวาสมาร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วย^๒ อีกทั้งในวโรกาส สำคัญดังเช่นพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีครบ ๖๐ พรรษา พระองค์ก็โปรดฯให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์เสด็จมาบำเพ็ญกุศลที่พระ อารามและวัดปทุมวนาราม4เป็นการเพิ่มเติม^๓ นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชประสงค์ให้สมเด็จพระ เจ้าน้องยาเธอและสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอมาช่วยกันทำนุบำรุงและสร้างถาวรวัตถุต่างๆไว้ที่พระ อารามแห่งนี้

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ

^๑ ประวัติวัดเทพศิรินทราวาส, (กรุงเทพมหานคร: เรือนมิตร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๙-๑๒๔.

^๒ การทำบุญพระบรมอัฐิในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี, **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕**, แผ่นที่ ๒๔, (วันอาทิตย์ เดือน ๑๐ แรม ๔ ค่ำ ปีชวดสัมฤทธิศก, ๑๒๔๐), หน้า ๑๘๕.

^๓ การพระราชกุศลในคติซึ่งคล้ายกับวันสวรรคตกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี, **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑**, แผ่นที่ ๒๔, (๙ กันยายน ร.ศ.๑๑๓), หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

พระอุโบสถของวัดเทพศิรินทราวาส มีขนาดใหญ่และตกแต่งอย่างงดงาม ด้วยลายรดน้ำและซุ้มประตูหน้าต่าง เพดานสลักรูปเครื่องราชอิสริยาภรณ์ พระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ เช่น พระนิรันตราย ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำรัชกาลที่ ๔ อัญเชิญมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ ตามพระราชประสงค์รัชกาลที่ ๕ ลักษณะตัวพระอุโบสถเป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ด้านหน้าและหลังมีระเบียงคลุม เสาระเบียงเป็นเสากลม รองรับชายคาโดยรอบพระอุโบสถ พระอุโบสถนั้นฐานสูง ๑.๕๒ เมตร กว้าง ๒๑.๓๑ เมตร ยาว ๓๗.๙๐ เมตร แบ่งเป็น ๗ ห้อง หลังคา ๒ ชั้น ลด ๔ ตับ มุงด้วยกระเบื้องดินเผา

๒. พระพุทธรูปพระนิรันตราย

ภาพ : พระพุทธรูปพระนิรันตราย

พระนิรันตราย เป็นพระนั่งปางสมาธิ พระเพลากว้าง ๑.๑๒ เมตร สูงตั้งแต่พระที่นั่งจนถึงพระจุฬာ ๑.๔๖ เมตร เป็นพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้หล่อขึ้นใหม่จำนวน ๑๘ องค์ ตามประวัติ กล่าวว่า ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีมะโรง พุทธศักราช ๒๔๑๑ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างหล่อพระพุทธรูปพิมพ์เดียวกันกับพระนิรันตรายองค์เดิม ด้วยทองเหลืองกะไหล่ทอง แต่มีเรือนแก้วอยู่เบื้องหลังเป็นพุ่มพระมหาโพธิ์ มีอักษรขอมจำหลักไว้ตรงกลีบบัวเบื้องหน้า ๙ เบื้องหลัง ๙ ยอดเรือนแก้วมีรูปพระมหามงกุฎตั้งติดอยู่กับฐานชั้นล่างรองฐานพระ ซึ่งเป็นที่สำหรับสงวนน้ำพระ ก่อเป็นรูปศิระโค หมายถึงพระสมณโคดม พระพุทธรูปซึ่งทรงหล่อใหม่นี้มีจำนวน ๑๘ องค์ เท่าจำนวนปีซึ่งได้เสด็จดำรงสิริราชสมบัติ และมีพระราชดำริว่าจะทรงหล่อปีละองค์ในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาทุกปี พระราชทานนามพระพุทธรูปทุกองค์ว่า พระนิรันตราย เช่นกัน แต่การยังค้างอยู่มิได้ทันกะไหล่ทองก็เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างกะไหล่ทองจนแล้วเสร็จทั้ง ๑๘ องค์ พระราชทานไว้ ณ พระอารามในขณะระมยุตตามพระราช

ประสงค์ในสมเด็จพระบรมชนกนาถ พร้อมกับทรงสร้างพระราชทานพระอารามหลวงธรรมยุตอื่นๆ อีกวัดละองค์

๓. พระพุทธรูปหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์

ภาพ : พระพุทธรูปหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์

พระพุทธรูปสำคัญอีกองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ พระเพลากว้าง ๕๗ เซนติเมตร สูงจากทับเกษตรจนสุดพระรัศมี ๘๐ เซนติเมตร ปางมารวิชัย ฐานบัวคว่ำบัวหงาย สูง ๑๘ เซนติเมตร เป็นของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากมลชนกสวรวรรคโลกลักษณาวดี สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโรดม) กล่าวว่า

“พระพุทธรูปนั้น เดิมอยู่ในเมืองเหนือ องค์มีชำรุดบ้าง โปรดให้เชิญลงมาเมื่อรัชกาลที่ ๕ ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสยุโรปคราวหลัง เสด็จสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้นประชวร จึงมีพระโทรเลขกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานบูรณะพระพุทธรูปนั้น เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตแล้ว โปรดให้ช่างบูรณะที่ชำรุดขัดแย้งจนเรียบร้อยดี พระองค์ท่านก็หายประชวร ทรงพระสำราญขึ้น ต่อมาเมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจึงโปรดให้เชิญมาประดิษฐานไว้ในวัดนี้”^๑

(๓๕) วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ที่เลขที่ ๒๒๕ ถนนจักรวรรดิ แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๐๐

^๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ สุทรศักดิ์กัลยาวิดี กรมขุนสุพรรณภาควดี พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ ประสูติเมื่อ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑.

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ที่เลขที่ ๒๒๕ ถนนจักรวรรดิ แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๐๐ เดิมเป็นวัดราษฎร์ ชื่อวัดนางปลี้ม สร้างสมัยอยุธยา ต่อมาเรียกวัดสามปลี้ม เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ได้บูรณปฏิสังขรณ์วัดขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม ประมาณ พ.ศ.๒๓๖๒ และได้ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง และพระราชทานนามว่า วัดจักรวรรดิราชาวาสเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖๘ ภายในวัดมีศาล และรูปปั้นเจ้าพระยาบดินทรเดชาอยู่ด้วย

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ มีพระราชพงศาวดารกล่าวไว้ว่า “พ.ศ.๒๓๔๓ วันจันทร์ เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำ เวลา ๕ โมงเย็น เกิดเพลิงไหม้ ที่วัดสามปลี้ม ตลอดลงไปถึงตลาดน้อยวัดสำเพ็ง” (วัดปทุมคงคา) ตอนปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ต่อมาจนถึงต้นรัชกาลสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น สิงหเสนี) ได้เป็นผู้เริ่มปฏิสังขรณ์วัดสามปลี้ม แต่ยังไม่ทันเสร็จก็ถึงแก่อสัญกรรมเสียก่อน ต่อมาราวปี พ.ศ.๒๓๖๒ เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ผู้เป็นบุตร จึงได้ทำการปฏิสังขรณ์ต่อ โดยมอบให้บุตรชายคนโต ชื่อ นายเกต (เจ้าพระยามุขมนตรี) เป็นผู้อำนวยการสร้าง จากด้านเหนือเข้ามาทางด้านใต้ และให้บุตรชายคนรอง ชื่อ นายแก้ว (เจ้าพระยายมราช) เป็นผู้อำนวยการสร้าง จากด้านใต้เข้าไปหาด้านเหนือ บรรจบกันตรงกลาง มีการสร้างพระอุโบสถ เสนาสนสงฆ์ ศาลาการเปรียญ ตลอดจนชุดคลองจากแม่น้ำเจ้าพระยา เข้ามาจนถึงสระน้ำซึ่งขุดไปใช้ภายในวัด (ปัจจุบันคลองถูกถมเป็นถนนเส้นกลางวัดแล้ว)

เมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จลง ก็ได้จัดการอาราธนาพระภิกษุจากวัดราชบูรณะบ้าง วัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) ทำเทียนบ้าง มาอยู่จำพรรษา และได้โอนเกล้าถวายเป็นพระอารามหลวง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) เมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๓๖๘ และได้ทรงพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร”

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

ภาพ : พระอุโบสถ

พระอุโบสถสร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ หลังจากสร้างพระวิหารประดิษฐานพระบาง ที่อัญเชิญมาจากเวียงจันทน์ใน พ.ศ.๒๓๗๐ ด้วยตามประวัติที่เล่าสืบกันมากล่าวว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานผ้าพระกฐิน ได้ทอดพระเนตรเห็นวิหารพระบางสูงกว่าพระอุโบสถ (หลังเดิม ปัจจุบันเป็นพระวิหาร) จึงมีพระราชกระแสท้วงว่า "โบสถ์เดียวกว่าวิหารพระบาง" เจ้าพระยาราชสุภาวดี (สิงห์ ต้นตระกูลสิงหเสนี) ผู้บูรณะวัดจึงจัดการสร้างพระอุโบสถหลังนี้ขึ้นทางด้านเหนือพระอุโบสถเดิม พระอุโบสถเดิมถูกถอนจากฐานะพระอุโบสถ แล้วอุทิศเป็นพระวิหารจนปัจจุบัน ประมาณการว่า พระอุโบสถหลังใหม่นี้คงจะสร้างแล้วเสร็จในปลาย พ.ศ.๒๓๗๒ ซึ่งเจ้าพระยาราชสุภาวดีกลับจากสงครามเวียงจันทน์ครั้งที่ ๒ และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "เจ้าพระยาบดินทรเดชา"

๒. พระวิหาร

ภาพ : พระวิหาร

พระวิหารตั้งอยู่ด้านใต้ของพระอุโบสถ เดิมเป็นพระอุโบสถมาก่อน ตามประวัติเมื่อเจ้าพระยาบดินทรเดชาสร้างวัดนี้ ราว พ.ศ.๒๓๖๒-๒๓๖๓ นั้น ได้มอบให้บุตรชายคนใหญ่ชื่อ "นายเกต" ในรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยามุขมนตรี เป็นผู้อำนวยการสร้างด้านเหนือเข้ามาหาด้านใต้ให้บุตรชายคนรองชื่อ "นายแก้ว" ในรัชกาลที่ ๔ ได้เป็นเจ้าพระยามรราช เป็นผู้อำนวยการสร้าง

ด้านใต้เข้าไปด้านเหนือ บรรจบกันตรงกลาง หันหน้าไปทางทิศใต้ หันหลังให้พระอุโบสถ ซึ่งเดิมสร้างเป็นพระอุโบสถ กว้าง ๑๑.๒๘ เมตร ยาว ๒๒.๓๐ เมตร มุขกว้าง ๙.๓๐ เมตร ยาว ๓.๑๐ เมตร ปัจจุบันใช้เป็นที่บำเพ็ญทานสำหรับญาติโยมทั่วไป

(๓๖) วัดไตรมิตรวิทยาราม

๑) สถานที่ตั้ง

วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๖๖๑ ถนนเจริญกรุง แขวงตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๘ ไร่ ๙๐ ตารางวา

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดไตรมิตรวิทยาราม ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง แขวงตลาดน้อย เป็นวัดโบราณอยู่ในที่ลุ่มพระอารามเป็นเรือนไม้ มีชื่อเดิมว่าวัดสามจีน วัดหลวงพ่อทองคำ แต่เดิมเรียกว่าวัดสามจีน สร้างขึ้นโดยเพื่อนชาวจีนสามคน วัดนี้ ตั้งอยู่ในเขตไชน่าทาวน์ กรุงเทพฯ สดุดนนเยาวราช ใกล้สถานีรถไฟ กรุงเทพฯ (หัวลำโพง) ติดถนนไตรมิตร วัดไตรมิตรนี้เป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า พระพุทธรูปทองคำที่มีชื่อเสียงทั่วโลก

วัดไตรมิตรวิทยาราม สร้างสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เดิมชื่อว่า วัดสามจีน เล่ากันว่าชาวจีน ๓ คน เป็นมิตรที่สนิทสนมกันมาก ร่วมใจกันสร้างเพื่อถวายเป็นวิหารทานต่อมาได้นามว่า วัดไตรมิตรวิทยาราม และทำพิธีเปิดป้ายวัดเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๘๒ ได้รับยกฐานะเป็นพระอารามหลวง เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๙

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

พระอุโบสถ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ลักษณะทรงจัตุรมุข หลังคาลาด ๒ ชั้น มีมุขคล้ายมุขเด็จอีกชั้นหนึ่งหน้าบันทั้ง ๔ ด้าน ประดับปูนปั้น รูปพระนารายณ์ พระอิศวรและพระพรหม ปิดทอง ประดับกระจก ภายในเพดานประดับดวงดาวโลหะ ปิดทอง ประดับกระจก ผัง

ภายใน ประดับได้ขอบหน้าต่างเป็นหินขัดสีเข้ม เขียนลายไทย ชุ่มประตุนหน้าต่างประดับปูนปั้น ในวงกรอบทรงโค้งกลม ยอดแหลมประดับลายทองพุ่มข้าวบิณฑ์ บานประตุนหน้าต่างเขียนลายรดน้ ภาพทวารบาล ซานด้านหน้าพระอุโบสถมีชุ่มบุษบกทรงจักรมุข มีใบเสมาที่มุมพระอุโบสถทั้ง ๔ มุม สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๔๘๙

๒. พระประธานในพระอุโบสถ

ภาพ : พระประธานในพระอุโบสถ

พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย พระนามว่า พระพุทธทศพลญาณประชาชนนิยมเรียกว่า หลวงพ่อโตวัดสามจีน หรือหลวงพ่อดสามจีน

๓. **พระวิหาร** เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้นหลังคาทรงจักรมุข หน้าบันประดับลายปูนปั้น มีเรือนทึศล้อมรอบ

๔. พระพุทธรูปสุโขทัยไตรมิตร

พระพุทธรูปสุโขทัยไตรมิตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานนามว่า พระพุทธมหาสุวรรณปฏิมากร ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ เป็นพระพุทธรูปทองคำ ปางมารวิชัย ศิลปะสมัยสุโขทัย สูง ๓.๙๘ เมตรหน้าตักกว้าง ๓.๑๓ เมตร พระพุทธรูปนี้เดิมมีผู้เอาปูนโบกหุ้มไว้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาปูนกะเทาะออกเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ จึงปรากฏเป็นเนื้อทองคำเหลืองอร่าม เป็นพระพุทธรูปที่ทรงคุณค่าสวยงามยิ่ง มีอายุไม่น้อยกว่า ๗๐๐ ปี

(๓๗) วัดยานนาวา

๑) สถานที่ตั้ง

วัดยานนาวา เป็น พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่ที่ ๑๑๕ ตำบลบ้านทวาย อำเภอบ้านทวาย^๑ ซึ่งปัจจุบันเป็นเลขที่ ๔๐ ถนนเจริญกรุง แขวงยานนาวา เขตสาทร กรุงเทพมหานคร ได้รับการขึ้นทะเบียนประกาศเป็นโบราณสถานตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๐ ตอนที่ ๓๖ วันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๖^๒ มีเนื้อที่ที่ดินตามโฉนดที่ดินเลขที่ ๓๐๐๐ และที่ ๓๐๐๗ ตำบลบ้านทวาย อำเภอบ้านทวาย (บางรัก) จังหวัด พระนคร^๓ เป็นเนื้อที่ ๒๒ ไร่ - งาน ๒๔ ตารางวา (๘๘๒๔ ตารางวา) แต่เมื่อหักเนื้อที่สิ่งก่อสร้างซึ่งจัดเป็นเขตจัดประโยชน์ออกไปแล้ว คงเหลืออาณาเขตที่ดิน เพื่อใช้สอยเป็นเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส อยู่เพียง ๑๑ ไร่ ๑ งาน ๘๑ เศษ ๘ ส่วน ๑๐ ตารางวา เท่านั้น

๒) อาณาเขต

ทิศใต้	ติดกับ	คูเรือบางกอกดีออก
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ถนนเจริญกรุง
ทิศตะวันตก	ติดกับ	แม่น้ำเจ้าพระยา

๓) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดยานนาวา ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันออก บริเวณด้านใต้บ้านคู^๔ อันเป็นแหล่งต่อคูสำเภาและซอมแซมเรือสำเภาเมืองบางกอก เดิมมีนามว่า “วัดคอกควาย” สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนกลาง ราวๆ สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง ในสมัยกรุงธนบุรี (ประมาณ พ.ศ.๒๓๑๙) พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสิน

^๑ สารบัญชี่ ส่วนที่ ๒ คือ ราษฎรในจังหวัด ถนน แล ตรอก สำหรับเจ้าพนักงานกรมไปรษณีย์ กรุงเทพมหานคร จ.ศ. ๑๒๔๕ เล่มที่ ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ต้นฉบับ จำกัด, ๒๕๔๑)

^๒ กรมศิลปากร, ทะเบียนโบราณสถานในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๖.

^๓ สำเนาโฉนดที่ดินเลขที่ ๓๐๐๐ และที่ ๓๐๐๗ ตำบลบ้านทวาย อำเภอบ้านทวาย (บางรัก) จังหวัดพระนคร ลงวันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๖๒.

^๔ อนุমানราชธน,พระยา, (เสฐียรโกเศศ-นามแฝง), **ฟื้นความหลัง เล่ม ๑**, (พระนคร: สำนักพิมพ์ ศึกษิตสยาม, ๒๕๑๓), หน้า ๑๒๔.

มหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามวัดใหม่ว่า “**วัดคอกกระบือ**” และทรงสถาปนาเป็นพระอารามหลวงเพื่อเป็นที่สถิตของพระราชาคณะ^๑

เมื่อปี พ.ศ.๒๓๒๕ อันเป็นปีที่ ๑ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พร้อมด้วยกับการสร้างกรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานวิสุงคามสีมา^๒ พร้อมกับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ มีขนาดเล็ก แทนพระอุโบสถเดิมที่ชำรุดตั้งแต่คราวกรุงศรีอยุธยาแตก และเมืองบางกอกถูกพม่ายึด ได้รับความเสียหายมาก โดยพระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่นี้ หันหน้าไปทางแม่น้ำเจ้าพระยา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑^๓ และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒^๔ ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชทานผ้าพระกฐินที่วัดนี้ โดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค เป็นระยะทางประมาณ ๑๒๖ เส้น ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๓๓๐-๒๓๕๓ เป็นประจำทุกปีต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหมู่กุฏิสงฆ์ และให้ปฏิสังขรณ์พระอารามส่วนที่ทรุดโทรม กับทรงมีพระราชดำริว่า

ในปี พ.ศ.๒๓๘๗ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงมีพระราชประสงค์จะสร้างพระสถูปเจดีย์ไว้ที่ **วัดคอกกระบือ** เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการที่พระองค์ทรงใช้เรือสำเภาขนสินค้าไปทำมาค้าขายถึงเมืองจีนและประเทศต่างๆ โดยทรงมีพระราชดำริว่า ต่อไปภายหน้า รูปลักษณะเรือสำเภาอาจจะเปลี่ยนไป คนรุ่นหลังอาจจะจำรูปลักษณะสำเภาจีนที่พระองค์ทรงใช้เป็นพาหนะไม่ได้ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็นและจำรูปแบบเรือสำเภาจีนที่พระองค์ทรงใช้เป็นพาหนะได้ กับทรงรำลึกถึงพระธรรมในเวสสันดรชาดกด้วยจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระสถูปเจดีย์เป็นแบบอย่างใหม่ขึ้น เป็นสำเภาจีนมีพระเจดีย์ ๒ องค์อยู่บนเรือ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็

^๑ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, **อธิบายเรื่องสำเภาวัดยานนาวา**, (พระนคร: โรงพิมพ์จักรวรรดิ, ๒๔๗๗), หน้า ๓๔.

^๒ หนังสือกรมศาสนาที่ ศธ ๐๔๐๓/๑๒๖๓๐, ลงวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๓๙, เรื่อง หนังสือรับรองสภาพวัดยานนาวา.

^๓ ทิวากรวงศ์, เจ้าพระยา (ข้า บุนนาค), **พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๑), ๑๐๖.

^๔ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ เรื่อง เสด็จพระราชทานพระกฐินหลวงประจำวัดวาอารามต่าง ๆ จ.ศ. ๑๑๔๙ (พ.ศ.๒๓๓๐), ณ วันเสาร์ที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๓๐ ตรงกับวันเสาร์ เดือน ๑๑ แรม ๘ ค่ำ ปีมะแม นพศก จ.ศ. ๑๑๔๙ เสด็จพระราชทานพระกฐิน ณ วัดคอกกระบือ.

คือ ทรงสร้างพระสถูปเจดีย์มีฐานเป็นเรือสำเภาจีน พร้อมกับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนาม วัดคอกกระบือ ว่า “วัดญาณนาวาราม”^๑

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระสำเภาพระเจดีย์

ภาพ : พระสำเภาพระเจดีย์

ก่อสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน เป็นรูปเรือสำเภา เพื่อเป็นการรำลึกถึงความสำคัญของเมืองบางกอก อันเป็นศูนย์กลางการส่งออกในการต่อเรือสำเภาแบบจีนขาย ซึ่งมีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า “เรือสำเภาจีนหัวขาว (แป๊ะ-โถว-จุ้น)”^๒ มีลักษณะคล้ายกับเรือสำเภาจีนแต่จีว หัวเรือหันสู่ทิศใต้และปากแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนท้ายเรือหันไปทางทิศเหนือ

ความยาวตอนบนตลอดลำเรือสำเภา วัดจากหัวเรือถึงท้ายบาทสี่ ยาว ๒๑ วา ๒ ศอก (๔๓ เมตร) ความยาวตอนล่าง ส่วนที่ติดกับพื้น ๑๘ วา ๑ ศอก (ประมาณ ๓๖.๕ เมตร) ความกว้างตรงส่วนกลางของเรือ ๒๑ วา ๓ ศอก (๙.๕ เมตร) ความสูงตรงส่วนกลางลำเรือ ๒ วา ๓ ศอก (๕.๕ เมตร)

^๑ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ เรื่องบัญชีทางว่าในคราวเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน ณ วัดคอกกระบือ, วันเสาร์ที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๓๕๓, ตรงกับวันเสาร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะเมียโทศก จ.ศ. ๑๑๗๒.

^๒ ศิลปากร, กรม, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, การบรรยายพิเศษเฉลิมพระเกียรติ ๒๐๐ ปี พระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพาณิชย์, ๒๕๓๐), หน้า ๖๕.

หัวเรือแต่เดิมทำเป็นรูปคล้ายเสี้ยววงเดือนแบบใบมีดโกนของพระในสมัยก่อน แต่เมื่อมีการบูรณะใหม่ในภายหลัง เมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๖ โดยกรมชลประทาน ทำให้มีลักษณะหัวเรือเปลี่ยนไปคล้ายรูปมีดดาบแทน

บนเรือสำเภา เป็นที่ตั้งของพระเจดีย์ใหญ่ ๑ องค์ เล็ก ๑ องค์ ตรงกับบริเวณตำแหน่งเสากระโดงเรือ แทนที่จะตั้งอยู่บนพื้นดินตามปกติ

พระเจดีย์องค์ใหญ่ เป็นพระเจดีย์ฐานย่อมุมไม้ยี่สิบ ขนาดฐานล่างกว้าง ๓ วา ๑ ศอก เศษ สูงประมาณ ๘ วา ๒ ศอก (๑๗ เมตร) ส่วนพระเจดีย์องค์เล็ก ฐานย่อมุมไม้สิบหก ขนาดฐานล่างกว้าง ๗ ศอก เศษ สูงประมาณ ๖ วา (๑๒ เมตร) ระยะห่างความสูงจากฐานพระเจดีย์ที่ตั้งอยู่สูงจากระดับพื้นดินประมาณ ๓.๑๐ เมตร

พระสำเภาพระเจดีย์ วัดยานนาวาดังกล่าวนี้ เป็นศิลปกรรมในแบบ “ขนบประเพณี” สมัยรัชกาลที่ ๓ ที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญมาก^๑

๒. พระประธานในพระอุโบสถมี ๔ องค์

เป็นพระปั้นทั้ง ๔ องค์ ซึ่งมีขนาดต่างกันดังนี้ : องค์ที่ ๑ เป็นองค์ใหญ่ปางมารวิชัยนั่งสมาธิ ส่วนกว้างวัดหน้าตักได้ ๓ ศอก ๘ นิ้ว สูง ๑ วา ๑๐ นิ้ว

องค์ที่ ๒ เป็นปางมารวิชัย (องค์ขวา) วัดหน้าตักได้ ๑ ศอก ๙ นิ้ว สูง ๑ ศอก ๑๕ นิ้ว

องค์ที่ ๓ เป็นปางมารวิชัย (องค์ซ้าย) วัดหน้าตักได้ ๑ ศอก ๑๑ นิ้ว สูง ๑ ศอก ๑๖ นิ้ว

องค์ที่ ๔ เป็นปางมารวิชัยนั่งสมาธิ ส่วนกว้างวัดหน้าตักได้ ๒ ศอก ๑๐ นิ้ว สูง ๓ ศอก ๑๐ นิ้ว (สภาพการตั้งพระประธานปี๒๕๔๙)

๓. พระอุโบสถ

พระอุโบสถ หลังเดิม ที่สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ชำรุดทรุดโทรม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรัชกาลที่ ๑ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระอุโบสถใหม่ขนาดเล็ก หันหน้าไปทางแม่น้ำเจ้าพระยา และพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้แก่วัดนี้ ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๕ พระอุโบสถที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างไว้ ได้ชำรุดทรุดโทรมลง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ มีขนาดใหญ่กว่าเดิม หันหน้าไป

^๑ อุดุลย์ศักดิ์ เทียมแพงพันธ์, พุทธนาวา วัดยานนาวา : การศึกษาเรื่องสัญลักษณ์ความเชื่อทางพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. ๒๕๔๑. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๐, หน้า ๑๗-๑๘.

ทางแม่น้ำเจ้าพระยา พร้อมกับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์พระอาราม เกือบทั้งพระอาราม เสร็จในเดือน ๙ ปีมะโรง พ.ศ.๒๓๘๗

ต่อมา ในระหว่างปี พ.ศ.๒๔๕๐-พ.ศ.๒๔๗๐ พระอุโบสถและเสนาสนะวัดยานนาวา ได้ชำรุดทรุดโทรมลงอีก ทางวัดและชาวบ้าน จึงได้ร่วมกันซ่อมแซมเสนาสนะและสร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ โดยทำการรื้อพระเจดีย์เล็ก ๓๔ องค์รอบพระอุโบสถออก พร้อมกับรื้อกุฏิสงฆ์ข้างพระสำเภาพระเจดีย์ และข้างพระวิหารเก๋งจีน ออกอีก ๑๓ หลัง เพื่อให้บริเวณพระอุโบสถกว้างขึ้น แล้วสร้างกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถให้เป็นสัดส่วนด้วย ซึ่งพระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่นี้ หันหน้าไปทางถนนเจริญกรุง อันเป็นเหตุให้พระสำเภาพระเจดีย์ที่เคยประดิษฐานอยู่หลังพระอุโบสถ กลายมาเป็นประดิษฐานที่หน้าพระอุโบสถ ดังกล่าวแล้วข้างต้น

ต่อมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ วัดยานนาวาได้ประสบภัยจากระเบิด ทำให้พระอุโบสถ และพระสำเภาพระเจดีย์ ชำรุดด้วย ทางวัดและชาวบ้านจึงได้ร่วมกันบูรณะพระอุโบสถอีกครั้งหนึ่ง

พระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่ ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นฝีมือช่างชาวบ้านร่วมกันสร้าง มีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ขนาด ๕ ห้อง หลังคาลาด ๒ ชั้น ประดับด้วยช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ ประดับกระฉกสี

หน้าบัน ทำด้วยไม้แกะสลัก ลงรักปิดทอง ประดับกระฉกสีเป็นรูปเทพพนม ท่ามกลางลายก้านขดรูปสัตว์ต่าง ๆ มีเสาพาไลย่อมุมไม้สิบสอง รองรับหลังคาชั้นลดด้านหน้าและด้านหลังของอาคาร บัวหัวเสาเป็นปูนปั้นลงรักปิดทอง ประดับกระฉกสี กรอบซุ้มประตูหน้าต่างพระอุโบสถ ทำเป็นรูปนาค บานประตูด้านนอก ปิดทองรดน้ำเป็นรูปเสี้ยววงเวียนเหยียบสิงห์ ด้านในประตู เป็นภาพจิตรกรรมรูปกระทิงใหญ่ ที่ใช้ในพิธีลอยพระประทีปในสมัยรัชกาลที่ ๓ บานหน้าต่างด้านนอก ปิดทองรดน้ำเป็นภาพเล่าเรื่องทศชาติ จากด้านทิศใต้ฝั่งตะวันออกไปฝั่งตะวันตก และทางด้านทิศเหนือจากฝั่งตะวันตกไปยังฝั่งตะวันออก เป็นลายภาพจิตรกรรมทศชาติ เล่าเรื่องพระเตมีย์ พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิราช พระมโหสถ พระภริทัต พระจันทกุมาร พระพรหมนารถ พระวิฑูร และพระเวสสันดร ตามลำดับ

ส่วนด้านในบานหน้าต่าง เป็นภาพจิตรกรรมรูปโยยาคุ ตามแบบอย่างที่ทำให้ยั้งพระ
ในพระราชพิธีสารท เอปี่ พ.ศ. ๒๓๗๐ ส่วนรอบนอก มีฐานลูกนิมิตประดับใบเสมาเก๋าล้อมรอบ
พระอุโบสถทั้ง ๔ ทิศ^๑

๔. พระพุทธปฏิมาประธาน และพระพุทธปฏิมาในพระอุโบสถ

พระพุทธปฏิมาในพระอุโบสถ เป็นพระปูนปั้น มี ๔ องค์ ดังนี้

องค์ที่ ๑ เป็นพระประธานองค์ใหญ่ ปางสมาธิ แบบรัตนโกสินทร์ หน้าตัก ๓ ศอก ๘
นิ้ว สูง ๑ วา ๑๐ นิ้ว อยู่บนฐานชุกชีสูง มีฉัตรคลุม

องค์ที่ ๒ อยู่ด้านขวา เป็นพระปางมารวิชัย หน้าตัก ๑ ศอก ๙ นิ้ว สูง ๑ ศอก ๑๕ นิ้ว
องค์ที่ ๓ อยู่ด้านซ้าย เป็นพระปางมารวิชัย หน้าตัก ๑ ศอก ๑๑ นิ้ว สูง ๑ ศอก ๑๖ นิ้ว

องค์ที่ ๔ เป็นพระปางสมาธิขนาดย่อม หน้าตัก ๒ ศอก ๑๐ นิ้ว สูง ๓ ศอก ๑๐ นิ้ว^๒

๕. พระวิหารเก๋งจีน

เป็นอาคารสถาปัตยกรรมแบบจีน สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๓ ตั้งอยู่บริเวณด้านท้ายของ
ลำภาวจีนยานนาวา ภายในเก๋งจีนเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธปฏิมาศักดิ์สิทธิ์

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เก๋งจีนได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของกรม
ศิลปากร

๖. พระแท่นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระแท่นที่ประทับนี้ ส่วนใหญ่เป็นงานก่ออิฐถือปูน พื้นที่สำหรับนั่งมักมีการกรุด้วย
แผ่นหินอ่อน และมักจะตั้งอยู่บริเวณลานโบสถ์หรือวิหาร หรือไม่ก็ตามริมทางเดินที่จะนำออกไปสู่
ประตูด้านหน้า^๓ สำหรับพระแท่นที่ประทับ ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่วัดยาน
นาวานี้ เดิมสร้างอยู่ใกล้ต้นไม้ใหญ่ ต่อมาต้นไม้ต้นนั้นได้หักโค่นไป แผ่นหินที่นั่งที่กรุไว้แต่เดิมแตก
ทำลายเสียหายหมดแล้ว ปัจจุบันจึงมีการสร้างฐานหลังคาคลุมและรั้วเหล็กล้อมรอบที่ประทับไว้

^๑ เนตรนภิส นาควัชร, รองศาสตราจารย์. และคณะ, **วัดในกรุงเทพฯ : การเปลี่ยนแปลงใน
รอบ ๒๐๐ ปี (พ.ศ. ๒๓๒๕- ๒๕๒๕)**, (กรุงเทพมหานคร: ทุนวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า
๑๔๖-๑๔๗.

^๒ อุดุลย์ศักดิ์ เทียมแพงพันธ์, พุทธนาวา วัดยานนาวา : **การศึกษาเรื่องสัญลักษณ์ความเชื่อทาง
พุทธศาสนา**, วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ
มหาวิทยาลัยศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^๓ ไชแสง ศุขะวัฒน์, **วัดพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจีนในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์**,
(กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ เจมส์ ทอมป์สัน, ๒๕๒๕), หน้า ๖๖.

(๓๘) วัดรัชฎาธิษฐาน ราชวรวิหาร

๑) สถานที่ตั้ง

วัดรัชฎาธิษฐานราชวรวิหารเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๖๙๒ แขวงคลองซึกพระ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดรัชฎาธิษฐานราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดราชวรวิหาร เดิมเป็นวัดราษฎร์ ชื่อ“วัดเงิน” และเป็นวัดเก่าสร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ผู้สร้างคือ เจ้าขรัวเงิน ซึ่งเป็นภักดาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ พระเจ้าพี่นางเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาลที่ ๑

เจ้าขรัวเงินผู้สร้างวัดนี้ เป็นคนจีนแซ่ตันน้องชายชื่อเจ้าขรัวทอง เจ้าขรัวเงินและเจ้าขรัวทองได้สร้างวัดคนละวัดคือวัดเงินและวัดทองขึ้นตามนามของบุคคลทั้งสอง ณ สองฝั่งคลองบางพรมครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ ๓ พระบรมราชินีในพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนาวัดนี้ขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม คือ กุฏิ หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ หอไตรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ กรมสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ พระราชมารดาทรงมีพระดำริว่า วัดเงินมีแต่พระวิหาร ไม่มีพระอุโบสถ พระภิกษุสามเณร ต้องข้ามคลองไปทำสังฆกรรมที่วัดทอง (ต่อมาคือวัดกาญจนสิงหาสน์)จึงโปรด สร้างพระอุโบสถขึ้น โดยมีพระราชพิธีผูกพัทธสีมา วัดเงินเมื่อปีมะแม เบญจศก จ.ศ. ๑๑๘๕ (พ.ศ.๒๓๖๖) ต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์ วัดเงินอีก และโปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรพศศิลปปริชา ทรงดำเนินการให้ลงรักปิดทอง พระประธานวัดเงินและวัดทอง จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรม ขุนสัพสินปี กำกับให้ช่างรักลงรักปิดคำ เปลววัดทอง พระพุทธรูปฐานพระประธาน วัดเงินให้ปิดคำเปลว เงิน พระราชทานนามว่า “วัดรัชฎาธิษฐาน”เมื่อลงรักปิดทองพระประธานในพระอุโบสถวัดเงินและวัดทองแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามวัดเงินเสียใหม่ว่า “วัดรัชฎาธิษฐาน”และพระราชทานนามวัดทองว่า “วัดกาญจนสิงหาสน์”

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

หลวงพ่อกเงินเป็นพระพุทธรูปที่เจ้าสัวเงินนำมาจากวัดในเขตกรุงศรีอยุธยา ประชาชนนิยมมากกราบสักการะและอธิษฐานด้านค้าขาย เพื่อขอให้ประสบผลสำเร็จทุกประการศาลาจัตุรมุข ศาลาท่าน้ำ ลักษณะทรงไทย หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ พระอุโบสถ โดยมีพระราชพิธีผูกพัทธสีมา

เมื่อปีมะแม เบญจศก จ.ศ. ๑๑๘๕ (พ.ศ.๒๓๖๖) ศาลาการเปรียญ พระเจดีย์ ตลอดจนวิหารเล็ก
หอไตร

๑. พระอุโบสถ

พระอุโบสถ เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคาลด๓ ชั้น มุงกระเบื้อง ประดับช่อ
ฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันเป็นปูนปั้น ลายดอกไม้ทาสีเหลือง บานประตูและหน้าต่างเขียนลาย
รดน้ำ

๒. หอไตร

หอไตรเป็นเรือนทรงไทยสี่หลัง ปลูกรวมกันอยู่ในสระกลางวัด หลังที่ ๑ หันหน้าไปทาง
ทิศตะวันตก หลังที่ ๒ หันไปทางทิศใต้ หลังที่ ๓ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก และหลังที่ ๔ อยู่ตรง
กลาง หลังประธานมีลักษณะเป็นเรือนทรงไทยแฝด ด้านหน้ามีหลังขวาง ด้านหลังต่อเป็นโป่ง
โค้ง หลังคามุงกระเบื้องดินเผา หน้าบันติดช่อฟ้า ใบระกา อย่างรวยระกามอญ คือไม่มีนาคสะดุ้ง
ปัจจุบันเป็นที่พักของสงฆ์ และเก็บหนังสือโบราณ

๓. พระวิหารเล็ก

ภาพ : พระวิหารเล็ก

พระวิหารเล็ก อยู่ด้านหลังพระอุโบสถหน้าบันเป็นแบบเดียวกับพระอุโบสถ ชุ่มประตู
หน้าต่างเป็นลวดลายสวยงาม บานประตูเขียนลายรดน้ำรูปฝรั่งขี่ม้า ภายในมีพระพุทธรูปปาง
สมาธิขนาดเล็กประดิษฐานอยู่ ผนังด้านในมีภาพจิตรกรรมแต่ลบเลือนไปส่วนใหญ่

๔. พระวิหารใหญ่

ภาพ : พระวิหารใหญ่

พระวิหารใหญ่ ตั้งอยู่บนฐานสูงหน้าพระอุโบสถเก่า มีขนาดใหญ่มาก บนคานกำแพงแก้วประดิษฐานพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองรายรอบ จำนวน ๑๒ องค์ ผนังพระวิหารด้านหน้าและหลังก่อปูนสูงจนถึงอกไก่ ศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยา ชุ่มหน้าต่างด้านบนทำชายคาซ้อนสองชั้น ที่หลังคาลดชั้นเป็นลายสลักนูนรูปไบเทศประดับกระจกลี เป็นลายแบบสมัยรัชกาลที่ ๓ ชุ่มหน้าต่างทำยอด ประดับช่อฟ้าใบระกา ทวยจำหลักไม้ เข้าใจว่าเป็นของมีมาแต่เดิม พร้อมพระวิหาร

๕. หอไตรใหญ่

ภาพ : หอไตรใหญ่

หอไตรใหญ่ ตั้งอยู่กลางสระ สร้างเป็นเรือนใหญ่ ๔ ห้อง ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันเขียนลายทอง มีเรือนขวางด้านทิศตะวันออก ตัวเรือนขวางนี้ทำผนังโปร่งด้านนอก รอบชายคา เข้าใจว่ามาทำเต็มสมัยรัชกาลที่ ๓ ผนังชั้นในแท้ ๆ หน้าต่างมีชুমจำหลักไม้อย่างวิจิตรบานหน้าต่างเขียนลายทอง ต่อจากเรือนใหญ่ไปทางตะวันตก ต่อเรือนออกไปอีก ๑ ห้อง ทำหลังคาหลบลง

(๓๙) วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร^๑

วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร หรือ "วัดกัลยา" ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งธนบุรี บริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ฝั่งใต้

๑) สถานที่ตั้ง

วัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งธนบุรี แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

เป็นพระอารามหลวง อยู่ปากคลองบางกอกใหญ่ฝั่งใต้เจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต) ต้นสกุลกัลยาณมิตร ว่าที่สมุหนายก บุตรพระยาวิชัยวารี (มัน แซ่อึ้ง) เมื่อครั้งเป็นพระยาราชสุภาวดี เจ้ากรมพระสุรัสวดีกลาง มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากได้อุทิศบ้านเรือนและที่ดินบริเวณใกล้เคียง ซึ่งแต่เดิมเป็นหมู่บ้านที่มีภิกษุจีนพำนักอยู่ และเรียกกันต่อมาว่า "หมู่บ้านกุฎจีน" เพิ่มเติมเข้าด้วยกันเพื่อสร้างวัดขึ้นเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๐๘ แล้วถวายเป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า "วัดกัลยาณมิตร" พระองค์ทรงสร้างพระวิหารและพระประธานเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ชื่อ พระพุทธไตรรัตนนายก ด้วยมีพระประสงค์จะให้เหมือนกรุงเก่า คือมีพระโตอยู่นอกกำแพงเมืองอย่างเช่นวัดพนัญเชิง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างหอไตรขึ้นบริเวณที่จอดแพของกรมสมเด็จพระศรีสุดารักษ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปฏิสังขรณ์พระอารามนี้ครั้งใหญ่ โดยเจ้าพระยารัตนบดินทร์ (รอด) ซึ่งเป็นบุตรของเจ้าพระยานิกรบดินทร์

๓) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระวิหารหลวง

พระวิหารหลวงวัดกัลยาณมิตร เป็นอาคารประธานที่สร้างขึ้นในเขตพุทธาวาส อาคารพระวิหารหลวงตั้งอยู่ในแนวแกนประธานของเขตพุทธาวาส โดยตั้งอยู่ระหว่างพระอุโบสถและการเปรียญ ตั้งเยื้องไปทางท้ายพระอุโบสถ การเปรียญ พระวิหารหลวงหันด้านสกัดออกทางหน้าวัดรูปแบบ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น^๒

เป็นพระวิหารที่มีขนาดใหญ่โตมาก ตั้งอยู่กลางวัดตรงกลางระหว่างวิหารเล็กและพระอุโบสถ หน้าบันพระวิหารสลักลายดอกไม้ประดับกระจกตามแบบศิลปะสมัยรัชกาลที่ ๓ บาน

^๑ http://www.geocities.com/CapitolHill/Congress/7905/watthai/wthai_1.htm12//9/2552.

^๒ เจ้าพระยาวิจิตรวงศ์วุฒิไกร, *ตำนานพระอารามแลทำเนียบสมศักดิ์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๕๗, พิมพ์แจกในงานศพ เจ้าพระยาวิจิตรวงศ์วุฒิไกรฯ (หม่อมราชวงศ์คลี่ สุทัศน์) องคมนตรี รัฐมนตรี ๒๔๕๗), หน้า ๒๓.

ประตูหน้าต่างเป็นไม้หนาแผ่นเดียวสลักลวดลายปิดทองประดับกระจก เสาภายใน พระวิหารเขียน เป็นลายดอกไม้น้ำพระวิหารประดับด้วยตุ๊กตาจีน มีประตูทางเข้าเป็นศาลาใหญ่ ภายในประดับด้วยปูนปั้นและรูปศาลาจีน ศาลาใหญ่เบื้องหน้าเป็นศาลาโถง มีทางบุศิลากว้างขวาง ลาดมาจากศาลาทำน้ำจนถึงประตู สองข้างทางมีเก๋งจีน เจดีย์จีน และศาลเจ้าเล็ก ๆ

๒. พระพุทธไตรรัตนนายก

ภายในพระวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๕ วา ๓ ศอกคืบ สูง ๗ วา ๒ ศอกคืบ ๑๐ นิ้ว รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชทานช่วยเจ้าพระยาจักรีกรมดินทร์ ได้เสด็จก่อพระฤกษ์เมื่อ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๐ เรียกกันว่า พระโต

๓. พระวิหารเล็ก

พระวิหารเล็กอีกหลังหนึ่งอยู่ติดกับพระวิหารใหญ่ทางด้านซ้ายมือ ภายใน มีภาพเขียนฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๓ มีความสำคัญทางด้านศิลปะและประวัติศาสตร์ นับเป็น ศิลปชิ้นเอกของวัด บานประตูมีภาพทวารบาล และภาพลงรักปิดทอง

๔. พระอุโบสถ

พระอุโบสถ อยู่ทางด้านขวามือของพระวิหาร หันหน้าไปทางทิศเหนือ ฝาผนังด้านในเขียนภาพพุทธประวัติและภาพเครื่องบูชาเป็นโต๊ะลดหลั่นกันแบบจีน เสาเขียนลาย ทรวงข้าวบิณฑ์ พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปหล่อปางป่าเลไลยก์ ซึ่ง รัชกาลที่ ๓ ทรงสร้างพระราชทาน นอกจากนั้นยังมีพระพุทธรูปที่สำคัญอีกองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ หล่อสำริด หน้าตัก ๕๗ เซนติเมตร สร้างโดยเจ้าพระยา รัตนบดินทร์ (รอด กัลยาณมิตร) หลังพระอุโบสถ มีเจดีย์เหลี่ยมพร้อมฐานประทักษิณ ฝีมือช่างจากเมืองจีน โดย ช่างในเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่งแบบและขนาดให้ช่างหล่อศิลาเทียม แล้วเอาเข้ามา ประกอบในเมืองไทย มีกำแพงแก้วล้อมรอบ อยู่ทางด้านขวามือของพระวิหาร หันหน้าไปทางทิศเหนือ ฝาผนังด้านใน เขียนภาพพุทธประวัติและภาพเครื่องบูชาเป็นโต๊ะลดหลั่นกันแบบจีน เสาเขียนลาย ทรวงข้าวบิณฑ์ พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปหล่อปางป่าเลไลยก์ ซึ่ง รัชกาลที่ ๓ ทรงสร้างพระราชทาน นอกจากนั้นยังมีพระพุทธรูปที่สำคัญอีกองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ หล่อสำริด หน้าตัก ๕๗ เซนติเมตร สร้างโดยเจ้าพระยา รัตนบดินทร์ (รอด กัลยาณมิตร) หลังพระอุโบสถ มีเจดีย์เหลี่ยมพร้อมฐานประทักษิณ ฝีมือช่างจากเมืองจีน โดย ช่างในเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่งแบบและขนาดให้ช่างหล่อศิลาเทียมเอาเข้ามา ประกอบในเมืองไทย มีกำแพงแก้วล้อมรอบ

๕. หอพระธรรม

หอพระธรรมอยู่ทางด้านขวามือของพระวิหาร หันหน้าไปทางทิศเหนือ ฝาผนังด้านในเขียนภาพพุทธประวัติและภาพเครื่องบูชาเป็นโต๊ะลดหลั่นกันแบบจีน เสาเขียนลาย ทรวงข้าวบิณฑ์

อยู่ข้างวิหารหลวงด้านเหนือ ก่ออิฐถือปูน หลังคาลาด ๒ ชั้น มีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันทำเป็นรูปลาย
เปลว ตรงกลางทำเป็นรูปสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ ๔ มี พระมหามงกุฏ พระขรรค์ไชยศรี ครอบพระ
บาท พระแฉ่ ประดิษฐานเหนือพาน บานประตูหน้าต่างสลักลายดอกไม้ปิดทองประดับกระจก
ภายในหอชั้นบนประดิษฐาน ตู้พระธรรมจตุรมุข สลักลายปิดทอง ๑ ตู้ หอพระธรรมนี้สถาปนาโดย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๘ ทรงพระราชทานนามว่า "หอพระธรรม
มณเฑียรถลิงพระเกียรติ" เพื่อเฉลิมพระเกียรติในพระบรมราชมาตมหัยยิกา กรมพระศรีสุดารักษ์
ผู้เป็นพระเชษฐภคินี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๖. หอไตร

สร้างขึ้นตรงที่จุดแพของกรมสมเด็จพระศรีสุดารักษ์ ปัจจุบันเป็นห้องสมุดของวัด

๗. หอระฆัง

ตั้งอยู่ระหว่างวิหารใหญ่กับวิหารเล็ก ฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕ ระฆังที่อยู่ที่นี่
ใบใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

๘. ศาลาการเปรียญ

ตั้งอยู่มุมวัดด้านตะวันออก มี ๕ ห้อง รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชทาน
ช่วย

๙. เจดีย์ประดับหินอ่อน

สร้างโดยเจ้าพระยาธรรมาธิปัตย์ (รอด กัลยาณมิตร) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗ โดยนำเอาอิฐ
ของเจ้าพระยาปราบดินทร์บรรจุไว้ในพระเจดีย์นี้ มีกำแพงแก้วรอบ มีบันไดขึ้นลง ๒ ข้าง มีเจดีย์หิน
ซึ่งเรียกว่าถะอยู่ ๔ มุมเจดีย์เหลี่ยมมีฐานประทักษิณ และมีกำแพงแก้วล้อมรอบ เป็นฝีมือช่างเมือง
จีน โดยช่างไทยส่งแบบและขนาดไปให้ล่อศิลาเทียม แล้วนำมาประกอบในเมืองไทย

(๔๐) วัดประยุรวงศาวาส

วัดประยุรวงศาวาส^๑ เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ที่ตั้งวัด วัดประยุรวงศา
วาส ตั้งอยู่ใกล้กับเชิงสะพานพระพุทธยอดฟ้า ฝั่งธนบุรี โดยมีเลขทะเบียนวัดที่ ๒๔ ถนนประชาธิปไตย
ปก แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

๑) สถานที่ตั้ง

วัดประยุรวงศาวาส วรวิหาร

^๑ กุณินานุกรณ์ กุณินพระราชทาน วัดประยุรวงศาวาสวิหาร, กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ.,
๒๕๔๓, คณะสงฆ์วัดประยุรวงศาวาสวิหารและมูลนิธิหลวงตาแพนเหยื่อไม้ พระเทพประสิทธิคุณ ๘๐,
(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔), หน้า ๔๕.

ตั้งอยู่เชิงสะพานพระพุทธรยอดฟ้า ฝั่งธนบุรี ๒๔/๑ ถนนประชาธิปไตย แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

๒) ประวัติความเป็นมาและความสำคัญทางประวัติศาสตร์

วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร" แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ เป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าพระยาพระคลัง ว่าเป็นที่กรมท่าและสมุหพระกลาโหม ได้อุทิศสวนกาแฟสร้างเป็นวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๑ ซึ่งมีอาณาเขตติดกับบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา^๑

วัดประยูรวงศาวาส มีที่ธรณีสงฆ์จำนวน ๓๔๔ ตารางวา ในด้านตะวันออก ติดกับถนนประชาธิปไตยได้สร้างเป็นตึกแถว ๓๐ หลัง ในด้านตะวันตก ได้แบ่งให้ประชาชนเช่าอยู่อาศัย และมีที่ธรณีสงฆ์ ๑ แปลง จำนวน ๑๙ ไร่ ๓ งาน ๔๐ ตารางวา อยู่ที่ตำบลดอนกระเบื้อง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เป็นผู้มึบเทบาทสำคัญในการอัญเชิญเจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔

ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เจ้าพระยาพระคลัง สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์

การสร้างวัดและงานฉลองวัด

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) ได้อุทิศสวนกาแฟสร้างเป็นวัดขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๑ แล้วถวายเป็นพระอารามหลวงในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานนามว่า วัดประยูรวงศาวาส การสร้างวัดได้เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๑ สร้างอยู่ ๘ ปี จึงสำเร็จในปี พ.ศ. ๒๓๗๙ ได้มีการฉลองวัดในวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๙ ตรงกับวันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๗ ค่ำ

บูรณะปฏิสังขรณ์

วันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ เวลา ๑๑.๓๐ น. สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ วัดประยูรวงศาวาสประสบภัยจากลูกกระเบิดที่ฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งลงจากเครื่องบินรบหวังทำลายสะพานพระพุทธรยอดฟ้า แรงระเบิดทำให้เสนาสนะและถาวรวัตถุหลายแห่งต้องหักพังและชำรุดเสียหายเป็นอันมาก พระอุโบสถก็ได้รับความเสียหายเช่นเดียวกัน คณะกรรมการวัดประยูรวงศาวาสจึงได้ดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถภายหลังสงครามโลกสิ้นสุดลง

^๑ หนังสือพิมพ์, ข่าวสดรายวัน, วันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓, ปีที่ ๒๐, ฉบับที่ ๗๐๗๓.

ใน พ.ศ. ๒๕๓๓ พระเทพประสิทธิ์คุณ (มงคล วิโรจโน) เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสได้จัดให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถทั้งส่วนหลังคาฝาผนังและพื้นล่างทั้งหมด ยกเว้นภาพจิตรกร

๔) ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

๑. พระอุโบสถ

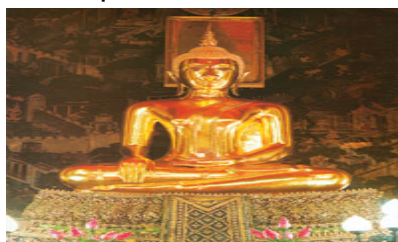
ภาพ : พระอุโบสถ

พระอุโบสถเป็นแบบไทย หน้าบันเป็นลายดอกพูนาค พระวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนาคน้อย ซึ่งนับว่าอัญเชิญมาจากสุโขทัยและมีสิ่งก่อสร้างที่น่าสนใจอีกหลายอย่าง เช่น รั้วเหล็กรูปพอก ดาบและขวาน ซึ่งสั่งมาจากอังกฤษ

เป็นสถาปัตยกรรมแบบทรงไทย กว้าง ๑๘.๒๔ เมตร ยาว ๒๕.๒๐ เมตร หลังคาลด ๒ ชั้น หน้าบันเป็นลายดอกพุดตาน ด้านหน้าและด้านหลังมีประตูเข้าออกด้านละ ๒ ประตู หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบ พระอุโบสถนี้ได้รับการซ่อมแซมเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๔ กล่าวคือเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานผ้าพระกฐิน ณ วัดประยุรวงศาวาส ได้มีกระแสพระราชดำริรับสั่งว่า เสากภายในพระอุโบสถห่างกันมากจนน่ากลัวเป็นอันตราย สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เมื่อครั้งเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมุหพระกลาโหมจึงได้ก่อสร้างภายในพระอุโบสถเพิ่มเติมอีกด้านละ ๒ ต้น จากเดิมที่เคยมีเสารายด้านละ ๔ ต้น รวมเป็นเสารายทั้งสิ้นด้านละ ๖ ต้น มีระยะห่างกันต้นละ ๓ ศอกเศษ

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๒๒ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ให้ซ่อมแซมพระอุโบสถอีกครั้ง โดยรื้อข้อฟ้าใบระกาของเก้าออกและเปลี่ยนทำใหม่ จัดการตั้งพระประธานที่ทรุดเอียงไปทางทิศตะวันตกให้ตรงดังเดิม

๒. พระประธานในพระอุโบสถ

ภาพ : พระพุทธธรรมวิเศษฐศาสตร์ดา

ที่มา : หนังสือพิมพ์, ข่าวสดรายวัน, วันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓, ปีที่ ๒๐, ฉบับที่ ๗๐๗๓.

วัดประยุรวงศาวาส มี "พระพุทธนาค" เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ประดิษฐาน ณ พระวิหารวัดประยุรวงศาวาส ที่มีพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวจีน ให้ความเลื่อมใสศรัทธาเข้ามาบูชาสักการะในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธนาคเป็นอย่างยิ่ง^๑

พระประธานในพระอุโบสถ ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานนามพระประธานในพระอุโบสถ เพื่อเป็นสิริมงคลและเป็นเกียรติประวัติแก่วัดว่า "พระพุทธธรรมวิเศษฐศาสตร์ดา" แปลว่า พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระศาสดาประเสริฐสุดโดยธรรม พระประธานในพระอุโบสถหล่อในปี ๒๓๗๑ อันเป็นที่เริ่มสร้างพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๙๙ เมตร สูง ๑.๖๒๕ เมตร ประกอบด้วยพระพุทธรูปลักษณะอันงดงาม พระพุทธรูปองค์นี้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ ให้ช่างชาวไทยเป็นผู้หล่อ ได้ว่าจ้างช่างลงรักปิดทองมาจากประเทศญี่ปุ่น ซึ่งกล่าวกันว่าฝีมือและกรรมวิธีการปิดทองดีเยี่ยม มาปิดทองพระพุทธรูป และถือได้ว่าเป็นพระพุทธรูปองค์แรกที่นำช่างฝีมือปิดทองเป็นชาวต่างชาติจากประเทศญี่ปุ่น

๓. พระวิหาร เป็นสถาปัตยกรรมแบบทรงไทย กว้าง ๑๖.๙๙ เมตร เป็นวิหาร ๕ ห้อง หลังคาลาด ๒ ชั้น หน้าบันสลักลวดลายดอกไม้สลวยและปิดทองประดับกระจกแพรวพราว มีซุ้มประตูประตู บานประตูประดับมุก พระวิหารนี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อปางมารวิชัย สมัยสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๔.๒๕ เมตร สูง ๕.๗๐ เมตร มีพระนามว่า พระพุทธนาคน้อยเป็นพระพุทธรูปโบราณคู่กับพระศรีศากยมุนี (พระพุทธนาคใหญ่) พระประธานในพระวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม พระพุทธรูปทั้งสองนี้ประกอบด้วยลักษณะของพระพุทธรูปหลวงสมัยสุโขทัยเหมือนกันคือ มีพระ

^๑ หนังสือพิมพ์, ข่าวสดรายวัน, วันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓, ปีที่ ๒๐, ฉบับที่ ๗๐๗๓.

รัศมีเปลว แต่ไม่มีไรพระนาสกชายผ้ารัดประคต เป็นเขี้ยวตะขาบและประทับนั่งขัดสมาธิราบเช่นเดียวกับพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก พระพุทธานุภาพนี้ได้รับอัญเชิญจากจังหวัดสุโขทัยมาประดิษฐานไว้ ณ พระวิหารวัดประยุรวงศาวาสเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๔ เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๒ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนรับพระวิหารและพระพุทธานุภาพเป็นศิลปะโบราณวัตถุของชาติ และพระศาสนา

๔. พระบรมธาตุเจดีย์องค์ใหญ่

ภาพ : เจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ วัดประยุรวงศาวาส

พระบรมธาตุเจดีย์เป็นพระเจดีย์องค์ใหญ่ทรงกลมสัณฐานรูปโอคว่ำ สูง ๖๐.๕๒๕ เมตรฐานล่างส่วนนอกวัดโดยรอบได้ ๑๖๒ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง ๕๐ เมตร มีช่องคูหาเรียงรายล้อมรอบชั้นล่าง พระเจดีย์ ๕๔ คูหา ถัดบนถัดจากช่องคูหาขึ้นไปเป็นพระเจดีย์เล็ก ๑๘ องค์เรียงรายล้อมรอบพระเจดีย์องค์ใหญ่เชื่อกันว่าพระเจดีย์องค์ใหญ่นี้เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุสมเด็จพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ เริ่มสร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่ขึ้น แต่พระเจดีย์ยังไม่ทันแล้วเสร็จ ผู้สร้างก็ถึงแก่พิราลัยไปก่อน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ต่อมาสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้สร้างพระเจดีย์ต่อจนเสร็จสมบูรณ์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ใน พ.ศ.๒๔๑๔ พระเจดีย์องค์ใหญ่ถูกสายฟ้าฟาดจนยอดพระเจดีย์หักไม่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์เป็นเวลานานถึง ๔๗ ปี จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๖๑ พระธรรมไตรโลกาจารย์ (อยู่) เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสในขณะนั้นได้จัดการบูรณะปฏิสังขรณ์จนถาวรราบเท่าทุกวันนี้

๕. เจดีย์ท่านขรัวแก้ว

ผู้สร้างพระเจดีย์ขรัวแก้ว คือเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) เป็นบุตรคนหนึ่งของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ภายในพระเจดีย์มีรูปหล่อท่านขรัวแก้วประดิษฐานไว้ ท่านขรัวแก้วรูปนี้เป็นพระอาจารย์สอนหนังสือไทยแก่กุลบุตรในตระกูลของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ท่านเป็นที่เลื่อมใสของตระกูลนี้ เพราะนอกจากจะเป็นพระอาจารย์สอนหนังสือแล้วท่านยังเป็นพระวิปัสสนา ผู้เชี่ยวชาญในวิชาโหราศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ทางวัดประยุรวงศาวาสได้บูรณะปฏิสังขรณ์เจดีย์ท่านขรัวแก้ว โดยสร้างเจดีย์ใหม่ครอบองค์เจดีย์เก่า และสร้างศาลาจตุรมุขไว้ด้านหน้าเจดีย์ ภายในศาลาจตุรมุขนี้เป็นที่ประดิษฐาน รูป หล่อท่าน

๖. ภูเขาจำลอง

เป็นภูเขาขนาดเล็กก่อด้วยศิลาตั้งอยู่กลางสระน้ำบริเวณหน้าวัด มีศาลาราย ๘ หลัง ตั้งอยู่ริมสระน้ำเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ มีบันไดขึ้นสู่ ยอดเขา บนยอดเขาเป็นที่ตั้งพระสถูปหล่อด้วยทองเหลืองลงรักปิดทองสำหรับบรรจุพระพุทธรูปสำคัญ ไว้ข้างใน ภูเขาจำลองเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในชื่อว่า ภูเขาเต่า

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถาน และการท่องเที่ยวของวัด

การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดควรเป็นเรื่องที่มีหลัก ประสมประสานกันหลายรูปแบบ รวมทั้งการบริหารทางธุรกิจ การจัดการรักษาศาสนสถานที่สูง เป็นมรดก การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อุตสาหกรรมด้านขนส่ง โบราณคดี พิพิธภัณฑสถานศิลปะที่ มองเห็นสัมผัสได้ และผลผลิตต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวในวัดแม้กระทั่งในพระ อารามหลวงยังมีข้อจำกัดอยู่มากพอสมควร ทั้งด้านกายภาพ ด้านนโยบาย ด้านการพัฒนา บุคลากรทางการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้าแนวทาง ในการวางแผนการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมและสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของ ยุคสมัยปัจจุบันอันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่า เพราะเป็นแหล่งรวมของศาสนสถานและการ ท่องเที่ยว มีทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพียงแต่จะถ่ายทอด ออกไปได้อย่างไร ถ้าเราไปแยกส่วน ไม่ได้มองอย่างต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผล เราก็จะทำได้เพียงแค่ มาวัดเพื่อถ่ายรูปสวยงาม ชาวต่างชาติจำนวนมากที่มีพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมต่างกันก็มา เพียงแค่ถ่ายรูป บางครั้งก็มาทำกริยาที่ไม่เหมาะสม คนไทยบางกลุ่มมาก็ไม่ได้สร้างเสริมปัญญา ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะวัดไม่ได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนว่าจะพัฒนาสังคม ทั้งที่บทบาทของ วัดสามารถสนองประโยชน์ได้ทั้ง ๒ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมและด้านการนารายได้เข้ามา ทำนุบำรุงวัด ทำนุบำรุงท้องถิ่น จังหวัดและประเทศโดยรวม ขณะเดียวกันวัดก็เป็นแหล่งที่สามารถ ให้ความรู้ความคิดที่กว้างขวางขึ้น ให้ความสงบ ความร่วมมือกับผู้มาเยือน ทำให้พุทธศาสนิกชน

เข้าใจพุทธศาสนาได้ดีขึ้น วัฒนธรรมของชุมชน ของสังคมไม่ว่าที่ใดในโลกไม่มีอะไรเป็นหลัก เท้ากับศาสนา ศาสนาเป็นรากเหง้าของการตั้งชุมชน สังคม^๑

๒.๓.๑ การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานของวัดในกรุงเทพมหานคร

ในสมัยพุทธกาล มีจุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย แม้ว่าพระสงฆ์จะประพฤติปฏิบัติภารกิจหลักต่าง ๆ สืบต่อกันมา แต่สภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป มีดังต่อไปนี้ คือ

๑. ภารกิจด้านการสร้างวัดถวายให้เป็นที่จำพรรษาแก่พระภิกษุสงฆ์ของอุบาสก อุบาสิกา มีรูปแบบที่เปลี่ยนไปโดยมากในปัจจุบันนี้ พุทธศาสนิกชนมักจะถวายที่ดินแก่วัดโดยให้พระสงฆ์ดำเนินการก่อสร้างเองตามอัธยาศัย และทางพระสงฆ์ได้เน้นการก่อสร้างศาสนสถานมากกว่าที่จะสร้างศาสนบุคคล เพราะในการพิจารณาสมณศักดิ์นั้น ได้ใช้ศาสนวัตถุในการพิจารณาประกอบด้วยส่วนหนึ่ง^๒

ดังนั้น พระสงฆ์จึงให้ความสำคัญแก่การสร้างศาสนวัตถุ โดยบางครั้งมิได้คำนึงถึงความจำเป็นมากนัก แต่สร้างเพื่อให้ผู้บริหารได้เห็นถึงความสามารถหรือบารมีของผู้สร้าง และผู้บริหารส่วนใหญ่ก็คิดแบบเดียวกัน

การบริหารและการอนุรักษ์ศาสนสถานของวัดในกรุงเทพมหานคร เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการระดับวัดที่มีฐานสูงสุดในวัด ได้รับการคัดเลือก และแต่งตั้งตามกระบวนการจากเจ้าคณะอำเภอ โดยคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติเป็นเจ้าอาวาส (ยกเว้นพระอารามหลวง) ต้องมีพรรษาพัน ๕ พรรษาขึ้นไป และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น^๓

ภิกษุเจ้าอาวาส เป็นผู้นำของพระภิกษุสงฆ์สามเณรและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัดจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรืองสันติสุขและความมั่นคงของวัดที่จะเป็นผู้บริหารกิจการของวัดการปกครองบังคับบัญชา การดูแล การแนะนำ สั่งสอนพระภิกษุ สามเณรและฆราวาส ผู้อยู่ใน

^๑ กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว, การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว, (จุลสารการท่องเที่ยว, ๑๘ (๔), ตุลาคม-ธันวาคม, ๒๕๔๒), หน้า ๔๙.

^๒ พระเทพวิสุทธิกวี (ไสว สุจิตฺโต), วิชาการเลขานุการ ตามแนวหลักสูตรแผนกอบรมโรงเรียนพระสังฆาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๘๑.

^๓ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงาน, บทบาทที่พึงประสงค์ของวัด และพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑

วัด ให้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติศาสนกิจดำเนินกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จไปด้วยดีมีประสิทธิภาพสูง และให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และมั่นคง เป็นศูนย์กลางให้การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม จริยธรรม และภาวนาธรรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ชุมชนและประชาชนทั้งใกล้และไกล ให้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง^๑

กรมการศาสนา กล่าวว่า ลักษณะของผู้นำหรือแบบของความเป็นผู้นำ จะมีอิทธิพลต่อการบริหารในลักษณะ ต่างๆ กัน การเลือกแบบภาวะผู้นำที่เหมาะสม ย่อมนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์การและ เป้าหมายส่วนบุคคลได้ วัดและชุมชนซึ่งถือว่าเป็นองค์การบริหารส่วนหนึ่งเช่นเดียวกัน ผู้นำซึ่งทำหน้าที่ด้านบริหารองค์การของวัดและชุมชนก็คือ เจ้าอาวาส และผู้นำชุมชน จึงจำเป็นต้องมี บทบาทและหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดและชุมชนหลักๆ ดังนี้

เจ้าอาวาสในวัดหนึ่งๆ มีหน้าที่หลัก คือ

๑. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๒. ปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัด ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๓. เป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๔. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล (มาตรา ๓๗)

ในด้านอำนาจของเจ้าอาวาสนั้น มีดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสให้เข้าไปอยู่อาศัยในวัดได้

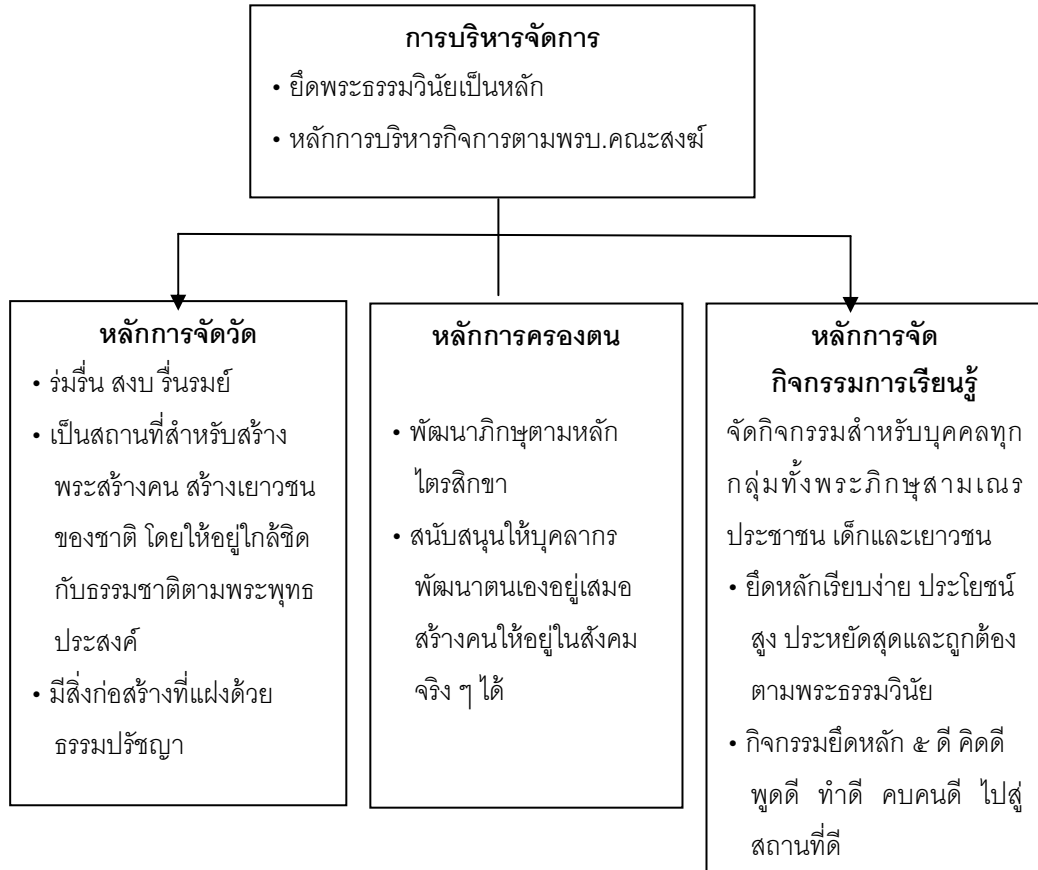
๒. หากบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ไม่ตั้งตนอยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสฯ มีอำนาจในการให้ออกหรือไล่ออกไปจากวัดนั้นได้

๓. เจ้าอาวาสมีอำนาจในการสั่งให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัด ให้ทำงานภายในวัดนั้นได้

๔. เจ้าอาวาสมีอำนาจในการสั่งทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ เมื่อพระภิกษุผู้ได้ปกครองทำผิดคำสั่งของเจ้าอาวาส ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม (มาตรา ๓๘)^๑

^๑ น้อย ฉายครามและผศ.สุบรรณ จันทบุตร, การบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, ๒๕๓๙, หน้า ๑๑๖.

แผนภูมิที่ ๒.๑ การบริหารจัดการ^๒

วัด จัดการบริหารจัดการแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท มีองค์ประกอบในการดำเนินการ ดังนี้

๑. สภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกของวัดกรณีศึกษา มี ๒ ลักษณะ คือ สภาพแวดล้อมที่สงบเย็น ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ เหมาะแก่การเรียนรู้ธรรม และสภาพแวดล้อมของวัดที่มีโบราณสถานอันสวยงามมีคุณค่า เจียบ สงบ

๒. บุคลากรที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ประพฤติธรรม ใฝ่รู้ มีความรับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เสียสละ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน

^๑ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือถวายเป็นบุญแด่พระสังฆาธิการปี ๒๕๓๘**, (กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๙๕.

^๒ ปกรณ์ สิงห์สุริยา, "รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร", **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

๓. กิจกรรมภายในวัด แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ กิจกรรมเพื่อพระภิกษุสามเณร และกิจกรรมเพื่อประชาชนทั่วไป รวมถึงเด็กและเยาวชน ทั้งนี้กิจกรรมการเรียนรู้ จัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมาย คือ พระภิกษุสามเณร เด็กและเยาวชน ประชาชนทั่วไป (พุทธบริษัท ๔) โดยจัดการจัดการเรียนรู้ธรรมวินัย และเปิดโอกาสให้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในส่วนที่จำเป็นสำหรับพระภิกษุสามเณร ในส่วนของประชาชน วัดได้จัดกิจกรรมให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองได้ทั้งทางด้านร่างกาย ความคิดและทางศีลธรรม อันจะช่วยให้ทุกคนอยู่รอดปลอดภัยภายใต้สภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน

๔. กระบวนการดำเนินงานด้านการจัดกิจกรรม วัดบริหารงาน และจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบสอดคล้องกับพระธรรมวินัย โดยการกำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ นโยบาย เป้าหมาย แผนงานและโครงสร้างการบริหาร การจัดองค์กร เป็นระเบียบข้อบังคับเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน มีการติดตามและประเมินผลงาน เน้นการกระจายอำนาจ และมอบหมายงานให้กับบุคลากรตามความรู้ ความสามารถ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวว่า การบริหาร คือ การดำเนินการ จัดการ

๑

การบริหาร เป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์การ โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม^๒

วิโรจน์ สารัตนะ กล่าวว่า ผู้บริหาร หมายถึง บุคคลที่รับผิดชอบให้การปฏิบัติงานขององค์การเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^๓

มนัส บุญวงศ์ และคณะ กล่าวว่า การจัดการ หมายถึง การดำเนินการหรือกระบวนการใดๆ ของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปเพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ร่วมกันโดยคำนึงถึงการจัดสรรทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด มีองค์ประกอบดังนี้

๑. มีเป้าหมาย (Goals) ที่ชัดเจน
๒. มีทรัพยากรในการบริหาร (Management Resources) ที่มีการจำกัด
๓. มีการประสานงานระหว่าง (Coordinate)

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๔๖๕.

^๒ วิโรจน์ สารัตนะ, การบริหาร หลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

๔. มีการแบ่งงานกันทำ (Division)^๑

พระธรรมโกศาจารย์^๒ ได้กล่าวถึงหลักการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวในวัด คือ การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารพระพุทธศาสนาเริ่มมี อันเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปีเป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหาร นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหารการศึกษาพุทธวิธีบริหารในครั้งนี้ขอให้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหาร^๓ มีอยู่ ๕ ประการตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDCORBP คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางของ

องค์กร O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของ สมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยความสะดวก เป็นการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ^๔

CO คือ Coordinating หมายถึง การประสานงาน ได้แก่การศึกษาหลักเกณฑ์ทั่วไปเพื่อปัญหาขัดข้องในการปฏิบัติงาน และจะช่วยให้มีการร่วมมือกันปฏิบัติราชการให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

^๑ มนต์ บุญวงศ์ และคณะ, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: วังอิทธร, ๒๕๓๘), หน้า ๓.

^๒ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔-๕.

^๓ สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐.

^๔ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๔-๕.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

R คือ Reporting หมายถึงการรายงานการปฏิบัติงาน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ทั้งนี้เพื่อความมุ่งหมายในการรายงานผลการปฏิบัติงานให้ประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของประเทศทราบ

B คือ Budgeting หมายถึง งบประมาณ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการควบคุมการปฏิบัติงาน^๑

การบริหาร หมายถึง การปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือการจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆของหมู่คณะ หรือองค์การต่างๆได้สำเร็จลุล่วงตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purpose/Objective) ขององค์การนั้นๆ ด้วยดีมีประสิทธิภาพ (Efficiency)

การสร้างวัดถวายให้เป็นที่จำพรรษาแก่พระภิกษุสงฆ์ของอุบาสกอุบาสิกา มีรูปแบบที่เปลี่ยนไปโดยมากในปัจจุบันนี้ พุทธศาสนิกชนมักจะถวายที่ดินแก่วัดโดยให้พระสงฆ์ดำเนินการก่อสร้างเองตามอัธยาศัย และทางพระสงฆ์ได้เน้นการก่อสร้างศาสนสถานมากกว่าที่จะสร้างศาสนบุคคล เพราะในการพิจารณาสมณศักดิ์นั้น ได้ใช้ศาสนวัตถุในการพิจารณาประกอบด้วยส่วนหนึ่ง^๒

ณัฐพงศ์ ถือดำ และสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์^๓ ได้กล่าวถึง การจัดการศาสนสถาน

๑) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ศาสนาควรมีสถานที่จอดรถที่เพียงพอ มีห้องน้ำที่สะอาด และเพียงพอให้บริการ มีที่นั่งพักด้านนอกอาคารให้กับนักท่องเที่ยว

๒) ด้านบุคลากร ศาสนสถานควรมีจัดบุคลากรที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ให้คำแนะนำกับนักท่องเที่ยว

๓) ด้านการบริหารองค์กร เจ้าอาวาสควรให้ประชาชนในท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐ เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการวัด ตั้งคณะกรรมการวัดเป็นวาระสองปี

๔) ด้านภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว ศาสนสถานควรประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปตัดหญ้าให้เดือนละครั้ง

๕) ด้านหัวใจของแหล่งท่องเที่ยว ศาสนสถานควรนำเสนอให้ชัดเจนว่า ศาสนมงคลใดเป็นหัวใจหลักของศาสนสถานแห่งนี้

^๑ พระมหาปัญญา ปญญาวุฑโฒ, ผศ. **ความรู้เบื้องต้นทางบริหารรัฐกิจ**, (ภาควิชารัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗-๒๘.

^๒ พระเทพวิสุทธิกวี (ใสว สุจิตฺโต), **วิชาการเลขานุการ ตามแนวหลักสูตรแผนกอบรมโรงเรียนพระสังฆาธิการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๑๘๑.

^๓ ณัฐพงศ์ ถือดำ และ สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์, **ระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน ศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน**, งานวิจัยกองทุนสนับสนุน (สวก), (ภูเก็ต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

๖) ด้านการประชาสัมพันธ์ ศาสนสถานควรทำเอกสารประชาสัมพันธ์เป็นสองภาษา เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ และควรมีเว็บไซต์ของวัดเพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

๗) ด้านการให้บริการ ศาสนสถาน ควรมีที่สำหรับการกราบนมัสการพระ สันทนาธรรมและประพรมน้ำพุทธมนต์ให้เป็นสัดส่วน พร้อมทั้งมีเอกสารแนะนำการให้ภาษาเฉพาะในกา สันทนา

๘) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสำนักพระพุทธศาสนา จังหวัดและองค์การบริหารส่วนจังหวัด ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลควรกำหนดกิจกรรม เพื่อให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมร่วมกับศาสนสถาน^๑

ดังนั้น พระสงฆ์จึงให้ความสำคัญแก่การสร้างศาสนวัตถุ โดยบางครั้งมิได้คำนึงถึง ความจำเป็นมากนัก แต่สร้างเพื่อให้ผู้บริหารได้เห็นถึงความสามารถหรือบารมีของผู้สร้าง และ ผู้บริหารส่วนใหญ่ก็คิดแบบเดียวกัน

ประเวศ วะสี^๒ กล่าวไว้อย่างน่าสนใจ ว่าคณะสงฆ์นั้นควรที่จะปรับเปลี่ยนจากการ พัฒนาวัตถุมามุ่งพัฒนาบุคคล เนื่องจากการพัฒนาที่แท้และสำคัญที่สุดนั้น คือ การพัฒนาคน เพราะคนที่พัฒนาแล้วย่อมสามารถทำอะไรให้ถูกต้องได้ แต่เมื่อกกล่าวถึงการพัฒนา พระพุทธศาสนาก็มักจะเน้นไปที่การพัฒนาวัด พัฒนาวัตถุแทนที่จะไปพัฒนาคน ซึ่งถือว่าเฉไฉไป จากหลักการดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาไปอย่างมาก^๓

แบรนฟอร์ดและลี^๔ (Branford, & Lee. 2004) กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการด้าน แหล่งทางวัฒนธรรมและมรดกเป็นเรื่องที่มีหลักประสมประสานกันหลายรูปแบบ คือการบริหาร ทางธุรกิจ การจัดการรักษาสถานที่ซึ่งเป็นมรดก การท่องเที่ยวทางมรดก อุตสาหกรรมด้านขนส่ง โบราณคดี และพิพิธภัณฑ์ศิลปะที่มองเห็นสัมผัสได้ และผลผลิตต่างๆ ทางวัฒนธรรม จุดประสงค์ ได้ถูกแยกมาจากการศึกษาเพียงอย่างเดียวไม่เกี่ยวข้องกับทั้งในด้านผลกำไรทางเศรษฐกิจ

^๑ อ่างแล้ว, ฌัฏฐพงศ์ ถือดำ และ สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์, ระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน ศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, หน้า ๕๕.

^๒ ประเวศ วะสี (นายแพทย์), พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๖๕ - ๖๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๔ Branford, Malcolm & Lee, Ean, Tourism and Cultural Heritage in Southeast Asia., (Bangkok: SEAMEO - SPAFA, 2004), p. 43.

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง “วัด” ซึ่งเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา ที่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนใช้ปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมของชุมชน วัดจะดำรงความเป็น “วัด” (วัด-วัตร-วัฒนธรรม) ได้ ต้องอาศัยหลักการทางพุทธศาสนา ๓ องค์ ได้แก่ “สะอาด” คือ ศีล “สงบ” คือ สมภาณี และ “สว่าง” คือ ปัญญา ปัจจัยแรกที่จะทำให้วัดเกิดความพร้อมเพื่อดำรงสภาพความเป็น “วัด” ได้ คือ สถานที่ตั้งอันแวดล้อมด้วยระบบนิเวศที่ร่มรื่นเงียบสงบเอื้อต่อการสร้างสมาธิปฏิบัติศีลเพื่อให้เกิดปัญญา สถานที่ตั้งวัดส่วนใหญ่มักตั้งอยู่ในอาณาบริเวณป่าเขาและลุ่มน้ำลำธาร อันเป็นระบบนิเวศทางธรรมชาติที่สวยงามเหมาะแก่การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ปัจจัยสำคัญต่อมา คือ พระสงฆ์ผู้ซึ่งมีหน้าในการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของ พุทธศาสนาคุณลักษณะของพระสงฆ์ที่ดี ต้องมีจริยวัตรที่งดงาม มีมานปัญญาที่แก่กล้า จึงจะทำให้เกิดพลังศรัทธาสูง พุทธศาสนิกชนมักเรียกพระสงฆ์ที่มีคุณลักษณะดังกล่าวว่า “พระเกจิอาจารย์” ซึ่งแรงพลังแห่งศรัทธานี้ จะเป็นแรงดึงดูดผู้คนทุกสารทิศเข้าไปกราบไหว้บูชา แม้ว่าจะอยู่ในสภาพรูปเคารพหรือวัตถุมงคลไปแล้วก็ตาม นอกจากนี้ แรงพลังแห่งศรัทธายังก่อให้เกิดการก่อสร้างศาสนสถานที่ยิ่งใหญ่สวยงามอลังการ ซึ่งเพียบพร้อมไปด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรม อันเกิดจากอัจฉริยะผ่านภูมิปัญญาชั้นเลิศของบรรพชนที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้วยแรงศรัทธาและเชื่อมั่นว่ากุศลบุญนั้น จะเป็นพลังหนุนนำความสงบสุขให้กับชีวิตทั้งภพนี้และภพหน้า จากแรงพลังแห่งศรัทธาดังกล่าว ทำให้วัดกลายเป็นพิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้ทางโบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าแห่งความงดงามทางศิลปกรรม ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ควรค่าแก่การทัศนศึกษาเป็น อย่างยิ่งการเดินทางไปยัง “วัด” ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ จึงเป็นการเดินทางที่ได้รับทั้งความรู้ ความเพลิดเพลิน ตลอดจน ความสะอาด ความสงบ และ ความสว่าง ตามหลักการพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าการเดินทางที่มีความหมายล้ำค่าต่อจิตใจของพุทธศาสนิกชนอย่างเปี่ยมสุขตลอดมา^๑

จากแนวความคิดที่นำมากล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า หลักการบริหาร ดังกล่าวสรุปได้ว่าการบริหาร คือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ร่วมกันกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบ และใช้ทรัพยากร ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

^๑ อธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ, สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้, รายงานวิจัย สกว, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๒.

๒.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังกล่าวสามารถสรุปแนวคิดพื้นฐาน/หลักการในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ ๕ ประการดังนี้

๑) การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติและท้องถิ่นเดิมด้วยเหตุที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นกับสภาพธรรมชาติและเอกลักษณ์ของพื้นที่ และนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ecotourist) มักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้และแสวงหาประสบการณ์จากธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น นิยมที่จะเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและทำหายและมักจะไม่สนใจกับความสะดวกสบาย แต่ให้ความสำคัญกับการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทที่ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อมเป็นหลัก ดังนั้น การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกจึงเน้นเฉพาะสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็นต่อการประกอบกิจกรรมเท่านั้น การออกแบบต้องการความละเอียดอ่อนในเชิงสถาปัตยกรรมที่สะท้อนความเป็นธรรมชาติและเอกลักษณ์ของพื้นที่มากกว่าแนวคิดสร้างสรรค์ที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปนิกเอง ซึ่งโดยภาพรวมแล้วจะเป็นการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็ก (small scale) กลมกลืนกับธรรมชาติและส่งผลกระทบท่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด (low impact)

๒) การจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องมองการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ดังนี้

๑. การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้รองรับการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน ภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่หรือแหล่งท่องเที่ยวทั้งเชิงกายภาพและเชิงนิเวศวิทยา โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อม

๒. การจัดการด้านการตลาดอย่างยั่งยืนโดยให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมและรักษาระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและบริการ

๓. การจัดการด้านการบริการ ทั้งการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การบริการสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนการสื่อความหมายธรรมชาติและ

๔. ความยั่งยืนการสร้างรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น

๓) การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หากธรรมชาติและระบบนิเวศได้รับความกระทบกระเทือนจากการใช้ประโยชน์ โอกาส

ที่ธรรมชาติและระบบนิเวศเหล่านั้นจะเสื่อมโทรมลงหรือถูกทำลายโดยคุณค่าไปก็มีอยู่สูง ดังนั้น การให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความจำเป็นในการปกป้องรักษาธรรมชาติแวดล้อม และสร้างจิตสำนึกที่ดีในการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมให้แก่ นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนจึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ นอกจากนี้กลุ่มเป้าหมายในการสร้างจิตสำนึก หรือด้านการอนุรักษ์ยังจะต้องรวมไปถึงบุคคลกลุ่มอื่นๆ เช่น ราษฎรท้องถิ่น ภาครัฐและ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวด้วย เป็นต้น

๔) การเสริมสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือมีแรงจูงใจที่จะศึกษาเรียนรู้และแสวงหาประสบการณ์จากธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น นิยมที่จะเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและทำทนาย และมักจะไม่สนกับความ สะดวกสบาย กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงต้องการการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก ประเภทที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่า ดังนั้นการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงควรต้องพิจารณาถึงการจัดให้มีการสื่อความหมายธรรมชาติเพื่อให้ได้รับ ข้อมูลข่าวสารและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติในแง่มุมต่างๆ ทั้งในระดับกว้างและรับลึก เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์และความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งก็เป็นวิธีการเดียวกันกับการ สร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังที่กล่าวมาแล้ว

๕) การยอมรับและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การได้รับการยอมรับจากชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะที่ เกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทั้งนี้เพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งหรือการต่อต้านจากชุมชนในภายหลัง ชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ภายในและรอบๆ แหล่งท่องเที่ยว ควรได้รับการพิจารณาให้เป็นองค์ประกอบ ที่สำคัญของการส่งเสริมและจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพราะการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญ ยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาวมากกว่ากิจกรรมอื่นๆ ซึ่งมี ผลกระทบต่อความอยู่รอดของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้ง ทางตรงทางอ้อม ช่วยปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในชุมชนท้องถิ่นดีขึ้นระยะยาว ผลที่ ต่อเนื่องตามมาจากการที่ชุมชนได้รับประโยชน์ คือ ราษฎรในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและ

ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเท่ากับเป็นการช่วยส่งเสริมเรื่องการอนุรักษ์ซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวมระดับประเทศอีกทางหนึ่ง^๑

การบริหารการจัดการภายในวัดให้เป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ประกอบด้วย

๑) การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้การท่องเที่ยว

๑. การเตรียมความพร้อมนโยบายการบริหารจัดการวัดด้านบุคลากร

๒. การเตรียมความพร้อมนโยบายการจัดกิจกรรม

๒) คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัด

๑. รู้และปฏิบัติตามธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

๒. เป็นกัลยาณมิตรจัดเตรียมปัจจัยภายนอกเพื่อเอื้อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ขึ้น

ภายใน

๓) ด้านการจัดสาธารณูปการ

๑. อาคารสถานที่

๒. สิ่งอำนวยความสะดวก

๔) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด

๑. กิจกรรมแยกตามความสนใจ โดยคำนึงของวัย และความต้องการของผู้

เรียนรู้

๒. กิจกรรมต้องมีความต่อเนื่อง

๓. มีการวางแผนระยะสั้น ระยะยาว พร้อมทั้งมีปฏิทินประจำเดือนหรือ

ประจำปีให้ผู้เข้าไปใช้บริการทราบล่วงหน้าด้วย

๔. มีการติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรม เพื่อการปรับปรุงแก้ไขและ

พัฒนาต่อไป

๒.๓.๓ แนวความคิดในการนำวัดเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์

สมเด็จพระญาณสังวร ตรัสว่า ควรจัดรักษาวัดให้สะอาดร่มรื่น เป็นที่ร่มเย็นแห่งจิตใจ และเป็นທີ່ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติแก่ประชาชนทั่วไป^๑ วัดที่จะสร้างขึ้นใหม่ก็ดี ที่มีอยู่แล้วก็ดี ควรมีการจัดให้มีคุณลักษณะอย่างน้อย ๔ ด้าน คือ

^๑ นกวรรณ ฐานกาญจน์, และคณะ, **คู่มือพัฒนาและออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**, (ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ ๒๕๔๕), หน้า ๒๗-๓๐.

๑. สะอาด

๒. สะดวก รัฐบาลควรกำหนดความจำเป็นพื้นฐานของชุมชนประการหนึ่งว่า ประชาชนแต่ละชุมชนควรมีศาสนสถานที่สามารถไปมาได้โดยสะดวก จะเป็นในหมู่บ้านหรือที่ใกล้เคียงก็ตาม แล้วให้แต่ละจังหวัดทำการสำรวจจำนวนท้องถิ่นที่ขาดแคลนศาสนสถาน แล้วดำเนินการส่งเสริมให้มีการสร้างศาสนสถานขึ้น หนึ่งในศาสนสถาน ควรมีสถานที่กว้างขวาง ทำนองเป็นศาลาเอนกประสงค์ ไว้สำหรับให้พระสงฆ์และประชาชนได้ใช้กิจกรรมทางศาสนาได้อย่างสะดวก ทั้งในการประกอบพิธีกรรม การประชุม การจัดการอบรม

๓. สงบ มีการปลูกต้นไม้รอบบริเวณ ให้เกิดความร่มเย็น และควรควบคุมไม่ให้เป็นที่แห่งมั่วสุมการเล่นหรือกิจกรรมใด ๆ ที่เป็นไปในทางที่ก่อให้เกิดความเสื่อมทางศีลธรรมรวมทั้งควรรักษาลักษณะความเรียบร้อยให้เป็นปกติ

๔. เสริมความสว่างทางปัญญา จัดสถานที่ให้เป็นแหล่งเสริมความรู้ โดยเฉพาะในทางธรรม เช่น มีห้องสมุด หรืออย่างน้อยมีมุมอ่านหนังสือไว้ให้พระสงฆ์และประชาชนได้ศึกษาเพิ่มเติม^๒

ในอดีตที่ผ่านมา มีหลักฐานที่ปรากฏชัดในแผนผังการสร้างเมืองของรัชการที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ว่า วัดถูกสร้างไว้รอบพระนคร มีต้นไม้ร่มเงาและเขียวชอุ่ม ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นพื้นที่สีเขียว (Green Belt) ตามทัศนะทางนิเวศวิทยาในปัจจุบัน^๓

วัดควรเป็นสถานที่ร่มรื่น สะอาด มีระเบียบ ท่านได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ให้ปลูกต้นไม้ภายในวัดให้มาก ๆ วางแผนว่าจะปลูกต้นไม้อะไร ตรงไหนจึงจะสมควรและเหมาะสม รอบศาลา รอบโบสถ์ รอบกุฏิต้องสะอาด มีระเบียบและร่มรื่น เลือกลงต้นไม้ที่ปลูกแล้วได้กินผลบ้าง ให้ร่มเงาบ้าง ปลูกไม้ไว้ใช้เมื่อเติบโตเต็มที่บ้าง พันธุ์ไม้หายากก็ควรช่วยส่งเสริมกันปลูกไว้ วัดที่มีเนื้อที่กว้างใหญ่แต่ทิ้งให้รกร้าง ควรเริ่มพัฒนาด้วยการปลูกต้นไม้เพื่อให้ความร่มรื่น สัมกับหลักการเดิมของวัดในสมัยพุทธกาลที่ว่า วัดคืออาราม อารามคือสวนที่รื่นเริง ในเขตวนารามเวฬุวนารามเป็นสวนทั้งนั้น สวนป่าในปัจจุบันเราต้องช่วยกันสร้าง ตกแต่งให้สวยงาม มีระเบียบ ใครเดินเข้าไปในวัดก็

^๑ กรมการศาสนา, **กิจกรรมของวัดซึ่งจะเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน**, (กรุงเทพมหานคร: กองแผนการ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗.

^๒ สุภาพรรณ ณ บางช้าง, ไหม รัตนวราภักษ์ และยงยุทธ โรจนวรเกียรติ, **การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชาชนบท**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗๙-๑๘๐.

^๓ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ, “ทรรศนะเชิงพุทธเกี่ยวกับนิเวศวิทยา,” ใน **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๐๘.

เกิดความร่มรื่นชื่นใจ เสียงที่เกิดในวัดควรเป็นเสียงธรรมะ คนเข้าวัดได้ยินเสียงธรรมะ ได้สนทนากับพระในเรื่องธรรมะก็จะเกิดความสงบ สบายใจ^๑

วัดจะดำรงไว้ซึ่งความเป็นวัด (วัด-วัตร-วัฒนธรรม) ได้อย่างถูกต้อง และรักษาความเป็นวัดได้ ตามหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยองค์ ๓ คือ องค์แรก สะอาด คือ ศีล องค์ที่ ๒ สงบ คือ สมาธิและองค์ที่ ๓ สว่าง คือ ปัญญา วัดจะต้องดำรงรักษาไว้ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญของความเป็นวัดอย่างแท้จริง เช่น วัดพระแก้วหรือวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งเป็นวัดไม่มีพระสงฆ์มีปูชนียวัตถุและปูชนียสถานเป็นที่ประดิษฐานของสถานบันศาสนา ยิ่งใหญ่อลังการแต่ก็คงไว้ซึ่งแก่นสาระสำคัญของวัด คือ สะอาดสงบ และสว่าง ร่มรื่น สร้างความรู้สึกที่ประทับใจ

๒.๓.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการวัด

การบริหารจัดการวัด ก็คือ

นายแพทย์ประเวศ วะสี ให้ความหมาย การบริหารจัดการทรัพยากรของวัด ว่าเป็นรูปธรรม นามธรรม สังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งสอดคล้องกันกับทัศนะของ วัดทั้งหมดเป็นทรัพยากรอันมีอย่างยิ่งของสังคม มีทั้งที่ดิน สิ่งก่อสร้าง ศาสนสถาน บุคลากร เงิน ศรัทธา^๒ และพระราชกฤษฎีกาวิสสุตมีทัศนะ ว่าบริบทการบริหารภายในวัด เรียกว่าอีกอย่างหนึ่งว่า สังคมมณฑล ย่อมประกอบไปด้วย ศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนสถานและหรือ ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี สามารถแบ่งออกได้ คือ

๑. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในวัดหรือหรือชุมชนเดียวกัน แต่เฉพาะพระภิกษุ ๒ ถึง ๓ รูป ชื่อว่า คณะ พระภิกษุตั้งแต่ ๔ รูป ขึ้นไปชื่อว่า หมู่ภิกษุ เมื่ออยู่ร่วมกันหรือทำสังฆกรรมร่วมกัน ชื่อว่า สงฆ์ หมู่ภิกษุสงฆ์หลายหมู่รวมกันทั้งตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค หรือพระสงฆ์ทั่วทั้งประเทศ ชื่อว่า คณะสงฆ์ เพราะเหตุนี้ พระราชบัญญัติที่ออกมาใช้บังคับในเรื่องเกี่ยวกับภิกษุสงฆ์ทั่วประเทศ เรียกชื่อว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

๒. ศาสนาธรรม ก็คือพระสัทธรรม ได้แก่ คำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัย อันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ซึ่งนับเป็นธรรมนุญการปกครองของพระภิกษุ คณะภิกษุ หมู่พระภิกษุสงฆ์ และคณะสงฆ์ จะพึงต้องปฏิบัติตาม เพื่อยังประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน (คนอื่น) ให้สำเร็จด้วยดี

^๑ พระราชันนทมนี, "การพัฒนา", ใน วัดพัฒนา'๒๕, หน้า ๑๒ - ๒๕.

^๒ ประเวศ วะสี, ศาสตราจารย์นายแพทย์, พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, ในการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, หน้า ๑๒๕.

๓. ศาสนาสถาบันและศาสนวัตถุ หรือศาสนาสมบัติ ได้แก่ทรัพย์สินสมบัติต่างๆ ของวัดรวมทั้ง สังกัการิมทรัพย์ กล่าวคือ ทรัพย์เคลื่อนที่ได้ เช่น เงินทอง เครื่องใช้สอยต่างๆ อสังการิมทรัพย์ กล่าวคือ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น ที่ดิน เสนาสนะ อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ เป็นต้น

๔. ศาสนพิธี ได้แก่ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธีต่าง ๆ เป็นต้น อันเป็นส่วนช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ดุจเดียวกันกับเปลือกและกระพี้ รักษาแก่นไม้ฉันนั้น^๑

การบริหารการจัดการภายในวัดให้เป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์^๒ ประกอบด้วย

๑) การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้การท่องเที่ยว

๑. การเตรียมความพร้อมนโยบายการบริหารจัดการวัดด้านบุคลากร

๒. การเตรียมความพร้อมนโยบายการจัดกิจกรรม

๒) คุณลักษณะของพระภิกษุสามเณรและบุคลากรในวัด

๑. รู้และปฏิบัติตนตามธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

๒. เป็นกัลยาณมิตรจัดเตรียมปัจจัยภายนอกเพื่อเอื้อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ขึ้น

ภายใน

๓) ด้านการจัดสาธารณูปการ

๑. อาคารสถานที่

๒. สิ่งอำนวยความสะดวก

๔) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด

๑. กิจกรรมแยกตามความสนใจ โดยคำนึงของวัย และความต้องการของผู้

เรียนรู้

๒. กิจกรรมต้องมีความต่อเนื่อง

๓. มีการวางแผนระยะสั้น ระยะยาว พร้อมทั้งมีปฏิทินประจำเดือนหรือ

ประจำปีให้ผู้เข้าไปใช้บริการทราบล่วงหน้าด้วย

๔. มีการติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรม เพื่อการปรับปรุงแก้ไขและ

พัฒนาต่อไป

^๑ อ่างแล้ว, พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), การบริหารวัด, หน้า ๒๙-๓๐.

^๒ ปกรณ์ สิงห์สุริยา, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

การบริหารและการจัดการวัดนั้น วิจิตร ศรีสอ้าน^๑ ได้กล่าวสรุปสาระสำคัญของการบริหารว่ามีอยู่ทั้งหมด ๔ ประการคือ

๑. การบริหารเป็นกิจกรรมของกลุ่มบุคคล (ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป)
๒. ร่วมมือกันทำกิจกรรม
๓. เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน
๔. โดยการใช้กระบวนการและทรัพยากรที่เหมาะสม

สำหรับรูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีความเป็นไปได้ได้แก่ การลงทุนเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่ำ การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมาขายแก่นักท่องเที่ยวและการจ้างงานในสวนบริการอื่นๆ เป็นต้น

สรุปได้ว่า วัดที่จัดการบริหารจัดการที่ดี มีสถานที่เอื้อต่อการพัฒนา จึงเป็นสถานที่เหมาะสำหรับศึกษาหาความรู้ได้หลากหลายรูปแบบตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากการเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนเป็นศูนย์รวมของชุมชนและเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ แล้ว วัดยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ซึ่งเป็นวัดที่มีความพร้อมทางด้านทุนทางสังคม ทั้งในด้านสถานที่ตั้งที่สงบร่มรื่น พระเกจิอาจารย์มีหลากหลายและศาสนสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปกรรมจากอัจฉริยะผ่านภูมิปัญญาชั้นเลิศของบรรพชนจากรุ่นสู่รุ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งหากมี

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว
ณัฐพงษ์ ถือดำ และ สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์^๒ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน ศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์การจัดการพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน ศาสนสถาน ในจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ ควรประกอบด้วยยุทธศาสตร์อย่างน้อย ๒ ยุทธศาสตร์ คือยุทธศาสตร์พัฒนา

^๑ วิจิตร ศรีสอ้าน, **หลักและระบบการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๙.

^๒ ณัฐพงษ์ ถือดำ และ สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์, **ระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน ศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน**, งานวิจัยกองทุนสนับสนุน (สวก), (ภูเก็ต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๐), หน้าบทคัดย่อ.

ทรัพยากรและบริการด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและยุทธศาสตร์การจัดการแบบบูรณาการ ระบบการจัดพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน ศาสนสถาน ในจัดจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ ควรเป็น ดังนี้

พิพิธภัณฑ์ต้องการจัดการให้มีอาคารจัดแสดงที่มีเอกลักษณ์ มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีห้องน้ำที่สะอาด มีที่นั่งพัก มีสถานที่บริการอาหารและเครื่องดื่ม บุคลากรของพิพิธภัณฑ์ที่ต้องพูดภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้ มีบุคลากรที่ดี และมีความรู้เรื่องโบราณวัตถุที่จัดแสดงเป็นอย่างดี การบริหารจัดการองค์กรต้องยึดแบบเอกชน การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ต้องมีชีวิต สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้มีข้อความบรรยายเป็นภาษาอังกฤษ มีจุดขายที่ชัดเจนและต้องประชาสัมพันธ์เพิ่มขึ้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม เปิดโอกาสให้องค์กรปกครองท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม

ศาสนสถานต้องจัดให้มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีสถานที่จอดรถเพียงพอ มีห้องน้ำสะอาด และเพียงพอ ปราศจากแมงหรือสุนัขจรจัดรบกวน มีที่นั่งพัก มีศาสนมงคลที่เป็นจุดเด่นชัดเจน มีสถานที่สำหรับกราบนมัสการพระ สันทนาธรรมและประพรมน้ำพุทธมนต์เป็นส่วน มีเอกสารแนะนำการใช้ภาษาในการสนทนาธรรมกับพระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดบุคลากรเป็นประชาสัมพันธ์ของศาสนสถาน และจัดให้มีกิจกรรมเพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม จัดสร้างเว็บไซต์ของวัดเพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

วัชรภรณ์ ระยัศรี^๑ ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติที่มาเที่ยววัดในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร พบว่า นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่าศิลปกรรมไทยเป็นสิ่งควรช่วยกันอนุรักษ์และศึกษา กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวชอบได้แก่การเที่ยวชมศิลปกรรมความสวยงามของวัด และประโยชน์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการเดินทางมาเที่ยววัดคือการได้ผ่อนคลายความเครียด เกิดความสบายใจ และได้พัฒนาจิตใจให้สงบ

พยุร นุณสุข และคณะ^๒ ได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “โครงการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวอนุรักษ์วัดมหาธาตุวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัด

^๑ วัชรภรณ์ ระยัศรี, พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติที่มาเที่ยววัดในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้าบทคัดย่อ.

^๒ พยุร นุณสุข และคณะ, “โครงการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวอนุรักษ์วัดมหาธาตุวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, สำนักงานสนับสนุนกองทุนวิจัย, (นครศรีธรรมราช, ๒๕๕๕), หน้าบทคัดย่อ.

นครศรีธรรมราช” นี้ได้ปรากฏขึ้นเนื่องจำตرةหนักว่า วัดมหาธาตุวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช เป็นศาสนสถานที่สำคัญมาอย่างยาวนาน นอกจากจะเป็นสถานที่ประกอบ พิธีกรรมตามระบบความเชื่อของท้องถิ่นแล้ว ยังมีความสำคัญในฐานะของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และภาคใต้ของประเทศไทยด้วย แต่อย่างไรก็ดีการจัดการท่องเที่ยว ภายในศาสนสถานแห่งนี้ยังมีปัญหาหลายประการ

ผลการศึกษาวิจัย พบองค์ความรู้ ๓ ประการ คือ ประการแรกค้นพบความรู้เกี่ยวกับ สถานการณ์ภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับวัดมหาธาตุวรวิหาร ประการที่สอง ค้นพบความรู้เกี่ยวกับ สภาพปัญหาของการท่องเที่ยวภายในวัดมหาธาตุวรวิหาร ในระยะที่ผ่านมา และมาตรการในการ แก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและประการที่สาม ค้นพบความรู้ เกี่ยวกับข้อมูลในการวางแผนพัฒนาระบบมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมภายในวัด มหาธาตุวรวิหาร โดยองค์ความรู้เหล่านี้ ได้นำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันของชุมชนในการจัดทำแผนงาน หลักสำหรับการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัดมหาธาตุ วรวิหาร ซึ่งเป็นแผนงานหลักสำหรับดำเนินงานระยะต่อไปของโครงการ

เพ็ญพัชร สุวรรณสนธิชัย^๑ ทำการศึกษาเรื่อง ทักษะคติและพฤติกรรมของ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีต่อวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยว ชาวต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรป เพศชายและหญิงมีจำนวนใกล้เคียงกัน นับถือศาสนา คริสต์ อายุ ๒๙-๓๐ปี อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน มีวัตถุประสงค์หลักในการเดินทางเข้ามา ประเทศไทย คือ การท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ไม่เคยมาเที่ยววัดพระศรีรัตนศาสดาราม นักท่องเที่ยวชาว ต่างประเทศส่วนใหญ่ไม่เคยเที่ยววัดอื่นในประเทศไทยมาก่อน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัด พระศรีรัตนศาสดารามของนักท่องเที่ยว โดยรวมอยู่ในระดับน้อย งานอดิเรกของนักท่องเที่ยว ชาวต่างประเทศส่วนใหญ่คือ เล่นดนตรี การใช้เวลาว่างส่วนใหญ่ คือ ท่องเที่ยว รูปแบบการดำรงชีวิต ของนักท่องเที่ยวสามอันดับแรกคือพักผ่อนโดยอยู่นอกบ้าน ชอบศิลปะตะวันออก พบผู้บริโภค หรือผู้ร่วมงาน ประเภทการท่องเที่ยวที่ชื่นชอบส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมและจารีต ประเพณี นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีทัศนคติด้านวัดว่างดงามและมีเอกลักษณ์มาก ที่สุด ด้านค่าใช้จ่ายว่าคุ้มค่ามากและบัตรเข้าชมมีราคาปานกลาง ด้านทรัพยากรบุคคลว่า เจ้าหน้าที่มีเพียงพอมาก นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาเที่ยววัดเป็นครั้งแรก ใช้เวลาในการเข้าชม

^๑ เพ็ญพัชร สุวรรณสนธิ, **ทัศนคติและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีต่อวัด พระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร**, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ โรฒ, ๒๕๕๗), หน้าบทคัดย่อ.

๒.๐๓ ชั่วโมง ส่วนใหญ่มาเที่ยววันจันทร์-วันศุกร์ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีเพศ อายุ อาชีพ วัตถุประสงค์การเดินทางเข้ามาในประเทศไทยต่างก็มีทัศนคติโดยรวมต่อการเที่ยวชมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านราคา ด้านทรัพยากรบุคคล ด้านสถานที่ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านประสบการณ์การท่องเที่ยววัดอื่นๆ ในประเทศไทยที่แตกต่างกัน มีทัศนคติโดยรวมเกี่ยวกับการมาเที่ยววัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านราคา ด้านสถานที่แตกต่างกัน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารโดยภาพรวมของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติโดยรวมกับการท่องเที่ยววัด ทัศนคติด้านราคา ด้านทรัพยากรบุคคลและด้านสถานที่ แต่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติโดยรวมต่อการมาเที่ยววัดพระศรีรัตนศาสดาราม กลุ่มที่ชอบด้านศิลปวัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิตของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์กับทัศนคติโดยรวมต่อการมาเที่ยววัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทัศนคติเกี่ยวกับวัด ทัศนคติด้านราคา ด้านทรัพยากร และด้านสถานที่

จรัสศักดิ์ เดชวงศ์ญา^๑ ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่ และได้สรุปงานวิจัยตอนหนึ่งว่า “การศึกษาเกี่ยวกับเจดีย์และสถาปัตยกรรมเนื่องในพุทธศาสนาเชิงโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลป์ เฉพาะกรณีของเชียงใหม่เป็นพิเศษนั้น ยังอยู่ในวงจำกัดอย่างมาก พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่ เป็นผลงานอีกประการหนึ่งที่ได้จากความพยายามในการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม อิทธิพลทางศิลปะ ตลอดจนจนรายละเอียดอื่น ๆ ของเจดีย์เมืองเชียงใหม่ ในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งสถาปัตยกรรมเหล่านี้มิได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมที่ไร้ชีวิต แต่ยังเป็นเสมือนบันทึกละม่อมใหญ่ที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมถอยของบ้านเมือง รวมถึงความสัมพันธ์กับภายนอกในแต่ละยุคสมัย อันจะช่วยให้เราสามารถเห็นภาพประวัติศาสตร์ของเชียงใหม่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น”

ธีรวงศ์ คงทอง^๒ ได้ศึกษาเรื่องพระธาตุเจดีย์ในย่านตำบลช้างม่อยเรื่อง “คติการสร้างพระเจดีย์กับการอนุรักษ์ศิลปกรรมโบราณสถานเจดีย์ : กรณีศึกษาโบราณสถานพระเจดีย์ช้างม่อย อำเภอเมืองเชียงใหม่” ได้สรุปผลวิจัยไว้ ๒ ประเด็น คือ คติความเชื่อในการสร้างพระเจดีย์ในล้านนา เป็นการสร้างเพื่อพุทธบูชาในคติพุทธศาสนา และคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานพระเจดีย์นั้นบริเวณถนนช้างม่อย ซึ่งถือว่าเป็นศิลปะสำคัญที่มีรูปแบบเป็น

^๑ จรัสศักดิ์ เดชวงศ์ญา, พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้าบทคัดย่อ.

^๒ ธีรวงศ์ คงทอง, คติการสร้างพระเจดีย์กับการอนุรักษ์ศิลปกรรมโบราณสถานเจดีย์; กรณีศึกษาโบราณสถานพระเจดีย์ช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้าบทคัดย่อ.

เอกลักษณ์โดดเด่นและมีวิวัฒนาการสืบทอดยาวนานล้วนแต่เป็นหลักฐานสำคัญยิ่งต่อการศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนล้านนาในอดีตที่ควรอนุรักษ์ให้อนุชนรุ่นหลังต่อไป

อัครชัย ชัยแสวง และคณะ^๑ ได้เขียนงานวิจัยเรื่องศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้เรื่องศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่เชิงศึกษาสัญลักษณ์ของพุทธปรัชญาเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว และเพื่อพัฒนาสารสนเทศเกี่ยวกับองค์ความรู้จากศิลปเจดีย์ของทั้ง ๓ แบบ สำหรับการท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

ศิลปเจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพ รูปทรงเป็นทรงระฆังประยุกต์ คือ ย่อมุมทั้ง ๔ ด้าน เป็นที่กำหนดจิตพิจารณากรรมฐาน มาลัยเถาใต้องค์ระฆังมี ๕ ชั้น องค์ระฆังหมายถึงโพชฌงค์ ๗ ปล้องไฉนเหนือองค์ระฆังมี ๑๒ ปล้อง หมายถึง ปฏิจสมุปปาตธรรม คือ ธรรมะที่เป็นเหตุปัจจัยอาศัยกันเกิดขึ้น และปลียอดเป็นส่วนที่อยู่สูงที่สุดของพระเจดีย์มีหนึ่งเดียว หมายถึง พระนิพพาน ศิลปเจดีย์วัดเชียงมั่น รูปทรงเป็นทรงปราสาท มีข้างล้อมด้านล่างและมีองค์ระฆังด้านบนมาลัยเถาใต้องค์ระฆังมี ๔ ชั้น หมายถึง อริยสัจ ๔ ปล้องไฉนมี ๑๖ ชั้น หมายถึง พรหมโลก ๑๖ ชั้น ปลียอดหมายถึง พระนิพพาน และเม็ดน้ำค้าง หมายถึงองค์พระพุทธรูป ศิลปเจดีย์วัดกู่เต้า รูปทรงคล้ายลูกน้ำเต้าหรือบาตรพระวางซ้อนกันตามลำดับ ๕ ลูกซึ่งเป็นลักษณะที่เด่นที่สุดน้ำเต้าทั้ง ๕ ลูกนั้นหมายถึง พระพุทธรูป ๕ พระองค์ ในพุทธกัปนี้ คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสปโธ พระโคตโม (องค์ปัจจุบันกาล) และ พระศรีอริยเมตไตรย (องค์อนาคตกาล) ส่วนองค์ระฆัง ปล้องไฉน และปลียอดมีขนาดเล็กมากซึ่งเป็นเพียงส่วนประกอบพระเจดีย์เท่านั้น

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ^๒ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องสายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและทำการประเมินศักยภาพ กำหนดปัจจัยและเกณฑ์การชี้วัดเพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีองค์ประกอบ ๒ ด้าน คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวผลการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธใน

^๑ อัครชัย ชัยแสวง และคณะ, **ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว**, งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร, (สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้าบทคัดย่อ.

^๒ อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ, **สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้**, รายงานการวิจัย (สกว), (สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน, ๒๕๕๐), หน้าบทคัดย่อ.

กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ๖ จังหวัด มีทั้งสิ้น ๘๐ แห่ง ประกอบด้วยจังหวัดอุบลราชธานี ๒๑ แห่ง จังหวัดนครราชสีมา ๑๘ แห่ง จังหวัดศรีสะเกษ ๑๑ แห่ง จังหวัดสุรินทร์ ๑๑ แห่ง จังหวัดชัยภูมิ ๑๐ แห่ง และจังหวัดบุรีรัมย์ ๙ แห่ง ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พบว่า จังหวัดนครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน ๘ แห่ง คือ วัดเขาจันทรงาม วัดศาลาลอย วัดบ้านไร่ วัดป่าสาละวันวัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม วัดสุทธจินดา วัดบึง และวัดตระคร้อ จังหวัดอุบลราชธานี มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน ๕ วัด คือ วัดศรีอุบลรัตนาราม วัดมหาวนาราม วัดทุ่งศรีเมือง วัดหนองป่าพงและวัดสุปฏิฏตนาราม จังหวัดบุรีรัมย์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่มีศักยภาพมาก จำนวน ๕ วัด คือ วัดเขากระโดง วัดโพธิ์น้อย วัดเกาะแก้ว วัดขุนก้อง และวัดศรีษะแวง จังหวัดชัยภูมิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก มีจำนวน ๕ วัด คือ วัดชัยภูมิพิทักษ์ วัดกลางเมืองเก่า วัดชัยสามหมอ วัดพระธาตุสามหมื่น และวัดเทพบุตรบรรพตจังหวัดศรีสะเกษ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธมีศักยภาพมาก จำนวน ๓ วัด คือ วัดสระกำแพงใหญ่ วัดมหาพุทธารามและวัดบ้านสร้างเรือง จังหวัดสุรินทร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพมาก จำนวน ๓ วัด คือ วัดบูรพาราม วัดเพชรบุรีและวัดพระพุทธบาทเขาพนมดิน การกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการท่องเที่ยวเชิงพุทธพื้นที่กลุ่มอีสานใต้มีความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

๒.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

๑. งานวิจัยภายในประเทศ

ฉัตรสุดา อู่เจ็อง ได้ทำการศึกษาวิจัย ที่มีผลต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม โดยการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเที่ยวชมโบราณสถานเวียงกุมกามจำนวน ๓๐๐ ราย สถิติที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ผลการศึกษาพบว่าถึงพฤติกรรมการท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวจะมาเที่ยวกับครอบครัวและมาเป็นครั้งแรกมากที่สุด ส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโบราณสถานเวียงกุมกามจากคำบอกเล่าของเพื่อนและญาติ และสาเหตุที่มาภายในประเทศอีกเนื่องจากเห็นว่าประเทศไทยมีความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยวเป็นประการสำคัญ^๑

^๑ ฉัตรสุดา อู่เจ็อง, การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่, การค้นคว้าแบบอิสระเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, (เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , ๒๕๔๖), หน้าบทคัดย่อ.

มยุรี สุภังคนาซ^๑ สรุปรูปเนื้อหากการวิจัยการศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์วัดในชุมชนริมคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี ว่าการวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์ เพื่อการศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพ ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพโดยรวม เหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงและประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการอนุรักษ์ ศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม เนื้อหาทางสถาปัตยกรรมทางโบราณสถาน และคุณค่าอันมีฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อเก็บบันทึกข้อมูลหลักฐาน อันจะเป็นประโยชน์ต่อวิชาการและ แนวทางการอนุรักษ์ต่อไป รวมไปถึงศึกษาแนวคิดทฤษฎีการอนุรักษ์โบราณสถาน และทัศนคติความต้องการของคนในชุมชน เพื่อเสนอเป็นแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานแบบประชาชน มีส่วนร่วม

นำชัย ทนุผล และคณะ ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในขั้นตอนการวางแผนแก้ไขปัญหา โดยเป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะการให้ความร่วมมือแต่ในขั้นการติดตามและประเมินผลจะเป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะไม่แท้จริง คือ แบบเลี้ยงดูและแบบรับความช่วยเหลือ^๒

เปรมวดี ณ นครพนม^๓ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยแบบจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง: กรณีศึกษาบริเวณพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมมากที่สุด และสถานที่ท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด ได้แก่ พระบรมมหาราชวังกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามได้รับความนิยมรองลงมาได้แก่ วัดต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียง เช่นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

^๑ มยุรี สุภังคนาซ, การศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์วัดในชุมชนริมคลองอ้อมจังหวัดนนทบุรี, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้าบทคัดย่อ.

^๒ นำชัย ทนุผล, รศ. ดร. และคณะ, “การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสนทรายจังหวัดเชียงใหม่.”, รายงานผลการวิจัย สาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยว, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๔), หน้าบทคัดย่อ.

^๓ เปรมวดี ณ นครพนม, การศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยแบบจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง : กรณีศึกษาบริเวณพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์, รายงานผลการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้าบทคัดย่อ.

ยศ สันตสมบัติ และคณะ^๑ ศึกษาวิจัย เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร พบว่า บริบทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตภาคเหนือตอนบนเชื่อมโยงกับปัญหาความด้อยพัฒนาและความเป็นคนชายขอบของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งถูกกระทำให้กลายเป็น “ผู้ถูกเที่ยว” ปัญหาพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงอยู่ที่ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การเสริมองค์การชุมชนในการจัดการทรัพยากร การฟื้นฟูจิตสำนึกในธรรมชาติแวดล้อมและศักดิ์ศรีทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน และระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ มีการกระจายรายได้และผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีศักยภาพในการสร้างแรงจูงใจ เพื่อให้ชุมชนหันมาอนุรักษ์และพัฒนาธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ัจฉา อੰนนานนท์^๒ ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ลักษณะการจัดตั้งธุรกิจส่วนใหญ่เกิดจากการรวมตัวของชุมชนในท้องถิ่น ระยะเวลาดำเนินการอยู่ระหว่าง ๑-๕ ปี เป็นกิจการขนาดเล็ก จำนวนพนักงานหรือสมาชิกในกลุ่มมีน้อยกว่า ๒๐ คน ผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีความเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ถูกต้องว่า การอนุรักษ์คือการนำนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมแหล่งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สถานที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งแสดงถึงความเป็นอยู่ของสังคม รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และเที่ยวชมธรรมชาติโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยผู้ประกอบการบางส่วนมีความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยเข้าใจว่าเป็นการจัดให้นักท่องเที่ยวพักในที่พักที่เลียนแบบธรรมชาติมากที่สุด

๒. งานวิจัยในต่างประเทศ

McGrady^๓ (2007) ได้ศึกษายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นการแสดงความคิดของ Da'Naxda'xw/Awaetlalla First Nation มีความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางการ

^๑ ยศ สันตสมบัติและคณะ, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอน, รายงานผลการวิจัยศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น, (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้าบทคัดย่อ.

^๒ ัจฉา อੰนนานนท์, การบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม, การค้นคว้าแบบอิสระบัณฑิตวิทยาลัย, (คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้าบทคัดย่อ.

^๓ McGrady, Timothy J., "Gilakas'la: A Sustainable Tourism Strategy for the Da'Naxda'xw/Awaetlalla First Nation.", (Masters Abstracts International, ๔๕ (๐๔), ๒๐๐๗), unpagged.

ท่องเที่ยวในดินแดนที่สืบทอดมาจากโบราณของพวกเขาว่า สามารถบอกยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ พวกเขาต้องการขยายแผนการท่องเที่ยวขนาดเล็กที่มีอยู่ในเขตหมู่บ้านดั้งเดิมของพวกเขาไปยังที่ที่ซึ่งพวกเขากำลังถูกส่งกลับคืนประเทศในปัจจุบัน โดยการใช้วิธีการสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้างโครงการนี้ถูกค้นคว้าเพื่ออธิบายถึงค่านิยม ความเชื่อและวิสัยทัศน์ของพวกเขาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต่อเนื่อง ว่าสามารถที่จะดำเนินการในดินแดนของพวกเขาได้อย่างไร สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นข้อค้นพบของการรายงานก็คือ เขตควรจะมีระดับความต้องการที่มีอยู่อีกครั้งสำหรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว พร้อมกับการส่งกลับคืนประเทศซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการเคลื่อนไหว ในปัจจุบันของเขตนี้ การวิจัยนี้สรุปได้อีกว่าแผนผสมในเรื่องของวัฒนธรรมและไม่เป็นวัฒนธรรม ก็มีความสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ในขณะที่ขนาดและความสามารถถูกระบุว่าเป็นอุปสรรค แต่เขตก็ยังมีประวัติศาสตร์เรื่องราวของหุ่นส่วนทางเศรษฐกิจที่ประสบผลสำเร็จ ที่พวกเขาสามารถใช้เป็นแรงจูงใจสำหรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในอนาคตได้

อี วานดา จอร์น และโดแนล จี เรล^๑ (E. Wanda George; & Donald G. Reld. 2005) ได้ศึกษาเรื่อง The Power of Tourism: A Metamorphosis of Community Culture ในประเทศแคนาดา พบว่า การท่องเที่ยวมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนของวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ซึ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นทรัพย์สินที่มีค่าที่สุดของชุมชน การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างเพื่อรองรับการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อการพัฒนาแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นหายไป แล้วสร้างวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ขึ้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยขาดความเคารพในธรรมเนียมปฏิบัติเดิมและคุณค่าของชุมชนเป็นสิ่งที่ไม่สมควร การจะหยุดการทำลายทางวัฒนธรรมดังกล่าวจะต้องมีการวางแผนการจัดการอย่างรอบคอบ

๒.๔.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการจัดการวัด

ธีรพงษ์ ดวงสนิท^๒ ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีต่อการให้บริการของมัคคุเทศก์ในจังหวัดเชียงราย พบว่าความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่

^๑ E. Wanda George; & Donald G. Reld., 2005, Abstract, อ้างใน กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว, (๒๕๔๒, ตุลาคม-ธันวาคม) , การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว, จุลสารการท่องเที่ยว, ๑๘ (๔), หน้า ๔๘-๕๒.

^๒ ธีรพงษ์ ดวงสนิท, ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีต่อการให้บริการของมัคคุเทศก์ในจังหวัดเชียงราย, รายงานการศึกษาวิจัย, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้าบทคัดย่อ.

เดินทางมาเที่ยวในจังหวัดเชียงราย ในเรื่องของการรับรู้อยู่ในระดับดี มัคคุเทศก์สามารถบรรยายเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวได้ดีไม่ว่าจะเป็นเรื่องของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วัฒนธรรมและสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ สำหรับในเรื่องความสามารถอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะความสามารถด้านวิชาการ และด้านการนำเที่ยว ด้านการจัดการ ส่วนคุณสมบัติของมัคคุเทศก์ในด้านหน้าที่รับผิดชอบอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะการตรงต่อเวลาและความซื่อสัตย์สุจริต ด้านบุคลิกภาพอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะความเชื่อมั่นในตนเองและการมีอารมณ์ขัน และด้านมนุษยสัมพันธ์ อยู่ในระดับดีเช่นกัน โดยเฉพาะความเอื้อเฟื้อ รู้จักเอาใจช่วยผู้อื่น และมีน้ำใจพร้อมที่จะช่วยเหลือนอกจากนี้ยังพบว่าความต้องการของนักท่องเที่ยวก่อนเดินทางมาและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวหลังจากได้รับบริการแล้วมีสิ่งที่เป็นความคาดหวังคือ ความสามารถด้านภาษาหน้าที่และความรับผิดชอบในด้านการแนะนำในสิ่งที่ดี และการตรงต่อเวลา บุคลิกภาพด้านพละนาถาย สมบูรณ์ วาจาสุภาพอ่อนหวานไพเราะและแต่งกายได้เหมาะสมกับกาลเทศะ ส่วนด้านมนุษยสัมพันธ์ ได้แก่ การมีน้ำใจพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ และสิ่งที้น้อยกว่าความคาดหวังคือ บุคลิกภาพในด้านความเชื่อมั่นในตนเอง

สุจินต์ นิ่มอนงค์^๑ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การบริหารจัดการทรัพยากรวัดของพระสังฆาธิการระดับวัด ในเขตการศึกษา ๑” พบว่า สภาพการบริหารจัดการทรัพยากรวัดของพระสังฆาธิการระดับวัด ด้านการจัดบริเวณวัด เสนาสนะและบวรวัตถุ สาธารณะสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการปกครอง การส่งเสริมการศึกษาการอบรมเผยแผ่ศาสนธรรมอยู่ในระดับปานกลาง และพระสังฆาธิการมีความต้องการได้รับการถวายความรู้ เรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรวัด หมวดบริหารศาสตร์ในระดับมาก หมวดพฤติกรรมศาสตร์และความรู้ทั่วไปในระดับปานกลาง สำหรับวิธีการถวายความรู้ต้องการศึกษาดูงานวัดพัฒนาตัวอย่าง และการอภิปรายโดยผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรการถวายความรู้ ใน ๓ หมวดที่ต้องการ คือ หมวดความรู้ทั่วไป ได้แก่ ๑) กฎหมาย ระเบียบคำ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการบริหารศาสนกิจในวัด ๒) การจัดศาสนเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม หมวดบริหารศาสตร์ ได้แก่ ๑) การบริหารงานบุคคลในวัด ๒) เทคนิคการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ๓) การส่งเสริมการศึกษา หมวดพฤติกรรมศาสตร์ ได้แก่ ๑) ภาวะผู้นำ ๒) การเผยแผ่ศาสนธรรม ๓) การพัฒนาทักษะการแสดงธรรม

^๑ สุจินต์ นิ่มอนงค์, **การบริหารจัดการทรัพยากรวัด ของพระสังฆาธิการระดับวัดในเขตการศึกษา ๑**, รายงานการวิจัย, (นครปฐม กลุ่มวิจัยและพัฒนาสำนักพัฒนาการศึกษา, ศาสนาและวัฒนธรรมเขตการศึกษา ๑, ๒๕๔๕), หน้าบทคัดย่อ.

รศิกา อังกูร^๑ ได้ทำการวิจัย เรื่องความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนาชมศิลปวัฒนธรรมจำนวน 15 วัด ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า วัดส่วนใหญ่มีการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดี องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้วัดมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม ได้แก่ การปลูกต้นไม้ การจัดสวนหย่อม ความสะดวกสบายของบริเวณวัด ความเป็นสัดส่วนของเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส นอกจากนี้โดยภาพรวมยังพบว่า วัดส่วนใหญ่มีความพร้อมในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่มีคุณค่าเป็นเอกลักษณ์ ส่วนนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการนาชมศิลปวัฒนธรรมในวัด ยังไม่มีการนานโยบายไปสู่การปฏิบัติมากนัก เนื่องจากยังไม่มีความชัดเจนเท่าที่ควร และขาดแคลนบุคลากรที่สามารถทำหน้าที่ในการนาชมวัด ถ่ายทอดความรู้ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนาชมศิลปวัฒนธรรมในวัด

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด^๒ สรุปบทคัดย่อการวิจัย เรื่อง “โครงการพัฒนาการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง” ว่า โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยวศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในระดับชาติ การพยากรณ์ขนาดของตลาดการท่องเที่ยวในอนาคตตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวในระดับชุมชน โดยมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การบริหารจัดการท่องเที่ยวในระดับชาติและชุมชนระหว่างนักวิจัยของประเทศในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงในระยะแรกเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) กัมพูชา และประเทศไทย โดยมุ่งหวังว่าข้อค้นพบจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์สำหรับการวางนโยบายสำหรับการท่องเที่ยวของทั้งสามประเทศ และยังสามารถส่งเสริมศักยภาพการวิจัยและการสร้างนโยบายสาธารณะของบุคลากรในองค์การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาในด้านสถานภาพการท่องเที่ยว พฤติกรรมการท่องเที่ยว และการพยากรณ์แนวโน้มของการท่องเที่ยว พบว่ารายได้จากการท่องเที่ยวของทั้งสามประเทศ มีมูลค่าสูงเมื่อเทียบกับสินค้าส่งออกอันดับหนึ่งของประเทศ การท่องเที่ยวของทั้งสามประเทศพึ่งพา

^๑ รศิกา อังกูร, ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนาชมศิลปวัฒนธรรม, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้าบทคัดย่อ.

^๒ มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, “โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง,” ในวารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ๓๘ (๑) : ๗๑ – ๗๒ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

นักท่องเที่ยวจากเอเชียตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวชายแดน แนวโน้มของจำนวนนักท่องเที่ยวในอนาคตพบว่า นักท่องเที่ยวโดยรวมจะมีจำนวนเพิ่มมากยิ่งขึ้น กลุ่มนักท่องเที่ยวที่จะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นคือนักท่องเที่ยวจากจีน การวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว ประเทศไทยมีความได้เปรียบในเกือบทุกตลาด ยกเว้นนักท่องเที่ยวจากสหรัฐอเมริกา แคนาดา อินเดีย เอเชีย ฟูโรไน สิงคโปร์ และนิวซีแลนด์ ส่วนกัมพูชานั้นมีแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก คือ นครวัด จึงความได้เปรียบในกลุ่มของนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจด้านวัฒนธรรม คือ นักท่องเที่ยวจากยุโรปโดยรวม ญี่ปุ่น และออสเตรเลีย สำหรับ สปป.ลาว นั้นมีความได้เปรียบในตลาดประเทศเพื่อนบ้านเป็นส่วนใหญ่ คือ ไทย กัมพูชา เวียดนาม และสหภาพพม่า เมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกแล้ว ประเทศไทยยังคงเป็นประเทศที่มีความได้เปรียบในการท่องเที่ยวอยู่มาก ในขณะที่ สปป.ลาว และกัมพูชายังไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมกว่าแหล่งท่องเที่ยวอื่น ส่วนการวิเคราะห์ผลกระทบของโรคซาร์ส (SARs) ที่มีต่อการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจโดยรวม พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงเวลาดังกล่าวลดลงอุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ครั้งนี้มากที่สุด คือ อุตสาหกรรมของที่ระลึก อุตสาหกรรมที่พัก และอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพบว่า ในกัมพูชาและ สปป.ลาว มีการวางแผนอย่างรัดกุม เนื่องจากหน่วยงานจากต่างประเทศได้เข้ามาให้ความร่วมมือด้านวิชาการและสนับสนุนเงินทุน สมควรที่การท่องเที่ยวโดยชุมชนในกัมพูชา สปป.ลาว และประเทศไทยจะได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้วิธีการต่าง ๆ อาทิ การป้องกันปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะ การอนุรักษ์ธรรมชาติ การนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่น การนำเสนอ ภูมิปัญญาชาวบ้าน การกระจายรายได้ในชุมชน ตลอดจนการบันทึกสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน เพื่อการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวที่ดีในอนาคต ส่วนผลการศึกษาของการท่องเที่ยวกับการกระจายรายได้ในชุมชนของไทย พบว่า รายได้ที่เพิ่มขึ้นยังไม่สูงและไม่เพียงพอที่จะเป็นรายได้หลัก และเกิดความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายรายได้

สมคิด จิระทัศน์กุล และคณะ^๑ ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น” งานวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสาเหตุที่มาของปัญหาและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมขององค์ประกอบต่าง ๆ ภายในวัดแบบท้องถิ่นว่า มีความเหมือนหรือต่างจากวัดแบบเมืองอย่างไร ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนด

^๑ สมคิด จิระทัศน์กุล และคณะ. “รูปแบบทางการสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น.” ในหนังสือรางวัลสภาวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๕๐, สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก. อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๙๒-๑๐๐.

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน โดยเฉพาะกรณีของเขตพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม และสุพรรณบุรี ที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนต่างเชื้อชาติในอดีต ไม่ว่าจะเป็นอญ เขมร ลาว จีน และไทย ที่มีระบบความเชื่อเดิมแล้วผสมกับความเชื่อท้องถิ่น ที่ถูกใช้เป็นเครื่องกำกับด้าน “จิตใจ” และทาง “จริยธรรม” ของชุมชน คุณลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยของการเกิดรูปแบบ ลักษณะประเภท “วัดพื้นถิ่น” ขึ้นอย่างแตกต่างจาก “วัดแบบเมือง” ต่อมารัฐต้องการใช้ศาสนาเป็น เครื่องมือในการดึงเอาฐานอำนาจจากชายขอบพระนครเข้ามารวมที่ศูนย์กลาง ศาสนาซึ่งเดิม มุ่งเน้นสาระสำคัญในเชิง “อุดมคติ” มาสู่แบบ “ตรรกนิยม” ที่เน้นความเป็นเหตุเป็นผล และส่งผล ถึงรูปแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมภายในวัดท้องถิ่นด้วย ต่อมากลุ่มนักธุรกิจก่อตัวเป็นฐาน อำนาจที่มีพลัง ได้เข้ามามีบทบาทต่อวัดในเมืองและขยายไปสู่วัดชนบทด้วยการเอื้ออุปถัมภ์ ทางด้านปัจจัยสำหรับการจัดสร้างอาคารต่าง ๆ ภายในวัด จนเป็นผลให้เกิดความหลากหลายของ รูปลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรมที่ไม่มีแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ตายตัว กลายเป็นพัฒนาการที่ขาด หลักการและทิศทางอันรัดกุมชัดเจน และกิจกรรมที่จัดได้ปรับบทบาทของตนใหม่ด้วยการมุ่งเน้น รับใช้สังคมที่กว้างออกไป ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวส่วนใหญ่นับไปทาง “โลกียธรรม” ในสาระเชิงบุญ นิยมและลัทธินิยมในรูปแบบ “พิธีกรรม” ต่าง ๆ เป็นหลักมากกว่าการพัฒนาด้าน “จิตวิญญาณ” บทสรุปของงานวิจัยนี้ คือ トラบไคที่สังคมยังขาดซึ่งสิ่งยึดมั่นอันเป็นจุดยืนหลักของชีวิตที่มั่นคง รวมทั้งสถาบันทางศาสนาเองยังขาดความเข้าใจในจุดยืนของบทบาทหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคม เช่นเดียวกับ “รัฐ” ที่ยังละเลยความสำคัญในการพัฒนาที่ต้องเน้นทางด้านจิตวิญญาณให้กับ สังคมประกอบกับ “ชุมชน” เองที่อ่อนแอไม่เข้มแข็ง รวมทั้งยังมองข้ามถึงความหมายในแง่ภูมิ บัญญาแบบท้องถิ่นของตน トラบไคนั้นย่อมคำนึงถึงแนวโน้มในอนาคตอันใกล้ได้ว่า สิ่งที่จะเกิด ขึ้นกับงานพุทธสถาปัตยกรรม “แบบวัดพื้นถิ่น” ของไทยนั้น ย่อมยังคงเผชิญกับสถานภาพที่กำลัง สูญสลายลงไปทุกขณะ จนที่สุดแล้วอาจไม่เหลือให้เห็นถึงคุณลักษณะอันทรงคุณค่าในวัดแบบพื้น ถิ่นได้แม้แต่น้อย

สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย และคณะ ส่วน ราชการ^๑ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานในพื้นที่ ระดับตำบล เพื่อศึกษารูปแบบและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับ

^๑ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. สถาบันดำรงราชานุภาพ “การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานในพื้นที่ระดับตำบล,” ในประมวลสรุปผลงานวิจัย ของสถาบันดำรงราชานุภาพ (พ.ศ. ๒๕๓๖ – ๒๕๔๔) เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๘๙-๙๕.

ตำบล และการประสานงานร่วมกันในระดับพื้นที่และแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการศึกษาวิจัยได้ชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ระดับตำบลว่ายังมีอุปสรรคและปัญหาการจัดการในหลายด้านที่มีความเชื่อมโยงกันทั้งในระดับชุมชนและระดับนโยบายที่ต้องการใช้แผนเป็นเครื่องมือนำไปสู่การปฏิบัติ ยังผลให้การแก้ไขปัญหายังไม่สามารถบรรลุผลของการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินงานภายใต้แผนการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือ การพัฒนาที่ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น เนื่องจากข้อจำกัดที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

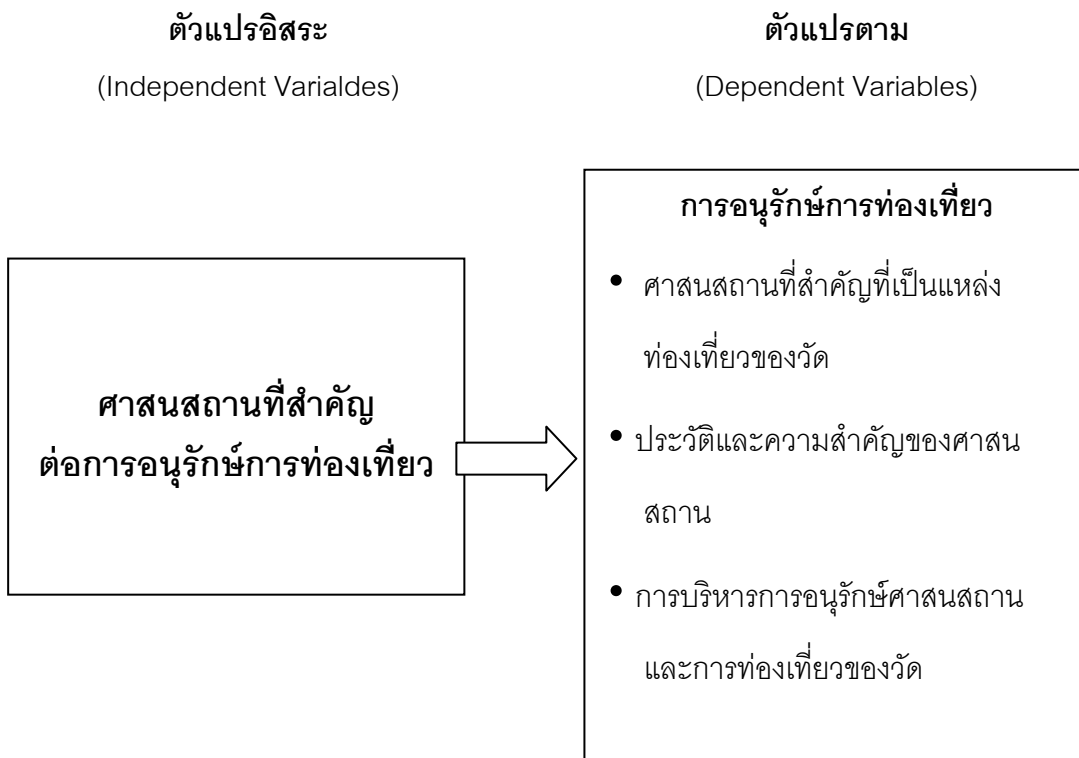
๑) การขาดระบบข้อมูลและตัวชี้วัดคุณภาพสิ่งแวดล้อม ที่มีประสิทธิภาพและเอื้อต่อการดำเนินงานในพื้นที่และการนำระบบข้อมูลดังกล่าวมาใช้ต่อกระบวนการตัดสินใจและการจัดลำดับความสำคัญของโครงการบนพื้นฐานของข้อมูลที่ถูกต้องและสอดคล้องกับสถานการณ์ของแต่ละชุมชน

๒) การขาดความเชื่อมโยงของการแก้ไขปัญหาหรือบริหารการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ การแก้ไขปัญหายังคงให้ความสำคัญกับปัญหาเฉพาะด้านรวมทั้งการขาดการทำงานร่วมกันของ อบต. กับหน่วยงานพัฒนาท้องถิ่นอื่น ๆ

๓) ขาดการประสานที่เหมาะสมและเป็นระบบ ที่จะสามารถเอื้อให้เกิดการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับตำบลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิที่ ๒.๔.
กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงเอกสาร (Qualitative and documentation research) ผู้วิจัยได้ใช้เอกสาร หลักฐาน และคนในการเก็บข้อมูลภาคสนาม (field study) เกี่ยวกับการศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญกับระเบียบวิธีวิจัยตามวิธีการของการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นอย่างยิ่ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้ ๑) เพื่อค้นหาศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ ๒) เพื่อศึกษาประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ และ ๓) เพื่อศึกษาการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล
๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๑.๑ กลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านพื้นที่ ศาสนสถานที่สำคัญ ต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร พระปรางค์ ๙ ชั้น ๙ ชั้น พระอุโบสถ พระพุทธรูป วิหาร ระเบียบ หอไตร ศาลาการเปรียญและ โถงประสาธน์ ที่มีอยู่ในวัด จำนวน ๔๐ วัด

ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยวิจัย หนังสือ ศึกษาด้านประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนไทยและคนต่างชาติ

การวิจัย ศึกษาด้านศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน ของวัดในกรุงเทพมหานครจากการสัมภาษณ์ และสนทนาประกอบด้วย เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือเจ้าหน้าที่ ๆ ลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องของศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การ
ท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ดังนี้ ศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็น
แหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน การบริหาร
การอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว ภายในวัด

การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) จำนวน ๔๐ คน/รูป จากผู้ที่มีความรู้
ของวัดที่มีศาสนสถานการท่องเที่ยวที่สำคัญนั้น ๆ

เขตด้านพื้นที่ในการวิจัยประกอบด้วยประชากรและกลุ่มตัวอย่างในเขต
กรุงเทพมหานคร ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๔๐ วัด คือ

ตาราง ๓.๑ กลุ่มตัวอย่าง

ตารางเขตด้านพื้นที่และผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัยจำนวน ๔๐ วัด/คน คือ

ลำดับที่	วัดกรณีศึกษา	ชื่อ	ตำแหน่งหน้าที่	สถานภาพ
๑	พระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)	นายเวก สวัสดิ์	เจ้าหน้าที่พระอุโบสถ วัดพระแก้ว	ฆราวาส
๒	วัดพระเชตุพนวิมลมัง คลาราม (วัดโพธิ์)	พระราชเวที	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๓	วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง หรือ วัดอรุณ)	พระมหาขวัญ ฉายา แดงหน่าย พระมหาบุญรุ่งสิริม โชติ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าหน้าที่สำนักงาน กลาง	พระภิกษุ พระภิกษุ
๔	วัดบวรนิเวศวิหาร	นายสมชาย สิทธิ ศาสตร์	ดูแลศาสนสถานภายใน วัด	ฆราวาส
๕	วัดราชบพิธสถิตมหา สีมาราม	พระครูวินัยธร ฉายา อภิญาญา	เจ้าหน้าที่ดูแลสถานที่ สำคัญของวัด	พระภิกษุ
๖	วัดสุทัศนเทพวราราม วรมหาวิหาร	พระมหาเกรียงศักดิ์	ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ ดูแลพระอุโบสถ	พระภิกษุ
๗	วัดสระเกศราช วรมหาวิหาร	พระมหาเชาวลิต ฉายา ชุตินญาโณ	เจ้าหน้าที่ดูแลภูเขาทอง	พระภิกษุ
๘	วัดชนะสงครามราช วรมหาวิหาร	พระพิศาลกิจจาภรณ์	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส/เจ้า คณะโบสถ์, เจ้าคณะ ๘	พระภิกษุ

ลำดับที่	วัดกรณีศึกษา	ชื่อ	ตำแหน่งหน้าที่	สถานภาพ
๙	วัดอินทรวินัย	พระราชรัตนภรณ์	เจ้าคณะเขตพระนคร	พระภิกษุ
๑๐	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	นายสมพงษ์ แก้วใจ	ผู้ดูแลพระมณฑป	ฆราวาส
๑๑	วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	พระสุนทรภมมฉายา มณิโชโต	ทำหน้าที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวัด	พระภิกษุ
๑๒	วัดราชนันทารามวรวิหาร	พระครูสมณจรรย์โกศล	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๑๓	วัดเทพธิดาราม	พระมหาเกียรติ ฉายากิตติสุโก	วิทยากร	พระภิกษุ
๑๔	วัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร	พระครูสิทธิธรรมมงคล	ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๑๕	วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร	พระมหานูรุตต์ ฉายาลูตัสวโล	เลขานุกรเจ้าคณะภาค ๘	พระภิกษุ
๑๖	วัดราชสิงขร	พระครูสิริกาญจนกร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๑๗	วัดบวรมงคลราชวรวิหาร	พระมหามังกร ฉายาจิณฺณจาโร	เลขานุการวัด	พระภิกษุ
๑๘	วัดคฤหบดี	พระปริยัติวรกร	เจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๑๙	วัดมหาพฤฒารามวรวิหาร	พระมหาสถิต ฉายาลูตจิตฺโต	ครูพระสอนศีลธรรม, อาจารย์สอนแผนกธรรม, บาลี	พระภิกษุ
๒๐	วัดดุสิตาราม	พระมหาศรีทนต์ ฉายาสมจาโร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๒๑	วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร(วัดทอง)	พระมหาเพชร ฉายาชนาสโก	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๒๒	วัดระฆังโฆสิตาราม	นางทองอยู่	แม่ค้าขายของในวัด	ฆราวาส
๒๓	วัดราชสิทธิาราม	พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๒๔	วัดโมลีโลกยาราม	พระมหาสุริโย	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๒๕	วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร	พระราชธรรมเวที	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ

ลำดับที่	วัดกรณีศึกษา	ชื่อ	ตำแหน่งหน้าที่	สถานภาพ
๒๖	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	พระมหาสุพจน์	ตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๒๗	วัดอนงค์ารามวรวิหาร	พระเทพเวที	เจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๒๘	วัดพิชัยญาติการาม	พระมหาสมบุญ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๒๙	วัดบรมนิวาส	พระอาจารย์มัน ฌายา กิตติธโร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๓๐	วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร (วัดสระปทุม)	พระเจริงจิต หนุตจิตโต	คณะธรรมทูต	พระภิกษุ
๓๑	วัดคูหาสวรรค์	พระครูศรีธรรมมาธร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๓๒	วัดอัม্বরสวรรค์	พระครูพิบูลจันทสาร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๓๓	วัดธรรมมงคลเกาญนทวิหาร	พระอาจารย์ละมุล ฌายา เรืองสมบัติ	พระดูแลสถานพิธีกรรม	พระภิกษุ
๓๔	วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร	พระราชมนู	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๓๕	วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร	พระมหาเอ็ด ฌายา เมตตจิตโต	เหรัญญิก	พระภิกษุ
๓๖	วัดไตรมิตรวิทยาราม	พระครูโสภณสุทธิวัฒน์	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๓๗	วัดยานนาวา	พระมหาเกรียงไกร ฌายา กิตติเมธี	เลขานุการวัดยานนาวา , ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ
๓๘	วัดรัชฎาธิษฐาน	พระมหามานิตย์ ฌายา สุทธิญาโณ	เลขานุการเจ้าคณะ	พระภิกษุ
๓๙	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	พระปริยัติธาดา	อาจารย์ใหญ่ประจำสำนักวัดกัลยาณมิตร	พระภิกษุ
๔๐	วัดประยุรวงศาวาส	พระครูวินัยธรวัลลพโกวิไล	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	พระภิกษุ

๒) ด้านประชากรในการวิจัย ตัวอย่างกลุ่มประชากรในการศึกษาครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครคือ พระปรางค์ สถูปเจดีย์ พระอุโบสถ พระพุทธรูป วิหาร ระเบียง หอไตร ศาลาการเปรียญและ โฉมปราสาท ที่มีอยู่ในวัด จำนวน ๔๐ วัด

เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกครบถ้วนในทุกด้านเพียงพอที่จะรวบรวมข้อมูลตามกรอบแนวคิดของการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ ผู้วิจัย ได้การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) จากผู้ที่มีความรู้ของวัดด้านศาสนสถานที่สำคัญของวัด ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน และการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว ของวัดนั้น ๆ จำนวน ๔๐คน/รูป ในการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) และสนทนาด้าน ข้อมูลทั่วไปของศาสนสถานที่สำคัญของวัด ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน โดยใช้เครื่องบันทึกเทป (Record Form) เพื่อถอดข้อความเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑) **ศึกษาจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary sources)** สืบหาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิข้อมูลทั่วไปของศาสนสถานที่สำคัญของวัด ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน และการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว ของวัดในกรุงเทพมหานคร รวมทั้งศึกษาจาก **ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources)** โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญ วิทยานิพนธ์ เอกสารที่เกี่ยวข้องเช่นตำรา หนังสือ บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นำหัวข้อที่ได้มาจัดประเภท มาวิเคราะห์ อธิบายความ ตีความแล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ขอคำแนะนำปรึกษาและความเห็นจากผู้ร่วมวิจัยและผู้เชี่ยวชาญที่ปรึกษาเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องที่ทำการวิจัย

๒) **ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงเอกสาร (Qualitative and documentation research)** โดยมีการใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบบันทึก แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informant) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม

ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ส่งแนวทางในการสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือและแก้ไขในการสัมภาษณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์ไปยังผู้ที่ต้องการจะสัมภาษณ์ คือ ศาสนสถานที่สำคัญของวัด ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน และการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว ของวัดในกรุงเทพมหานคร ทั้ง ๔๐ วัด เพื่อเก็บข้อมูลตามวันและเวลาที่ท่านเหล่านั้นสะดวกในการให้สัมภาษณ์ มีโครงสร้างหลัก ๆ อยู่ ๕ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของประชากรกลุ่มเป้าหมาย

- ชื่อ (นามสมมุติ)
- อายุ/พรรษา
- เพศ
- ตำแหน่ง
- สถานภาพ
- ระดับการศึกษา

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลทั่วไปของศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติที่สำคัญ ภายในวัดมีอะไรบ้าง

ส่วนที่ ๓ ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติมีอะไรบ้าง

ส่วนที่ ๔ การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดมีอะไรบ้าง

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยวิจัย หนังสือ ศึกษาด้านศาสนสถานที่สำคัญของวัด ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน และการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว ในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนไทยและคนต่างชาติ

การวิจัย ศึกษาด้านการบริหารการอนุรักษ์ ศาสนสถานที่สำคัญและการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครจากการสัมภาษณ์ และสนทนาประกอบด้วย เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือเจ้าหน้าที่ ๆ ลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องกับศาสนสถานที่สำคัญของวัด ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน และการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว

การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) จำนวน ๔๐ คน/รูป จากผู้ที่มีความรู้ของวัดที่มีศาสนสถานการท่องเที่ยวที่สำคัญนั้น ๆ

- ๑) คณะผู้วิจัยได้ทำหนังสือถึงกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้สัมภาษณ์
- ๒) คณะผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อกำหนด
 ๑. วัน - เวลาการสัมภาษณ์
 ๒. สถานที่สัมภาษณ์
 ๓. ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์
 ๔. วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) (การถาม-การตอบ-ฉบับที่กคำตอบ)

๓) คณะผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ด้วยตนเอง

๔) บันทึกข้อมูลผลการสัมภาษณ์แล้ว จัดระบบข้อมูล เพื่อการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบต่อไป

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

การนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากเอกสารมาวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ ในที่นี้จะพิจารณาในเชิงตรรกเป็นเหตุเป็นผลเชื่อมโยงความสอดคล้องของเนื้อหาทั้งหมดกับแนวคิด ทฤษฎีและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประเด็นสำคัญที่จะวิเคราะห์ ศาสนสถานที่สำคัญของวัด ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน และการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว ในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนไทยและคนต่างชาติ ของวัดในกรุงเทพมหานคร จากการสัมภาษณ์ และสนทนา

๑) วิเคราะห์การวิจัย ด้านศาสนสถานที่สำคัญของวัด

๒) วิเคราะห์การวิจัย ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน

๓) วิเคราะห์การวิจัย ความสำคัญของศาสนสถาน และการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว ในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนไทยและคนต่างชาติ

๔) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และบรรยายเชิงพรรณนา

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัย ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว ของวัดใน กรุงเทพมหานคร ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอเป็นหัวข้อตามลำดับดังนี้ ๑) เพื่อค้นหาศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานคร ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ ๒) เพื่อศึกษาประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ และ ๓) เพื่อศึกษาการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ โดยแบ่งตามกลุ่มตัวอย่าง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดังนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ ๔.๑.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์

ลำดับ	วัด	ชื่อ/ผู้ให้สัมภาษณ์	ศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว
๑	วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	พระพิศาลกิจจาภรณ์	-พระอุโบสถ พระประธานในพระอุโบสถ
๒	วัดอินทรวิหาร	พระราชรัตนภรณ์	-พระเจดีย์ มีอยู่ ๓ องค์ด้วยกัน อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ -หลวงพ่อดโต เป็นพระพุทธรูปปางยืนทรงบาตร -พระอุโบสถเป็นแบบทรงไทยอยุธยา -บ่อน้ำพระพุทธรมนต์สมเด็จพระพุฒาจารย์โต -รอยพระพุทธรูปที่จำลอง
๓	วัดบวรนิเวศวิหาร	นายสมชาย สิริพิศาตร์	-พระสุวรรณเขต (พระโต)

ตารางที่ ๔.๑.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ชื่อ/ผู้ให้สัมภาษณ์	ศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว
			-พระพุทธรูปชินสีห์ -พระศรีศาสดา -พระเจดีย์ใหญ่หลังพระอุโบสถ
๔	วัดโพธิ์ หรือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	-พระราชเวที	-จารึกหรือศิลาจารึกต่างๆ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมตำราและเป็นวิทยากรความรู้ต่าง ๆ -พระวิหารพระนอน -พระอุโบสถ
๕	พระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)	นายเวก สวัสดิ์	-พระแก้วมรกต, วัดพระแก้วนั้นเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของประเทศไทย พระอุโบสถ วัดพระแก้ว พระศรีรัตนเจดีย์
๖	วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง หรือวัดอรุณ)	พระมหาขวัญ แดงหน่าย	-พระปรางค์เป็นสถานที่สำคัญ -พระอุโบสถ -พระวิหารและพระประธานในพระวิหาร
๗	วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร	พระมหาเชาวลิต ฉายา ชุตินฺฑาโณ	-บรมบรรพต หรือภูเขาทอง สร้างเป็นรูปภูเขา -พระบรมสระรีกธาตุ -หลวงพ่อดำ -พระอุโบสถ
๘	วัดเบญจมบพิตร ดุสิตวนาราม	พระมหาสุพจน์ คชรินทร์	-พระอุโบสถ ถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมสมบูรณ -พระพุทธรูปราชจำลอง -พระพุทธรูปรอบพระระเบียง
๙	วัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรวิหาร	พระครูสิทธิธรรมมงคล	-พระอุโบสถเป็นสถาปัตยกรรมโบราณ สร้างขึ้นในสมัย ร.๔ ประกอบด้วยภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ
๑๐	วัดสุทัศนเทพวราราม ธรรมหาวิหาร	พระมหาเกียรติศักดิ์	-พระอุโบสถวัดสุทัศนฯ สร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ ๓ พระอุโบสถใหญ่ที่สุด ยาวที่สุด และสวยที่สุด -พระศรีศักยมุนี -พระพุทธรูปโลกเชษฐี พระประธานในอุโบสถ
๑๑	วัดราชนันทารามวรวิหาร	พระครูสมณจรัญโกศล	-โลหะปราสาทเหลืออยู่หนึ่งเดียว
๑๒	วัดไตรมิตรวิทยาราม	พระครูโสภณสุทธิวัฒน์	-พระพุทธรูปมหาสุวรรณปฏิมากร เป็นที่รู้จักกันดีในนาม “หลวงพ่อดำทองคำวัดไตรมิตรวิทยาราม”

ตารางที่ ๔.๑.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ชื่อ/ผู้ให้สัมภาษณ์	ศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว
			-หลวงพ่อดโตวัดสามจีนพระประธานในอุโบสถ
๑๓	วัดยานนาวา	พระมหาเกรียงไกร กิตติเมธี	-มรดกทางวัฒนธรรมและเป็นทรัพยากรในการ ดึงดูดนักท่องเที่ยวของวัดก็มีสิ่งที่เป็นเป็นสถานที่ โดดเด่นนั่นก็คือ เรือสำเภา -วิหารมหาเจษฎาบดินทร์
๑๔	วัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร	พระปริยัติธาดา	-พระพุทธไตรรัตนนายก (หลวงพ่อดโตเข้าปออง) -พระอุโบสถ
๑๕	วัดมหาธาตุยุวราช รังสฤษฎ์ราชวรมหาวิหาร	นายสมพงษ์ แก้วใจ	-พระอุโบสถ, พระมณฑป, วิหารโพธิ์ลังการ -พระศรีสรรเพชญ์พระประธานอุโบสถ
๑๖	วัดระฆังโฆสิตาราม		-หลวงพ่อดโต เป็นที่ศรัทธาของประชาชนทั่วไป -พระอุโบสถทรงแบบรัชกาลที่๑
๑๗	วัดประยุรวงศาวาส วรวิหาร	พระครู วินัยธรวัลลพ โกวิโล	-เขาเด้านั้นถือได้ว่า “เป็นสวนสัตว์แห่งแรกในกรุง รัตนโกสินทร์” -พระอุโบสถสถาปัตยกรรมทรงไทย -พระบรมมหาธาตุเจดีย์องค์ใหญ่
๑๘	วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	พระสุนทรกมล ฉายา มณีโชโต	-พระพุทธปรางค์สมัยรัชกาลที่๓ที่ยังเหลือจาก สงครามโลกครั้งที่๒ -เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เก่าแก่และเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ -พระอุโบสถ
๑๙	วัดมหาพฤฒาราม	พระมหาสถิต ฉายาฐิตจิตโต	-พระอุโบสถ สร้างขึ้นโดยพระบรมราชโองการ ของรัชกาลที่ ๔ เป็นรูปโถงตลอด หลังคาลด ๒ ชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกา -พระวิหารพระพุทธไสยาสน์
๒๐	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมา ราม	พระครูวินัยธร ฉายา อภิญา	-พระอุโบสถ หลังคาด้านหน้ามุงด้วย กระเบื้องเคลือบเบญจรงค์หลากสี ประดับด้วย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันประดับปูนปั้น รูปช้างเจ็ดเศียรเกิดพานรองรับพระเกี้ยวอยู่กลาง -พระนรินทร์ราย -พระพุทธองค์ศรีสพระประธาน

ตารางที่ ๔.๑.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ชื่อ/ผู้ให้สัมภาษณ์	ศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว
๒๑	วัดธรรมมงคลเถาบุญ นทวีหาร	พระอาจารย์ละมุล ฉายา เรืองสมบัติ	-พระวิริยะมงคลมหาเจดีย์รัตนโกสินทร์ -พระอโศกพยา หลวงพ่อพันปี -พระบรมสารีริกธาตุ -พระพุทธรูปมงคลธรรมศรีไทยหยกชิ้นใหญ่ที่สุดในโลก
๒๒	วัดปฐมวารามราช วรวิหาร(วัดสระปทุม)	พระเรีงจิต ทนตจิตโต	-พระวิหาร -อุโบสถหลวงพ่อพระเสาวิม
๒๓	วัดสุวรรณรามราช วรวิหาร (วัดทอง)	พระมหาเพชร ชนาสโก	-ภาพในพระอุโบสถ -พระศาสดาพระประธานในพระอุโบสถ
๒๔	วัดคูหาสวรรค์	พระครูศรีธรรมมาธร	-โบสถ์มีลวดลายจิตกรรมฝาผนังเทพชุมนุม -พระประธานในอุโบสถ ๔ องค์
๒๕	วัดศรีมหาธาตุ วรวิหาร	พระมหานูรัตต์ ฉายา ชูตสวลโ	-พระเจดีย์ -พระอุโบสถและพระศรีสัมพุทธรูปประธานใน อุโบสถ
๒๖	วัดเทพธิดาราม	พระมหาเกียรติ ฉายา กิ ติสุโก	-กุฏิสุนทรภู่ ที่อาศัย -พระอุโบสถศิลปกรรมจากจีน -พระวิหารมีรูปหล่อภิกษุณี
๒๗	วัดดุสิตดาราม	พระมหาศรีทนต์ ฉายา สมจาโร	-เรือนโบราณ -ภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถ -พระประธานในโบสถ์
๒๘	วัดอนงค์ดารามวรวิหาร	พระเทพเวที	-พระวิหาร -สถานที่สมเด็จพระเจ้าเคยศึกษา -พระประธานในโบสถ์
๒๙	วัดราชสิงขร	พระครูสิริกาญจนกร	-พระพุทธรูปหลวงพ่อแดง
๓๐	วัดบรมมงคลราชวรวิหาร	พระมหามังกร ฉายาจิณฺณจาโร	-เจดีย์หงษา -พระอุโบสถ
๓๑	วัดคฤหบดี	พระปริยัติวรการ	-หลวงพ่อบุญคำ พระประธานในโบสถ์
๓๒	วัดราชสิทธาราม	พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์	-พระตำหนักแก่งจีน -กุฏิวิปัสสนารอบพระอุโบสถ -พระประธานในอุโบสถ

ตารางที่ ๔.๑.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ชื่อ/ผู้ให้สัมภาษณ์	ศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว
			-จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ
๓๓	วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร	พระราชมนู	-พระอุโบสถเป็นรูปดวงตราเครื่องอิสริยาภรณ์ -ฝาผนังมีภาพจิตรกรรมในพระอุโบสถ
๓๔	วัดอัปสรสวรรค์	พระครูพิบูลจันทสาร	-พระอุโบสถมีพระประธาน ๒๘ พระองค์ -พระพุทธรูปมาจากเวียงจันทน์
๓๕	วัดพิชัยญาติดาราม	พระมหาสมบุญ	-พระอุโบสถเป็นรูปเก๋งจีน -มีพระปราสาท -พระประธานในอุโบสถ
๓๖	วัดโมลีโลกยาราม	พระมหาสุริโย	-หอพระไตรปิฎก -วิหารสมเด็จพระโฆษาจารย์(ขุน)
๓๗	วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร	พระมหาแอ๊ด ฉายาเมจิตฺโต	-พระอุโบสถ -พระปราสาท
๓๘	วัดรัษฎาภิษฐาน	พระมหามานิตย์ ฉายา สุทธิญาโณ	-แท่นประทับต้น ร. ๔ ไปรยทาน -หลวงพ่ोजิน
๓๙	วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร	พระราชธรรมเวที	-พระอุโบสถศิลปะจีน เป็นวัดแรกที่ ร. ๓ -พระวิหารพุทธไสยาสน์
๔๐	วัดบรมนิวาส	พระอาจารย์มั่น ฉายา กิตติธฺโร	-พระอุโบสถภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ -พระศพพลญาณพระประธาน -วิหารพระพุทธรุไสยาสน์

ตารางที่ ๔.๑.๒ สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการอนุรักษ์เพื่อ
การ ท่องเที่ยวดังนี้

ลำดับ	วัด	พระ ปรารค์	เจดีย์	วิหาร	พระอุโบสถ	พระพุทธรูป	โลหะ ปราสาท	พระ ระเบียง
๑	วัดชนะสงคราม				พระอุโบสถ	พระพุทธรูปสี่หัตถ์ โลกเชษฐ		
๒	วัดอินทรวินัย				พระอุโบสถ	พระศรีอริยมุต ไตรยหลวงพ่อด		
๓	วัดบวรนิเวศ วิหาร		พระเจดีย์ องค์ใหญ่		พระอุโบสถ	พระสุวรรณเขต พระพุทธรูปชินสีห์ พระศรีศาสดา		
๔	วัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม	พระ ปรารค์		วิหารพระ พุทธไสยาสน์	พระอุโบสถ	พระพุทธรูปปฏิมากร พระพุทธรูปไสยาสน์		พระ ระเบียง สี่เหลี่ยม/2 ชั้น
๕	พระศรีรัตน ศาสดาราม		พระศรีรัตน เจดีย์		พระอุโบสถ	พระแก้วมรกต		พระ ระเบียง
๖	วัดอรุณราชวร าราม (วัดอรุณ)	พระ ปรารค์ องค์ใหญ่		พระวิหาร	พระอุโบสถ	พระพุทธรูปธรรมมิต ราชพระพุทธรูปมุนี		
๗	วัดสระเกศ ราช วรมหาวิหาร		พระเจดีย์ ภูเขาทอง		พระอุโบสถ	พระพุทธรูปหลวงพ่ อดำ		พระ ระเบียง พระ อุโบสถ
๘	วัดเบญจม บพิตรดุสิตวนา ราม				พระอุโบสถ	พระพุทธรูปชินราช จำลองพุทธรูปต่างๆ ๕๒ องค์		พระ ระเบียง รอบ อุโบสถ
๙	วัดมกุฏกษัตริ ยาราม				พระอุโบสถจิตร กรรผาผนัง			
๑๐	วัดสุทัศนเทพว าราม			วิหารหลวง พระศรีศากย มุนี		พระศรีศากยมุนี พระพุทธรูปโลกเชษฐ		พระ ระเบียง วิหารคด
๑๑	วัดราชนันทดา รามวรวิหาร						โลหะ ปราสาท	
๑๒	วัดไตรมิตร วิทยาราม					พระพุทธรูปมหาสุวรรณ ปฏิมากรพ่อดองคำ		
๑๓	วัดยานนาวา			อาคารมหา	พระอุโบสถศิลปะ	๑.พระพุทธรูปปฏิมา		

ตารางที่ ๔.๑.๒ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	พระ ปรารค์	เจดีย์	วิหาร	พระอุโบสถ	พระพุทธรูป	โลหะ ประสาธ	พระ ระเบียง
				เจษฎา ดิษฐ์	รัตนโกสินทร์	๔ องค์		
๑๔	วัดกัลยาณมิตร			พระวิหาร หลวง	พระอุโบสถภาพ พุทธประวัติ ทรงข้าวบิณฑ์	พระพุทธรูป ไตรรัตน์ นายก พระประธาน		
๑๕	วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์		-พระเจดีย์ศรี รัตนมหาธาตุ	-พระวิหาร โพธิ์ลังกา	-พระอุโบสถทรง ไทย	-พระศรีสรรเพชญ์ พระประธาน		
๑๖	วัดระฆังโฆสิตา ราม			พระวิหาร สมเด็จพระ (สี)	พระอุโบสถทรง แบบรัชกาลที่๑	-หลวงพ่อด พระประธานยืนรับ ฟ้า		
๑๗	วัดประยุรวงศา วาส วรวิหาร		พระบรม ธาตุเจดีย์ องค์ใหญ่		พระอุโบสถทรง ไทยเสารายด้าน ละ ๖ ต้น	-พระพุทธรูป ธรรมวิ เศษฐศาสตร์ -พระพุทธรูป นาคน้อย		
๑๘	วัดราชบูรณะ ราชวรวิหาร	พระ ปรารค์			พระอุโบสถ ลักษณะทรงไทย			
๑๙	วัดมหาพฤฒา ราม			พระวิหาร	พระอุโบสถ	พระพุทธรูป ไสยาสน์		
๒๐	วัดราชบพิธ สถิตมหาสีมา ราม		พระมหา เจดีย์ใหญ่	พระวิหาร	พระอุโบสถ แบบไทยแท้	-พระพุทธรูป อังกีร์ -พระนรินทร์ คราย		
๒๑	วัดธรรมมงคล เกาญานนท วิหาร		พระวิริยะ มงคลเจดีย์		พระพุทธรูป มงคล ธรรมศรีไทย หยก			
๒๒	วัดปทุมวนารม ราชวร			พระวิหาร	อุโบสถหลวง			
๒๓	วัดสุวรรณราม ราชวรวิหาร				พระอุโบสถ จิตรกรรมฝาผนัง	พระศาสดา ปางมารวิชัย		
๒๔	วัดคูหาสวรรค์				พระอุโบสถ จิตรกรรมเทพ	พระประธาน ๔ องค์		
๒๕	วัดศรีมหาธาตุ วรมหาวิหาร		พระเจดีย์ศรี มหาธาตุ		พระอุโบสถ จัตุรมุข	พระศรีสัมพุทธมุนี พุทธชินราชจำลอง		
๒๖	วัดเทพธิดาราม			พระวิหาร	พระอุโบสถ	พระพุทธรูป เทววิลาส หรือหลวงพ่อบ ขาว		
๒๗	วัดคูสิตดาราม				พระอุโบสถ จิตรกรรมอยุธยา	พระประธาน ปางมารวิชัย		
๒๘	วัดอนงค์ดาราม วรวิหาร			พระวิหาร ทรงไทย	พระอุโบสถ ทรงไทย	พระพุทธรูป จตุรนา คิลปะสมัย สุโขทัย		

ตารางที่ ๔.๑.๒ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	พระ ปรารค์	เจดีย์	วิหาร	พระอุโบสถ	พระพุทธรูป	โลหะ ประสาธ	พระ ระเบียง
๒๙	วัดราชสิงขร				พระอุโบสถ ราช นิยมรัชกาลที่๓	พุทธรูปหลวงพ่อด่าง ปางมารวิชัย		
๓๐	วัดบรมมงคล ราชวรวิหาร		เจดีย์หงษา		พระอุโบสถ แบบมอญ	พระประธาน-พระ อัครสาวกซ้ายขวา		
๓๑	วัดคฤหบดี					หลวงพ่อด่างคำ หรือพระแขกคำ		
๓๒	วัดราชสิทธิ รามา		พระเจดีย์คู่	พระวิหาร ด่าง	พระอุโบสถ	พระพุทธรูปจำรัส เป็นพระประธาน		
๓๓	วัดเทพศิรินท ราวาส				พระอุโบสถ ลักษณะ รัตนโกสินทร์	-พระนันทราย -พุทธรูปทองสัมฤทธิ์		
๓๔	วัดอัปสรสวรรค์				พระอุโบสถศิลปะ สมัยรัชกาลที่๓	พุทธรูปพระประธาน ๒๘ องค์		
๓๕	วัดพิชัยญาติ รามา	พระ ปรารค์ ๓ องค์			พระอุโบสถจิตร กรรมแกะสลัก ศิลา	พระสิทธารถพุทธ เจ้าประธานในพระ อุโบสถ		
๓๖	วัดโมลีโลกย รามา			พระวิหาร ทรงไทย ผสมจีน	พระอุโบสถ ทรง ไทยต้นกรุง รัตนโกสินทร์			
๓๗	วัดจักรวรรดิ ราชวาสวร				พระอุโบสถ	พระประธาน ปางมารวิชัย		
๓๘	วัดรัษฎาธิษฐาน			พระวิหาร ใหญ่	หลวงพ่อด่าง			
๓๙	วัดราชโอรส รามาจักรวิหาร			พระวิหาร พระพุท ไสยาสน์	พระอุโบสถ ทรงไทย - จีน	พระอนันตคุณอดุล ญาณบพิตร		
๔๐	วัดบรมนิวาส				พระอุโบสถ แบบ สมัยกรุงศรีอยุธยา	พระศพลญาณ ปางมารวิชัย		

จากตารางที่ ๔.๑.๒ พบว่า จากผลการสัมภาษณ์ ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ ได้วิเคราะห์ศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือเจ้าหน้าที่ ๆ ลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องของศาสนสถานที่สำคัญ รวม ๔๐ รูป/คน แล้วนำมาวิเคราะห์ ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังต่อไปนี้

ตามที่ได้จัดการศึกษาศาสนสถานที่สำคัญของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ จำนวน ๔๐ วัด ศาสนสถานที่เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังนี้

๑) **พระอุโบสถ** เป็นศาสนสถานที่สำคัญเกือบทุกวัดงานวิจัยศึกษา จำนวน ๔๐ วัดจะมีพระอุโบสถทุกวัดเพราะเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์ วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทั้ง ๔๐ ไม่มีวัดใดวัดหนึ่งมีศาสนสถานแหล่งเพียงสิ่งเดียวสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ แต่ละวัดมักจะมีศาสนสถานมากกว่าหนึ่งประเภท ในแต่ละประเภทของแต่ละศาสนสถาน มักจะมีองค์ประกอบสำคัญที่สื่อทางด้านความเชื่อ วัฒนธรรม ศาสนา สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิต สภาพสังคม เช่น พระอุโบสถวัดจะแสดงสถาปัตยกรรมของช่างสกุลต่าง ๆ รูปลักษณะของพระอุโบสถ และภาพจิตรกรรม ซึ่งจะแสดงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งยึดถือของคนในสังคมไทย จิตรกรรมในพระอุโบสถช่วงตั้งแต่ตอนต้นรัตนโกสินทร์ขึ้นไป ภาพจิตรกรรมหลังพระพุทธรูปจะแสดงไตรภูมิ เช่น วัดสุวรณาราม วัดสุทัศน์จะแสดงไตรภูมิจักรวาลวิทยาทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น พระอุโบสถยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งเป็นเคารพของพุทธศาสนิกชน ฯลฯ พระอุโบสถจึงมีความสำคัญอันดับที่วัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ถูกศึกษามีทุกวัด

๒) **พระวิหาร** พระวิหารหลวงจะเป็นศาสนสถานที่ตั้งของพระพุทธรูปและเป็นที่ประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์และเป็นที่ประกอบพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน พระวิหารหลวงทำหน้าที่คล้ายกับพระอุโบสถและศาสนการเปรี๊ยะ แต่พระวิหารหลวงมีความสำคัญคล้ายกับพระอุโบสถ กล่าวคือ พระวิหารแสดงสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ฯลฯ เช่น พระวิหารหลวงวัดสุทัศน์จะแสดงภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับอดีตพุทธเจ้าตามคติเดิมของคนโบราณก่อนสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่คนโบราณให้ความสำคัญกับพระพุทธเจ้าในแง่หลักธรรม มากกว่าพระพุทธเจ้าในเชิงตัวบุคคล พระวิหารหลวงที่แสดงภาพจิตรกรรมที่สะท้อนคติความเชื่อของคนในแต่ละยุคได้อย่างดี

๓) **พระพุทธรูป** เป็นศาสนสถานที่สำคัญที่สุดคู่กับพระอุโบสถ พระพุทธรูปจะถูกตั้งไว้ในพระอุโบสถ พระพุทธรูปเป็นศาสนสถานที่มีลักษณะเด่นที่สุดเพราะทุกวัดจะต้องมีพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าเสมือนพระองค์ทรงมีพระชนม์อยู่ อย่างไรก็ตาม แม้ทุกวัดจะมีพระพุทธรูป แต่พระพุทธรูปที่เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวจะมีความพิเศษ ตรงที่ประวัติศาสตร์และความเป็นมา ตลอดจนผู้สร้าง พระพุทธรูปที่เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาทัศนศึกษาหรือเป็นแหล่งศึกษาทางประวัติศาสตร์ได้ดี ได้แก่ พระพุทธรูปที่ประดิษฐานที่วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นต้น

๔) พระปรารค์ เป็นปูชนียสถานที่ดัดแปลงมาจากปรารค์ปราสาทของกัมพูชาหรือขอม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ เป็นสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นมาควบคู่กับเจดีย์และนิยมก่อสร้างกันมากในภาคกลาง แต่ทางภาคเหนือจะไม่ค่อยปรากฏการก่อสร้าง และเมื่อสร้างจะใช้เป็นศาสนสถานให้เป็นประธานอยู่ตรงศูนย์กลางของวัด และเป็นสถานที่สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า เป็นศาสนสถานที่มีรูปทรงปลายแหลม

ในจำนวน ๔๐ วัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษามีวัดจำนวนหนึ่งที่มีพระปรารค์ที่เป็นจุดเด่นดึงดูดนักท่องเที่ยว ได้แก่ พระปรารค์ในวัดอรุณราชวราราม พระปรารค์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นต้น พระปรารค์เป็นศาสนสถานที่บ่งบอกแรงแรงศรัทธาของผู้สร้างซึ่งจะเป็นบุคคลที่มีฐานะทางสังคมสูง เช่น พระมหากษัตริย์ บังบอกคติของคนในช่วงสมัยหนึ่งและสถานที่บางแห่ง เช่น นิยมสร้างในภาคกลาง เป็นต้น

๕) เจดีย์ เจดีย์มีความสำคัญคล้ายกับพระปรารค์ สิ่งทีก่อสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชาหรือสิ่งที่ใช้เตือนใจให้ระลึกถึง ในทางศาสนาก็หมายถึงสถานที่หรือสิ่งทีเคารพบูชาเนื่องด้วยพระพุทธรูป หรือพระพุทธรูปศาสนาเรียกเต็ม ๆ ว่าสัมมาสัมพุทธเจดีย์หรือพุทธเจดีย์ มี ๔ ประเภท คือ ๑. ธาตุเจดีย์ ๒. บริโภคเจดีย์ ๓. ธรรมเจดีย์ และ ๔. อุเทสิกเจดีย์

ภาพรวมของวัดที่มีศาสนสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะมีศาสนสถานมากกว่าหนึ่งแห่ง และในวัดที่มีศาสนสถานมากกว่าหนึ่งนั้น ศาสนสถานแต่ละอย่างจะแสดงความสัมพันธ์ของความหมายทางความเชื่อ วัฒนธรรมและความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์อย่างสอดคล้องเดียวกัน เช่น ศาสนสถานวัดสุทัศนมีพระวิหารหลวงเป็นตัวแทนของภูเขาพระสุเมรุและภาพจิตรกรรมภายในพระวิหารจะแสดงขยายความองค์ประกอบที่อธิบายจักรวาลวิทยาที่พระสุเมรุเป็นศูนย์กลาง ซึ่งคติทางศาสนายังแก่นการจัดความสัมพันธ์ของคนในสังคมไทยอดีตได้อย่างดี

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัด กรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ

ตารางที่ ๔.๒.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว (จากการสัมภาษณ์) ดังนี้

ลำดับ	วัด	ศาสนสถานที่สำคัญ	ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
๑	วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถก่ออิฐถือปูนผนังรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ๒.๑ พระพุทธรูปสี่หัตถ์โลกเชษฐูประประธานในพระอุโบสถ
๒	วัดอินทรวิหาร	๑. พระพุทธรูป ๒. พระอุโบสถ	๑.๑ พระศรีอริยเมตไตรยหลวงพ่โต พระพุทธรูปปางยืนทรงบาตร ๒.๑ พระอุโบสถแบบทรงไทยอยุธยา ปูหินอ่อนหินแกรนิต
๓	วัดบวรนิเวศวิหาร	๑. พระพุทธรูป ๒. พระอุโบสถ ๓. พระเจดีย์	๑.๑ พระสุวรรณเขต พระโต ประธานในพระอุโบสถ ๑.๒ พระพุทธรูปสี่หัตถ์ประทับนั่งอยู่ด้านหน้าพระสุวรรณเขต ๓. พระศรีศากดาภิษณะผสมศิลปะสมัยสุโขทัยกับเชียงแสน ๒. พระอุโบสถอาคารก่ออิฐถือปูนประดิษฐานพระพุทธรูปสี่หัตถ์กับพระพุทธรูปสุวรรณเขตมีภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ ๓.๑ พระเจดีย์องค์ใหญ่มีฐานกลม
๔	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระวิหาร ๔. พระระเบียง ๕. พระปราสาท	๑. พระอุโบสถ รัชกาลที่ ๑ ทรงปฏิสังขรณ์ ปี พ.ศ. ๒๓๓๖ ๒.๑ พระพุทธปฏิมากรประธานในพระอุโบสถหล่อทองเหลืองสัมฤทธิ์ ๒.๑ พระพุทธไสยาสน์ก่อด้วยอิฐถือปูน ปิดด้วยแผ่นทองพระบาท ๓.๑. วิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ มีขนาดเท่าพระอุโบสถ ๔.๑ พระระเบียง สี่เหลี่ยมสองชั้น พระระเบียงชั้นนอกชั้นใน ๕.๑ พระปราสาทสี่มุม
๕	พระศรีรัตนศาสดาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระเจดีย์ ๔. พระระเบียง	๑.๑ พระอุโบสถหลัง สมัยรัชกาลที่ ๑ เพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต ๒.๑ พระแก้วมรกตสกุลช่างล้านนา สกัดจากหยกสีเขียวทั้งองค์ ๓.๑ พระศรีรัตนเจดีย์ สร้างขึ้นตามแบบเจดีย์วัดพระศรีสรรเพชญ์ กรุงศรีอยุธยา สร้างสมัยรัชกาลที่ ๑ ๔.๑ พระระเบียงสร้างขึ้นครั้งแรกรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ รูปภาพจารึกมีจำนวน ๑๗๘ ตอน คำโคลงจากตำนานเรื่องรามเกียรติ์แต่ละตอน
๖	วัดอรุณราชวราราม	๑. พระปราสาท	๑. พระปราสาทองค์ใหญ่ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกสูงประมาณ ๖๗ เมตร ล้อมรอบด้วยปราสาททิศ และมณฑปทิศ

ตารางที่ ๔.๒.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ศาสนสถานที่สำคัญ	ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
		๒. พระอุโบสถ ๓. พระพุทธรูป ๔. พระวิหาร	๒.๑ พระอุโบสถ สถาปัตยกรรมอยุธยาตอนปลายจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ ๓ และที่ ๕ ๓.๑ พระพุทธรูปธรรมมิตร์ราชโลกธาตุดิลก พระประธาน ๓.๒. พระพุทธรูปพูนมหาบุรุษลักษณะ สร้างด้วยทองแดง ๔.๑ พระวิหารสมัยกรุงธนบุรีปฏิสังขรณ์สมัยรัชกาลที่ ๒
๗	วัดสระเกษ ราชวรมหาวิหาร	๑. พระเจดีย์ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระอุโบสถ ๔. พระระเบียง	๑.๑ พระเจดีย์ทรงลังกานยอดภูเขา บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๒.๑ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำเชิงภูเขาทอง ลักษณะปางมารวิชัย ๓.๑ พระอุโบสถ ภายในกำแพงแก้วระเบียงรอบๆ พระอุโบสถ ๔.๑ พระระเบียงรายรอบพระอุโบสถภายในมีพระพุทธรูปตั้งสี่ด้าน
๘	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระระเบียง	๑.๑ พระอุโบสถ สถาปัตยกรรมของศิลปกรรมแบบไทย สร้างจากหินอ่อนประเทศอิตาลี ภาพเขียนเจดีย์สำคัญในประเทศ ๒.๑ พระพุทธรูปชินราชจำลองลักษณะ ศิลปะสุโขทัย ปางมารวิชัย ๒.๒ พุทธรูปโบราณสมัยต่างๆจำนวน ๕๒ องค์ ลักษณะปางผสม ๓.๑ พระระเบียง ลักษณะเชื่อมกับพระอุโบสถในรูปตัวยู
๙	วัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรมหาวิหาร	๑. พระอุโบสถ	๑.๑ พระอุโบสถสถาปัตยกรรมโบราณมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ ประวัติศาสตร์ชาติไทย
๑๐	วัดสุทัศนเทพวรารามวรมหาวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระวิหาร ๓. พระพุทธรูป ๔. พระระเบียง	๑.๑ พระอุโบสถ ใหญ่ที่สุด ยาวที่สุด และสวยที่สุดในประเทศ ๒.๑ พระวิหารหลวงของพระศรีศากยมุนีแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น ๓.๑. พระศรีศากยมุนี ศิลปะสุโขทัย ปางมารวิชัยขัดสมาธิราบ ๓. ๒. พระพุทธรูปโลกเชษฐี ศิลปะรัตนโกสินทร์ ปางมารวิชัย ๔.๑ พระระเบียงวิหารคดประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น ๑๕๖ องค์
๑๑	วัดราชนันทารามวรมหาวิหาร	๑. โลหะปราสาท	๑. โลหะปราสาทสถาปัตยกรรมแบบไทยเหลืออยู่หนึ่งเดียวมีเพียง ๓ แห่ง ในโลกนี้ คือที่อินเดีย๑และที่ลังกา
๑๒	วัดไตรมิตรวิทยาราม	๑. พระพุทธรูป	๑. พระพุทธรูปมหาสุวรรณปฏิมากรหรือหลวงพ่อกำปางมารวิชัย ศิลปะสมัยสุโขทัยเป็นเนื้อทองคำสวยงามอายุไม่น้อยกว่า ๗๐๐ ปี
๑๓	วัดยานนาวา	๑. พระพุทธรูป ๒. พระวิหาร ๓. พระอุโบสถ	๑. พระพุทธรูปปฏิมาพระพุทธรูปปูนปั้น มี๔ องค์ในพระอุโบสถ ๒.๑ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ที่ใช้สอยประโยชน์ร่วมในตัวอาคาร ๓.๑ พระอุโบสถศิลปะชั้นเยี่ยมสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ ๑
๑๔	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถ ฝาผนัง เขียนภาพพุทธประวัติลาย ทรงข้าวบิณฑ์ ๒.๑ พระประธานพระอุโบสถรัชกาลที่ ๓ปางสมาธิแบบรัตนโกสินทร์ ๒.๒ พระพุทธรูปรัตนนายก(หลวงพ่โตเข้าปกอง) ปางมารวิชัย

ตารางที่ ๔.๒.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ศาสนสถานที่สำคัญ	ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
		๓.พระวิหาร	๓.๑พระวิหารหลวงอาคารประธาน แบบศิลปะสมัยรัชกาลที่๓
๑๕	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	๑.พระอุโบสถ ๒.พระพุทธรูป ๓.วิหารหลวง ๔.พระเจดีย์	๑. พระอุโบสถ อาคารทรงไทยใหญ่กว่าพระอุโบสถอื่นๆ ๒.๑พระศรีสรรเพชญ์ พระประธานในพระอุโบสถ ต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ ปางมารวิชัยสมัยรัชกาลที่ ๑ ๓. วิหารโพธิ์ลังกา วิหารน้อยประดิษฐานพระพุทธรูปก่อกออิฐ ปางมารวิชัย พระประธานภายในพระวิหาร ๔.๑พระเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ ศิลปะฉบับของรัตนโกสินทร์ยุคแรก
๑๖	วัดระฆังโฆสิตาราม	๑.พระอุโบสถ ๒.พระพุทธรูป ๓.พระวิหาร	๑.พระอุโบสถทรงแบบรัชกาลที่๑ ภาพจิตรกรรม เป็นเทพชุมนุม ๒.๑หลวงพ่อดุ พระประธานยิ้มรับฟ้าเป็นที่ศรัทธาของประชาชน ๓.๑พระวิหารสมเด็จพระสังฆราช(สี)
๑๗	วัดประยุรวงศาวาส วรวิหาร	๑.พระอุโบสถ ๒.พระพุทธรูป ๓.พระเจดีย์	๑.พระอุโบสถสถาปัตยกรรมทรงไทยเสารายทั้งสี่ด้านละ ๖ ต้น ๒.๑พระพุทธรูปวิเศษสุทศดาพระประธานพระอุโบสถ ๒.๒พระพุทธรูปนาคน้อยปางมารวิชัยสมัยสุโขทัย ๓.๑พระบรมธาตุเจดีย์องค์ใหญ่เชื่อกันว่าบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
๑๘	วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	๑.พระปรางค์ ๒.พระอุโบสถ	๑.พระปรางค์สมัยรัชกาลที่๓เหลือจากสงครามโลกครั้งที่๒ ๒.๑พระอุโบสถลักษณะทรงไทยจตุรมุขข้อฟ้าใบระกา
๑๙	วัดมหาพฤฒาราม	๑.พระอุโบสถ ๒.พระพุทธรูป ๓.พระวิหาร	๑.พระอุโบสถสมัยรัชกาลที่๔ ภาพจิตรกรรมตอนอดีตพุทธประวัติ ๒.๑พระพุทธรูปไสยาสน์ประธานในอุโบสถศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ๓.๑พระวิหาร ลักษณะคล้ายกับพระอุโบสถ
๒๐	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	๑.พระอุโบสถ ๒.พระพุทธรูป ๓.พระเจดีย์ ๔.พระวิหาร	๑.พระอุโบสถภายนอกเป็นแบบไทยสถาปัตยกรรมแบบไทยแท้ภายในสง่างามแบบศิลปะตะวันตกเพดานและผนังศิลปะยุโรป ๒.๑พระพุทธรูปองค์ศรีส พระประธานในพระอุโบสถปางสมาธิ ๒.๒ พระนิรันตราย เป็นพระพุทธรูปทองคำ ประดิษฐานอยู่บนชุกชี ๓.๑พระมหาเจดีย์ใหญ่ ทรงระฆังลักษณะองค์เจดีย์ตั้งบนฐานที่สูง ๔.๑.พระวิหารรูปแบบพระอุโบสถประดิษฐานพระประทีป ไรทัย
๒๑	วัดธรรมมงคลเถาบุญนนทวิหาร	๑.พระพุทธรูป ๒.พระเจดีย์	๑.พระพุทธรูปมงคลธรรมศรีไทยหยกชิ้นใหญ่ที่สุดในโลก ๒.๑พระวิริยะมงคลมหาเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเจดีย์สูงสุด
๒๒	วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร	๑.พระอุโบสถ ๒.พระวิหาร	๑.อุโบสถหลวงอาคารขนาดย่อมกว่าพระวิหาร ๒.๑.พระวิหาร ประดิษฐานพระเลื่อมและพระแสนจากเวียงจันทน์
๒๓	วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร	๑.พระอุโบสถ	๑.พระอุโบสถประดิษฐานพระประทีป ๒. จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถเรื่องเวสสันดรชาดก กัณฑ์ทศพร

ตารางที่ ๔.๒.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ศาสนสถานที่สำคัญ	ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
		๒. พระพุทธรูป	กัณฑ์หิมพานต์และทานกัณฑ์ ๒.๑ พระศาสดา พระประธานในพระอุโบสถปางมารวิชัย เป็นฝีมือเดียวกับช่างที่หล่อพระศรีศากยมุนี
๒๔	วัดคูหาสวรรค์	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถจิตกรรมเทพชุมนุมบานประตูหน้าต่างลายรดน้ำ ๒.๑ พระประธานในอุโบสถ ๔ องค์ หันพระพักตร์ไปในทิศทั้ง ๔
๒๕	วัดศรีมหาธาตุ รวมมหาวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระเจดีย์	๑. พระอุโบสถจัตุรมุขภายในมีภาพปั้นปูนต่ำมีลักษณะพิเศษ ๒.๑ พระศรีสัมพุทธมุนี (พระพุทธรชินราชจำลอง) สุโขทัย ^๑ ๓.๑ พระเจดีย์ศรีมหาธาตุสร้างขึ้นตามเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกา
๒๖	วัดเทพธิดาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระวิหาร ๓. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถ สมัยรัชกาลที่ ๕ บูรณปฏิสังขรณ์ ๒.๑ พระวิหารตั้งอยู่ด้านทิศใต้ ลักษณะคล้ายกันกับพระอุโบสถ ๓.๑ พระพุทธรูปเทววิลาส หรือหลวงพ่อดำ ประดิษฐานในพระวิหาร ๓.๒ รูปหล่อภิกษุณีอริยสาวิกาซึ่งได้รับเอตทัคคะในฝ่ายภิกษุณี
๒๗	วัดดุสิตดาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบอยุธยาตอนปลาย ๑.๒. จิตรกรรมภายในพระอุโบสถช่วงสมัยรัชกาลที่ ๑ ๒.๑ พระประธานในโบสถ์ปางมารวิชัย ก่อด้วยปูนลงรักปิดทอง
๒๘	วัดอนงค์คาราม วรวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระวิหาร	๑. พระอุโบสถ อาคารลักษณะทรงไทยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ บานประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ ๒.๑ พระพุทธรูปจตุรนาถ ศิลปะสมัยสุโขทัย ประฐานในพระวิหาร ๓.๑ พระวิหารอาคารลักษณะทรงไทยประดิษฐานพระจุลนาถ
๒๙	วัดราชสิงขร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถ แบบศิลปะราชนิยมสมัยรัชกาลที่ ๓ ๒.๑ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำ เนื้อสำริดแก่ทองคำ ปางมารวิชัย ศิลปะแบบอยุธยาพระพักตร์ นามว่าหลวงพ่อดำพระพุทธรูปสุโขทัย
๓๐	วัดบรมมงคลราช วรวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระเจดีย์	๑. พระอุโบสถ บานประตูหน้าต่างทาสีแดงเจดีย์ประจำทิศ ๒. พระประธานในอุโบสถ ปางมารวิชัยพระอัครสาวกซ้ายขวา ๓.๑ เจดีย์ทรงขาลักษณะสถาปัตยกรรมศิลปกรรมแบบมอญ
๓๑	วัดคฤหบดี	๑. พระพุทธรูป	๑. หลวงพ่อดำศักดิ์หรือพระแชกคำ พระพุทธรูปหล่อด้วยทองนพคุณศิลปะแบบเชียงแสนยุคปลาย พ.ศ. ๑๖๐๐-๑๘๐๐ ปางมารวิชัย
๓๒	วัดราชสิทธิาราม	๑. พระอุโบสถ	๑. พระอุโบสถ เป็นสถาปัตยกรรมราชนิยมสมัยรัชกาลที่ ๒

^๑เกษม ชำนาญดี, **พลังปัญญา...๑๑๓ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๙.

ตารางที่ ๔.๒.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ศาสนสถานที่สำคัญ	ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
		๒. พระพุทธรูป ๓. พระเจดีย์ ๔. พระวิหาร	๒. พระพุทธรูปจำรัสพระประธานประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ ๓. พระเจดีย์คู่ ด้านขวา พระสิริศาสนเจดีย์ด้านซ้ายสิริจุมภฏเจดีย์ ๔. พระวิหารแดงสร้างพร้อมกับพระอุโบสถ ภายในประดิษฐาน "พระพุทธรูปลีลาห่มคลุม" ปางมารวิชัย
๓๓	วัดเทพสิรินทราวาสราชวรวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถลักษณะเป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ๒. ๑ พระนิรันตราย พระพุทธรูปนั่งปางสมาธิ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้หล่อขึ้นใหม่จำนวน ๑๘ องค์ ๒. ๒. พระพุทธรูปหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์
๓๔	วัดอัมปสรวรวิชัย	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถ มีพระประธาน ๒๘ พระองค์ สร้างตามศิลปะนิยมในสมัยรัชกาลที่ ๓ "อินชื่อบางกอก" ๒. ๑. พระพุทธรูปพระประธาน ๒๘ปางมารวิชัย
๓๕	วัดพิชัยญาติการาม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระปรางค์	๑. พระอุโบสถ ศิลปะแบบจีน บานประตูเป็นลายรดน้ำรูปภาวจิตรกรรมแกะสลักศิลาสำเร็จมาจากเมืองจีน ๒. ๑. พระสิทธารถพุทธเจ้าพระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปางรักปิดทอง ปางมารวิชัย สมัยสุโขทัย ๓. พระปรางค์มี ๓ องค์ คือ ๑. พระปรางค์องค์ใหญ่ ๒. พระปรางค์องค์เล็กมี ๒ องค์ แต่ละองค์มีขนาดและรูปทรงเดียวกัน
๓๖	วัดโมลีโลกยาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระวิหาร	๑. พระอุโบสถ ลักษณะทรงไทยยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ๒. พระวิหารลักษณะทรงไทยผสมจีน
๓๗	วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระวิหาร ๓. พระปรางค์	๑. พระอุโบสถสร้างสมัยรัชกาลที่ ๓ หลังใหม่เสร็จ พ.ศ. ๒๓๗๒ ๒. ๑. พระวิหารอยู่ด้านใต้ของพระอุโบสถ เดิมเป็นพระอุโบสถมาก่อน ๒. ๒. วิหารพระบาง ประสงค์ประดิษฐานพระบางในสมัยรัชกาลที่ ๓ และพระบางถูกนำคืนที่เดิมปัจจุบันนี้ที่ประดิษฐานพระนาค ๓. ๑. พระพุทธรูปปางค์ประดับหินอ่อนขึ้นราวปี พ.ศ. ๒๓๗๐ ๓. ๒. มณฑปพระพุทธรูปบาท ให้ชุดสระและสร้างหอไตร
๓๘	วัดรัชฎาธิษฐาน	๑. พระพุทธรูป ๒. พระวิหาร	๑. หลวงพ่อเงิน พระประธานในอุโบสถที่เจ้าสัวเงินนำมาจากวัดในกรุงศรีอยุธยา ประชาชนนิยมมากกราบสักการะและอธิษฐานด้านค้าขาย เพื่อประสบผลสำเร็จ ๒. พระวิหารใหญ่หน้าพระอุโบสถเก่าประดิษฐานพระเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองรายรอบจำนวน ๑๒ องค์ ศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยา
๓๙	วัดราชโอรสาราม	๑. พระอุโบสถ	๑. พระอุโบสถ มีลักษณะสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมผสมไทย -

ตารางที่ ๔.๒.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ศาสนสถานที่สำคัญ	ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
	ราชวรวิหาร	๒. พระพุทธรูป ๓. พระวิหาร	เงินผ่องด้านในพระอุโบสถเขียนลายเครื่องบูชาแบบจีน ๒.๑ พระพุทธรอนันตคุณอดุลญาณบพิตร พระประธานในอุโบสถปางสมาธิพระพุทธรู้งดงามกว่าพระพุทธรูปองค์อื่นสมัยเดียวกัน ๓.๑ พระวิหารพระพุทไธยาสน์พระวิหารขนาดใหญ่ประดิษฐานพระพุทไธยาสน์ปูนปั้น เพดานพระวิหารเขียนลายดอกเบญจมาศ
๔๐	วัดบรมนิวาส	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถ สร้างตามแบบแผนโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา พระประธานในพระอุโบสถนามว่า พระทศพลญาณ ๒.๑ พระทศพลญาณพระพุทธรูปปางมารวิชัยพระประธานในพระอุโบสถที่มีจิตรกรรมฝาผนังฝีมือชาวอินโข่ง จิตรกรเอก

ตารางที่ ๔.๒.๒ สรุปผล การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้ดังนี้

ลำดับ	วัด	ชื่อศาสนสถาน	ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน
๑	วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถก่ออิฐถือปูนผนังรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ๒.๑ พระพุทธรอนันตคุณอดุลญาณบพิตร
๒	วัดอินทรวิหาร	๑. พระพุทธรูป ๒. พระอุโบสถ	๑.๑ พระศรีอริยเมตไตรยหลวงพ่โต ๑.๑ พระอุโบสถ
๓	วัดบวรนิเวศวิหาร	๑. พระพุทธรูป ๒. พระอุโบสถ ๓. พระเจดีย์	๑.๑ พระสุวรรณเขต ๑.๒ พระพุทธรูปชินสีห์ ๓. พระศรีศาสดา ๒. พระอุโบสถ ๓.๑ พระเจดีย์องค์ใหญ่
๔	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระวิหาร ๔. พระระเบียง ๕. พระปราสาท	๑. พระอุโบสถ ๒.๑ พระพุทธรูปปฏิมากร ๒.๑ พระพุทไธยาสน์ ๓.๑. วิหารพระพุทไธยาสน์ ๔.๑ พระระเบียง สี่เหลี่ยมสองชั้น ๕.๑ พระปราสาทสี่มุม
๕	พระศรีรัตนศาสดาราม)	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระเจดีย์ ๔. พระระเบียง	๑.๑ พระอุโบสถ ๒.๑ พระแก้วมรกต ๓.๑ พระศรีรัตนเจดีย์ ๔.๑ พระระเบียง
๖	วัดอรุณราชวราราม	๑. พระปราสาท ๒. พระอุโบสถ	๑. พระปราสาทองค์ใหญ่ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ๑ พระอุโบสถ สถาปัตยกรรมมอญชยา

ตารางที่ ๔.๒.๒ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ชื่อศาสนสถาน	ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน
		๓. พระพุทธรูป ๔. พระวิหาร	๓. พระพุทธธรรมมัสการราชโลกธาตุดิถิลก/พระพุทธรูปมพูนุท ๔. พระวิหารสมัยกรุงธนบุรีปฏิสังขรณ์สมัยรัชกาลที่ ๒
๗	วัดสระเกษ ราชวรมหาวิหาร	๑. พระเจดีย์ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระอุโบสถ ๔. พระระเบียง	๑. ๑ พระเจดีย์ทรงลังกาบนยอดภูเขา บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๒. ๑ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำเชิงภูเขาทองลักษณะปางมารวิชัย ๓. ๑ พระอุโบสถ ในกำแพงแก้วพระเจดีย์รอบๆ พระอุโบสถ ๔. ๑ พระระเบียงรอบพระอุโบสถภายในมีพระพุทธรูปทั้ง ๔ ด้าน
๘	วัดเบญจมบพิตร ดุสิตวนาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระระเบียง	๑. ๑ พระอุโบสถ สถาปัตยกรรมของศิลปกรรมแบบไทย ๒. ๑ พระพุทธรูปชินราชจำลอง พุทธรูปสมัยต่างๆ ๕๒ องค์ ๓. ๑ พระระเบียง ลักษณะเชื่อมกับพระอุโบสถรูปตัวยู
๙	วัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรวิหาร	๑. พระอุโบสถ	๑. ๑ พระอุโบสถสถาปัตยกรรมโบราณมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง
๑๐	วัดสุทัศนเทพวราราม วรมหาวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระวิหาร ๓. พระพุทธรูป ๔. พระระเบียง	๑. ๑ พระอุโบสถ ใหญ่ที่สุด ยาวที่สุด และสวยที่สุดในประเทศ ๒. ๑ พระวิหารหลวงพระศรีศากยมุนีแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น ๑. พระศรีศากยมุนี ๒. พระพุทธตรีโลกเชษฐ ศิลปะรัตนโกสินทร์ ๔. ๑ พระระเบียงวิหารคดประดิษฐานพุทธรูปปูนปั้น ๑๕๖ องค์
๑๑	วัดราชนันทารามวรวิหาร	๑. โฉมปราสาท	๑. โฉมปราสาทสถาปัตยกรรมทรงไทยเหลืออยู่หนึ่ง ในโลก
๑๒	วัดไตรมิตรวิทยาราม	๑. พระพุทธรูป	๑. พระพุทธมหาสุวรรณปฏิมากรหรือหลวงพ่อกองค์ปางมาร
๑๓	วัดยานนาวา	๑. พระพุทธรูป ๒. พระวิหาร ๓. พระอุโบสถ	๑. พระพุทธรูปปฏิมาพระพุทธรูปปูนปั้น มี ๔ องค์ในพระอุโบสถ ๒. ๑ อาคารมหาเจษฎาบดินทร์ใช้สอยประโยชน์ร่วมตัวอาคาร ๓. ๑ พระอุโบสถศิลปะชั้นเยี่ยมสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ ๑
๑๔	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	๑. พระอุโบสถ	๑. พระอุโบสถ เขียนภาพพุทธประวัติและลาย ทงช้าง บึงนท์

ตารางที่ ๔.๒.๒ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ชื่อศาสนสถาน	ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน
		๒. พระพุทธรูป ๓. พระวิหาร	๒.๑ พระประธานในพระอุโบสถรัชกาลที่ ๓ แบบรัตนโกสินทร์ ๒.๒ พระพุทธรูปไตรรัตน์นายก(หลวงพ่อโตข้าปอกง) ๓.๑ พระวิหารหลวงประธาน แบบศิลปะสมัยรัชกาลที่ ๓
๑๕	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. วิหารหลวง ๔. พระเจดีย์	๑. พระอุโบสถ อาคารทรงไทยใหญ่กว่าพระอุโบสถอื่นๆ ๒.๑ พระศรีสรรเพชญ์ พระประธานพระอุโบสถ ปางมารวิชัย ๓. วิหารโพธิ์ลังกา วิหารน้อยประดิษฐานพระพุทธรูปก่ออิฐ ๔.๑ พระเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ ศิลปะรัตนโกสินทร์ยุคแรก
๑๖	วัดระฆังโฆสิตาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระวิหาร	๑. พระอุโบสถทรงแบบรัชกาลที่ ๑ ภาพจิตรกรรมเป็นเทพชุมนุม ๒.๑ หลวงพ่อโต พระประธานยิ้มรับฟ้า ๓.๑ พระวิหารสมเด็จพระสังฆราช(สี)
๑๗	วัดประยุรวงศาวาส วรวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระเจดีย์	๑. พระอุโบสถสถาปัตยกรรมทรงไทยเสารายด้านละ ๖ ต้น ๒.๑ พระพุทธรูปธรรมวิเศษฐาศาสดาพระประธานพระอุโบสถ ๒.๒ พระพุทธรูปคาน้อยปางมารวิชัยสมัยสุโขทัย ๓.๑ พระบรมธาตุเจดีย์องค์ใหญ่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
๑๘	วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	๑. พระปราสาท ๒. พระอุโบสถ	๑. พระปราสาทสมัยรัชกาลที่ ๓ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ๒.๑ พระอุโบสถลักษณะทรงไทยจตุรมุขช่อฟ้าใบระกา
๑๙	วัดมหาพฤฒาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระวิหาร	๑. พระอุโบสถสมัยรัชกาลที่ ๔ ภาพจิตรกรรมอดีตพุทธ ๒.๑ พระพุทธรูปไสยาสน์ศิลปะกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ๓.๑ พระวิหาร ลักษณะคล้ายกับพระอุโบสถ
๒๐	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระเจดีย์	๑. พระอุโบสถเป็นแบบไทยสถาปัตยกรรมแบบไทยแท้ ๒.๑ พระพุทธรูปองค์ศรีส ๒.๒ พระนิรันตรายพระพุทธรูปทองคำ ๓.๑ พระมหาเจดีย์ใหญ่ทรงระฆังลักษณะเจดีย์บนฐานที่สูง
		๔ ตารางที่ ๔.๒.๒ (ต่อ)	แบบพระอุโบสถประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ
๒๑	วัดธรรมมงคลญาณนนทวิหาร	๑. พระพุทธรูป ๒. พระเจดีย์	๑. พระพุทธรูปมงคลธรรมศรีไทยหยกชิ้นใหญ่ที่สุดในโลก ๒.๑ พระวิริยะมงคลมหาเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ลำดับ	วัด	ชื่อศาสนสถาน	ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน
			เจดีย์
๒๒	วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระวิหาร	๑. อุโบสถหลวงอาคารขนาดใหญ่กว่าพระวิหาร ๒. ๑. พระวิหาร ประดิษฐานพระเสิมและพระแสน
๒๓	วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย ๒. ๑. พระศาสดา พระประธานในพระอุโบสถปางมารวิชัย
๒๔	วัดคูหาสวรรค์	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถจิตรกรรมเทพชุมนุมประติมากรรมต่างลายรดน้ำ ๒. ๑. พระประธานในอุโบสถ ๔ องค์ หันพระพักตร์ไปทิศทั้ง ๔
๒๕	วัดศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระเจดีย์	๑. พระอุโบสถจิตรกรรมภายในมีภาพปั้นนูนต่ำมีลักษณะพิเศษ ๒. ๑. พระศรีสัมพุทธมุนี (พระพุทธรูปชินราชจำลอง) สุโขทัย ๓. ๑. พระเจดีย์ศรีมหาธาตุตามเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกา
๒๖	วัดเทพธิดาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระวิหาร ๓. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถ สมัยรัชกาลที่ ๕ บูรณปฏิสังขรณ์ ลักษณะ ๒. ๑. พระวิหารตั้งอยู่ด้านทิศใต้ ลักษณะคล้ายกับพระอุโบสถ ๓. ๑. พระพุทธรูปเทววิลาส หรือหลวงพ่อบุญ ในพระวิหาร
๒๗	วัดดุสิตดาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบอยุธยาตอนปลาย ๒. ๑. พระประธานในโบสถ์ปางมารวิชัย ก่อด้วยปูนลงรักปิดทอง
๒๘	วัดอนงค์ดารามวรวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระวิหาร	๑. พระอุโบสถ ลักษณะทรงไทย สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ ๒. ๑. พระพุทธรูปจลนาศิลปะสมัยสุโขทัยประธานอุโบสถ ๓. ๑. พระวิหารลักษณะทรงไทยประดิษฐานพระจุลนาศ
๒๙	วัดราชสิงขร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถ แบบศิลปะราชนิยมสมัยรัชกาลที่ ๓ ๒. ๑. พระพุทธรูปหลวงพ่อบุญ ปางมารวิชัย ศิลปะแบบอยุธยา
๓๐	วัดบรมมงคลราชวรวิหาร	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป ๓. พระเจดีย์	๑. พระอุโบสถ บานประติมากรรมต่างทาสีแดงเจดีย์ประจำทิศ ๒. พระประธานอุโบสถ ปางมารวิชัย-พระอัคนีศวากซ้ายขวา ๓. ๑. เจดีย์ทรงขาลักษณะสถาปัตยกรรมศิลปกรรมมอญ
๓๑	วัดคฤหบดี	๑. พระพุทธรูป	๑. หลวงพ่อบุญหรือพระแชกคำศิลปะแบบเชียงแสน
๓๒	วัดราชสิทธิธาราม	๑. พระอุโบสถ ๒. พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถ เป็นสถาปัตยกรรมราชนิยมสมัยรัชกาลที่ ๒ ๒. ๒. พระพุทธรูปพำนัก เป็นพระประธานในพระอุโบสถ

ตารางที่ ๔.๒.๒ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ชื่อศาสนสถาน	ประวัติและความสำคัญของศาสนสถาน
		๓.พระเจดีย์ ๔.พระวิหาร	๓. พระเจดีย์คู่ พระสิริศาสนเจดีย์ซ้ายสิริจุมภฏเจดีย์ ๔. พระวิหารแดงประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย
๓๓	วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร	๑.พระอุโบสถ ๒.พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถลักษณะตัวพระอุโบสถศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ๒. ๑ พระนิรันตราย ๒.๒. พระพุทธรูปหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์
๓๔	วัดอัมพรสวรรค์	๑.พระอุโบสถ ๒.พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถ สร้างตามศิลปะนิยมในสมัยรัชกาลที่ ๓ ๒. ๑ พุทธรูปพระประธาน ๒๘ปางมารวิชัย
๓๕	วัดพิชัยญาติการาม	๑.พระอุโบสถ ๒.พระพุทธรูป ๓.พระปรางค์	๑. พระอุโบสถ ศิลปะแบบจีน จิตรกรรมแกะสลักศิลา ๒. ๑ พระสิทธารถพุทธเจ้าประธานในพระอุโบสถ ๓. พระปรางค์มี ๓ องค์
๓๖	วัดโมลีโลกยาราม	๑.พระอุโบสถ ๒.พระวิหาร	๑. พระอุโบสถ ลักษณะทรงไทยยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ๒. พระวิหารลักษณะทรงไทยผสมจีน
๓๗	วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร	๑.พระอุโบสถ ๒.พระวิหาร ๓.พระปรางค์	๑. พระอุโบสถสร้างสมัยรัชกาลที่ ๓ เสร็จใน พ.ศ. ๒๓๗๒ ๒. ๑ วิหารพระบาง ๓. ๑ พระพุทธรูปปาง ๓.๒ มณฑปพุทธบาท
๓๘	วัดรัษฎาภิษฐาน	๑.พระพุทธรูป ๒.พระวิหาร	๑. หลวงพ่อเงิน ประธานอุโบสถประชาชนนิยมกราบไหว้ ๒. พระวิหารใหญ่ประดิษฐานพระเจดีย์อมมู่มไม้สิบสอง
๓๙	วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร	๑.พระอุโบสถ ๒.พระพุทธรูป ๓.พระวิหาร	๑. พระอุโบสถลักษณะสถาปัตยกรรมศิลปกรรมไทย - จีน ๒. ๑ พระพุทธรูปนันทคุณอดุลญาณบพิตร ประธานโบสถ์ ๓. ๑ พระวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์
๔๐	วัดบรมนิวาส	๑.พระอุโบสถ ๒.พระพุทธรูป	๑. พระอุโบสถ สร้างตามแบบแผนโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา ๒. ๑ พระศพลญาณพางมารวิชัยประธานในพระอุโบสถ

ตารางที่ ๔.๒.๒ จากแบบสัมภาษณ์ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยกำหนดประเด็นในการวิเคราะห์ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือเจ้าหน้าที่ ๆ ลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องของศาสนสถานที่สำคัญ รวม ๔๐ รูป/คน แล้วนำมาวิเคราะห์ ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังต่อไปนี้

๑. ศาสนสถานกับประวัติศาสตร์ จะไม่มีความหมายใด ๆ หากศาสนสถานนั้นเกิดขึ้นโดยไม่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และคติความเชื่อ การดำเนินชีวิตของคนในสมัยหนึ่ง ๆ ศาสนสถานในทุกแห่งที่ผู้วิจัยได้ศึกษาทั้ง ๔๐ วัด เป็นศาสนสถานที่ได้รับการสร้างขึ้นมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และผู้สร้าง เจตจำนงของผู้สร้างและคติทางพุทธศาสนาในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ด้วย

ศาสนสถานที่ประดิษฐานในวัดช่วงก่อนรัชกาลที่ ๔ จะเห็นว่าเกือบทุกวัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่างศึกษาเป็นวัดที่ในตอนต้นรัชกาลที่สี่ย้อนหลังไปถึงสมัยอยุธยา ศาสนสถานเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และบอกเล่าความเป็นมาของประวัติศาสตร์ในช่วงหนึ่ง ๆ ด้วย เช่น พระพุทธรูปที่เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวรารามจะมีความเป็นมาของการนำมาประดิษฐานในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดอรุณราชวรารามจะแสดงความสัมพันธ์กับพระเจ้าตากสินมหาราช

ศาสนสถานนอกจากจะเป็นตัวกำหนดช่วงประวัติศาสตร์ตัวบุคคลแล้ว ยังเป็นตัวชี้ประวัติศาสตร์ทางความคิด วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ทางการเมืองด้วย เช่น ภาพจิตรกรรมช่วงก่อนรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จะเป็นภาพจิตรกรรมแสดงอดีตพระพุทธเจ้าไตรภูมิ ซึ่งแสดงคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ได้ยึดตัวบุคคล ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ภาพจิตรกรรมนิยมเขียนพุทธประวัติ พระพุทธรูปก่อนในสมัยรัชกาลที่ ๔ จะ ส่วนสถาปัตยกรรมก็บอกประวัติศาสตร์ของความเชื่อของผู้สร้าง พระพุทธรูปก่อนสมัยรัชกาลที่ ๔ จะนิยมสร้างตามคติมหาบุรุษบุรุษ เช่น พระหัตถ์ทั้ง ๕ จะเรียวก่อน ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่พระองค์รับคติวัฒนธรรมตะวันตกคือรับคติวิทยาศาสตร์ ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างเสมือนจริง (realistic) เช่น นิ้วพระหัตถ์ทั้ง ๕ มีความยาวตามลำดับเสมือนจริง เป็นต้น พระพุทธรูปในวัดธรรมยุติที่พระองค์ทรงปฏิสังขรณ์ เช่น วัดราชประดิษฐ์ก็จะเป็นตัวแทนแสดงดังกล่าวได้ดี

วัดศรีมหาธาตุเป็นวัดเดียวในจำนวน ๔๐ วัด มีวัดเดียวที่ถูกสร้างขึ้นครั้งสุดท้าย ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตย ศาสนสถานมีจุดเด่นคือ มีพระอุโบสถสวยงาม แต่อย่างไรก็ดี ทางวัดกล่าวว่ามีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย การจัดวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์นอกจากแล้ว การแบ่งสถานที่ระหว่างเขตพุทธสถานกับเขตสังฆสถานจะแยกออกจากกัน ซึ่งจะเป็นการกันมิได้นักท่องเที่ยว/นักแสวงบุญให้มีผลกระทบกับการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ วัดที่ถูกสร้างก่อนหรือช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ค่อนข้างจะแบ่งอาณาเขตได้ดี เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดมหาธาตุ วัดอรุณราชวราราม

ราม วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงวิถีคิดของผู้สร้างในสมัยโบราณ การสร้างวัดจึงสะท้อนความเชื่อ วัฒนธรรมของผู้สร้างและของคนในสังคมในแต่ละยุคได้อย่างดี

๒. ความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา สาเหตุหลักของการสร้างศาสนสถานในทางพระพุทธศาสนาทุกยุคสมัย คือ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และต้องการทำกุศล ด้วยการคิดว่าการสร้างพระอุโบสถ การเจดีย์ ฯลฯ เป็นการสร้างบุญที่ยิ่งใหญ่ การสร้างศาสนสถาน จึงมาแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา แรงศรัทธาในพุทธศาสนาของผู้สร้างและชุมชน/สังคมขณะนั้นจึงเพื่อสัญลักษณ์ที่เป็นที่เคารพร่วมกัน เพราะหลักศาสนาเป็นเป้าหมายทั้งตัวบุคคลและสังคมที่จะดำเนินชีวิตร่วมกัน หลักคำสอนทางศาสนาในสมัยโบราณจะแทรกเข้าไปอยู่ทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง ทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา

นักทองเที่ยวที่ต้องการแสวงหาความรู้ โดยเฉพาะทางประวัติ นอกจากจะศึกษาจากศาสนสถานโดยตรงและด้านเรื่องเล่าอื่นๆ แล้วหลักฐานเชิงประจักษ์อีกประการหนึ่งที่สำคัญที่ซ่อนมิติทางประวัติศาสตร์ มิติทางการเมือง มิติทางด้านเศรษฐกิจและมิติทางด้านสังคม จะปรากฏในจิตรกรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ ความเชื่อทางศาสนาที่เป็นแกนจัดความสัมพันธ์ของคนในด้านอื่นๆ เช่น การเมืองนั้น จะค่อนข้างมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องและเห็นความคลี่คลายตามลำดับค่อนข้างจะค่อยเป็นค่อยไป จะเห็นจากจัดการวางตำแหน่งอุโบสถ พระประธานและจิตรกรรมในวัดสุทัศน จะแสดงมิติการสร้างกรุงเทพให้เป็นเมืองเทวดา (กรุงเทพมหานคร) ความหมายสื่อเป็นเมืองเทวดาจะสื่อที่วัดสุทัศนอย่างชัดเจน โบราณสถานจึงบอกเล่าทางประวัติได้อย่างดี

๓. บริบททางสังคมในสมัยหนึ่งๆ การบอกเล่าทางประวัติศาสตร์ ทางวัฒนธรรม และสังคมจะสะท้อนในหลักฐานศาสนสถานได้ ภาพจิตรกรรมที่ปรากฏในพระวิหาร และอุโบสถในสมัยก่อนรัชกาลที่สี่จะมีแบบแผนเดียวกันคือ อดีตพุทธเจ้า หลังการรับอารยธรรมตะวันตก ภาพจิตรกรรมในฝาผนังในพระอุโบสถของแต่ละวัดจะมีความหลากหลายมากขึ้น จะปรากฏภาพจิตรกรรมทศชาติ พุทธประวัติ ฯลฯ

สภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะมีปรากฏในสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างและลวดลายต่าง ๆ ด้วยเพราะฉะนั้น การที่นักทองเที่ยวเข้ามาเที่ยวในวัดต่าง ๆ จำนวน ๔๐ วัด ตัวอย่าง จึงเป็นการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความรู้และต้องการความเข้าใจศาสนสถาน สังคมการเมือง วัฒนธรรมของไทยได้อย่างดีและโบราณสถานที่เหมาะสมที่จะเป็นแหล่งศึกษาได้อย่างดีด้วยเช่นกัน

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว ของวัดในกรุงเทพมหานคร

ตาราง ๔.๓.๑ การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร (จากการสัมภาษณ์) มีดังนี้

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของการบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในวัด
๑	วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	-ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลในเรื่องความเรียบร้อย	-จุดเด่นผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลเป็นเอกเทศ -จุดด้อยการบริหารงานไม่มีพระภิกษุหรือเจ้าหน้าที่ที่มีความสามารถสื่อสารกับชาวต่างชาติ	-ตั้งให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลทั้งด้านการศึกษา ด้านการปกครองด้านการเงิน และด้านอื่นๆ ตามแต่ดุลยพินิจของเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรจารย์	-จัดในรูปแบบของการทำบุญ -วัดจะจัดในลักษณะของการให้ความสะดวกในด้านการทำบุญ
๒	วัดอินทรวินิจฉัย	-ทางวัดได้มีการจัดให้เจ้าหน้าที่ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด ๗๐ รูป/คน อยู่ประจำในแต่ละศาสนสถานที่นี่ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ	-จุดเด่นภายในวัดอินทรวินิจฉัยก็คือ ที่บรรจจุลีสฐิของบรรพชน ซึ่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสได้ดำริสร้างขึ้น -จุดด้อยภายในวัดอินทรวินิจฉัยก็คือ ขาดเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ทางด้านภาษาและมีความรู้พื้นเพประวัติความเป็นมาของศาสนสถานที่นี่	-ด้านบุคคลนั้น ทางวัดได้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ภายในวัดรวมทั้งหมด ๗๐ รูป/คน ซึ่งในจำนวนเหล่านี้ ก็ถูกจัดให้รับผิดชอบดูแลและอำนวยความสะดวกอยู่ประจำที่นั้นๆ -ด้านการเงิน ทางวัดจัดให้มีเจ้าหน้าที่ทั้งที่เป็นพระและคฤหัสถ์ดูแลเรื่องการเงิน ได้มาจากการท่องเที่ยว -ด้านสังคมจัดให้มีกองทุนเพื่อการศึกษาจัดตั้งเป็นศูนย์กลางสำนัก	-ทางวัดได้มีการจัดให้เจ้าหน้าที่ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด ๗๐ รูป/คน อยู่ประจำในแต่ละศาสนสถานที่นี่ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

ตารางที่ ๔.๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของการบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในวัด
				ปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี	
๓	วัดบวรนิเวศวิหาร	-ศาสนสถานที่มีความเสื่อมโทรม สิ่งแวดล้อมภายในบริเวณวัดมีความเสื่อมโทรมทางวัดปรับปรุงซ่อมแซมบูรณะโบสถ์ วิหาร หรือ การปรับปรุงห้องน้ำและสถานที่จอดรถให้มีมากขึ้น	-จุดเด่น คือ ทางวัดได้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทางวัด เช่น ประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัด -จุดด้อย คือ หาบุคลากรของวัดให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับนักท่องเที่ยวแล้วจะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลที่ผิดๆ	-วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ที่สามารถช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กับนักท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง -สามารถทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนาจากการท่องเที่ยววัดอย่างสมบูรณ์แบบ	-ทางวัดได้จัดกิจกรรมต่างๆขึ้น ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถช่วยเผยแพร่พุทธศาสนาให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี
๔	วัดโพธิ์ หรือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	-วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นั้น มีการบริหารจัดการงานวัด โดยแบ่งเป็น ๕ ฝ่าย คือ ๑.ฝ่ายงานกลาง ๒.ฝ่ายปกครอง ๓.ฝ่ายศาสนศึกษา และศึกษา ๔.ฝ่ายเผยแผ่ ๕.ฝ่ายสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์	-จุดเด่นของวัด คือ แบ่งงานรับผิดชอบ เป็นฝ่ายมีคณะกรรมการหน้าที่ต่างรับผิดชอบ	-วัดโพธิ์ มีคณะกรรมการเข้าไปดูแลสำรวจ และบูรณปฏิสังขรณ์ซ่อมแซม โดยใช้งบประมาณวัด เพื่อรักษารูปแบบเดิมเอาไว้	-วัดโพธิ์ มีการจัดระบบในการเก็บค่าผ่านประตูเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ
๕	พระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)	-เจ้าหน้าที่ในพระอุโบสถจะมีเวรกันทั้งหมดสามชุด ชุดละเจ็ดคน เวนรักษาดูแลภายในพระอุโบสถ	-การส่งเสริมของวัด มีการจัดการท่องเที่ยว (๙) วัด มีการจัดการกิจกรรม มีประมาณ สาม-สี่ครั้งต่อปี	-ดูแลการอนุรักษ์คือรองผู้อำนวยการผู้ดูแลในสังกัดของวัดพระแก้วมรกตทั้งหมด เริ่มมาจากพิพิธภัณฑ์	-มีการจัดการกิจกรรม ประมาณ สาม-สี่ครั้งต่อปี อย่างเช่น วันเข้าพรรษา, ปีใหม่และวันออกพรรษา

ตารางที่ ๔.๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการ ด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของ การบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการ การท่องเที่ยวในวัด
					-เจ้าหน้าที่ต้องจัดผู้รักษาความปลอดภัยดูแลอยู่เสมอ เช่นการแต่งกาย, นุ่งสั้น -มีการเปิดหอสมุดมณฑลพนักงานทำ ความสะอาดภายในวัดพระแก้ว
๖	วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้งหรือวัดอรุณ)	-ทางวัดได้แยกแบ่งกันดูแลเป็นฝ่าย มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสและรวมไปถึงญาติโยมที่ทางวัดได้แต่งตั้งขึ้นเป็นคณะกรรมการ เช่น ฝ่ายดูแล พระปรารค์ มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสรูปหนึ่งเป็นผู้ดูแล ฝ่ายควบคุมดูแล ผลประโยชน์, พระอุโบสถ, พระวิหารและ มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสแต่ละรูปเป็นผู้ดูแล	-มีเจ้าอาวาสเป็นประธาน มีคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่คอยดูแลตามหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบ	-ส่งเสริมสนับสนุนแบ่งได้เป็น ๒ อย่าง ได้แก่ ด้านงบประมาณ และด้านบุคลากร	-ทางวัดได้จัดให้มีกลุ่มนำเที่ยวไว้ มีทั้งสำหรับนักท่องเที่ยวในประเทศและต่างประเทศ
๗	วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร	-ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล ฝ่ายควบคุมดูแล ผลประโยชน์	-การส่งเสริมของวัด มีการจัดการท่องเที่ยว	-มีคณะกรรมการเข้าไปดูแลสำรวจและบูรณปฏิสังขรณ์ซ่อมแซม	-เจ้าอาวาสจะมอบหมายหน้าที่นี้ให้ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
๘	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	-ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล ฝ่ายควบคุมดูแล ผลประโยชน์	-มีการจัดการกิจกรรม มีประมาณสาม-สี่ครั้งต่อปี	-เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลทั้งด้านการศึกษา ด้านการปกครอง ด้านการเงิน และด้านอื่น ๆ	-เจ้าอาวาสจะมอบหมายหน้าที่นี้ให้ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ตารางที่ ๔.๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของการบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในวัด
๙	วัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรวิหาร	-ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแล ฝ่ายคบบคุมดูแล ผลประโยชน์	-จุดเด่นของการบริหารงานภายในวัด คือ การที่ทางวัดได้ให้พระภิกษุสามเณรเข้ามา มีส่วนในการบริหารงานของวัด	-การจัดการทางด้านบุคคล จะทำโดยการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ	-ทางวัดได้จัดกิจกรรมต่างๆขึ้น ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถช่วยเผยแพร่พุทธศาสนาให้กับนักท่องเที่ยว
๑๐	วัดสุทัศนเทพวรารามมหาวิหาร	-ทางวัดได้แต่งตั้งพระภิกษุสามเณรภายในวัดที่มีความรู้ความสามารถมาดูแลตามหน้าที่ที่ได้มอบหมาย -การจัดการโดยรวม ทางกรมศิลปากรจะเข้ามาดูแลความเรียบร้อยทั้งหมด	-จุดเด่นของการบริหารงานภายในวัด คือ การที่ทางวัดได้ให้พระภิกษุสามเณรเข้ามา มีส่วนในการบริหารงานของวัด	-การจัดการทางด้านบุคคล จะทำโดยการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในแต่ละส่วนงาน หรือถ้าเป็นพระภิกษุสามเณรบางส่วนงานก็จะแบ่งเวรกันทำ	-ทางวัดและทางราชการ ในส่วนของทางวัดเองจะมีเจ้าอาวาสวัดสุทัศน์เป็นที่ปรึกษา และในส่วนราชการ กรมศิลปากร เป็นผู้ดูแล
๑๑	วัดราชนันทารามวรวิหาร	-การดูแลรักษาโบราณสถาน ซึ่งในที่นี้ได้แก่ โฉมพระปราสาท ทางวัดเองได้จ้างคนงานมาดูแล มีทั้งหมด ๓ คน	-จุดเด่นของวัดราชนันทาที่ประชาชนมองเห็นได้ทั่วไปเมื่อผ่านมาทางถนนพระราชดำเนิน คือ โฉมพระปราสาท -จุดด้อยเนื่องจากทางวัดมีโฉมปราสาทจุดเดียวเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว จึงได้จัดเจ้าหน้าที่มาดูแลเฉพาะในส่วนโฉมปราสาทที่เดียว	-ด้านบุคคลก็มีกรจ้างเจ้าหน้าที่มาดูแลในส่วนโฉมพระวิหาร โฉมปราสาท ด้านการเงินทางวัดเป็นผู้จัดการดูแลเอง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ก็เป็นส่วนของทางราชการเป็นผู้ดูแลความเรียบร้อยทั้งหมด	-การบริหารภายในวัดตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว เจ้าอาวาสจะมอบหมายหน้าที่นี้ให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระครูสมณจริยโกศล มาดูแลในด้านต่างๆ

ตารางที่ ๔.๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของการบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในวัด
๑๒	วัดไตรมิตรวิทยาราม	-การบริหารจัดการพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์มากที่สุด	-จุดเด่นทางด้านการบริหารจัดการของเราคือการประชุมเพื่อสรุปงานและค้นหาอุปสรรคต่อการบริหารจัดการวัด	-ด้านบุคลากรของวัดก็มีการทำงานอย่างมีส่วนร่วมดีเพราะฉะนั้นการบริหารด้านบุคคลจึงไม่มีปัญหา	-การบริหารจัดการของวัดโดยจะมีการนำของพระเดชพระคุณหลวงพ่อเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ตลอดจนถึงคณะกรรมการวัดทั้งภาครัฐและเอกชน
๑๓	วัดยานนาวา	-ทางวัดได้รับงบประมาณจากสำนักงานพระพุทธศาสนาในเรื่องการบูรณปฏิสังขรณ์ในสถานที่ทุกวัด	-จุดเด่นคือเรามีการบริหารเป็นสัดส่วนคือเราจะมีการแบ่งการบริหารจัดการเป็นฝ่าย คือ ฝ่ายสาธารณูปการ มีหน้าที่ดูแลในด้านสิ่งแวดล้อมและทัศนียภาพของวัด -จุดด้อยทางวัดจะไม่ค่อยมี สถานที่เพียงพอเพราะว่าสถานที่วัดคับแคบไป	-การบริหารจัดการทางวัดเป็นผู้ดูแลมรดกวัฒนธรรมและทางวัดได้บริหารรายได้	-ในด้านการจัดการบริหารส่วนต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และตามระบบรูปแบบของทางวัด
๑๔	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	-ทางวัดดูแลทุกอย่าง ส่วนหนึ่งจะจ้างชาวบ้านชุมชนบริเวรรอบวัดมาช่วยดูแลด้วย	-จุดเด่นของการบริหารงานภายใน วัด คือ การที่ทางวัดได้ให้พระภิกษุสามเณรเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานของวัด	-มีการจัดตั้งคณะผู้ดูแลสถานที่สำคัญภายในวัด โดยมีเจ้าอาวาสเป็นประธาน	-มีการจัดตั้งคณะผู้ดูแลสถานที่สำคัญภายในวัด โดยมีเจ้าอาวาสเป็นประธาน
๑๕	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	-มีคณะกรรมการดูแล และบูรณปฏิสังขรณ์	-จุดด้อยทางวัดจะไม่ค่อยมี เรื่องของสถานที่ไม่เพียงพอเพราะว่าสถานที่	-มีคณะกรรมการดูแลและมีการจัดหน่วยวิทยากรในแต่ละสถานที่ เช่น	-มีคณะกรรมการ และมีการจัดผู้ดูแลในแต่ละแห่ง โดยให้บริการด้านข้อมูล

ตารางที่ ๔.๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการ ด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของ การบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการ การท่องเที่ยวในวัด
	ราชวรมหาวิหาร		วัดคับแคบ	ในมณฑป หรือในวิหาร	ของศาสนสถาน และเปิดให้ นักท่องเที่ยวมากราบไหว้บูชาหรือมา ศึกษา
๑๖	วัดระฆังโฆสิติ ราม	-วัดเป็นผู้ดูแลทั้งหมด กรณี ดอกไม้ธูปเทียนอุบาสกอุบาสิกา จะเป็นผู้ดูแล	-จุดเด่นอยู่ที่มีเจ้าหน้าที่คอยให้ ความรู้ตามสถานที่สำคัญมีความรู้ เกี่ยวกับสถานที่นั้นๆอย่างชัดเจน ถูกต้อง	-วัดเป็นผู้ดูแล โดยทางวัดอนุญาตให้ ชมราวาสมาขอใช้ที่ตั้งสำหรับขาย ของได้โดยไม่เสียค่าเช่า แต่มีข้อ แม้ว่าต้องช่วยดูแลและทำความ สะอาด	-ทางวัดมีการจัดพระวิทยากรดูแลการ นำชมสถานที่สำคัญภายในวัดแบบหมู่ คณะ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ จำเป็นแก่นักท่องเที่ยว
๑๗	วัดประยุรวงศา วาส	-ให้ความสำคัญกับแหล่ง ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ไม่มี การเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรม ที่เก่าแก่	-จุดเด่นอยู่ที่มีเจ้าหน้าที่คอยให้ ความรู้ตามสถานที่สำคัญมีความรู้ เกี่ยวกับสถานที่นั้นๆอย่างชัดเจน ถูกต้อง	-มีระบบความปลอดภัยที่มีความ ปลอดภัยที่สูงมาก มีระบบที่เชื่อมต่อ กับสถานีตำรวจเมื่อเกิดเหตุอันตราย	-แบ่งเป็นระบบที่แน่นอน มีสำนักงาน ให้บริการแหล่งความรู้แหล่งท่องเที่ยว ภายในวัด
๑๘	วัดราชบูรณะ ราชวรวิหาร	-พระพุทธรูปรางค์นั้นก็มีเปิด ให้ได้รับชมตลอดเวลา	-จุดเด่นอยู่ที่ประวัติศาสตร์ของวัดใน ส่วนของพระพุทธรูปรางค์ที่ดูเด่นเป็น สง่า	-แบ่งเป็นระบบที่แน่นอน แต่ เนื่องจากในขณะนี้กำลังอยู่ในการ บูรณปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้าง	-ให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง สถาปัตยกรรมที่เก่าแก่แต่ครั้งโบราณ
๑๙	วัดมหาพฤฒา ราม	-ภายในวัดมีพระราชอาสนะชั้น ผู้ใหญ่เป็นผู้จัดการบริหารวัด ส่วนศาสนสถานที่สำคัญก็มี	-จุดเด่นการบริหาร มีการปกครอง และการบริหารที่เป็นระเบียบแบบ การดูแลแบ่งเป็นคณะซึ่งมีเจ้าคณะ	-เจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลด้านการ บูรณปฏิสังขรณ์ และติดต่อ ประสานงานกับองค์กรต่างๆ ทั้งใน	-การบริหารจัดการทางวัดจึงเป็น หน้าที่ของเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นต้น มีการ

ตารางที่ ๔.๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของการบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในวัด
		เจ้าหน้าที่ดูแลประจำอยู่	เป็นผู้ดูแล -จุดด้อยของการบริหาร คือ บุคคลากรไม่เพียงพอหรือไม่คอยดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควรและขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลรักษา กับศาสนสถานภายในวัด	วัดและนอกวัด โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ และการร่วมแรงร่วมใจของญาติโยมทั้งในวัดและนอกวัด	บริหารการปกครองที่เป็นระเบียบแบบแผนและมีเจ้าหน้าที่ดูแลประจำแต่ละสถานที่
๒๐	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	-ภายในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามมีวิธีการบริหารจัดการด้านศาสนสถานที่สำคัญโดยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ๑. เขตพุทธาวาส ๒. เขตสังฆาวาส และ ๓. เขตสุสานหลวง	-จุดเด่นของการบริหาร คือ มีการปกครองและการบริหารที่เป็นระเบียบแบบแผนของวัดอย่างชัดเจน และมีการดูแลโดยแบ่งเป็นคณะซึ่งมีเจ้าคณะเป็นผู้ดูแลและปกครอง -จุดด้อยของการบริหาร ส่วนมากจะเป็นทางด้านบุคคลากร คือ ไม่เพียงพอและขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลจัดการเกี่ยวกับศาสนสถานภายในวัด	-ด้านบุคคล ทางวัดได้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ภายในวัดรับผิดชอบดูแลและอำนวยความสะดวกอยู่ประจำแต่ละสถานที่ -ด้านการเงิน ทางวัดจัดให้มีเจ้าหน้าที่ทั้งที่เป็นพระผู้ใหญ่และคฤหัสถ์ดูแลเรื่องการเงิน และทางวัดได้จัดตั้งมูลนิธิสำหรับด้านการจัดการต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านการบูรณกภาพปฏิสังขรณ์ เป็นต้น -ด้านสังคม ทางวัดได้มีการจัดการและบริหาร รวมถึงการเผยแพร่	-การบริหารจัดการวัดส่วนมากจึงเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส และมีการบริหารการปกครองที่เป็นระเบียบแบบแผนอย่างชัดเจน

ตารางที่ ๔.๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการ ด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของ การบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการ การท่องเที่ยวในวัด
				ศาสนา คือ จัดให้มีกองทุนเพื่อการศึกษา	
๒๑	วัดธรรมมงคล เกา นู ญ น น ท วิหาร	-มีการบริหารจัดการดูแลสถาน โดยคณะกรรมการ	-จุดเด่น สถานที่กว้างขวาง สะดวก ไม่เสียค่าจอดรถ มีพื้นที่สะอาดมี สถานที่บริการปฏิบัติวิปัสสนากรรมมา ฐาน พระวิริยะมงคลมหาเจดีย์ พระพุทธรูปมงคลธรรมศรีไทย -จุดด้อย เจ้าหน้าที่ต้องให้บริการ ความสะอาดตลอด	-มีสำนักงานเลขานุการวัด มีการแบ่งงานเป็นฝ่าย	-ชุมชนร่วมมือกันกับ การทำบุญ ร่วมกิจกรรมทำบุญ
๒๒	วัดปทุมวนารม ราชวรวิหาร(วัด สระปทุม)	-มีการบูรณะกำแพง	-จุดเด่น มีความสงบ มีการปฏิบัติ ธรรมทุกวัน -จุดด้อย ความคับแคบ	-การบริหารเจ้าอาวาสดูแล แบ่งแผนตามความถนัด	-การศึกษาพระเข้มงวดมากบุคลากร ให้ความร่วมมือจะสะดวก
๒๓	วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร	-มีเวลาเปิด-ปิด -วันพระมีญาติโยมฟังเทศน์	-จุดเด่น มีนักท่องเที่ยวต่างชาติดู ภาพจิตรกรรมฝาผนัง -จุดด้อย สถานที่ขาดการดูแลไม่ สะอาดวัดขาดงบประมาณบูรณะ	-การดูแลเรื่องการบริหารแบ่งฝ่าย หน่วยงานรับผิดชอบ	-มีการแบ่งงานการบริหารจัดการ
๒๔	วัดคูหาสวรรค์	-มีการบูรณะ สร้างขึ้นใหม่ ปฏิสังขรณ์	-จุดเด่นพระประธาน -จุดด้อย ไม่มีแหล่งท่องเที่ยว	-วัดไม่มีรายได้เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้า อาวาสจัดหารายได้	-ทำบุญตามประเพณี ชุมชนมาช่วย

ตารางที่ ๔.๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของการบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในวัด
๒๕	วัดศรีมหาธาตุ วรมหาวิหาร	-มีฝ่ายสาธารูปการคอยดูแล คณะกรรมการ ชมราวาส พระ	-จุดเด่น มีสิ่งศักดิ์อยู่ในวัด -จุดด้อย ขาดบูรณการที่ดี	-กรรมการบริหาร มีเจ้าอาวาสแบ่ง ฝ่ายปกครอง การศึกษา สาธารณะ สังเคราะห์ รายได้และผลประโยชน์	-แนวคิดการบริการของคนยุคเก่า กับ แนวคิดคนยุคใหม่ ไม่สอดคล้องกัน ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวต่างชาติ
๒๖	วัดเทพธิดาราม	-มีการติดต่อสื่อสารกันไปมา	-จุดเด่น เจ้าอาวาส มีมีศุเทศก์ -จุดด้อย ผลประโยชน์ระหว่างชุมชน กับวัด	-จัดให้มีของที่ถูกต้องที่ชอบ	-มีการจัดปฏิบัติธรรมที่วัด รักษาศีล
๒๗	วัดดุสิตดาราม	-เจ้าอาวาสดูแล -คณะกรรมการดูบัญชี	-จุดเด่น เป็นแหล่งท่องเที่ยว -จุดด้อย มีสัตว์เลี้ยงมาก ความสะอาดน้อย	-ให้สะอาด	-จัดดูแลวัดให้สะอาด
๒๘	วัดอนงค์คาราม วรวิหาร	-ดูแลรักษาบูรณะตลาด -มีการอนุรักษ์สถานที่ที่มีความสำคัญ	-จุดเด่น มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม จุดด้อย ขาดการประชาสัมพันธ์	-มีการแบ่งการทำงาน ฝ่ายพระปริยัติ ธรรม ฝ่ายรายได้เงินบริจาค	-มีการจัดการท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ
๒๙	วัดราชสิงขร	-จัดเข้าชมเป็นหมู่คณะ ในด้านทั่ว	-จุดเด่น มีความสงบ มีการปฏิบัติ ธรรมทุกวัน จุดด้อย ขาดบุคลากรด้าน มัคคุเทศก์คอยอธิบาย	-มีคณะกรรมการวัดกับชมราวาส ร่วม เป็นคณะกรรมการในการเปิดตู้ บริจาค	-มีเทศกาลทำบุญตามประเพณี มี ชาวบ้านมาช่วยวัดในงานประจำปี
๓๐	วัดบวรเม่งค ราชวรวิหาร	-การจัดเที่ยวชมวัดต้องแจ้งให้ ทางวัดทราบก่อน	-จุดเด่นของการบริหาร คือ มีการ ปกครองและการบริหารที่เป็น	-มีคณะกรรมการดูแล	-การจัดเที่ยวชมวัดต้องแจ้งให้ทางวัด ทราบก่อน

ตารางที่ ๔.๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการ ด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของ การบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการ การท่องเที่ยวในวัด
			ระเบียบแบบแผนของวัดอย่างชัดเจน และมีการดูแลโดยแบ่งเป็นคณะที่มีเจ้าคณะเป็นผู้ดูแล		
๓๑	วัดคฤหบดี	-มีการบำรุงดูแลศาสนสถานจากกรรมศิลปากร	-จุดเด่น มีประชาชนเข้ามากกราบไหว้ -จุดด้อย ทางถนนแคบต้องใช้ทางเรือ	-มีการส่งเสริมพระภิกษุ สามเณร ด้านต่าง ๆ	-มีการร่วมมือดูแลช่วยเหลือวัดจาก การบริหารจัดการ
๓๒	วัดราชสิทธิธรรม	-อนุรักษ์สภาพรูปทรงให้อยู่ในสภาพเดิม	-จุดเด่น ทำให้สภาพสิ่งต่าง ๆ แข็งแรงกว่าเดิม -จุดด้อย บางแห่งทำให้สภาพ ของเดิมหายไป	-แบ่งการปกครองเป็น ๑๐คณะ มี การทำบัญชีการเงินรายรับ รายจ่าย ให้ชุมชนใกล้เคียงวัดมีส่วนร่วมใน กิจกรรมของวัด	-แบ่งการปกครองเป็น ๑๐คณะ
๓๓	วัดเทพสิรินทราวาสราชวรวิหาร	-ไม่เป็นแหล่งท่องเที่ยว -เปิด-ปิดเป็นเวลา	-จุดเด่น มีกลุ่มประชาชนที่สนใจ จัด ตามรูปแบบแนะนำ -จุดด้อย มีทีมมาเป็นกลุ่มเพื่อศึกษา ไม่เป็นแหล่งท่องเที่ยว -เข้ามาศึกษาได้ไม่มีทัวร์	-เจ้าอาวาสเป็นประธานในการ บริหาร ผู้ช่วยสนองงาน -ทางวัดมีการสอนธรรมะภิกษุสาม เณร	-ประชาชนเข้ามาร่วมทำบุญตาม ประเพณีที่ดั้งเดิม
๓๔	วัดอัปสรสวรรค์	-เป็นวัดเก่าแก่จัดการดูแลการ อนุรักษ์ มีรูปแบบสมัยจีน -มีทัวร์ทางเรือ	-จุดเด่น ประชาชนจะเข้ามาเยี่ยมชม พระพุทธรูป 28 องค์ เป็นประจำ -จุดด้อย ทางเข้าวัดคับแคบไม่ สะดวก	-เจ้าอาวาสบริหารงาน -แบ่งงานให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสแต่ละ คณะมีฝ่ายชมราวาสดูแลเรื่องมูลนิธิ ส่งเสริมการศึกษาหรือการเจ็บป่วย	-ให้ประชาชนเข้าบำเพ็ญกุศล

ตารางที่ ๔.๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของการบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในวัด
				กับพระภิกษุ สามเณร	
๓๕	วัดพิชัยญาติดาราม	-จัดเป็นวัดชั้นโท -กำลังประปรายค้อยู่ -เปิดปฏิบัติธรรมทุกวันพระ วันอาทิตย์	-จุดเด่น สถานที่วัดสะอาด -จุดด้อย มีชุมชนสลัมอยู่ใกล้วัด	-เจ้าอาวาสบริหารงาน -ผู้ช่วยเจ้าอาวาสแต่ละฝ่ายดูแล -ฝ่ายฆราวาสเป็นคณะกรรมการ	-มีกิจกรรมตามประเพณี ตลอด 12 เดือน
๓๖	วัดโมลีโลกยาราม	-มีการบูรณปฏิสังขรณ์ -กำลังรอกการบูรณะหอบพระไตรปิฎก	-จุดเด่น เป็นศูนย์กลางการศึกษา อันดับ ๑ สามปีซ้อน -จุดด้อย ทางเข้าวัดไม่สะดวกคับแคบ การเดินทาง ๗ น้ำสะดวกกว่า	-เจ้าอาวาสปกครองและบริหารงาน แบ่งเป็นคณะ ให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสปกครองในแต่ละฝ่าย	-ให้มีความสะอาด ความสงบ และร่มรื่น
๓๗	วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร	-มีการแนะนำจัดบอร์ดำวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา -ซ่อมแซมบูรณะสิ่งก่อสร้างที่ชำรุด	-จุดเด่น บ่อพระเข้ สถานที่จอดรถสะดวกสบาย มีการจัดปฏิบัติธรรมทุกวัน มีการจัดการบวชภายในวัด -จุดด้อย -	-เจ้าอาวาสบริหารงาน -ผู้ช่วยเจ้าอาวาสปกครองในแต่ละฝ่าย -ฝ่ายฆราวาสเป็นคณะกรรมการ	-ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ
๓๘	วัดรัษฎาภิษฐาน	-ร่วมมือกับเขตมาบูรณเป็นแหล่งท่องเที่ยว	-จุดเด่น หลวงพ่อเงินมีคนมากกราบไหว้ตลอดการอนุรักษ์สมัยก่อนนั้นขึ้นอยู่กับการมคิลปากร -จุดด้อย -	-เจ้าอาวาสบริหารงาน -ผู้ช่วยเจ้าอาวาสปกครองในแต่ละฝ่าย -ฝ่ายฆราวาสจะมีอาจารย์โรงเรียนเข้ามาช่วย	-มีการทำบุญภายในวัดในวันสำคัญหรือพิธีสำคัญต่าง ๆ
๓๙	วัดราชโอรสา	-มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในช่วง ๒	-จุดเด่น สถานที่สะอาด	-มีมูลนิธิ	-มีการอบรมมัคคุเทศก์

ตารางที่ ๔.๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารจัดการด้านศาสนสถาน	รูปแบบแบบของการบริหาร	การจัดการด้านองค์กร	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในวัด
	วามราชวรวิหาร	ปีนี้ -จัดหมู่คณะเข้ามาทวั	-จุดด้อย พระภิกษุกำลังศึกษา ไม่มีเวลาช่วยดูแลงานวัด	-มีเจ้าอาวาสดูแลงาน -ฝ่ายชมร่วาสเป็นคณะกรรมการ	- แนะนำสถานที่ท่องเที่ยว
๔๐	วัดบรมนิวาส	-จัดทวัติดต่อที่สำนักงานเลขานุการวัดบรมนิเวส -มีการจัดพระเพื่อแนะนำนักท่องเที่ยว	-จุดเด่น มีเจ้าหน้าที่คอยบริการให้ความสะดวก -จุดด้อย รถทวัเข้าไม่ได้ ต้องใช้รถส่วนตัวหรือรถขนาดเล็ก	-ด้านสิ่งแวดล้อม -เจ้าอาวาสบริหารงาน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสปกครองในแต่ละฝ่าย -ชมร่วาสจัดเลี้ยง	-มีการให้ความร่วมมือดี

ตารางที่ ๔.๓.๒ สรุปจากตารางการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว ของวัดในกรุงเทพมหานคร

ลำดับ	วัด	การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว
๑	วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	-ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลในเรื่องความเรียบร้อย
๒	วัดอินทรวรวิหาร	-ทางวัดได้มีการจัดให้เจ้าหน้าที่ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด ๗๐ รูป/คน อยู่ประจำในแต่ละศาสนสถานทีนั้นๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ
๓	วัดบวรนิเวศวิหาร	-ศาสนสถานทีมีความเสื่อมโทรมสิ่งแวดล้อมภายในบริเวณวัดมีความเสื่อมโทรมทางวัดปรับปรุงซ่อมแซมบูรณะโบสถ์ วิหาร หรือการปรับปรุงห้องน้ำและสถานที่จอดรถให้มีมากขึ้น
๔	วัดโพธิ์ หรือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	-วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนั้น มีการบริหารจัดการงานวัด โดยแบ่งเป็น ๕ ฝ่าย คือ ๑.ฝ่ายงานกลาง ๒.ฝ่ายปกครอง ๓.ฝ่ายศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ ๔. ฝ่ายเผยแผ่ ๕.ฝ่าย สาธารณูปการสาธารณสงเคราะห์
๕	พระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)	-เจ้าหน้าที่ในพระอุโบสถจะมีเวรกันทั้งหมดสามชุด ชุดละเจ็ดคนเวรรักษาดูแลภายในพระอุโบสถ

ตารางที่ ๔.๓.๒ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว
๖	วัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง หรือวัดอรุณ)	-ทางวัดได้แยกแบ่งกันดูแลเป็นฝ่าย มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสและรวมไปถึงญาติโยมที่ทางวัดได้แต่งตั้งขึ้นเป็นคณะกรรมการ เช่น ฝ่ายดูแล พระปรารค์ มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสรูปหนึ่งเป็นผู้ดูแล ฝ่ายควบคุมดูแล ผลประโยชน์, พระอุโบสถ, พระวิหาร โรงเรียน มีผู้ช่วยเจ้าอาวาสแต่ละรูปเป็นผู้ดูแล
๗	วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร	-เจ้าอาวาสมอบให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสรูปหนึ่งเป็นผู้ดูแล ฝ่ายควบคุมดูแล ผลประโยชน์
๘	วัดเบญจมบพิตร ดุสิตวนาราม	-เจ้าอาวาสมอบให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสรูปหนึ่งเป็นผู้ดูแล ฝ่ายควบคุมดูแล ผลประโยชน์
๙	วัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรวิหาร	-เจ้าอาวาสมอบให้ผู้ช่วยเจ้าอาวาสรูปหนึ่งเป็นผู้ดูแล ฝ่ายควบคุมดูแล ผลประโยชน์
๑๐	วัดสุทัศนเทพวรารามวรมหาวิหาร	-วัดได้แต่งตั้งพระภิกษุสามเณรภายในวัดที่มีความรู้ความสามารถมาดูแลหน้าที่ ที่ได้มอบหมาย -การจัดการโดยรวม ทางกรมศิลปากรจะเข้ามาดูแลความเรียบร้อยทั้งหมด
๑๑	วัดราชนัดดารามวรวิหาร	-การดูแลรักษาสถาน ซึ่งในที่นี้ได้แก่ โถงปราสาท ทางวัดเองได้จ้างคนงานมาดูแล มีทั้งหมด ๓ คน
๑๒	วัดไตรมิตรวิทยาราม	-การบริหารจัดการพื้นที่ให้เป็นที่ให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์มากที่สุด
๑๓	วัดยานนาวา	-ทางวัดได้รับงบประมาณจากสำนักงานพระพุทธศาสนาในเรื่องการบูรณปฏิสังขรณ์ที่ทรุดโทรม
๑๔	วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	-ทางวัดดูแลทุกอย่าง ส่วนหนึ่งจะจ้างชาวบ้านชุมชนบริเวณรอบวัดมาช่วยดูแลด้วย
๑๕	วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	-มีคณะกรรมการดูแล และบูรณปฏิสังขรณ์
๑๖	วัดระฆังโฆสิตาราม	-วัดเป็นผู้ดูแลทั้งหมด กรณีดอกไม้ธูปเทียนบูชาสักการะจะเป็นผู้ดูแล
๑๗	วัดประยุรวงศาวาส	-ให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่
๑๘	วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	-พระพุทธรูปปางนั้นก็มีเปิดให้ได้รับชมกันตลอดเวลา
๑๙	วัดมหาพฤฒาราม	-วัดมีพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้จัดการบริหารส่วนศาสนสถานที่สำคัญมีเจ้าหน้าที่ดูแลประจำอยู่

ตารางที่ ๔.๓.๒ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว
๒๐	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม	-ภายในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามมีวิธีการบริหารจัดการด้านศาสนสถานที่สำคัญโดย แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ๑. เขตพุทธาวาส ๒. เขตสังฆาวาส และ ๓. เขตสุสานหลวง
๒๑	วัดธรรมมงคลเกาญนนทวิหาร	-มีการบริหารจัดการดูแลสถานโดยคณะกรรมการ
๒๒	วัดปทุมวนารามราชวรวิหาร(วัดสระปทุม)	-มีการบูรณะกำแพง
๒๓	วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร	-มีเวลาเปิด-ปิด-วันพระมีญาติโยมฟังเทศน์
๒๔	วัดคูหาสวรรค์	-มีการบูรณะ สร้างขึ้นใหม่ ปฏิสังขรณ์
๒๕	วัดศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร	-มีฝ่ายสาทรูปการคอยดูแล คณะกรรมการ ชมราวาส และพระ
๒๖	วัดเทพธิดาราม	-มีการติดต่อสื่อสารกันไปมา
๒๗	วัดดุสิตดาราม	-ให้เจ้าอาวาสดูแล -คณะกรรมการดูบัญชี
๒๘	วัดอนงค์คารามวรวิหาร	-ดูแลรักษาบูรณะตลาด -มีการอนุรักษ์สถานที่ที่มีความสำคัญ
๒๙	วัดราชสิงขร	-จัดเข้าชมเป็นหมู่คณะในด้านทัวร์
๓๐	วัดบวรมงคลราชวรวิหาร	-การจัดเที่ยวชมวัดต้องแจ้งให้ทางวัดทราบก่อน
๓๑	วัดคฤหบดี	-มีการบำรุงดูแลศาสนสถานจากกรมศิลปากร
๓๒	วัดราชสิทธิาราม	-อนุรักษ์สภาพรูปทรงให้อยู่ในสภาพเดิม
๓๓	วัดเทพสิรินทราวาสราชวรวิหาร	-ไม่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ ๔.๓.๒ (ต่อ)

ลำดับ	วัด	การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว
		-เปิด-ปิดเป็นเวลา
๓๔	วัดอัปสรสวรรค์	-เป็นวัดเก่าแก่จัดการดูแลการอนุรักษ์ มีรูปแบบสมัยจีน-มีทิวทัศน์ทางเรือ
๓๕	วัดพิชยญาติดาราม	-เปิดปฏิบัติธรรมทุกวันพระ วันอาทิตย์
๓๖	วัดโมลีโลกยาราม	-มีการบูรณปฏิสังขร-กำลังรอกการบูรณะหอพระไตรปิฎก
๓๗	วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร	-มีการแนะนำจัดบอร์ดวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา -ซ่อมแซมบูรณะสิ่งก่อสร้างที่ชำรุด
๓๘	วัดรัษฎาภิษฐาน	-ร่วมมือกับเขตมาบูรณเป็นแหล่งท่องเที่ยว
๓๙	วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร	-เพิ่งมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในช่วง ๒ ปีนี้-จัดหมู่คณะเข้ามาทัวร์
๔๐	วัดบรมนิวาส	-จัดทัวร์ติดต่อที่สำนักงานเลขานุการวัดบรมนิวาส -มีการจัดพระเพื่อแนะนำนักท่องเที่ยว

จากตารางที่ ๔.๓.๒ พบว่า จากผลการสัมภาษณ์ ข้อมูลเกี่ยวกับของศาสนสถานที่สำคัญและทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้ดังนี้

จากแบบสัมภาษณ์ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยกำหนดประเด็นในการวิเคราะห์การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือเจ้าหน้าที่ ๆ ลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องของศาสนสถานที่สำคัญ รวม ๔๐ รูป/คน แล้วนำมาวิเคราะห์ ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังต่อไปนี้

ผลการศึกษา สามารถแยกแยะกลุ่มอธิบาย ตามวัตถุประสงค์งานวิจัย ดังนี้

๔.๓.๒.๑ วัด วัดตัวอย่างที่ถูกศึกษาจำนวน ๔๐ วัด มีเอกลักษณ์ร่วมกัน เอกลักษณ์ร่วมกันนี้เป็นปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาศึกษาวัดคือ ๑) วัดมีศาสนสถาน ทั้งสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม วัดที่มีสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม ฯลฯ วัดที่มีจิตรกรรมที่โดดเด่น คือ วัดสุทัศน์ วัดบวรนิเวศวิหาร วัดสุวรรณดาราราม ฯลฯ ศาสนสถานไม่ได้เป็นเพียงสิ่งก่อสร้าง แต่บอกความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชาตินั้นๆ นักท่องเที่ยวที่มาทัศนศึกษาวัดจึงมาศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติไทย

๒) ศาสนสถานเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนวัฒนธรรม ศาสนสถานจึงเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญกับสังคมไทยมาก เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม และเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนที่อยู่ในสังคมนั้นๆ วัดจึงเป็นสถานที่ที่มีความผูกพันกับคนไทยมาโดยตลอด

๓) ศาสนสถานเป็นจุดเชื่อมระหว่างโลกของคนในอดีตกับโลกของคนปัจจุบัน เช่น เจดีย์ สถูป พระพุทธรูป ฯลฯ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทยให้ความเคารพถือว่าเป็นตัวแทนขององค์ศาสดาและเจดีย์บางวัด เช่น เจดีย์ในวัดบวรนิเวศวิหาร, วัดสระเกศ ฯลฯ ถือว่าบรรพบุรุษบรรพบุรุษของชาติได้ฝากฝังพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ศาสนสถานจึงเป็นวัดธรรมที่เป็นแหล่งยึดถือทางด้านจิตใจของชาวพุทธ คนต่างวัฒนธรรมเมื่อต้องการเข้าใจสังคมไทย จึงเข้าศึกษาศาสนา สถานศึกษาในวัด การบริหารจัดการวัด จากผลการศึกษาผู้มีหน้าที่ในการดูแลสถานศึกษาก็มีได้ดูแลและเพื่อเป็นสถานที่ทัศนศึกษาโดยตรง ยกเว้นบางวัดที่เป็นวัดมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เช่น วัดอรุณราชวราราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นต้น ซึ่งนอกจากสถานที่จะเป็นที่ประดิษฐานโบราณสถานสำคัญ

แล้ว แหล่งที่ตั้งยังเหมาะสมในการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวด้วย วัดจำนวนมากมีแหล่งทำเลที่การเดินทางไปไม่สะดวก การบริหารจัดการจึงมีความจำเป็น การบริหารจัดการวัดเพื่อตอบสนองเป็นแหล่งที่ท่องเที่ยวมีองค์ประกอบหลายประการ เช่น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลวัดหรือสถานโบราณ การบริหารจัดการทางด้านกายภาพของวัด การบริหารจัดการคนภายในวัดและการบริหารการจัดการกับชุมชนรอบวัด จากข้อมูลที่ได้เก็บจากภาคสนาม มีประเด็นน่าสนใจ ดังนี้

๔.๓.๒.๒ ผู้ดูแลวัด ผู้รับผิดชอบดูแลศาสนสถานส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่วัดและผู้ช่วยเจ้าอาวาส จากข้อมูลที่ได้ศึกษาจะพบว่าแต่ละวัดจะมีกระบวนการบริหารและการให้ความสำคัญต่อการจัดการแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความสำคัญของวัดในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยว วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวรารามและวัดสุทัศน์จะมีระบบการบริหารจัดการค่อนข้างเป็นระบบ

เป็นที่น่าสังเกตว่า การบริหารจัดการเพื่อให้วัดยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยว ผู้ดูแลวัดอย่างเป็นระบบ เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจะมีผู้ดูแลวัดจำนวนประมาณ ๔๐-๕๐ คน ระยะเวลาวัดเป็นผู้จัดจ้างคนมาดูแล ทำความสะอาด ดูแลห้องน้ำและระบบรักษาความปลอดภัย เป็นต้น ระยะเวลาหลังได้ว่าจ้างบริษัทรับผิดชอบพนักงานมาดูแล ระบบการจัดการให้ตอบสนองกับความต้องการของผู้ท่องเที่ยว นอกจากจะได้ทัศนศึกษาแล้ว ยังต้องการความรื่นรมย์ เช่น วัดมีความสะอาด เป็นระบบการจัดการสมัยใหม่จึงมีความสำคัญในการจัดการวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนทั่วโลก

ส่วนวัดที่มีศาสนสถานสำคัญแต่ยังไม่เป็นที่รู้จักหรือยังไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นักระบบการบริหารจัดการจะแตกต่างออกไป กล่าวคือ การบริหารจัดการโดยเจ้าอาวาสหรือบุคคลที่เจ้าอาวาสมอบหมายเพื่อดูแลศาสนสถานให้อยู่ในสภาพปกติ เพื่อเป็นที่อนุสรณ์รำลึกถึงมิได้มีเป้าหมายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแต่ประการใด ซึ่งวัดเหล่านี้จะเป็นเพียงสถานที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยเข้ามาเพื่อบำเพ็ญกุศลเพื่อเคารพ เช่น ศาสนสถานวัดอินทาราม เป็นต้น วัดเหล่านี้จึงมิได้รองรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวต่างชาติที่มีเป้าหมายเพื่อศึกษาเชิงวัฒนธรรมและเชิงประวัติศาสตร์

เมื่อนำรูปแบบการจัดการทางพระพุทธศาสนาตามที่แนวคิดที่ปรากฏในบทที่ ๒ ดังนี้

๑. การบริหารจัดการวัด

ตามแนวคิดการบริหารจัดการวัด ได้แก่ การจัดการวัดให้เป็นที่ยอมรับ รื่นรมย์ เป็นที่สร้างคน ทำให้คนใกล้ชิดกับธรรมชาติ ก่อสร้างสิ่งก่อสร้างให้แฝงด้วยปรัชญาธรรม วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔๐ วัด เป็นวัดที่มีศาสนสถานซึ่งเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงจะมีระบบการจัดการสมัยใหม่ทั้งระบบ กล่าวคือมีผู้ดูแลครบทุกด้าน โดย

การมีการแบ่งงานกันทำ เช่น มีฝ่ายดูแล รักษาและปฏิสังขรณ์ศาสนาสถานร่วมกับหน่วยภาครัฐ มีฝ่ายดูแลรักษาความสะอาดวัด ฝ่ายดูแลความปลอดภัย ตลอดจนมีคณะกรรมการทรัพย์สินของวัด เป็นต้น ส่วนวัดที่มีศาสนาสถานไม่ค่อยมีชื่อจะมีระบบการจัดการแบบเดิม กล่าวคือ ดูแลเฉพาะศาสนาสถานและรักษาศาสนสถาน

๒. การบริหารจัดการบุคคล

รูปแบบการบริหารบุคคล ได้แก่ พระสงฆ์ในวัดและผู้ดูแลศาสนสถาน พระสงฆ์ในวัดมีส่วนสนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวในวัด วัดอุประสงค์ของผู้มาเที่ยวจะมาเที่ยววัดแตกต่างกัน นักท่องเที่ยวต่างชาติมักจะเข้ามาท่องเที่ยวศาสนสถานเพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นหลัก การบริหารงานบุคคลเพื่อดูแลวัดโดยเฉพาะฆราวาสจึงมีความสำคัญ ส่วนวัดที่ไม่ค่อยมีชื่อเสียงจะไม่มีฆราวาสมาดูแล และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยววัดจะเป็นคนไทย วัดอุประสงค์เพื่อมาทำบุญและเข้ามาเพื่อวัดอุประสงค์ทางศาสนา

การบริหารงานบุคคลเพื่อตอบสนองวัดอุประสงค์นักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน รูปแบบการจัดการบริหารตัวบุคคลจะแตกต่างกัน วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในระดับชาติและระดับนานาชาติ บุคคลที่มีความสำคัญคือฆราวาสที่ดูแลศาสนสถานทั้งระบบ ดูแลให้วัดมีความสะอาด ให้การบริการนักท่องเที่ยว รักษาปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สินแก่นักท่องเที่ยวและตอบข้อซักถามนักท่องเที่ยวได้ รูปแบบการทำงานจึงเป็นรูปแบบเดียวกับงานบริการทั่วไป

ส่วนนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวไทย เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกิจทางศาสนา การบริหารการจัดวัดโดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีสมณภาวะจะมีความสำคัญ เพราะนักท่องเที่ยวชาวไทยเข้าวัดเพื่อแสวงหาความสงบด้านจิตใจและแสวงหาหลักธรรมที่ปรากฏในโบราณสถาน การบริหารวัดในรูปแบบเดิมที่มุ่งให้ร่มเย็นและเป็นแหล่งเรียนรู้จึงมีความสำคัญ

๓. การบริหารการจัดการเรียนรู้อบรมกับชุมชน/รัฐ

การบริหารจัดการให้วัดเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีวัดอุประสงค์ในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน การจัดการบริหารนอกจากจะบริหารศาสนสถาน การบริหารคนแล้ว การบริหารวัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมยังไม่มีมีความสำคัญ การเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับวัดในการดูแลรักษาวัดและศาสนสถาน แต่ก็มีวัดส่วนหนึ่งที่ชุมชนเข้ามาปฏิบัติธรรมและเป็นแหล่งปฏิบัติธรรม ถือศีลในวัดพระสนวะ ชุมชนจะมีส่วนเข้ามาบทบาทในการดูแลศาสนสถาน ส่วนวัดที่มีศาสนาสถานที่เป็นรู้จักกว้างและมีนักท่องเที่ยวเข้ามาทัศนศึกษาจำนวนมาก เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยววัดประมาณวันละ ๒ พันถึง ๕ พันคน ผู้ดูแลจะเป็นผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ ส่วนวัดขนาด

เด็กชุมชนยังเข้ามามีส่วนในการดูแลบ้าง รูปแบบการการบริหารการจัดการวัดจึงมีรูปแบบเฉพาะในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านจิตใจและวัฒนธรรม และวัดเป็นองค์กรทางศาสนา การจัดการบริหารจึงมีความแตกต่างจากการบริหารแหล่งท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิงและพักผ่อน กล่าวคือ การจัดการบริหารมีจุดหมายเพื่อรักษาศาสนสถานซึ่งเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ขณะที่วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เอกลักษณะและจุดมุ่งหมายของวัดคือ สถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และฆราวาส การจัดการบริหารของพระสงฆ์จึงเป็นการจัดการเพื่อรักษาศาสนสถานให้ดำรงอยู่และพัฒนาจิตใจของประชาชน การจัดการให้เอื้อทั้งเป็นแหล่งทัศนศึกษาและเป็นแหล่งปฏิบัติธรรมในเวลาเดียวกัน ก็คือ ทำให้วัดเป็นที่น่ารื่นรมย์และบริการผู้เข้ามาทัศนศึกษาให้รับความรู้ กล่าวคือ พระสงฆ์เป็นผู้รู้สามารถอธิบายความหมายและที่มาของศาสนสถานได้ และให้ความความสงบทางด้านจิตใจคือความเป็นกัณยานมิตรด้วยเช่นกัน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่องศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว ของวัดใน กรุงเทพมหานคร ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๑) เพื่อค้นหาศาสนสถานที่สำคัญของวัดใน กรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ ๒) เพื่อศึกษาประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดกรุงเทพมหานครที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติ และ ๓) เพื่อศึกษาการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดใน กรุงเทพมหานคร ซึ่งผลการวิจัยสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและ เชิงเอกสาร ((Qualitative and documentation research) ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม (field study) กลุ่มตัวอย่าง คือ ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ พระปรางค์ สถูปเจดีย์ พระอุโบสถ พระพุทธรูป วิหาร ระเบียบ หอไตร ศาลาการเปรียญ และโลหะปราสาท ที่มีอยู่ในวัดจำนวน ๔๐ วัด) เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) จำนวน ๔๐ คน/รูป จากเจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสวัด ผู้ช่วยเจ้าอาวาสหรือเจ้าหน้าที่ ลูกจ้างผู้เกี่ยวข้องของศาสนสถาน และผู้ที่มีความรู้ของวัดที่มีศาสนสถานการท่องเที่ยวที่สำคัญนั้น ๆ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีองค์ประกอบสำคัญ คือ วัดทั้ง ๔๐ แห่ง มีศาสนสถานสำคัญ คือ พระพุทธรูป พระอุโบสถ เจดีย์ พระปรางค์ พระวิหารหลวง ความสำคัญของศาสนสถาน คือ เป็นวัดพุทธที่แสดงสัญลักษณ์ทางศาสนาและพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูปแสดงสัญลักษณ์ถึงพระพุทธเจ้า พระอุโบสถเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เจดีย์ พระปรางค์เป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า พระวิหารหลวงมักเป็น สถาปัตยกรรมและภาพจิตรกรรมอันแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของศาสนสถานสิ่งแรก คือ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากแรงศรัทธาทางพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่พระพุทธรูปศาสนิกชนยึดถือทางด้านจิตใจและยึดถือเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

๒. ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจและ ศาสนสถาน ดังกล่าวยังมีความสำคัญในแง่เป็นสิ่งแสดงถึงความศรัทธา แสดงประวัติศาสตร์และบริบทความเชื่อของคนในช่วงเวลาของการสร้างศาสนสถาน ด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทยจะเข้ามาทัศนศึกษา เพื่อเป้าหมายทางศาสนา ส่วนนักท่องเที่ยวต่างประเทศจะเข้ามาทัศนศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยในอดีตและคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งศาสนสถานจะสะท้อนมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของคนไทยได้อย่างดี จะเห็นได้ว่าศาสนสถาน ทั้ง ๕ ประการข้างต้น แต่ละประเภทก็จะมียอดประกอบที่แสดงให้เห็นมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมได้อย่างดี เช่น พระอุโบสถและพระวิหารหลวงจะแสดงสถาปัตยกรรมการออกแบบตามแบบแผนสกุลช่างของแต่ละยุค และยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป แสดงภาพจิตรกรรม ภาพจิตรกรรมที่ปรากฏในพระอุโบสถ และพระวิหารหลวงจะแสดงอดีตพุทธประวัติพระพุทธเจ้าและชาดก ซึ่งแสดงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักยึดถือร่วมกัน ภาพจิตรกรรมนี้ในแต่ละสมัยจะมีภาพที่แสดงแตกต่างกัน ภาพเดียวกันในแต่ละยุคก็จะวาดต่างกัน สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้สร้างได้ นักท่องเที่ยวเข้ามาทัศนศึกษาจะเข้าใจสังคมไทยได้อย่างดี

๓. การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว มีความสำคัญอย่างน้อย ๒ ประการข้างต้น การให้ศาสนสถานดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ จากการศึกษาผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งการบริหารจัดการของผู้รับผิดชอบจะแตกต่างกันตามลักษณะความสำคัญของวัด และจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปทัศนศึกษาจำนวนมากที่สุดคือ วัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จะมีการบริหารการจัดการสมัยใหม่ กล่าวคือ มีจำนวนผู้ดูแลที่เป็นฆราวาสจำนวนมากโดยแบ่งหน้าที่กันทำ ในด้านการรักษาความสะอาด ความปลอดภัยในทรัพย์สิน และวัดยังเกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐเข้ามาดูแลบูรณะร่วมกัน ส่วนวัดที่มีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยยังมีการบริหารจัดการโดยผู้ช่วยเจ้าอาวาสและมอบหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งดูแลอย่างใดก็ได้ ภาพรวมของการศึกษาชุมชนมีส่วนเข้ามาดูแลค่อนข้างไม่มากนัก

ข้อเสนอแนะ ควรจัดรักษาวัดให้สะอาดร่มรื่น เป็นที่ร่มเย็นแห่งจิตใจและเป็นที่ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนสถาน และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติแก่ประชาชนทั่วไป และสิ่งสำคัญควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาศาสนสถานที่สำคัญ

๕.๒ อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง ศักยภาพศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร นำมาอภิปราย เพื่อให้เหตุผลตามแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยเฉพาะที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ผลการวิจัยพบว่าศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีองค์ประกอบสำคัญ คือ วัดทั้ง ๔๐ แห่ง มีศาสนสถานสำคัญ คือ พระพุทธรูป พระอุโบสถ เจดีย์ พระปรางค์ พระวิหาร ความสำคัญของศาสนสถาน คือ เป็นวัตถุธรรมที่แสดงสัญลักษณ์ทางศาสนาและพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูปแสดงสัญลักษณ์ถึงพระพุทธเจ้า พระอุโบสถเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เจดีย์ พระปรางค์เป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า พระวิหารมักเป็น สถาปัตยกรรมและภาพจิตรกรรมอันแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของศาสนสถานสิ่งแรก คือ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากแรงศรัทธาทางพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่พระพุทธรูปศาสนิกชนยึดถือทางด้านจิตใจและยึดถือเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ**^๑ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องสายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธและทำการประเมินศักยภาพ กำหนดปัจจัยและเกณฑ์การชี้วัดเพื่อประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีองค์ประกอบ ๒ ด้าน คือศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวผลการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

๒. ผลการวิจัยพบว่าประวัติและความสำคัญของศาสนสถานมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจแล้ว ศาสนสถาน ดังกล่าวยังมีความสำคัญในแง่เป็นสิ่งแสดงถึงความศรัทธา แสดงประวัติศาสตร์และบริบทความเชื่อของคนในช่วงเวลาของการสร้างศาสนสถานด้วย นักท่องเที่ยวชาวไทยจะเข้ามาทัศนศึกษา เพื่อเป้าหมายทางศาสนา ส่วนนักท่องเที่ยวต่างประเทศจะเข้ามาทัศนศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยในอดีตและคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งศาสนสถานจะสะท้อนมิติทางด้านประวัติศาสตร์

^๑อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ, สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้, รายงานการวิจัย (สกว), (สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน, ๒๕๕๐), หน้าบทคัดย่อ.

วัฒนธรรมของคนไทยได้อย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เปรมวดี ฅ นครพนม**^๑ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยแบบจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง: กรณีศึกษาบริเวณพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมมากที่สุด และสถานที่ท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด ได้แก่ พระบรมมหาราชวังกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามได้รับความนิยมรองลงมาได้แก่ วัดต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียง เช่นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร จะเห็นได้ว่าศาสนสถานที่ ๕ ประการข้างต้น แต่ละประเภทก็จะมีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมได้อย่างดี เช่น พระอุโบสถและพระวิหารหลวงจะแสดงสถาปัตยกรรมการออกแบบตามแบบแผนสกุลช่างของแต่ละยุค และยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูป แสดงภาพจิตรกรรม ภาพจิตกรรมที่ปรากฏในพระอุโบสถ และพระวิหารหลวงจะแสดงอดีตพุทธ ประวัติพระพุทธรูปเจ้าและชาดก ซึ่งแสดงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักยึดถือร่วมกัน ภาพจิตรกรรมนี้ในแต่ละสมัยจะมีภาพที่แสดงแตกต่างกัน ภาพเดียวกันในแต่ละยุคก็จะวาดต่างกัน สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้สร้างได้ นักท่องเที่ยวเข้ามาทัศนศึกษาจะเข้าใจสังคมไทยได้อย่างดี ศาสนสถานที่ทุกแห่งที่ผู้วิจัยได้ศึกษาทั้ง ๔๐ วัด เป็นศาสนสถานที่ได้รับการสร้างขึ้นมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และผู้สร้าง เจตจำนงของผู้สร้างและคติทางพุทธศาสนาในช่วงเวลาหนึ่งด้วย

ศาสนสถานที่ประดิษฐานในวัดช่วงก่อนรัชกาลที่ ๔ จะเห็นว่าเกือบทุกวัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่างศึกษาเป็นวัดที่ในต้นรัตนโกสินทร์ที่สืบทอดมาจนถึงสมัยอยุธยา ศาสนสถานที่เหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และบอกเล่าความเป็นมาของประวัติศาสตร์ในช่วงหนึ่งๆด้วย เช่น พระพุทธรูปที่เป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวรารามจะมีความเป็นมาของการนำมาประดิษฐานในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดอรุณราชวรารามจะแสดงความสัมพันธ์กับพระเจ้าตากสินมหาราช

ศาสนสถานนอกจากจะเป็นตัวกำหนดช่วงประวัติศาสตร์ตัวบุคคลแล้ว ยังเป็นตัวชี้ประวัติศาสตร์ทางความคิด วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ทางการเมืองด้วย เช่น ภาพจิตรกรรมช่วงก่อนรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จะเป็นภาพจิตรกรรมแสดงอดีตพระพุทธรูปเจ้า ไตรภูมิ

^๑เปรมวดี ฅ นครพนม, การศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยแบบจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง : กรณีศึกษาบริเวณพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์, รายงานผลการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

ซึ่งแสดงคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่มีได้ยึดตัวบุคคล ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ภาพจิตรกรรมนิยมเขียนพุทธประวัติ พระพุทธรูปก่อนในสมัยรัชกาลที่ ๔ ส่วนสถาปัตยกรรมก็บอกประวัติศาสตร์ของความเชื่อของผู้สร้าง พระพุทธรูปก่อนสมัยรัชกาลที่จะนิยมสร้างตามคติมหาปुरुสบุรุษ เช่น พระหัตถ์ทั้ง ๕ จะเรียวก่อกัน ในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่พระองค์รับคติวัฒนธรรมตะวันตกคือรับคติวิทยาศาสตร์ ส่งผลต่อการสร้างพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างเสมือนจริง (realistic) เช่น นิ้วพระหัตถ์ทั้ง ๕ มีความยาวตามลำดับเสมือนจริง เป็นต้น พระพุทธรูปในวัดธรรมยุติที่พระองค์ทรงปฏิสังขรณ์ เช่น วัดราชประดิษฐ์ก็จะเป็นตัวแทนแสดงดังกล่าวได้ดี

วัดศรีมหาธาตุเป็นวัดเดียวในจำนวน ๔๐ วัด มีวัดเดียวที่ถูกสร้างครั้งหลังสุด ช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตย ศาสนสถานมีจุดเด่นคือ มีพระอุโบสถสวยงาม แต่อย่างไรก็ดี ทางวัดดังกล่าวมีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย การจัดวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์นอกจากนั้นแล้ว การแบ่งสถานที่ระหว่างเขตพุทธสถานกับเขตสังฆสถานจะแยกออกจากกัน ซึ่งจะเป็นการกั้นมิให้นักท่องเที่ยว/นักแสวงบุญให้มีผลกระทบกับการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ วัดที่ถูกสร้างก่อนหรือช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ค่อนข้างจะแบ่งอาณาเขตได้ดี เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดมหาธาตุ วัดอรุณราชวราราม วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงวิถีคิดของผู้สร้างในสมัยโบราณ การสร้างวัดจึงสะท้อนความเชื่อ วัฒนธรรมของผู้สร้างและของคนในสังคมในแต่ละยุคได้อย่างดี

๓. ผลการวิจัยพบว่าการบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว มีความสำคัญอย่างน้อย ๒ ประการข้างต้น การให้ศาสนสถานดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อัจฉา อ้นนานนท์** ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีความเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ถูกต้องว่า การอนุรักษ์คือการนำนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมแหล่งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สถานที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งแสดงถึงความเป็นอยู่ของสังคม รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และเที่ยวชมธรรมชาติโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยผู้ประกอบการบางส่วนมีความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยเข้าใจว่าเป็นการจัดการให้นักท่องเที่ยวพักในที่พักที่เลียนแบบ

ธรรมชาติมากที่สุด^๑ จากการศึกษาผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งการบริหารจัดการของผู้รับผิดชอบจะแตกต่างกันตามลักษณะความสำคัญของวัดและจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปทัศนศึกษาจำนวนมากที่สุดคือ วัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จะมีการบริหารการจัดการสมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**เพ็ญพัชร สุวรรณสนธิชัย**^๒ ทำการศึกษาเรื่อง ทัศนคติและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีต่อวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรป เพศชายและหญิงมีจำนวนใกล้เคียงกัน มีวัตถุประสงค์หลักในการเดินทางเข้ามาประเทศไทย คือ การท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ไม่เคยมาเที่ยววัดพระศรีรัตนศาสดาราม นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ไม่เคยเที่ยววัดอื่นในประเทศไทยมาก่อน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามของนักท่องเที่ยว โดยรวมอยู่ในระดับน้อย งานอดิเรกของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่คือ เล่นดนตรี การใช้เวลาว่างส่วนใหญ่ คือ ท่องเที่ยว รูปแบบการดำรงชีวิตของนักท่องเที่ยวสามอันดับแรกคือพักผ่อนโดยอยู่นอกบ้าน ชอบศิลปะ ตะวันออก พบผู้บริโภคน หรือผู้ร่วมงาน ประเภทการท่องเที่ยวที่ชื่นชอบส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณี นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีทัศนคติด้านวัดว่างดงามและมีเอกลักษณ์มากที่สุด วัดวัตถุประสงค์การเดินทางเข้ามาในประเทศไทยต่างก็มีทัศนคติโดยรวมต่อการเที่ยวชมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านราคา ด้านทรัพยากรบุคคล ด้านสถานที่ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านประสบการณ์การท่องเที่ยววัดอื่น ๆ ในประเทศไทยที่แตกต่างกัน มีทัศนคติโดยรวมเกี่ยวกับการมาเที่ยววัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านราคา ด้านสถานที่แตกต่างกัน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารโดยภาพรวมของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติโดยรวมกับการท่องเที่ยววัด ทัศนคติด้านราคา ด้านทรัพยากรบุคคลและด้านสถานที่ แต่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติโดยรวมต่อการมาเที่ยววัดพระศรีรัตนศาสดาราม กลุ่มที่ชอบด้านศิลปวัฒนธรรม รูปแบบการดำเนินชีวิตของนักท่องเที่ยวก่อนหน้านี้มีความสัมพันธ์กับทัศนคติโดยรวมต่อการมาเที่ยววัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทัศนคติเกี่ยวกับวัด ทัศนคติด้านราคา ด้านทรัพยากร และด้านสถานที่

^๑ อัจฉนา อ้นนันทน์, การบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม, การค้นคว้าแบบอิสระบัณฑิตวิทยาลัย, (บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗), หน้าบทคัดย่อ.

^๒ เพ็ญพัชร สุวรรณสนธิ, ทัศนคติและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีต่อวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗), หน้าบทคัดย่อ.

กล่าวคือ มีจำนวนผู้ดูแลที่เป็นฆราวาสจำนวนมากโดยแบ่งหน้าที่กันทำ ในด้านการรักษาความสะอาด ความปลอดภัยในทรัพย์สิน และวัดยังเกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐเข้ามาดูแลบูรณะร่วมกัน ส่วนวัดที่มีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยยังมีการบริหารจัดการโดยผู้ช่วยเจ้าอาวาสและมอบหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งดูแล อย่างไรก็ตาม ภาพรวมของการศึกษาชุมชนมีส่วนเข้ามาดูแลค่อนข้างไม่มากนัก การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว สอดคล้องงานวิจัย ของ **ณัฐพงษ์ ถือคำ และ สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์** ระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน ศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

๑. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ศาสนสถานควรมีสถานที่จอดรถที่เพียงพอ มีห้องน้ำที่สะอาดและเพียงพอให้บริการ มีที่นั่งพักด้านนอกอาคารให้กับนักท่องเที่ยว

๒. ด้านบุคลากร ศาสนสถานควรมีจัดบุคลากรที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ให้คำแนะนำกับนักท่องเที่ยว

๓. ด้านการบริหารองค์กร เจ้าอาวาสควรให้ประชาชนในท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการวัด ตั้งคณะกรรมการวัดเป็นวาระสองปี

๔. ด้านภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว ศาสนสถานควรประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปตัดหญ้าให้เดือนละครั้ง

๕. ด้านหัวใจของแหล่งท่องเที่ยว ศาสนสถานควรนำเสนอให้ชัดเจนว่า ศาสนมงคลใดเป็นหัวใจหลักของศาสนสถานแห่งนี้

๖. ด้านการประชาสัมพันธ์ ศาสนสถานควรทำเอกสารประชาสัมพันธ์เป็นสองภาษาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ และควรมีเว็บไซต์ของวัดเพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

๗. ด้านการให้บริการ ศาสนสถาน ควรมีที่สำหรับการกราบนมัสการพระ สันทนาธรรมและประพรมน้ำพุทธมนต์ให้เป็นสัดส่วน พร้อมทั้งมีเอกสารแนะนำการใช้ภาษาเฉพาะในกาสนทนา

๘. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดและองค์การบริหารส่วนจังหวัด ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลควรกำหนดกิจกรรมเพื่อให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมร่วมกับศาสนสถาน^๑

^๑ ณัฐพงษ์ ถือคำ และ สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์, ระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน ศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, งานวิจัยกองทุนสนับสนุน (สวก), (ภูเก็ต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

ศาสนสถานต้องจัดให้มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีสถานที่จอดรถเพียงพอ มีห้องน้ำสะอาด และเพียงพอ ปราศจากแมลงหรือสุนัขจรจัดรบกวน มีที่นั่งพัก มีศาสนมงคลที่เป็นจุดเด่นชัดเจน มีสถานที่สำหรับกราบนมัสการพระ สันทนาธรรมและประพรมน้ำพุทธมนต์เป็นสัดส่วน มีเอกสำเนานำการใช้ภาษาในการสนทนาธรรมกับพระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดบุคคลากรเป็นประชาสัมพันธ์ของศาสนสถาน และจัดให้มีกิจกรรมเพื่อให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม จัดสร้างเว็บไซต์ของวัดเพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว^๑

จากข้อมูลที่ศึกษาจะพบว่าแต่ละวัดจะมีกระบวนการบริหารและการให้ความสำคัญต่อการจัดการแตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับความสำคัญของวัดในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยว วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม และวัดสุทัศน์ จะมีระบบการบริหารจัดการค่อนข้างเป็นระบบ เป็นที่น่าสังเกตว่า การบริหารจัดการเพื่อให้วัดยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยว ผู้ดูแลวัดอย่างเป็นระบบ เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามจะมีผู้ดูแลวัดจำนวนประมาณ ๔๐-๕๐ คน ระยะเวลาวัดเป็นผู้จัดจ้างคนมาดูแล ทำความสะอาด ดูแลห้อง และระบบรักษาความปลอดภัย เป็นต้น ระยะเวลาได้ว่าจ้างบริษัทรับผิดชอบพนักงานมาดูแลระบบการจัดการให้ตอบสนองกับความต้องการของผู้ท่องเที่ยว นอกจากนี้ได้ทัศนศึกษาแล้ว ยังต้องการความรื่นรมย์ เช่น วัดมีความสะอาด เป็นระบบการจัดการสมัยใหม่จึงมีความสำคัญในการจัดการวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนทั่วโลก

ส่วนวัดที่มีศาสนสถานสำคัญแต่ยังไม่เป็นที่รู้จักหรือยังไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นักระบบการบริหารจัดการจะแตกต่างออกไป กล่าวคือ การบริหารจัดการโดยเจ้าอาวาสหรือบุคคลที่เจ้าอาวาสมอบหมายเพื่อดูแลศาสนสถานให้อยู่ในสภาพปกติ เพื่อเป็นที่อนุสรณ์รำลึกถึงมิได้มีเป้าหมายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแต่ประการใด ซึ่งวัดเหล่านี้จะเป็นเพียงสถานที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยเข้ามาเพื่อบำเพ็ญกุศลเพื่อเคารพ เช่น ศาสนสถานวัดอินทาราม เป็นต้น วัดเหล่านี้จึงมิได้รองรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวต่างชาติที่มีเป้าหมายเพื่อศึกษาเชิงวัฒนธรรมและเชิงประวัติศาสตร์

เมื่อนำรูปแบบการจัดการทางพระพุทธศาสนาตามที่แนวคิดที่ปรากฏในบทที่ ๒ ดังนี้

๑. การบริหารจัดการวัด

ตามแนวคิดการบริหารจัดการวัด ได้แก่ การจัดการวัดให้เป็นที่สงบ รื่นรมย์ เป็นที่

^๑ อ่างแล้ว, ฅฏฐพศ กือด้า และ สมหมาย ป็นพทธศึลปี, ระบบการจัการพึพึถกัณห์ โบราณสถาน ศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, หน้า ๕๕.

สร้างคน ทำให้คนใกล้ชิดกับธรรมชาติ ก่อสร้างสิ่งก่อสร้างให้แฝงด้วยปรัชญาธรรม วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔๐ วัด เป็นวัดที่มีศาสนสถานซึ่งเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงจะมีระบบการจัดการสมัยใหม่ทั้งระบบ กล่าวคือมีผู้ดูแลครบทุกด้าน โดยการมีการแบ่งงานกันทำ เช่น มีฝ่ายดูแล รักษาและปฏิสังขรณ์ศาสนสถานร่วมกับหน่วยภาครัฐ มีฝ่ายดูแลรักษาความสะอาดวัด ฝ่ายดูแลความปลอดภัย ตลอดจนมีคณะกรรมการทรัพย์สินของวัด เป็นต้น ส่วนวัดที่มีศาสนสถานไม่ค่อยมีชื่อเสียงจะมีระบบการจัดการแบบเดิม กล่าวคือ ดูแลเฉพาะศาสนสถานและรักษาศาสนสถาน

๒. การบริหารจัดการบุคคล

รูปแบบการบริหารบุคคล ได้แก่ พระสงฆ์ในวัดและผู้ดูแลศาสนสถาน พระสงฆ์ในวัดมีส่วนสนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวในวัด วัดอุทิศประสงค์ของผู้มาเที่ยวจะมาเที่ยววัดแตกต่างกัน นักท่องเที่ยวต่างชาติมักจะเข้ามาท่องเที่ยวศาสนสถาน เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นหลัก การบริหารงานบุคคลเพื่อดูแลวัดโดยเฉพาะฆราวาสจึงมีความสำคัญ ส่วนวัดที่ไม่ค่อยมีชื่อเสียงจะไม่มีฆราวาสมาดูแล และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยววัดจะเป็นคนไทย วัดอุทิศประสงค์เพื่อมาทำบุญและเข้ามาเพื่อวัดอุทิศประสงค์ทางศาสนา

การบริหารงานบุคคลเพื่อตอบสนองวัดอุทิศประสงค์นักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน รูปแบบการจัดการบริหารตัวบุคคลจะแตกต่างกัน วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในระดับชาติและระดับนานาชาติ บุคคลที่มีความสำคัญคือฆราวาสที่ดูแลโบราณสถานทั้งระบบ ดูแลให้วัดมีความสะอาด ให้การบริการนักท่องเที่ยว รักษาปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สินแก่นักท่องเที่ยวและตอบข้อซักถามนักท่องเที่ยวได้ รูปแบบการทำงานจึงเป็นรูปแบบเดียวกับงานบริการทั่วไป

ส่วนนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวไทย เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกิจทางศาสนา การบริหารการวัดโดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีสมณภาวะจะมีความสำคัญ เพราะนักท่องเที่ยวชาวไทยเข้าวัดเพื่อแสวงหาความสงบด้านจิตใจและแสวงหาหลักธรรมที่ปรากฏในศาสนสถาน การบริหารวัดในรูปแบบเดิมที่มุ่งให้ร่มเย็นและเป็นแหล่งเรียนรู้จึงมีความสำคัญ

๓. การบริหารการจัดการเรียนรู้อยู่กับชุมชน/รัฐ

การบริหารการวัดให้วัดเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีวัดอุทิศประสงค์ในการท่องเที่ยวแตกต่างกัน การจัดการบริหารนอกจากจะบริหารศาสนสถาน การบริหารคนแล้ว การบริหารวัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมยังไม่มีมีความสำคัญ การเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่มีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับวัดในการดูแลรักษาวัดและศาสนสถาน แต่ก็มีวัดส่วนหนึ่งที่ชุมชนเข้ามาปฏิบัติธรรมและเป็นแหล่งปฏิบัติธรรม ถือศีลในวันพระ ชุมชนจะมีส่วนเข้า

มามีบทบาทในการดูแลศาสนสถาน ส่วนวัดที่มีศาสนสถานที่เป็นรู้จักวงกว้างและมีนักท่องเที่ยวเข้ามาทัศนศึกษาจำนวนมาก เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยววัดประมาณวันละ ๒ พันถึง ๕ พันคน ผู้ดูแลและจะเป็นผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ ส่วนวัดขนาดเล็กชุมชนยังเข้ามามีส่วนในการดูแลบ้าง

รูปแบบการบริหารจัดการวัดจึงมีรูปแบบเฉพาะในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านจิตใจและวัฒนธรรม และวัดเป็นองค์กรทางศาสนา การจัดการบริหารจึงมีความแตกต่างจากการบริหารแหล่งท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิงและพักผ่อน กล่าวคือ การจัดการบริหารมีจุดหมายเพื่อรักษาศาสนสถานซึ่งเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ขณะที่วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เอกลักษณะและจุดมุ่งหมายของวัดคือ สถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และฆราวาส การจัดการบริหารของพระสงฆ์จึงเป็นการจัดการเพื่อรักษาศาสนสถานให้ดำรงอยู่และพัฒนาจิตใจจิตใจของประชาชน การจัดการให้เอื้อทั้งเป็นแหล่งทัศนศึกษาและเป็นแหล่งปฏิบัติธรรมในเวลาเดียวกัน ก็คือ ทำให้วัดเป็นที่น่ารื่นรมย์และบริการผู้เข้ามาทัศนศึกษาให้ได้รับความรู้กล่าวคือ พระสงฆ์เป็นผู้สามารถอธิบายความหมายและที่มาของศาสนสถานได้ และให้ความความสงบทางด้านจิตใจคือความเป็นกันยายนมิตรด้วยเช่นกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลมาใช้ประโยชน์

จากการศึกษา เรื่องศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว ของวัดในกรุงเทพมหานคร ในครั้งนี้มีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. การดูแลความปลอดภัยยังทำกันไม่เต็มที่ ทั้งทางวัดเองและทางเจ้าหน้าที่ตำรวจ
๒. ทางวัดควรส่งเสริมรายได้ในเรื่องของการท่องเที่ยว เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจการท่องเที่ยวให้แก่ประเทศ
๓. ทางวัดควรจัดสถานที่ในการปฏิบัติธรรมประจำเดือนของวัดซึ่งเป็นกิจกรรมตลอดปี และมีผู้สนใจตลอดปี ที่มีไม่เพียงพอ สอดคล้องกับการเสวนาเรื่องศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว

อาจารย์พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส กล่าวว่า สิ่งที่ต้องรักษาไว้เพื่อการท่องเที่ยว คือ การดูแลความสะอาดเกี่ยวกับศาสนสถานที่สำคัญของวัด และสิ่งที่จะต้องดูแลเป็นพิเศษคือ

ห้องน้ำ ห้องสุขา เพราะถือว่าเป็นหน้าตาของวัดเนื่องจากมีนักท่องเที่ยวค่อนข้างมากในแต่ละวัน^๑

อาจารย์อิงอร ผ่องใส กล่าวว่า อยากให้มีการอบรมบุคลากรภายในวัดเกี่ยวกับกิจกรรมรยาทาในการต้อนรับนักท่องเที่ยว และอยากให้มีการแนะนำนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับศาสนสถานท่องเที่ยวอย่างอื่นภายในวัด^๒

อาจารย์รักษสยาม นามดั่ง กล่าวว่า อยากให้มีการอนุรักษ์เกี่ยวกับการใช้ภาษาที่เป็นพุทธพจน์ และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง ในการแนะนำนักท่องเที่ยว^๓

อาจารย์ประทีป ทิพย์วรพงศ์ กล่าวว่า อยากให้พระผู้ใหญ่เปิดโอกาสให้พระภายในวัดทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับศาสนสถานภายในวัด เพราะพระมีความรู้ความเข้าใจและสามารถแนะนำได้เป็นอย่างดี^๔

อาจารย์ ดร.สมบุญณ์ ดวงสโมสร กล่าวว่า อยากให้เน้นการพูดจาให้สุภาพและถูกต้อง โดยเฉพาะการใช้ภาษาควรศึกษาและแก้ไขปัญหาการใช้ภาษาอังกฤษให้ถูกต้อง คือ ต้องเรียนให้รู้ ดูให้จริง เกี่ยวกับวัฒนธรรมการใช้ภาษา^๕

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

๑. ทำการศึกษาใน เรื่องเดิม แต่เปลี่ยนแนวทางการเก็บตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นแบบสอบถาม เพิ่มตัวแปรอิสระที่ใช้ในการศึกษามากขึ้น เช่น ปัจจัยด้านจิตวิทยา ปัจจัยด้านการจูงใจ เป็นต้น จะทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

๒. ควรศึกษาและวิจัยติดตามผลเกี่ยวกับการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ในรูปแบบอื่น เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา การท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนการเพื่อนำมาปรับปรุงการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ไม่เน้นเฉพาะศาสนสถาน แต่ ควรมีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงโบราณคดี/ประวัติศาสตร์ด้วย

^๑พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุใส, การเสวนาเรื่อง **ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัด**, ณ ตึกอาคารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวัดศรีสุदारาม บางขุนนนท์ บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร วันพุธที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๒.

^๒เรื่องเดียวกัน.

^๓เรื่องเดียวกัน.

^๔เรื่องเดียวกัน.

^๕เรื่องเดียวกัน.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว. การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว. จุลสารการท่องเที่ยว, ๑๘ (๔). ตุลาคม-ธันวาคม, ๒๕๔๒.

กรมการศาสนา. กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการปี ๒๕๓๘.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๘.

----- . กิจกรรมของวัดซึ่งจะเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน,

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๙.

----- . ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนาตอน ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

กรมพระปรมาธิบดีชิโนรส, (สมเด็จพระเจ้า). หนังสือคำฤๅษดี, ม.ป.ท., ๒๔๗๒.

กรมศิลปากร. ประวัติวัดอรุณราชวราราม. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๑๑.

----- . กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา.

กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๑๖.

----- . ประวัติวัดสำคัญทางพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔.

----- . จดหมายเหตุการณ์อนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๕.

----- . “วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์,” ใน ศิลปวัฒนธรรมไทยเล่ม ๔. กรุงเทพมหานคร: ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ๒๕๒๕.

----- . ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

----- . วิชาการพุทธสถานไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

..... **โหละปราสาท วัดราชนั้ดดารามวรวิหาร.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์
พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๘.

..... **จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และ
พระบรมมหาราชวัง ในการฉลองพระนคร ครบ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ภาคที่ ๑.**
กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น จำกัด, ๒๕๒๕.

..... **วัดหลวงสมัย์รัตนโกสินทร์.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี. กราฟฟิคดีไซน์
และการพิมพ์, ๒๕๔๐.

กฐินนานุสรณ์ กฐินพระราชทาน วัดประยุรวงศาวาสวิหาร. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๔๓,
คณะสงฆ์วัดประยุรวงศาวาสวิหารและมูลนิธิหลวงตาแพรเหยื่อไม้ **พระเทพประสิทธิคุณ**
๘๐, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๔.

กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา. **ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ.** กรุงเทพมหานคร.
๒๕๔๔.

..... **คู่มือมัคคุเทศก์.** กรุงเทพมหานคร: พระบรมมหาราชวัง, ๒๕๔๐.

การพระราชกุศลในดีถีซึ่งคล้ายกับวันสวรรคตกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบมาตย์,”.

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑. แผ่นที่ ๒๔. ๙ กันยายน ร.ศ.๑๑๓.

การทำบุญพระบรมอัฐิในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบมาตย์. **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕.**

แผ่นที่ ๒๔. วันอาทิตย์ เดือน ๑๐ แรม ๔ ค่ำ ปีชวดสัมฤทธิศก, ๑๒๔๐.

เกษม ชำนาญดี. **พลังปัญญา...๑๑๓ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.** กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๘.

ข่าวสด. **พระพุทธธรรมมิศรราชฯ วัดอรุณราชวราราม กทม.** คอลัมน์ เดินสายไหว้พระพุทธ,

๑๗ ม.ค. ๒๕๕๓.

ไขศรี ศรีอรุณ, **พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในสยามประเทศ : ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูป
ปางต่าง ๆ ตั้งแต่มหากิเนษกรรมถึงมหาปรินิพพาน,** (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖.

ไขแสง ศุชะวัฒน์. **วัดพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจีนในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์.**

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ เจมส์ ทอมป์สัน. พ.ศ.๒๕๒๕.

- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงาน. **บทบาทที่พึงประสงค์ของวัด และพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- คณะกรรมการจัดการงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. **สมุดภาพสถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟิเคอาร์ท, ๒๕๒๕.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช (พล.ต.ม.ร.ว.). “พระพุทธรูปโบราณในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม,” **วัดพระเชตุพนสองร้อยปี, (๒๓๓๒-๒๕๓๒)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๓๒.
- จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี, พิมพ์พร้อมกับฉบับเพิ่มเติม พ.ศ.๒๓๑๐ -๒๓๘๑, ม.ป.ท., ๒๕๐๑.
- จารุณี อินเดิดฉาย. “โบสถ์และวิหารในประเทศไทย,” ใน **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**, กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้ง, ๒๕๓๓.
- จิตร บัวบุศย์. **สกุลศิลปะ-พระพุทธรูปในประเทศไทยมรดกวัฒนธรรม**. พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๗.
- จีรพันธ์ สมประสงค์. **ศิลปะประจำชาติ**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔.
- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. **พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓**. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔.
- เจ้าพระยาวิชิตรวงษ์วุฒิไกร. **ตำนานพระอารามแลทำเนียบสมศักดิ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๕๗. พิมพ์แจกในงานศพ เจ้าพระยาวิชิตรวงษ์วุฒิไกรฯ (หม่อมราชวงศ์คสิสุทัศน์) องคมนตรี รัฐมนตรี ๒๔๕๗.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. “ประติมากรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว”. **มหาเจษฎาบดินทรานุสรณ์**. กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์, ๒๕๓๑.
- จีรพันธ์ สมประสงค์. **ศิลปะประจำชาติ**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.
- จ้านงค์ อติวัฒนสิทธิ. “ทรรคนะเชิงพุทธเกี่ยวกับนิเวศวิทยา,” ใน **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **อธิบายเรื่องสำเภาวัดยานนาวา**. พระนคร: โรงพิมพ์จิตรวัฒนา, ๒๔๗๗.
- เถา ศรีขลาลัย. **ตำนานวัดเทพศิรินทราวาส**. ม.ป.ท., ๒๔๗๘.
- ทิพากรวงศ์. เจ้าพระยา (ข้า บุนนาค). **พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๑.

ธวัช ปุณโณทก. “หอแจก (ศาลาการเปรียญ) : ศาสนสถาน,”. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย**

ภาคอีสาน ๑๔, ๒๕๔๒.

ธำรงค์ดี อายุวัฒน์. “วัดของเราวัดคูสิดาราม.” **วารสารวัฒนธรรมไทย ๑, ๙, พฤษภาคม ๒๕๒๘.**

ธีรวงศ์ คงทอง. **คติการสร้างพระเจดีย์กับการอนุรักษ์ศิลปกรรมโบราณสถานเจดีย์ :**

กรณีศึกษาโบราณสถานพระเจดีย์ช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.

จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

น. ณ ปากน้ำ. (นามแฝง). **ศิลปะในกรุงเทพฯ ภาคแรก. กรุงเทพมหานคร: พีระพัทธนา, ๒๕๒๑.**

นภวรรณ สุานกาญจน์, ดร.และคณะ. **คู่มือพัฒนาและออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่ง**

ท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ ๒๕๔๕.

นิยะดา เหล่าสุนทร. **ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์**

พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), ๒๕๔๔.

เนตรนภิส นาควิษระ. รองศาสตราจารย์. และคณะ. **วัดในกรุงเทพฯ : การเปลี่ยนแปลงในรอบ**

๒๐๐ ปี (พ.ศ.๒๓๒๕- ๒๕๒๕). กรุงเทพมหานคร: ทุนวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๒๕.

ปราณี กล้าส้ม และ ชูติมา ชูณหะชา. “วัดปทุมวนาราม ราชวรวิหาร,” ใน **วัดปทุมวนาราม.**

กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๓๙.

ประทีป ประชุมพล. **วัดสุวรรณาราม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๒๕.**

ประยูร อุลุชาฎะ (น. ณ ปากน้ำ). **พจนานุกรมศิลป์ (ฉบับแก้ไขปรับปรุง). พิมพ์ครั้งที่ ๒**

กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๒๒.

ประเวศ วะสี. ศาสตราจารย์นายแพทย์. **พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม, ในการบริหารจัดการ**

วัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี.กราฟิคดีไซน์ และการพิมพ์

จำกัด, ๒๕๓๙.

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนันชิจิตติ. **แนวคิดและวิธีปฏิบัติการณ์อนุรักษ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทย.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ประวัติวัดเทพศิรินทราวาส. กรุงเทพมหานคร: เรือนมิตร, ๒๕๔๒.

ประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๑๕.

ประเสริฐ ศิลรัตน์. **การออกแบบลวดลาย. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘.**

เปี่ยม บุญยะโชติ (ร.ต.อ.). “การสร้างโบสถ์และอานิสงส์การสร้าง,” ใน **ประมวลหลักโหราศาสตร์กับมูลเหตุของศาสตร์และพิธีกรรมของโหร**. พระนคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๑๓.

ผ่องศรี วนาสิน และทิวา ศุภจรรยา. **เมืองโบราณบริเวณชายฝั่งทะเลเดิมของที่ราบภาคกลางประเทศไทย : การศึกษาตำแหน่งที่ตั้งและภูมิศาสตร์สัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ผาสุข อินทรารุช. **พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๔๓.

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ (บุญ). **ตำนานพระพุทธรูปสำคัญวัดพระเชตุพนฯ**.

กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน), ๒๕๔๔.

พระครูวิจิตรการโกศล. **ประวัติวัดสุทัศนเทพวราราม**. พิมพ์ในงานยกช่อฟ้าพระวิหารพระศรีศากยมุนี เมษายน ๒๕๑๖. กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, ๒๕๑๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมธีรราชมุนี. “ความรู้เรื่องสีมา” ใน **วัดศรีประวัติ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๔.

พระเทพวิสุทธิกวี (ไสว สุจิตฺโต). **วิชาการเลขานุการ ตามแนวหลักสูตรแผนกอบรม**

โรงเรียนพระสังฆาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด, ๒๕๓๒.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระมหาโกเมศ เขมธมโม. **วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร**. กรุงเทพมหานคร: กราฟิคอาร์ต (1977) จำกัด, ๒๕๒๕.

พระมหาปัญญา ปญญาวุฑฺโฒ, ผศ. **ความรู้เบื้องต้นทางบริหารรัฐกิจ**. ภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**. พระนคร: การศาสนา, ๒๕๐๗.

พิริยะ ไกรฤกษ์. **อารยธรรมไทย : พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เล่ม ๑ ก่อนพุทธศตวรรษที่**

๑๙. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, ๒๕๔๔.

_____ . **ประวัติศาสตร์ศิลป์ในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา.** กรุงเทพมหานคร:

อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๘.

ภาษิต จิตรภาษา (นามแฝง). "ศาลากลางบ้าน." **ศิลปวัฒนธรรม ๑๕, ๙,** กรกฎาคม ๒๕๓๗.

มนัส บุญวงศ์ และคณะ. **หลักการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร: วัจอักษร, ๒๕๓๘.

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. **มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ๑๑๓ ปี ย้อนอดีตสู่ออนาคต.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกเบี๋ย, ๒๕๔๘.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. **สารานุกรมไทยภาคอีสาน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

เมืองโบราณ. **วัดดุสิตาราม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๒๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

ราณี อธิชัยกุล. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว. เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่อง**

หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,

๒๕๔๖.

จำไพพรรณ แก้วสุริยะ. **คู่มือนำเที่ยว วัดโพธิ์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พรินติ้งจำกัด,

๒๕๕๐.

วรรณิกา ณ สงขลา. **จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน

จำกัด, ๒๕๓๗.

วนิดา พึ่งสุนทร. "สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคใต้," **อาษา ๘,** ๒๕๔๓.

วิจิตร ศรีสะอ้าน. **หลักและระบบการบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์,

๒๕๒๓.

วินิจ วีระยางกูร. **การจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว.** กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาบริหารธุรกิจ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒.

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี. "การท่องเที่ยว" ใน **ตำรา-เอกสารวิชาการ.** กรุงเทพมหานคร: ภาคพัฒนา

ตำราและเอกสารวิชาการ, หน่วยงานศึกษานิเทศก์, ๒๕๓๓.

วิโรจน์ สารรัตน์. **การบริหาร หลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒.

วสันต □ ชีวะสาธณ □. **ศาสนสถานในพุทธศาสนา : แผล □ และบทบาท**. ๒๕๕๒.

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ “การท่องเที่ยว” ใน **ตำรา-เอกสารวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร: ภาคพัฒนา

ตำราและเอกสารวิชาการ. หน่วยศึกษานิเทศก์, ๒๕๓๓.

วิโรฒ ศรีสุโร. **ธาตุอีสาน (Taad-Isan)**. กรุงเทพมหานคร: เมฆาเพรส, ๒๕๓๙.

วัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรวิหาร. **ประวัติวัดมกุฏกษัตริยาราม ราชวรวิหาร**. พระนคร: โรงพิมพ์

การศาสนา, ๒๕๑๑.

ศิลปากร. กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. **การบรรยายพิเศษเฉลิมพระเกียรติ ๒๐๐ ปี พระ**

บรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: ห้าง

หุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพาณิชย์, ๒๕๓๐.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระราชศรัทธาปณิธานในการ**

สถาปนาวัดกุสสถานในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร. **ของดีกรุงเทพฯ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร:

บริษัทพิพิธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๕.

สมคิด วีระทัศน์กุล. **วัด : พุทธศาสนาสถาปัตยกรรมไทย**. ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

สมคิด จิระทัศน์กุล. **วัด : พุทธศาสนาสถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

สมชาย มณีโชติ. **จิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โดเดียนสโตร, ๒๕๒๙.

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,

๒๕๒๓.

สมพร ไชยภูมิธรรม. **ปางพระพุทธรูป**. กรุงเทพมหานคร: ต้นธรรมสำนักพิมพ์, ๒๕๔๓.

สมใจ นิ่มเล็ก. **อุโบสถ สถาปัตยกรรม**. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธากการพิมพ์, ๒๕๔๗.

สมใจ นิ่มเล็ก. **สถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยมในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว” ๒๐๐ ปี**

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๑.

สมบัติ จำปาเงิน. **วัดของท่าน**. กรุงเทพมหานคร: พีระพัทธนา, ๒๕๒๓.

สมเด็จพระยามหาจักรีบรมราชูปถัมภ์. **ตำนานพุทธเจดีย์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๕.

สมเด็จพระญาณมุนี. **เพชรในดวงใจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: พัทธอักษร, ๒๕๒๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์**. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **มูลเหตุที่เกิดการสร้างพระพุทธรูป**. อฟกานิสถาน สมเด็จพระยามหาจักรีบรมราชูปถัมภ์.

ราชานุภาพ. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๕.

สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. ๗๐ ปีแห่งการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม (ไทย). วารสาร"หน้าจั่ว"

วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับที่ ๑๒

ประจำปี ๒๕๓๖ - ๒๕๓๗, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๗.

สุภาพวรรณ ณ บางช้าง. ไหม รัตนวราภักษ์ และขงยุทธ ไรจนวเรเกียรติ, **การประยุกต์หลัก**

พุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชาวชนบท. กรุงเทพมหานคร:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สุภัทรดิศ ดากุล (ศาสตราจารย์หม่อมเจ้า). **ศิลปะในประเทศไทย**. ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์. **วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม**. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, ๒๕๓๖.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, (ม.ร.ว.). **พระพุทธรูปปฏิมาในพระบรมมหาราชวัง**. จัดพิมพ์เนื่องใน โอกาสเฉลิม

พระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถครบ ๕ รอบ. กรุงเทพมหานคร:

สำนักราชเลขาธิการ, ๒๕๓๕.

สิริวัฒน์ คำวันสา. **สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๔.

เสนอ นิลเดช. **ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สำนักพิมพ์โบราณ: กรุงเทพมหานคร,

๒๕๓๗.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึง ๒๔**.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

สันติ เล็กสุขุม. **เจดีย์ : ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย**. พิมพ์

ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.

แสงไสม เกษมศรี (ม.ร.ว.) และ วิมล พงศ์พิพัฒน์. **ประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์**.

กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๑๕.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม**

แห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙. สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๔.

สำนักงานแผนกธรรมมหาธาตุวิทยาลัย อาคารมหาธาตุวิทยาลัย ชั้น ๓ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

กรุงเทพมหานคร.

สำนักพจนานุกรม มติชน. "ศาลาการเปรียญ," ใน **พจนานุกรมออกราชบัณฑิตยฯ**.

พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๕.

สำนักราชเลขาธิการ. **สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

กรุงเทพฯ ๑๙๘๔ จำกัด, ๒๕๓๑.

หนังสือพิมพ์. **ข่าวสดรายวัน**. วันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓. ปีที่ ๒๐. ฉบับที่ ๗๐๗๓.

หลวงบริบาลปริทัศน์ (ศจ.). **พระพุทธรูปปางต่าง ๆ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น,

๒๕๓๑.

_____. **เราเคารพพระพุทธรูปอย่างไร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น,

๒๕๓๑.

อนิไชยิกขุ, **อนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ท่านอนิไชยิกขุ (หลวงพ่อบอม)**. ในงาน ๑๐๐ ปี หลวงพ่อบอม

วัดไผ่โรงวัว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีทิพย์

พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๔.

อนุমানราชธน, พระยา. เสฐียรโกเศศ-นามแฝง. **พื้นความหลัง เล่ม ๑**. พระนคร: สำนักพิมพ์ศิษย์

สยาม, ๒๕๑๓.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและสุรพล ดำริห์กุล. **วัดร้างในเวียงเชียงใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ตรีสิน, ๒๕๓๙.

อุษา งามเพียรภาค. **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

อารี สุทธิพันธ์. **มนุษย์กับจินตนาการ**. กรุงเทพมหานคร: แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๘.

(๒) รายงานวิจัย

จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. **พระเจดีย์เมืองเชียงใหม่**. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยสังคม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่, ๒๕๔๑.

ฉัตรสุดา อู่เชื้อง. **การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่**. การค้นคว้าแบบอิสระเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต. เศรษฐศาสตร์มหา

บัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

ธีรพงษ์ ดวงสนิท. **ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีต่อการให้บริการของ**

มัคคุเทศก์ในจังหวัดเชียงราย. รายงานการศึกษาระดับปริญญาโท. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,

๒๕๔๕.

ธีรวงศ์ คงทอง. **คติการสร้างพระเจดีย์กับการอนุรักษ์ศิลปกรรมโบราณสถานเจดีย์; กรณีศึกษา**

โบราณสถานพระเจดีย์ช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่, ๒๕๔๕.

ณัฐพงษ์ ถือดำ และ สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. **ระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน ศาสน**

สถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. งานวิจัยกองทุน

สนับสนุน (สวก). ภูเก็ต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๐.

นำชัย ทนุผล, รศ. ดร. และคณะ. **“การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านโป่ง**

ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทรายจังหวัดเชียงใหม่”. รายงานผลการวิจัย สาขาวิชา

พัฒนาการท่องเที่ยว, เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๔.

ปกรณ สิงห์สุริยา. **รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนธรรมของวัดใน**

พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย

กรุงเทพมหานคร. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร, สำนักงานเลขาธิการสภา

การศึกษา, ๒๕๔๘.

ปรีชา ศุภวงศ์. **อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อพระราชดำริทางการปกครองใน**

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว. รายงานการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย

จากมหาวิทยาลัยศรีปทุม กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๐.

เปรมวดี ณ นครพนม. **การศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทาง**

มาท่องเที่ยวในประเทศไทยแบบจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง : กรณีศึกษา

บริเวณพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์. รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

- พยูร นุ่นสุข และคณะ. **โครงการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวอนุรักษ์วัด
มหาธาตุวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช.** สำนักงานสนับสนุน
กองทุนวิจัย, นครศรีธรรมราช, ๒๕๔๕.
- ยศ สันตสมบัติและคณะ. **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการ
จัดการทรัพยากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอน.** รายงานผลการวิจัยศูนย์ศึกษาความ
หลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น. คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.
- เพ็ญพัชร สุวรรณสนธิ. **ทัศนคติและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีต่อวัดพระ
ศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร.** รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗.
- มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด. **โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในภูมิภาค
กลุ่มแม่น้ำโขง.** ในวารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ๓๘ (๑) : ๗๑ – ๗๒
มกราคม – มิถุนายน ๒๕๔๗.
- มยุรี สุภังคณาช. **การศึกษาเพื่อเสนอแนวทางอนุรักษ์วัดในชุมชนริมคลองอ้อมจังหวัดนนทบุรี.**
รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕.
- รสิกา อังกูร. **ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
โดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม.** รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร:
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔.
- วัชรภรณ์ ระเบียบศรี. **พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ
ที่มาเที่ยววัดในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร.** รายงานการวิจัย.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **รายงานการวิจัยเรื่อง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระราช
ศรัทธาปณิธานในการสถาปนาวัดกุสสถานในพระพุทธศาสนา.** ได้รับทุน
สนับสนุนจากสถาบันวิจัย และพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.๒๕๔๗.
กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗.
- สมคิด จิรทัศน์กุล และคณะ. **รูปแบบทางการสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในชุมชน
ท้องถิ่น.** ในหนังสือรางวัลสภาวิจัยแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๕๐. สำนักคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: หจก. อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๑.

สุจินต์ นิมนองค์. การบริหารจัดการทรัพยากรวัด ของพระสังฆาธิการระดับวัดในเขต

การศึกษา ๑. รายงานการวิจัย. นครปฐม กลุ่มวิจัยและพัฒนาสำนักพัฒนาการศึกษา, ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา ๑, ๒๕๔๕.

สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. สถาบันดำรงราชานุภาพ. **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานในพื้นที่ระดับตำบล.** ในประมวลสรุปผลงานวิจัยของสถาบันดำรงราชานุภาพ (พ.ศ. ๒๕๓๖ – ๒๕๔๘) เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท บพิธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙.

อักรชัย ชัยแสง และคณะ. **ศิลปะเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว.** งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยญาณสังวร. สถาบันวิจัยญาณสังวรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

อัฉนา อันนายนนท์. **การบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม.** การค้นคว้าแบบอิสระบัณฑิตวิทยาลัย. บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ. **สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธกลุ่มจังหวัดอีสานใต้,** รายงานการวิจัย (สกว). สำนักประสานงานการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน, ๒๕๕๐.

(๓) สัมภาษณ์

พระพิศาลกิจจาภรณ์, วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๑

พระราชรัตนภรณ์, วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

นายสมชาย สิทธิศาสตร์, วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๑.

พระราชเวที, วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๑.

นายเวก สวัสดิ์, วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๑.

พระมหาขวัฏ แดงหน้า, วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๑.

พระมหาเชาวลิต ชูติญาโณ, วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

พระมหาสุพจน์ คชรินทร์, วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๑.

พระครูสิทธิธรรมมงคล, วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

พระมหาเกรียงศักดิ์, วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

พระครูสมณจริยโกศล, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

พระมหาเกรียงศักดิ์, วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

พระมหาเกรียงไกร กิตตติเมธี, วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๑.

พระปริยัติธาดา, วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๑.

นายสมพงษ์ แก้วใจ, วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๑.

นางทองอยู่, วันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๑.

นางทองอยู่, วันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๑.

พระสุนทรกมล มณีโชโต, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๑.

พระมหาสถิต ฐิตจิตโต, วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๑.

พระครูวินัยธร อภิญา, วันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๑.

พระอาจารย์ละมุล เรืองสมบัติ, วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๑.

พระเริงจิต ทนตจิตโต, วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๕๒.

พระมหาเพชร ชนาสโก, วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๕๒.

พระครูศรีธรรมมาร, วันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๒.

พระมหานุรุตต์ ฐิตสวโล, วันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๒.

พระมหาเกียรติ กิตติสโก, วันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๒.

พระมหาศรีทนต์ สมจาโร, วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๒.

พระเทพเวที, วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๕๒.

พระครูสิริกาญจนกร, วันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๒.

พระมหามังกร จิณฺณจาโร, วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๕๒.

พระปริยัติวรกร, วันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๕๒.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์, วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๕๒.

พระราชมนี, วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๕๒.

พระครูพิบูลจันทสาร, วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

พระมหาสมบุญ, วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

พระมหาสุริโย อุตตเมธี, วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

พระมหาเอ็ด เมจิตโต, วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

พระมหามานิตย์ สุทธิญาโณ, วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

พระราชาธรรมเวที, วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

พระอาจารย์มั่น กิตติธโร, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒.

(๔) หนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์. ข่าวสดรายวัน. วันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓. ปีที่ ๒๐. ฉบับที่ ๗๐๗๓.

(๕) อินเทอร์เน็ต

<http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php?f=24&t=19342>.

<http://www.fungdham.com/place01.html>.

<http://guru.thaibizcenter.com/articledetail.asp?kid=866>.

http://www.myfirstbrain.com/AroundTheCity_View.aspx?Id=49363.

<http://th.wikipedia.20/11/2552>.

<http://www.danpranipparn.com/web/board/show.php?Category=sontana&No=121>.

http://www.geocities.com/CapitolHill/Congress/7905/watthai/wthai_1.htm12//9/2552.

๒ ภาษาอังกฤษ

Branford, Malcolm & Lee, Ean. *Tourism and Cultural Heritage in Southeast Asia*. Bangkok : SEAMEO - SPAFA, 2004.

E. Wanda George; & Donald G. Reld., 2005, Abstract.

Godfrey, K & Clarke, J. *The Tourism Development Handbook*. London: Cassell, 2000.

Mc Grady, Timothy J., "Gilakas'la: A Sustainable Tourism Strategy for the, ๔๕ (๐๔), ๒.

ภาคผนวก

ผนวก ก

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

พระมหาทองศรี เอกวิโส, ดร.

อาจารย์ประจำ ภาควิชาจิตวิทยา คณะ
มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

รศ.ดร.เรืองเดช ปันเขื่อนขันธ์

อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ และ คณะกรรมการ
ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

หัวหน้าภาควิชา/ผู้อำนวยการโครงการ
พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาชีวิตและความตาย

ผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์
เข้าไปเก็บข้อมูลสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๔ /๒๐

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เข้าไปเก็บข้อมูลสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการวิจัย

เรียน/เจริญพร

เนื่องด้วย รองศาสตราจารย์นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ อาจารย์ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์ ได้รับอนุมัติจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการและได้รับการสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยเรื่อง “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญ ต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัด ในกรุงเทพมหานคร” กลุ่มวัดที่มีสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ในการนี้ จำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการวิจัย ในกลุ่มวัดที่มีสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครจำนวน ๒๑ วัด และทำการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสและบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียน/เจริญพร มาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านได้พิจารณาอนุญาตให้เก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

เรียน/เจริญพร

(พระมหาขวัญชัย กิตติปาโล)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผนวก ค

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์นี้ผู้วิจัยได้รวบรวมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้จัดทำเป็นแบบสัมภาษณ์เป็น ๕ ตอน สัมภาษณ์กลุ่มประชากรตัวอย่าง คือ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

ตอนที่ ๑ รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะข้อมูลพื้นฐาน

สถานที่/ วัด/บ้าน.....ถนน.....

เขต/อำเภอ..... จังหวัด

ข้อมูลส่วนตัว

๑. ชื่อ นามสกุล

๒. สถานภาพ

เพศชาย เพศหญิง อื่นๆ

๓. อายุ/พรรษา

- () อายุระหว่าง ๒๐-๒๙ ปี () อายุระหว่าง ๓๐-๓๙ ปี
 () อายุระหว่าง ๔๐-๔๙ ปี () อายุระหว่าง ๕๐-๕๙ ปี
 () อายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป

๔. ตำแหน่ง

- () เจ้าอาวาส
 () ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
 () เจ้าหน้าที่ดูแลศาสนสถาน
 () อื่น ๆ

๕. สถานภาพ

- () พระสงฆ์ () ขรวาาส

ส่วนที่ ๒ ศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและคนต่างชาติที่สำคัญ
ภายในวัดมีอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ ๓ ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งของคนไทยและ
คนต่างชาติมีอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ ๔ การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยวของวัดมีอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

ผู้สัมภาษณ์.....
วันที่.....
เวลา.....

ประวัติผู้วิจัยและคณะ

ส่วน ก. ประวัติและผลงานของที่ปรึกษา

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) : รองศาสตราจารย์ ดร. เรืองเดช ปันเขื่อนขันธ์ชัย
ชื่อ (ภาษาอังกฤษ) : Dr. Assoc. Prof. RUENGET PANKHUENKHAT
๒. เลขประจำตัวประชาชน : ๓๗๐๓๐๐๐๙๒๘๑๗๑
๓. ตำแหน่ง : รองศาสตราจารย์
๔. หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดศรีสุदारาม ถนนบางขุนนนท์ แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐ โทร. ๐๘-๖๕๓๙-๑๘๐๒
๕. ประวัติการศึกษา : ป.ธ.๔, พธ.บ., M.A. (Linguistics), Ph.D. (Linguistics)
วุฒิการศึกษา : ป.ธ.๔, พธ.บ. (มานุษยสังเคราะห์ศาสตร์), M.A. (ภาษาศาสตร์), Ph.D. (ภาษาศาสตร์)

ประสบการณ์ทำงาน :

- สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล
- เป็นนักวิจัยภาษาถิ่นและอักษรไทย
- เป็นอาจารย์สอนภาษาศาสตร์ไทย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล
- เป็นอาจารย์สอนพิเศษคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่วน ข ประวัติผู้วิจัยและคณะ

๑) ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) : รองศาสตราจารย์นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์
ชื่อ (ภาษาอังกฤษ) ASSOC. PROF. NILRATANA KLINCHAN

๒. เลขหมายประจำตัวประชาชน ๓๑๐๒๐๐๐๘๖๘๑๐

๓. ตำแหน่ง รองศาสตราจารย์

๔. หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้ ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาคารวัดศรีสุदारาม ถนนบางขุนนนท์ แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐ โทร/โทรสาร ๐๒-๔๓๔๕๙๓๙, Mobile: ๐๘-๖๙๗๒-๕๓๒๐, Home: ๐๒-๔๐๓-๘๐๕๙

๕. ประวัติการศึกษา

วุฒิกการศึกษา ป.ธ.๔, พ.ม., พธ.บ., M.A.

๖. ประสบการณ์การทำงาน: - อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖.๑ ผลงานทางวิชาการ

- ๑) การใช้ไวยากรณ์อังกฤษ (English Grammar Usage)
- ๒) โครงสร้างและการเขียนภาษาอังกฤษ (Structure and Writing in English)
- ๓) การเขียนภาษาอังกฤษเฉพาะกิจ (English for Specifics Purposes)
- ๔) ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษสมัยใหม่ (Modern English Grammar)
- ๕) ภาษาอังกฤษสำหรับสถานที่สำคัญทางศาสนา (English for Important Places of Religion)

๖.๒ งานวิจัย :ชื่อโครงการ:

๑.ความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษของนิสิตระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (หัวหน้าโครงการ)

๒.ชื่อโครงการ: “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร” (หัวหน้าโครงการ) “A study of The Important Religious Sanctuary toward Ecotourism in Temples the Capital of Thailand” ปีงบประมาณ ๒๕๕๑-๒๕๕๒

๓.๔ ตำแหน่งอื่น ๆ

๑) ตำแหน่งคณะกรรมการ

คณะกรรมการบริหารประจำคณะมนุษยศาสตร์ และรักษาการรองหัวหน้าภาควิชาภาษาต่างประเทศ(ภาควิชาภาษาตะวันตกที่มจร ๐๐๕/๕๐๖)เมื่อวันที่ ๒๖ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ถึง ๒๕๔๐

คณะกรรมการยกย่องหลักสูตรประกาศนียบัตรภาษาอังกฤษ ๒๕๔๐

คณะกรรมการยกย่องรายละเอียดหลักสูตร พธ.บ. ๒๕๔๐

คณะกรรมการยกย่องหลักสูตรประกาศนียบัตรภาษาไทย ๒๕๔๔

คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดหลักสูตรประกาศนียบัตรภาษาอังกฤษ ๒๕๔๔

คณะกรรมการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร พธ.บ.ภาควิชาภาษาต่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๔๔

คณะกรรมการแปลหลักสูตร พธ.บ. วิชาเอก ภาษาญี่ปุ่นเป็นอังกฤษ

คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาวិชาการสายมนุษยศาสตร์ (ที่๕/๒๕๔๗) เมื่อวันที่ ๙ .. เดือน สิงหาคม..พ.ศ. ๒๕๔๗

คณะกรรมการจัดทำรายงานประเมินตนเอง(ที่๑/๒๕๔๘) เมื่อวันที่ ๖ .เดือน มกราคม.... พ.ศ.... ๒๕๔๘

คณะกรรมการภาควิชาภาษาต่างประเทศ คำสั่ง๘/๒๕๔๙ เมื่อวันที่ ๑๙ เดือน กันยายน พ.ศ.... ๒๕๔๙

คณะกรรมการยกย่องหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาภาษาศาสตร์(ที่ ๓๘/๒๕๕๐) เมื่อวันที่ ๒๒.. เดือน ... มกราคม...พ.ศ. ๒๕๕๐

คณะกรรมการจัดทำรายละเอียดหลักสูตรประจำวิชา สาขาภาษาอังกฤษ พ.ศ.๒๕๕๑

คณะกรรมการบริหารโครงการเปิดสอนหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชา

ภาษาศาสตร์ (ที่ ๔๕๘/๒๕๕๑) เมื่อวันที่ ๒๙.. เดือน .. พฤศจิกายน.. พ.ศ. ๒๕๕๑

คณะกรรมการพิจารณาชื่อส่วนงานอักษรย่อและชื่อตำแหน่งเป็นภาษาอังกฤษเมื่อวันที่ ๒๕... เดือน ... ธันวาคม...พ.ศ. ๒๕๕๑

๒) ตำแหน่งสภาวิชาการ

๑. ตำแหน่งกรรมการสภาวิชาการจาก คณาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์(ครั้งที่๑)

เมื่อวันที่ .๑.. เดือน ...เมษายน...พ.ศ. ๒๕๕๑

๒. ตำแหน่งกรรมการสภาวิชาการ จากคณาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์

(ที่ศธ๖๑๐๐.๒/๖๒๗/

๒) ประวัติคณะผู้วิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล(ภาษาไทย) ดร.ผศ.ประยูร สุยะใจ(ธีรวีโส) (ผู้ร่วมวิจัย)
(ภาษาอังกฤษ) Phramaha Prayoon Suyajai

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์

๓. ที่อยู่(ที่ทำงาน) ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐
โทร. ๐๒-๕๓๕-๕๙๓๙, ๐๒-๘๙๑-๑๗๕๐

๔. ประวัติการศึกษา

๔.๑ปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาจิตวิทยา (พธ.บ.)
สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่จบ ๒๕๓๖

๔.๑.๑ปริญญาตรี คณะสื่อสารมวลชน สาขา หนังสือพิมพ์ (B.J.)
สถาบัน Marathwada University India ปีที่จบ ๒๕๔๐

๔.๒.๑ปริญญาโท คณะจิตวิทยา สาขาจิตวิทยาคลินิก (M.A.)
สถาบัน Marathwada University India ปีที่จบ ๒๕๓๙

๔.๒.๒ปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ สาขารัฐศาสตร์
สถาบัน Deed University Pune India ปีที่จบ ๒๕๔๑

๔.๒.๓ปริญญาโท คณะเศรษฐศาสตร์ สาขาเศรษฐศาสตร์
สถาบัน Deed University Pune India ปีที่จบ ๒๕๔๓

๔.๒.๔ปริญญาโท คณะศึกษาศาสตร์ สาขาจิตวิทยาการศึกษา
สถาบัน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปีที่จบ ๒๕๔๘

๔.๒.๓ปริญญาเอก จิตวิทยา
สถาบัน Marathwada University India ปีที่จบ ๒๕๔๗

๕. ประสบการณ์การทำงาน

๑. อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมโรงเรียนพุทธศาสตร์ วัดยานนาวา กรุงเทพฯ
๒๕๒๗-๒๕๒๙

๒. อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมโรงเรียนพุทธศาสตร์ วัดราชคฤห์ กรุงเทพฯ
๒๕๒๖-๒๕๒๘

๓. อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บางกอกน้อย กรุงเทพฯ
๒๕๔๕

๔. นักจัดรายการวิทยุรายการธรรมะแสงสว่างทางใจ สถานีวิทยุกองพลที่ ๑ รักษาพระองค์ ปี ๒๕๓๑-ปัจจุบัน

๖. ประสบการณ์ในการวิจัย

งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

๑. การศึกษาความสัมพันธ์เกี่ยวกับความเครียดของงาน บุคลิกภาพ ความพึงพอใจ และแรงจูงใจ ของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองอินเดี๋ย ปีพิมพ์ ๒๕๔๕

๒. ภาวะผู้นำของผู้บริหารในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานทางวิชาการ (ปีงบประมาณ ๒๕๔๗) ผู้ร่วมวิจัย ปีพิมพ์ ๒๕๔๗

๓. การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน (ปีงบประมาณ ๒๕๔๘ กำลังดำเนินการ) ผู้ร่วมวิจัย

๔. ศึกษาปัจจัยจิตสังคัมกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ปีงบประมาณ ๒๕๔๘ กำลังดำเนินการ) หัวหน้าโครงการวิจัย

๓. ประวัติและผลงานของผู้ร่วมทำวิจัย

1. ชื่อ (ภาษาไทย) : พระมหานพดล เตชธมฺโม นามสกุล ดีไทยสงค์
ชื่อ (ภาษาอังกฤษ) : Phramaha Noppadol Deethaisong
2. ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดยางสุทธาราม แขวงบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพมหานคร 10700
3. ตำแหน่ง : เจ้าหน้าที่ธุรการ
4. หน่วยงานที่สามารถติดต่อได้ : กองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วัดศรีสุทธาราม ถนนบางขุนนนท์
แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ
10700 โทร/โทรสาร 02-434-5939

5. ประวัติการศึกษา

- วุฒิมัธยมศึกษา พ.ศ.2536 น.ธ. เอก สำนักเรียน จ.กำแพงเพชร
พ.ศ.2540 ป.ธ. 5 สำนักเรียนวัดคลองโพธิ์ จ.อุตรดิตถ์
พ.ศ.2545 พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ) คณะมนุษยศาสตร์
พ.ศ.2550 กศ.ม. (บริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยนเรศวร

คำรับรองของหัวหน้าโครงการวิจัย

ขอรับรองว่าจะปฏิบัติตามระเบียบและข้อกำหนดของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ในการขอรับทุนอุดหนุนการวิจัย และจะดำเนินการวิจัยให้เสร็จสมบูรณ์ ภายในระยะเวลาที่กำหนด

(รศ.นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๐